

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**ATATÜRK İLKELERİ İŞİĞİNDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERCAN ÇOBAN

GAZİANTEP
TEMMUZ 2005

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**ATATÜRK İLKELERİ İŞİĞİNDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERCAN ÇOBAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN

GAZİANTEP
TEMMUZ 2005

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman ERKMEN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Celal PEKDOĞAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN
Danışman

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri :

İmzası

Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

ÖZET

ATATÜRK İLKELERİ IŞIĞINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÇOBAN, Ercan

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN

Temmuz 2005, 207 sayfa

Bu çalışmanın amacı, bugün hemen hepsi Avrupa Birliği üyesi olan Batılı Devletler'in önce siyasi, daha sonra ekonomik ve en son olarak askeri yönden saldırarak parçaladıkları Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen Atatürk İlkeleri ışığında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde gerçekleştirdiği ve gerçekleştirilmesi istenen yapısal değişiklikleri değerlendirmektir.

Bu çalışmada öncelikle Atatürk İlkeleri'nin ne şekilde ve hangi şartlarda ortaya çıktığı ortaya konulduktan sonra tek tek İlkeler'in temel nitelikleri ele alınmış ve bir bütün olarak değerlendirilerek Batı ile ilişkilerde öngördüğü esaslar tespit edilmiştir. Daha sonra Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkışından itibaren bugün gelmiş olduğu noktaya gelene kadar hangi süreç yaşandığı, Avrupa Birliği'nin organları ve bu organların yapısı ve işleyişi ele alınarak, Türkiye Avrupa Birliği ilişkisinde başlangıçtan itibaren bugüne kadar gerçekleşen önemli olaylar incelenmiştir.

Temel kavramlar ortaya konulduktan sonra uyum sürecinde Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin üyeliği için şart olarak ortaya konulan hususlar Atatürk İlkeleri'nin temel nitelikleri yönünden değerlendirilmiş ve ortaya çıkan meseleler detaylı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde gerçekleştirdiği ve gerçekleştirilmesi istenen yapısal değişikliklerin yerine getirildiğinde Atatürk İlkeleri ile tespit edilen ve halen anayasamızda da devletin temel nitelikleri olarak kabul edilen değerlerin temelinden sarsılacağı ve elde edilen kazanımların geri dönülemez şekilde yok olacağı ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Atatürk İlkeleri, Avrupa Birliği, Uyum süreci.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF THE PROCESS OF ADAPTATION TO EUROPEAN UNION UNDER THE LIGHT OF THE PRINCIPLES OF ATATÜRK

ÇOBAN, Ercan

M.A. Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN

July 2005, 207 pages

The purpose of this study is to evaluate the structural changes Turkey has realized and has been asked to realize in the process of adaptation to European Union under the light of the Principles of Atatürk, which define the main characteristics of the Turkish Republic was based on the destroyed foundations of Ottoman Empire, which was broken up by political, economic and military attack of Western Countries, today almost all of which are the members of European Union.

In this study, first of all, under what conditions and how the Principles of Atatürk were formed was explained, and then, the attributes of these principles were taken up. Then, by evaluating them as a whole, the main issues which were suggested in relation with the west was determined. Later on, what kind of process Turkey has undergone beginning with the emergence of the idea of European Union until its present position was mentioned, and also the branches of European Union and the structure and administration of these branches were taken up. Then, the significant incidents in the relation Of Turkey and European Union that have happened from the beginning to today were studied.

After basic concepts were discussed, the issues which are regarded by European Union as prerequisites for the membership of Turkey were evaluated from the angles of the basic features of Atatürk Principles and all the problems on this matter were studied in detail.

As a result, it was pointed out that, when Turkey fulfill the structural changes which has been asked to realize in the process of adaptation to European Union, the values which are defined by the Principles of Atatürk and which is still considered in the constitution as basic qualities of the government will be seriously affected and that all profits will be lost forever.

Key words: The Principles of Atatürk, European Union, Membership process

ÖN SÖZ

Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle başlayan uyum süreci içerisinde, tek taraflı yaklaşım ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir çok acı olaylar yaşayarak elde ettiği kazanımları teker teker yok eden bir çok yapısal değişiklikler yapılmaya başlanmış ve halen de devam etmektedir. Türkiye'nin başka bir alternatifi bulunmadığı, AB'ye girilmez ise Türkiye'nin sonunun geleceği şeklindeki bu yaklaşım, ekonomik sıkıntılardan bunalan Türk Milleti için de sanki bir çıkış kapısı olarak görülmüş, yapılan değişikliklerin neticeleri hiç tartışılmadan kabul edilmiştir. Atatürk'ün önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı ile elde edilen bağımsızlığın, onun ortaya koyduğu İlkelerle çağdaş bir ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen Atatürk İlkeleri'nin, AB uyum süreci içerisinde nasıl yok olacağı ve bunun sonuçlarının neler olabileceği bu çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım sırasında gerek akademik birikimi ile gerekse manevi fedakarlığı ile hiçbir desteği esirgemeyen sevgili eşim Yrd. Doç. Dr. Aysel ÇOBAN'a, anlayışlı davranmak zorunda kalan oğlum Beray'a, engin bilgi birikimi ve hayat tecrübesi ile her yönden yol gösterici olan değerli danışmanım Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN'a, gerek akademik olarak gerekse gösterdikleri yakın ilgi ile manevi yönden bu çalışmamda destek olan Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR, Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR ve Yrd. Doç. Dr. Rıfat ERGEÇ'e ve manevi desteği ile her zaman yanımda bulunan Doç. Dr. Kıvanç GÜNGÖR'e ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2005
Ercan ÇOBAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	4
2.1. ATATÜRK İLKELERİ.....	4
2.1.1. Atatürk İlkeleri'nin Genel Tanımı.....	4
2.1.2. Atatürk İlkeleri'nin Ortaya Çıkışı.....	5
2.1.3. Atatürk İlkeleri'nin Esasları.....	7
2.1.3.1. Cumhuriyetçilik ilkesi.....	7
2.1.3.2. Milliyetçilik ilkesi.....	10
2.1.3.3. Halkçılık ilkesi.....	14
2.1.3.4. Lâiklik ilkesi.....	15
2.1.3.5. İnkılâpçılık ilkesi.....	19
2.1.3.6. Devletçilik ilkesi.....	21
2.1.4. Atatürk İlkeleri'nin Batı ile İlişkilerde Öngördüğü Esaslar.....	23
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ.....	26
2.2.1. Avrupa'da Birlik Fikrinin Ortaya Çıkışı.....	26
2.2.2. Avrupa Birliği'nin Ortaya Çıkışını Sağlayan Gelişmeler.....	27
2.2.3. Avrupa Birliği'nin Örgütsel Gelişimi.....	28
2.2.3.1. Tek Avrupa senedi.....	29
2.2.3.2. Maastricht antlaşması.....	30
2.2.4. Avrupa Birliği Organları.....	30
2.2.4.1. Konsey.....	30
2.2.4.1.1. Yapısı ve işleyişi.....	31
2.2.4.1.2. Görevleri.....	31
2.2.4.2. Komisyon.....	32
2.2.4.2.1. Yapısı ve işleyişi.....	32
2.2.4.2.2. Görevleri.....	32
2.2.4.3. Avrupa Parlamentosu.....	32
2.2.4.3.1. Yapısı ve işleyişi.....	33
2.2.4.3.2. Görevleri.....	33
2.2.4.4. Adalet Divanı.....	34

2.2.4.4.1. Yapısı ve işleyişi.....	34
2.2.4.4.2. Görevleri.....	34
2.2.5. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri.....	35
2.2.5.1. Ortaklık antlaşması.....	36
2.2.5.2. Tam üyelik başvurusu.....	37
2.2.5.3. Gümrük birliği antlaşması.....	37
2.2.5.4. Lüksemburg zirvesi ve Türkiye.....	38
2.2.5.5. Helsinki zirvesi ve Türkiye.....	39
2.2.5.6. Nice zirvesi ve katılım ortaklığı belgesi.....	39
2.2.6. Türkiye-AB İlişkilerinde Geline Son Nokta.....	40
2.2.6.1. Kopenhag, Maastricht, Madrid ve Lüksemburg kriterleri.....	40
2.2.6.2. Katılım ortaklığı belgesi ve ulusal program.....	41
2.2.6.3. Uyum paketleri.....	44
2.2.6.4. İlerleme raporları.....	46
2.2.6.4.1. 2004 yılı öncesinde yayımlanan ilerleme raporları.....	47
2.2.6.4.2. 2004 yılı ilerleme raporu ve tavsiye kararı.....	50
2.2.6.5. 16-17 Aralık 2004 Brüksel zirvesi.....	52
2.2.7. Avrupa Birliğinin Bugün Gelmiş Olduğu Nokta ve Değerlendirilmesi.....	55
2.3. ATATÜRK İLKELERİ YÖNÜNDE UYUM SÜRECİNİN İNCELENMESİ.....	56
2.3.1. Atatürk İlkeleri ve Avrupa Birliği.....	56
2.3.1.1. Cumhuriyetçilik ilkesi ve Avrupa Birliği.....	56
2.3.1.1.1. Ulus devlet ilkesi meselesi.....	57
2.3.1.1.2. Egemenliğin devri meselesi.....	64
2.3.1.1.3. Tam bağımsızlık ilkesi meselesi.....	69
2.3.1.2. Milliyetçilik ilkesi ve Avrupa Birliği.....	76
2.3.1.2.1. Azınlıklar meselesi.....	76
2.3.1.2.2. Avrupa vatandaşlığı meselesi.....	84
2.3.1.3. Halkçılık ilkesi ve Avrupa Birliği.....	89
2.3.1.3.1. Fener Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu meselesi.....	91
2.3.1.4. Laiklik ilkesi ve Avrupa Birliği.....	99
2.3.1.4.1. Avrupa Birliği'nin laiklik anlayışı meselesi.....	100
2.3.1.5. İnkılapçılık ilkesi ve Avrupa Birliği.....	112
2.3.1.5.1. Avrupa Birliği uyum sürecinde yapılan yapısal değişiklikler meselesi.....	113
2.3.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine ve Atatürk İlkeleri'ne Olumsuz Yaklaşımlar.....	119
3. BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	124
3.1. BULGULAR.....	124
3.2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	146
KAYNAKLAR.....	151

EKLER	158
EK A: T.C.Anayasası'nın Başlangıç Kısmı.....	158
EK B: Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi (Bazı Önemli Tarihler).....	160
EK C: AB Komisyonu, 2004 Yılı İlerleme Raporu (Siyasî Kriterler).....	168
EK D: AB Komisyonu Tavsiye Kararı.....	182
EK E: Avrupa Parlamentosu İlke Kararı.....	191
EK F: 16-17 Aralık 2004 Avrupa Konseyi Zirve Sonuç Bildirgesi.....	203
ÖZGEÇMİŞ (VITAE)	207

KISALTMALAR

ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divan
AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
A.İ.H.S.	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Toplulukları
BM	: Birleşmiş Milletler
CARİTAS	: Katolik Kiliseler Birliği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
ETA	: Bask Ayrımcı Harekatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TOSAV	: Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı
T.S.K.	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen ve milli mücadele dönemi ile başlayan yeni devletin kuruluş aşamasından itibaren bizzat Atatürk tarafından uygulamaya konulan Atatürk İlkeleri, devletin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmasını hedefler. Ancak bu gelişmenin ve ilerlemenin milli birlik ve milli bütünlük içerisinde bir ahenkle gerçekleşmesini de şart koşar. Batı ile irtibatın kesilmesini devletin yıkım sebebi olarak görür ancak ilişkilerde milli egemenlik ve tam bağımsızlık ilkelerinden asla ödün verilmeyeceğini de belirtir. Çünkü Atatürk İlkeleri'nin ortaya koyduğu temel felsefe, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her bakımdan dünya devletleri ile eşit, iç ve dış işlerinde tam bağımsız ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasıdır.

Atatürk İlkeleri soyut kavramlar değil her biri geçmişte yaşanan acı olaylardan alınan derslerden ortaya çıkan ve fiili olarak uygulamaya konulan temel prensiplerdir. Amacı devletin ilelebet payidar olmasıdır. Bu nedenle her biri devlet yapısının temel direkleridir. Bu ilkelerle ortaya konulan unsurların yıpranması devletin zayıflamasına, ortadan kalkması ise devletin yıkılmasına sebebiyet verir. Atatürk İlkeleri ile, yıkılan bir imparatorluğun enkazından bağımsız, devleti ile bir bütün olan milletin egemenliğine dayanan, çağdaş bir devlet yaratılmış ve 82 yıldır bu devleti yıkmaya çalışan iç ve dış düşmanlara karşı devletin ayakta kalması sağlanmıştır.

Atatürk İlkeleri, çağdaş medeniyet seviyesini temsil eden Batıyı her zaman kendine örnek almış, bu ülkelere karşı bağımsızlık savaşı verilmesine rağmen iyi ilişkilerin tesis edilmesi amaçlamıştır. Bu amaçla 2. Dünya Savaşı sonrasında barışın korunması ve ekonomik işbirliğinin tesis edilmesini amaçlayan AET'ye 1963 yılında katılmakta tereddüt edilmemiştir. Fakat aradan geçen 40 yıllık sürede AET'nin

yapısında çok büyük gelişmeler yaşanmıştır. Ekonomik işbirliği ile başlayan bu süreç günümüzde üye ülkelerin ulus devlet özelliklerini kaldırarak, kendine ait bayrağı, parası, marşı, anayasası ve vatandaşlık tanımı olan siyasi bütünleşme haline gelmiştir. Türkiye-AB ilişkileri ise bu 40 yıllık süreç içerisinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiş 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilmesinin ardından çok hızlı bir entegrasyon sürecine girilmiştir.

Üç ana bölümden oluşan bu tez çalışmasının ilk bölümünde kuruluşunda olduğu gibi bugünde devletin niteliklerini belirleyen Atatürk İlkeleri her yönüyle incelenmiş, temel unsurları ortaya konulmaya çalışılmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Atatürk İlkeleri'nin temel hedefi ve amacı nedir?
2. Atatürk İlkeleri nasıl ve hangi şartlarla ortaya çıkmıştır?
3. Her bir ilkenin ortaya koyduğu değerler nelerdir?
4. Atatürk İlkeleri'nin Batı ile ilişkilerde öngördüğü esaslar nelerdir?

İkinci bölümde, bin yıldır devam eden Avrupa'da birleşme çabalarının bir neticesi olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 40 yıldır da Türkiye'nin üye olmak için çaba verdiği Avrupa Birliği incelenmiş, şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Avrupa'da Birlik kurma fikri nasıl doğmuştur?
2. Avrupa Birliği'nin kuruluş amacı ve bugüne gelene kadar nasıl bir süreçten geçmiştir?
3. Avrupa Birliği'nin ortaya koyduğu ve üye ülkelere gerçekleştirmesini istediği değerler nelerdir?
4. Avrupa Birliği'nin ana organları nelerdir ve yapısı ve işleyişi nasıldır?
5. Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde neler yaşanmıştır ve bugün gelinen nokta nedir?
6. Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum süresi içerisinde gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmesi gereken yapısal değişiklikler nelerdir?

Üçüncü bölümde Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde gerçekleştirdiği ve AB'nin üyelik için gerçekleştirmesini şart koştuğu yapısal değişiklikler Atatürk İlkeleri'nin temel esasları açısından incelenmiş ve şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Atatürk İlkeleri açısından AB uyum sürecinde gerçekleştirilmesi gereken yapısal değişikliklerin ortaya çıkardığı meseleler nelerdir?

2. Bu çıkan meselelerin gerektirdiği yapısal değişiklikler neden AB tarafından istenmektedir?

3. Atatürk İlkeleri açısından bu meselelerin önemi ve doğuracağı sonuçlar nelerdir?

4. Türkiye'nin AB üyeliğine ve Atatürk İlkeleri'ne AB üyesi ülkelerden gelen olumsuz yaklaşımlar nelerdir?

Araştırmada yararlanılmak üzere ilgili literatür incelenmiş, konu ile ilgili tez, kitap, makale ve diğer kaynaklar taranmış, tarih ve dokümantasyon metotları kullanılarak yapılan çalışma ile devletin temel niteliklerini belirleyen Atatürk İlkeleri'nin koyduğu esasların AB uyum süreci içerisinde gerçekleştirilen anayasa, kanun vb. mevzuat değişiklikleri ile yapılan yapısal reformlarla yavaş yavaş ortadan kaldırılmaya başlandığı, üyelik için yapılması şart koşulan diğer değişikliklerinde tamamlanması ile Atatürk İlkeleri'nin tamamen ortadan kalkacağı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bugün hemen hepsi Avrupa Birliği üyesi olan Batılı devletlerin önce siyasi, daha sonra ekonomik ve en son olarak askeri yönden saldırarak parçaladığı Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen Atatürk İlkeleri ışığında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde gerçekleştirdiği ve gerçekleştirilmesi istenen yapısal değişikliklerin değerlendirilerek, Atatürk İlkeleri ile oluşturulan sistemin bu değişikliklerden ne şekilde etkileneceği ve devletin temel yapısının bu süreç sonunda nasıl bir şekil alacağını belirlenmesi ve AB üyeliğinin Atatürk İlkeleri'nin sonunu getirip getirmeyeceğinin ortaya konulmasıdır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği süreci 40 yıldır devam eden bir süreç olup, halen üyelik müzakereleri aşamasındadır. Bu sebeple tezin kapsamını belirlemek amacı müzakere sürecinin başlatılmasına karar verilen 16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesine kadar yaşanan gelişmeler esas alınmıştır. Ayrıca AB uyum süreci içerisinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken yapısal değişiklikler siyasi ve ekonomik olarak iki başlık altında yapılmaktadır. Atatürk İlkeleri'nden Devletçilik İlkesi ile bağlantılı olan ekonomik değişikliklerin kapsamının ayrı bir tez konusu olacak kadar geniş olması, ayrıca ekonomi ve iktisat eğitimi almış kişilerce yapılmasının daha uygun olacağından, Devletçilik İlkesi, Atatürk İlkeleri'nin ortaya koyduğu temel değerlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi için ilk bölümde incelenmiş fakat bu ilke ile ilgili ortaya çıkan meseleler ele alınmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. ATATÜRK İLKELERİ

2.1.1. Atatürk İlkeleri'nin Genel Tanımı

Atatürkçü düşünce sisteminin ideolojik temellerini oluşturan Atatürk İlkeleri, kurtuluş savaşının kazanılması ile bir imparatorluğun yıkıntıları üzerine kurulan yeni devletin yani Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir devlet haline gelmesi ve "ilelebet payidar" kalması için bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulamaya konulan devletin temel nitelikleridir (Kili, 1998: 223).

Atatürk İlkeleri, Kurtuluş savaşı ile başlayan, 1937 yılında 1924 Anayasasının 2. maddesinde yapılan değişiklikle anayasada yer almasına kadar olan süreçte kurulan yeni devletin ihtiyaçları neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte tam bağımsızlığın sağlanması, modern devletin gerektirdiği inkılapların yapılması, yeni devletin siyasi yapısının kurulması, millet bilincinin oluşturulması gibi birçok değişim yaşanmış ve Atatürk İlkeleri birer birer şekillenmiştir.

Atatürk İlkeleri'nin hedefi, diğer medeniyetleri inkar etmeden ve onların metot ve vasıtalarını kullanarak çağdaş Türk medeniyetini yaratmak ve Türk Milleti'ni içte mutlu, dışta itibarlı ve güçlü kılmaktır. Ayrıca Türk Milleti içinde siyasi, kültürel, sosyal bölünmelere mani olmak, bölünmüş parçaları millet gerçeği etrafında birleştirerek, milli dayanışmayı temin etmeye çalışmaktır. Dolayısıyla, milli kültürün, milli ekonominin, ticaretin, sanayiinin, milli birliğin, milli coğrafyanın yani milli olan her şeyin "akıl, ilim, teknik ve inançla" ilk önce muhafazası, sonra geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve çağ içinde geçerli hale getirilmesidir (Kodaman, 1999: 114).

Atatürk İlkeleri'nin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bu ilkeler, birbirini tamamlar, birbirinden güç alır. Bir ilkenin anlamını ortaya koyarken tek başına diğer ilkelere soyutlayarak değerlendirmek o ilkenin yanlış

yorumlanmasına sebebiyet verir. Atatürk İlkeleri arasında bir hiyerarşi, bir öncelik de söz konusu değildir. Atatürk İlkeleri, birbirini tamamlayarak, birbirleriyle bütünleşerek Atatürkçü düşünce sistemini oluştururlar (Aslan, 1990: 162).

Atatürk İlkeleri, çağdaşlaşma yönünü belirleyen, Atatürk inkılâplarına temel teşkil eden fikir ve düşünceler olarak da tanımlanabilir. Bu ilkeler tümüyle akılcı ve gerçekçi bir temele oturmuşlardır, çünkü Türk Milleti'nin özellikleri, onun bugünkü ve yarınki ihtiyaçları göz önüne alınarak, çağdaş yaşamın gereklerine uygun olarak belirlenmiştir (Kocatürk, 1992a: 85).

Atatürk İlkeleri, yeniliğe açık, dinamik özelliği ve bütünlüğü olan, birbirini tamamlayan bir yapıya sahip olması sebebi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Atatürk'ün hayatta bulunduğu sırada oluşmasını ve gelişmesini sürdürmüş, Atatürk'ün ölümünden sonra da onun gösterdiği hedefler yönünde gelişmesine devam etmiştir (İlhan, 1998: 167).

2.1.2. Atatürk İlkeleri'nin Ortaya Çıkışı

Atatürkçü düşünce sisteminin temel taşları olan Atatürk İlkeleri belli bir zaman periyodunda ortaya çıkmış ve devletin temel nitelikleri olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda Atatürk tarafından altı ilke aynı anda ele alınmamış, gerekli zamanlarda birbirinden ayrı olarak taşıdığı anlam değerlendirilmiştir. Bunun sebebi, bu ilkelerin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin zaman içerisinde göstermiş olduğu gelişmeyle doğru orantılı olmasından kaynaklanmıştır. Elbette Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu devletin niteliklerinin ve izleyeceği yolun neler olacağını da en büyük belirleyicisi olmuştur.

Kurtuluş savaşı başarı ile sonuçlanıp, yeni devletin şeklinin ne olacağı hilafetin kaldırılması ile belirginleşmeye başladığında, Atatürk, düşüncelerini toplum ve devlet yaşamına egemen kılmak için bir siyasal parti kurmanın gerekliliğine inandığından Sivas Kongresi'nde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni, Halk Fırkası'na (partisine) dönüştürdü. Cumhuriyet Halk Partisi 9 Eylül 1923 tarihinde bizzat Atatürk tarafından kuruldu ve 11 Eylül 1923 tarihinde yapılan seçimle Atatürk genel başkanlığına seçildi (Aslan, 1990: 131).

Atatürk, gerçekleştirilen inkılâpların, devletin geleceğinde büyük önem taşıyan kararların Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından gerçekleştirilmesini ve millete mal olmasını amaçlıyordu. Bu nedenle partinin tüzüğü de önem kazanmakta idi. Bu sebeple partinin programı bizzat Atatürk tarafından belirlenmiş ve “dokuz umde”

olarak anılan program parti tüzüğü olarak kabul edilmiştir. Ancak Atatürk, kendisi tarafından belirlenmiş ve benimsenmiş ilkelerle hem zamanından önce bazı kişi ve grupları ürkütmemek hem de uygulamanın gereklerine göre elastik davranmak olanağını sınırlamamak amacı ile son derece kısa ve özlü dokuz umde ile yetinmiştir (Kongar, 2002: 276).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk tüzüğü 1927 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 15-23 Ekim 1927 tarihlerinde yapılan CHP'nin ikinci kurultayı Atatürk İlkeleri'nin açıkça bir ideoloji olarak ortaya konulması bakımından büyük önem taşımaktadır (Kili,1998: 222). Ankara'da yapılan kurultayda, tüzüğün "umumi esaslar" bölümünde Atatürk İlkeleri'nden üçü yani Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik sayılarak, partinin ilkeleri olarak benimsendiği belirtilmiştir. Tüzükte Lâiklik yer almamakla beraber, lâikliğin temeli olan din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği vurgulanmıştır (Aslan, 1990: 131). Atatürk tarafından 1927 yılında yayımlanan "Umumi Riyaset Beyannamesinde" açıkça yer alan Lâiklik İlkesi, kurultaydan bir yıl sonra yapılan değişiklik ile anayasada yer almıştır.

CHP'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında Ankara'da toplanan üçüncü kurultayında ise partinin ilk programı görüşülüp kabul edilmiştir. Partinin kuruluşunu izleyen ilk yıllarında ayrı bir metin biçiminde programı yoktu, parti tüzükleri içinde program ilkeleri de yer almaktaydı. Bu nedenle CHP'nin üçüncü kurultayında parti tüzüğünden ayrı bir program da yapılmış ve 1927'deki ikinci kurultayda kabul edilen ilkelere yani Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Milliyetçilik ilkelerine Lâiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri eklenmiş ve bu altı ilke CHP'nin resmi görüşü haline getirilmiştir (Aslan, 1990: 132).

CHP'nin 1935 tarihindeki dördüncü büyük kurultayında, parti programında yer alan Atatürk İlkeleri "Kemalizm" olarak benimsenmiş ve daha geniş bir biçimde ele alınmış ve açıklanmıştır (Kili, 1998: 223). Parti genel sekreteri Recep Peker:

"Esasta, Partinin ana vasıfları olan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, İnkılâpçılık, Devletçilik ve Lâiklik yeni program onaylandıktan sonra, yeni Türkiye devletinin de vasıfları halini alıyor" (Kongar, 2002: 305).

demekle Atatürk İlkeleri'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel nitelikleri olarak kabul edildiğini belirtmiştir.

Nitekim 5 Şubat 1937 tarihinde 3115 sayılı "Anayasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" ile 1924 anayasasının 2. maddesi değiştirilmiş ve CHP Kurultayında kabul edilen altı ilke yani Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık,

İnkılâpçılık, Devletçilik ve Lâiklik devletin temel nitelikleri olarak anayasaya dahil edilmiştir (Aslan, 1990: 133).

2.1.3. Atatürk İlkeleri'nin Esasları

2.1.3.1. Cumhuriyetçilik ilkesi

Cumhuriyet kelime anlamı ile iktidarın millet topluluğuna, umuma ait olduğunu öngören devlet şeklidir. Cumhuriyet dar ve geniş anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda cumhuriyette, egemenlik topluluğun bütününe, millete aittir. Dar anlamda cumhuriyette ise sadece devlet başkanının doğrudan doğruya veya dolaylı olarak halk tarafından belirli bir süre için seçilmesi anlaşılmaktadır. Cumhuriyet bir devlet veya hükümet şekli olarak da ifade edilmektedir. Nitekim 1921 Anayasasının 29 Ekim 1923'te yapılan değişikliğinde cumhuriyet bir hükümet şekli olarak, 1924 ve 1961 anayasalarında ise devlet şekli olarak belirtilmiştir. Modern anlamda cumhuriyet ise demokrasinin en gelişmiş şeklidir (Eroğlu, 1998b: 17).

Ancak Atatürk'ün fikirleri ve onun gerçekleştirdiği devrimler ile ortaya çıkan bir ilke olarak "Cumhuriyetçilik İlkesi" çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Bu sebeple Cumhuriyetçilik ilkesinin taşıdığı anlam ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti bakımından önemini kavrayabilmek için Atatürk tarafından nasıl yorumlandığı ve hangi şartlar içerisinde bir ilke olarak kabul edildiği ve halen anayasamızda neden değiştirilmesi teklif dahi olunamayan maddeler içerisinde yer aldığını anlamak gerekmektedir. Atatürk'ün 27.09.1923'te Neve Freie Preese Muhabirine verdiği demeçte :

"Yeni Türkiye anayasasının ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan mecliste toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimedede anlatmak mümkündür: Cumhuriyet..." (Dumoulin, 2000: 19).

demekle bir anlamda devlet yönetim şekli olarak cumhuriyetin bir amaç değil millet egemenliğinin ve çağdaş demokratik katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi için bir araç olabileceğini belirtmiştir. Bu bakımdan Cumhuriyetçilik İlkesi'nin en temel niteliği millet egemenliğinin ve onun temsilcisi olan Millet Meclisi'nin üzerinde hiçbir güç olamayacağını benimsemiş olmasıdır.

Atatürk'e göre cumhuriyet, millet egemenliğini belirleyen ve millet egemenliği ile bağdaşabilen tek rejimdir (Eroğlu, 1998b: 17). Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması ise egemenliğin milletin bütününe ait olduğunu, her türlü

şahıs, sınıf ve zümre ayrıcalıklarının bulunmamasını milletin elinde bulunan egemenliğin en ufak parçasının dahi sıfatı, ismi ne olursa olsun hiçbir makama verilmemesi, verilememesi anlamını taşımaktadır (Göze, 1993: 493-495).

Cumhuriyetçilik İlkesi gereği millet egemenliği, TBMM tarafından kullanılır. TBMM bu sorumluluğunda Türk Milleti adına Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı sorumludur. Türkiye'nin gerek 1961, gerekse 1982 tarihli anayasalarında, egemenliğin kullanılmasının tek başına hiçbir organa, hiçbir kişiye, hiçbir zümre ve sınıfa bırakılamayacağı belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde devletin içindeki egemenliğin nasıl kullanılacağı ise 1982 Anayasası'nın 7. ve 8. maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre yasama yetkisi TBMM'ce, yürütme yetkisinin de anayasa ve kanunlara uygun olarak Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Anayasanın 9. maddesinde ise yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağı belirtilmektedir (Tural, 1999: 106). Atatürk 17.02.1923 yılında İzmir İktisat Kongresi açılış söylevinde:

“... Anayasa, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'nin öldüğünü idrak ve ifade ve onun yerine yeni Türkiye Devleti'nin geçtiği ilan eyleyen ve bu devletin hayatının da kayıtsız şartsız hakimiyetin milletin elinde kalmasıyla mümkün olduğunu ifade eden bir kanundur...” (Dumoulin, 2000: 5).

demekle millet egemenliğinin teminatının ve ifadesini bulduğu yerin ancak anayasa olabileceğini açıkça belirtmiştir.

Atatürk'e göre: “Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir”. Bu bakımdan Cumhuriyetçilik, devlet idaresinde milli iradeyi ve hür seçimi kabul eden ilkenin adıdır. Bu ilkenin yönetim biçimi ve siyasal rejim olarak ifadesi, cumhuriyettir. Bu tarz yönetim, milli egemenlik kavramını en iyi temsil edecek, en iyi gerçekleştirecek, en iyi uygulayacak bir devlet şekli olup demokrasinin de en gelişmiş şeklidir. Yine Atatürk'ün ifadesiyle bu husus şu şekilde belirtilmiştir :

“Türk Milleti'nin tabiat ve adetlerini en uygun olan bu idare şekli, milletin insanca yaşamasını bilmesi, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrenmesi demektir” (Kocatürk , 1992a: 82).

Atatürk devlet şekli olarak cumhuriyet rejimini seçmesi hakimiyet-i milliye'nin yani milli egemenliğinin başka bir devlet şekli ile sağlanamayacağını ve tam bağımsızlığın ancak cumhuriyet ile başarılabilceğini öngörmüş olmasındadır. Atatürk milli mücadeleye başladığında ve büyük zaferin kazanılmasında amacın tam bağımsız bir millet egemenliğinin sağlanması olduğunu açıkça ortaya koymuştur:

“Esas, Türk Milleti'nin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak tam bağımsızlıkla temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet, medeni insanlık karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık olamaz. Yabancı bir devletin koruyuculuğu ve kolaycılığını

kabul etmek insanlık vasıflarından yoksunluğu, aciz ve beceriksizliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten bu duruma düşmemiş olanların başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal getirilemez. Halbuki Türk'ün haysiyeti ve izzet-i nefsi ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır" (Mutluer, 1998: 75).

şeklinde ifade ettiği üzere, tam bağımsızlığın ve milli egemenliğin sağlanması ancak devletin ve milli iradesini temsil edenlerin hiçbir gücün tesiri altında olmamasına bağlıdır. Büyük zafer kazanıldıktan sonra devlet şeklinin cumhuriyet olarak belirlenmesindeki gaye de budur. Yoksa sadece yeni kurulan bir devletin şeklini belirlemek değildir.

Atatürk'ün Cumhuriyetçilik anlayışı, demokratik bir cumhuriyettir. Atatürk bunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Demokrasi prensibinin en asri ve mantıki tatbikini temin eden hükümet şekli, Cumhuriyettir. Cumhuriyette son söz, millet tarafından müntehap meclistedir. Millet namına her türlü kanunları o yapar. Hükümete itimat eder ve ıskat eder. Cumhuriyette, Meclis Reis-i Cumhur ve hükümet halkın hürriyetini ve emniyetini ve refahını düşünmek ve temine çalışmaktan başka bir şey yapamazlar. Çünkü bunlar bilirler ki kendilerini iktidar ve salahiyet mevkiine muayyen bir zaman için getiren bir irade ve hakimiyetin sahibi millettir, ve yine bunlar bilirler ki, iktidar mevkiine saltanat sürmek için değil, millete hizmet için getirilmişlerdir. Millete karşı vaziyet ve vazifelerini suiistimal eyledikleri takdirde şu veya bu tarzda milli iradenin kendi haklarında dahi tecellisine maruz kalabilirler" (Karal, 1980: 44-56).

Cumhuriyetçilik İlkesi'nin kapsamına giren bir başka kavram da çağdaş anlamlı "anavatan" kavramıdır. Bunun anlamı belli coğrafya sınırları içinde vatanın kalplerde ve dimağlarda yaşamasıdır. Yeniçağdan başlayarak Batı ulusları, bu nitelikte bir vatan duygusuna sahip çıkmışlardır. Fransızlar için vatan "Güzel Fransa"dır. İngilizler için "Aziz İngiltere"dir. Ruslar için "Kutsal Rusya"dır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Türkler için bu dönemde anavatan anlamı henüz yerine oturmamıştı. Pan İslamcılara göre vatan Müslümanların yaşamakta bulunduğu yerlerin tümü idi. Pan Osmanlılar ise İmparatorluğun yükselme devrinde ulaşılmış bulunduğu sınırlar içinde kalan toprakları vatan saymaktaydı. Pan Turancuların vatan ilkesi ise sınır bile tanımamaktaydı. İmparatorluktaki Türkler için vatan esas itibariyle herkesin doğduğu yerdirdi. İşte Cumhuriyetçilik İlkesi ile bu hayal ürünü ve Türk Milleti'ne çıkar sağlamayan, tersine onun her çeşit gücünü yıpratıcı kavramlar bir tarafa bırakılmış, onların yerine bir tek vatan kavramı kabul edilmiştir. Vatan, Türk Milleti'nin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde varlıklarını koruyan eserleriyle yaşadığı bugünkü siyasal sınırları içindeki yurttur.

2.1.3.2. Milliyetçilik ilkesi

Bir devletin sınırları içinde yaşayan insan topluluğuna nüfus, ahali, halk denildiği gibi ulus, millet de denilmektedir. Millet sözcüğü Arapça kökenlidir ve din ortaklığı esasına dayanan insan topluluğunu ifade etmek için kullanılır. Ancak günümüzde kullanılan millet terimi, Fransızca “nation” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. “Nation” sözcüğü ise daha çok soy ve dil birliğine dayanan, uzun süreden beri ortak çıkarları bulanan aynı toprak üzerinde yaşayan kişilerden kurulu bir insan topluluğunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Millet, milliyetçilik, gibi terimler ve kavramlar, özellikle 1789 devriminden sonra ortaya çıkan terim ve kavramlardır (Göze, 1993: 521).

Batıda dine dayanan geniş imparatorlukların çözülmesi sonucunda, önce ortaya krallıklar çıkmış, zamanla bu krallıkların tebaası aynı vatanda, aynı devlete bağlı olarak yaşamanın, aynı siyasi kurumlara sahip olmanın, aynı acıları, sevinçleri ve ülküleri paylaşmanın ve ortak kültürlerini devamlı surette geliştirmenin sonucu olarak millet haline gelmeyi başarmışlardır. Batı Avrupa’da “millet” olma çabasında ilk başarılar İngiltere ile Fransa’da görülmüştür (Feyzioğlu, 1998: 37).

Osmanlı İmparatorluğunda ise, İmparatorluğun temeli ve kurucusu olan Türkler kendi hakimiyetlerini devam ettirmek, İmparatorluğu yıkılmaktan kurtarmak için ıslâhat yapıyorlardı. Unsurlar arasında ahenk ve birliği temin etmekten başka çare görmüyorlardı. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğunda milliyetçilik hareketi geç gelişmiştir. İmparatorluğun asıl sahipleri olan Türkler sosyal ve siyasal düzeni bozmamak için milliyet fikrinin karşısındaydılar. Türk Milliyetçiliği Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra bağımsızlık savaşı sırasında gelişmeye başlamıştır (Karal, 1980: 44-56).

Milli mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları ise milliyetçilik inancının, somut bir vatan anlayışı ile bütünleştiği dönemdir. (Feyzioğlu, 1998: 39) Bu bakımdan Türk Milliyetçiliği bir doktrin değildir. Tarihsel ve siyasal bir olaydır. Irkçılık, emperyalizm ve faşizm ile de herhangi bir ilgisi yoktur. Türk milliyetçiliği hümanisttir. Bu karakterini, Atatürk’ün Türk Milletine Türk’ü tanımlamak için söylemiş olduğu şu sözlerde bulur: “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir”. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her kişi Türk’tür. Bu kavram en açık anlamını Atatürk’ün “Ne Mutlu Türk’üm Diyene” sözünde bulmaktadır. Bu söz, Türk Milliyetçiliğini ırksal, bölgesel ve dinsel olmaktan çıkarıp, kişinin

kendi iradesine bağlanmaktadır. Kendisini Türk duyan, Türk kültürüne bağlayan, Türk'ün yücelmesini isteyen herkes Türk Milliyetçisidir (Karal, 1980: 44-56).

Atatürk milliyetçiliğinin, bir özelliği de diğer milletlerin haklarına saygı duymasıdır. Atatürk 15.08.1920 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada bu husus açıkça ortaya koymaktadır:

“Gerçi bize milliyetçi derler. Fakat biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle birlikte çalışan milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin gereklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz herhalde bencil ve mağrurane milliyetçilik değildir” (Dumoulin, 2000: 95).

Atatürk milliyetçiliğinde geçmiş devirlerin husumetleri ve çarpışmaları artık bugünkü politikaya etkili olamaz. Milletler bir kardeşlik havasında el ele vermelidir. Tarihi kinler unutulmalı ve yeni bir tarih anlayışı yaratılmalı ve yayılmalıdır. Onun bu ideal anlayışının en önemli belgelerinden biri şu anıda gizlidir:

“ Atatürk 1922 yılı Eylül'ünün 8. günü İzmir'e girmek üzere olan ordularımızın peşinde son mola verdiği Bel kahvesinde otururken uzaklardan Yunan askerlerinin perişan gruplar halinde Ege kıyılarına doğru canlarını attıklarını seyre dalar. Biraz sonra yanında bulunan İnönü'ye dönerek şunu söyler : Yunanlıları yenerek hesabımızı tasfiye ettik fakat ben Akdeniz'de barışı sağlamak için yakında bir Türk-Yunan anlaşması ve dostluğu kuracağım” (Irmak, 1992: 22).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı bazı üçüncü dünya ülkelerinde görülen ve büyük ölçüde onların sömürge geçmişinden kaynaklanan Batı aleyhtarı olumsuz tepki milliyetçiliğinden farklıdır. Bu Türk Devleti'nin hiçbir zaman bağımsızlığını kaybetmemiş ve sömürge durumuna düşmemiş olmasıyla, o psikolojiyi yaşamamış olmasıyla açıklanabilir. Ama kısmen de şüphesiz Atatürk' ün geniş ufuklu, insancıl ve medeniyetçi dünya görüşünün sonucudur (Tural, 1999: 106).

Atatürk milliyetçiliği ülke ve millet bütünlüğüne önem verir. Atatürk:

“Bugünkü Türk Milleti siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapmamıştır. Çünkü, bu millet bireyleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka ve hukuka sahip bulunuyorlar” (Tural, 1999: 88).

demekle Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan herkesin aralarındaki bütün ayrılıklara rağmen, milli birlik ve beraberlik duygusu içinde olması gerektiğini vurgulamıştır. İrkçı olmayan, lâik esastan ayrılmayan, sınıf kavgasını değil sosyal dayanışmayı hedef tutan Atatürk milliyetçiliği, Türk Milletini ırk, mezhep, sınıf kavgalarıyla bölmeye kalkışacak olanlara karşı en sağlam savunma aracıdır (Feyzioğlu, 1998: 43).

Atatürk milliyetçiliği, her türlü din ve mezhep ayrımcılığını reddeder. Teokratik devlet anlayışına asla yer vermediği gibi, devlet hizmetini ümmetin değil

milletin emrinde ve hizmetinde görür. Lâiklik ve lâik devlet Türk inkılâbının bir temel direği olduğu kadar, Atatürk milliyetçiliğinin de özünü oluşturur. Atatürk, din işlerinin, millet ve devlet işleriyle karıştırılmasına asla müsaade edilmeyeceğini belirtmekle, lâik devlet anlayışını da açıklamakta ve aynı zamanda milliyetçiliğin lâik devlet anlayışı ile birlikte, bir arada ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. (Eroğlu, 1992: 383)

İrkçılığı reddeden Atatürk milliyetçiliği bütünleştirici, birleştirici, vatan yüzeyinde milli birliği temin edici bir milliyetçiliktir. “Biz kimsenin düşmanı değiliz, yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanınız” diyen Atatürk’tür. Bu bakımdan, Türk inkılâbının milliyetçilik anlayışı, hiçbir zaman bencil bir milliyetçilik değildir; aksine bu milliyetçilik, insani bir ülkü ile el ele yürümektedir. Atatürk milliyetçiliğine göre, Türk vatandaşları her şeyden önce kendi milletinin varlığı ve saadeti için çalışacak fakat başka milletlerinde huzur ve refahını düşünecektir. İşte Türk İnkılâbının “Yurtta barış, cihanda barış” ilkesi, milliyetçiliğimizin bu insancıl yönünü işaret etmektedir (Kocatürk, 1992a: 89).

Atatürk milliyetçiliği, taklitçiliğin tamamıyla karşısındadır ve taklitçiliği aslında tehlikeli saymaktadır:

“Her milletin kendine özgü gelenekleri, kendine özgü görenekleri kendine göre özellikleri vardır. Hiçbir millet aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne de kendi benliği içinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesizdir ki acıdır. Bir milletin mutluluk saydığı şey diğer bir millet için felaket olabilir. O halde bir milletin kendine göre mutluluk sayacağı bir şeye erişebilmek için başvurduğu gerek ve koşullar kendi ruhundan çıkarsa o vakit maksada varabilir”.

Atatürk aynı hususu 29 Ekim 1930’da yabancı bir gazeteci ile yaptığı mülakatta şu şekilde belirtmiştir:

“Türkiye maymun değildir, hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikanlaşacaktır, ne de Avrupalılaşacaktır; o sadece özleşecektir” (Baykal, 1992: 327).

Atatürk milliyetçiliğinde, Türk Milleti, Türkiye Devleti’nin egemenliğinin kaynağı ve kayıtsız şartsız sahibidir. Atatürk’ün de belirttiği gibi: “siyasi kuvvet, milli irade ve egemenlik milletin bir bütün halinde ortak kişiliğine aittir. Birdir, bölünemez, ayrılamaz ve devredilemez” (Atatürkçülük, 1983: 27).

Milliyetçilik İlkesi, topluma düzen veren en üst hukuk kuralı olan anayasalarımızda da yer almıştır. Milliyetçilik böylece sadece bir sosyal politika prensibi yada platonik fikir akımı değil, devletin temel düzenin de yer alan zorunlu, uyulması mecburi hukuk kuralıdır. Bu kural toplum hayatımızın temel direğidir. 20 Ocak 1921 anayasasında Milliyetçilik İlkesi açıkça ifade edilmese de milliyetçiliğin

hukuki yönden ifadesi olan milli egemenlik ilkesi, 1921 Anayasasının başlıca özelliği idi. Milliyetçilik İlkesi 1937’de yapılan değişiklik ile anayasaya girmiştir. 1961 Anayasasının 2. maddesinde de Milliyetçilik İlkesine yer verilmiş ve “Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına dayanan, milliyetçi, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” şeklinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasında milliyetçilik deyimini yerine “Atatürk Milliyetçiliği” deyimini kullanılmıştır. Anayasanın Başlangıç fıkra 3’de, Başlangıç fıkra 7’de ve 2. madde de Atatürk Milliyetçiliğine yer verilmiştir (Eroğlu, 1992: 375).

Atatürk’ün kendi el yazısı ile kaleme aldığı ve Prof. Dr. Afet İnan’ın “Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları” adlı kitabın belgeler kısmında yer alan millet ve milliyetçilik görüşü şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir. Millet sözünden ne anlaşılır? Millet neye derler sualine bugünkü, asri telakkilere mutabık fenni bir tarif yapabilmek için yürüttüğümüz münakaşayı kafi görelim. Onun üzerinde bir lahza durup düşünelim. Bugün Türk Cumhuriyeti’ni kurmuş olan Türk Milleti’ni mütalaa ederken bulunduğumuz şartları, tekrar gözden geçirelim:

a) Siyasi varlığımız haricinde, başka ellerde, başka siyasi zümrelerle isteyerek veya istemeyerek teşriki mukadderat etmiş, bizimle dil, ırk menşe birliğine malik ve hatta yakın uzak tarih ve ahlak yakınlığı görülen Türk cemaatleri vardır. Tarihin bir hadisesinin neticesi olan bu hal, Türk Milleti için elim bir hatıradır, fakat Türk Milleti’nin tarihen ve ilmen teşekkülündeki asaleti, tesanütü asla haleldar edemez.

b) Bugünkü Türk Milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibat devirleri mahsulü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden maada hiçbir millet ferdi üzerinde teellümden başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü bu millet efradı da umun Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar.

c) Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk Milliyeti’ne vicdani arzularıyla rapt ettikten sonra kendilerine yan gözle yabancı nazarıyla bakılmak, medeni Türk Milleti’nin asil ahlakından beklenebilir mi?

Millet’in Umumi Tarifi: Bundan sonra, müşterek milli fikrin, ahlakın, hissin, heyecanın, hatıra ve ananelerin millet etrafında meydana gelmesini ve kökleşmesini temin eden müşterek mazinin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren müşterek dilin, milletlerin teşekkülünde en mühim amiller olduğunu bir defa daha kaybettikten sonra millet hakkında, ikinci derecede unsurları kâle almayarak mümkün olduğu kadar her millete uyabilecek bir tarifi biz de alalım:

a) Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan

b) Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvaffaka ta samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir.

Millet Prensibi: Bir milletin, diğer milletlere nispetle tabii veya müktesep hususi karakter sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak, onlara muvazi inkişafa sahip bulunması keyfiyetine milliyetler prensibi denir. Bu prensibe göre, her fert ve her millet kendi hakkında hüsnüniyet, topraklarına bizzat kayıtsız tesahup talep etmek hakkına ve hürriyetine maliktir. Bu düstur bize hangi milletlerin hür, hangilerinin hürriyetten şu veya bu şekilde mahrum olduklarını, yani millet namını taşımaya layık olmadıklarını kolaylıkla gösterir” (Kaynar, 1992: 51).

2.1.3.3. Halkçılık ilkesi

Başta Türk Dil Kurumu sözlüğü olmak üzere çeşitli sözlüklere bakıldığında, halk kavramının tek değil, pek çok tanımının olduğu görülmektedir. Örneğin Yahudi soyu gibi aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğuna halk dendiği gibi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki gibi bir ülke içinde yaşayan değişik soylardan oluşan insan topluluklarının her biri halk olarak vasıflandırılabilir. Türk halkı ise, sözlüklerde de belirtildiği üzere, aynı ülkede oturan ve diğer ortak özelliklere sahip, aynı ortak çıkarları ve değer sistemlerini paylaşan insanların tümü şeklinde tanımlanır (Özkaya, 1998: 55).

Cumhuriyet devrine gelinceye kadar halk kavramı memleketimizde siyasal bir anlam taşımamıştır. Hatta yaygın olarak kullanılmamıştır. Cumhuriyet devrinde ise Türk demokrasinin temel ilkesi olmuştur. Ulusal egemenliğin kaynağı kabul edilmiştir. Bu bakımdan Halkçılık İlkesi, kanunların, halktan bazılarının yararını sağlamak için değil, kamu yararına olarak çıkarılmasını ve yürütülmesini ister. Bu anlamı ile de kişi, aile ve sınıf imtiyazlarına karşıt olduğu için ayırıcı değil, birleştiricidir. Halkın refahını esas tutar, devlete bir halk devleti niteliği kazandırır (Karal, 1992: 411).

Halkçılık İlkesi, vatani, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütün kabul eden görüşten kaynaklanmaktadır. Türk toplumunda bir sınıfın diğer bir sınıf veya sınıflar üzerinde hakimiyet kurması, Halkçılık İlkesi ile bağdaşmaz. Çünkü Halkçılık İlkesi anlayışı, bütün millet fertlerini ayrılık gözetmeksizin memleketin öz evladı kabul etmek, onların temel hak ve hürriyetlerini teminat altına almak, devlet yönetimine eşit olarak katılmalarını sağlamak ve onları kanun önünde eşit tutmak prensibine dayanır. Bu ilke devletin vatandaşına, vatandaşın da devlete karşı, karşılıklı hak ve görevleri en çağdaş, en insani şekilde düzenlenmiştir. Millet fertleri arasında ayrıcalık tanımayan bu ilke, milli egemenliğin ve milli iradenin millettan kaynaklandığını göstermesi bakımından demokrasi zihniyetini de simgeler (Kocatürk, 1992a: 88).

Halkçılık İlkesi, milli egemenlik ilkesinin tabii ve zorunlu sonucu olarak ortaya çıktığından demokrasinin de teminatıdır. Egemenliğin millette olduğu bir devlette, hükümet sisteminin de halkın kendi kendini yönetmesi, yani demokrasi olması doğal bir sonuçtur (Özbudun, 1998: 117). Anayasada belirtildiği gibi, yasa yapma, yürütme ve yargı hakları hep millete aittir. Bu konulardaki işler, millet adına, milletin belirli süreler için seçip Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği milletvekilleri,

hükümet üyeleri ve mahkemelerde yargıçlar tarafından yürütülür. Bu hakları kullanma yetkisi millettten başka kimsenin değildir, olamaz ve kimseye devredilemez. İşte bu halkın yani milletin egemenliğidir (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihimiz, 1981: 65).

Atatürk, TBMM'ye 13 Eylül 1920'de bir anayasa tasarısının gerekçesi olarak sunduğu hükümet programında, TBMM hükümetinin amacının, halka dayanan bir hükümet kurmak, halkı emperyalist ve kapitalist düşmanlardan korumak, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanan bir idare sistemini gerçekleştirmek olduğunu ifade etmekte idi. O devirde Türkiye'de yerli sermayedar sınıfı mevcut bulunmadığına göre, Atatürk'ün "kapitalizm" deyimini ile sömürücü ve kapitülasyoncu dış sermaye çevrelerini amaçladığı muhakkaktır. Atatürk'ün siyasi nitelikli halkçılık anlayışı yanında, sosyal ve iktisadi nitelikteki halkçılık anlayışına göre halk, millet ve devlet birliğini ve bütünlüğünü meydana getiren sınıfsız, imtiyazsız bir topluluktur. Bu topluluk içinde bir taraftan çeşitli grupların karşılıklı çıkarları, diğer taraftan toplumun bütün ve kişilerin hakları devlet tarafından ayarlanır ve ahenkleştirilir (Giritli, 1992a: 455).

Halkçılığın bütünleştirici ilkesi, yeni cumhuriyetin herhangi bir sınıfa dayanmadığını ilan etmek amacıyla kullanılmıştır. Parti programında halkçılık, bu özelliği vurgulayacak şekilde açıklanmış ve programın son biçimini aldığı 1935 kurultayında şöyle ifade edilmiştir:

"İrade ve hakimiyet kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanılması partice büyük esastır. Kanunlar önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz" (Kongar, 2002: 311).

Atatürk'te halkçılık ile ilgili görüşlerini değişik zamanlardaki konuşmalarında açıklamıştır :

"Bizim görüşümüz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, egemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır... Halkçılık, toplumsal düzenin çalışmasına, hukukuna dayandırmak isteyen sosyal bir sistemdir. Efendiler biz bu hakkımızı korumak, istiklalimizi emin bulundurabilmek için, genel kurulumuzca, milli kurulumuzca bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyenlere karşı milletçe savaşmayı gerekli gören bir yolu takip eden insanlarız.... İç siyasetimizde ilkemiz olan halkçılık, yani milletin bizzat kendi geleceğine sahip olması esası anayasamız ile tespit edilmiştir" (Dumoulin, 2000: 48).

2.1.3.4. Lâiklik ilkesi

"Lâik" sözü, Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiştir. Eski çağlarda bu söz rahipler sınıfına mensup olmayan anlamında kullanılmıştır. Hıristiyan aleminde de,

kilise adamlarına "Clerici", bunların dışında kalan inanmışlar topluluğuna "laici" denmekteydi (Feyzioğlu, 1995b: 172).

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar, özellikle Fransa'da Hıristiyan müminler topluluğu ile kilisenin karşılıklı tutumunu belirlemek için kullanılan bu kelime, o tarihten itibaren iktidar olgusuna dayalı olarak toplumun ve devletin niteliğini gösteren bir felsefî, siyasi ve hukuki kavrama dönüşmüştür (Fırlalı, 1999: 216).

En geniş anlamı ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olan lâiklik, Batıda uzun mücadeleler sonucunda ortaya çıkmıştır. İlk, orta ve yeniçağlarda kurulan devletlerin hepsi din temeline oturtulmuş, hükümdarlar yetkilerini din ve Tanrı'dan almışlardır. Esas itibariyle, devlet işlerine karışmayan Hıristiyanlık da orta çağdan itibaren ağırlığını koymuş, dinsel kurallar düşünce özgürlüğünü boğarak yüz yıllarca süren ortaçağda bütün ilerlemeyi durdurmuştur. Buna tepki olarak doğan Rönesans ve Hıristiyanlık'ta reform etkisi ile din, devlet işlerinden çekilmeye başlamış ancak lâiklik ilkesinin devletin temeli olması, 1789 Fransız İnkılâbı ile mümkün olmuştur (Giritli, 1999: 269; Avcı, 1999: 58).

Lâiklik İlkesi deyim olarak Türk inkılâbının ilk yıllarında hemen ortaya atılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan inkılâp hareketleri ile lâik devlet toplum anlayışının tabii sonucu olan köklü değişiklikler yapılmış ve lâiklik ilkesi devlet hayatında, siyasi yapıda, hukukta, eğitimde, sosyal hayatta adım adım hayata geçirilmiştir. Son olarak da "lâiklik" deyimini Türk inkılâbının temel ilkelerinden biri olarak ilan edilmiştir (Feyzioğlu, 1995: 139).

Türkiye Cumhuriyeti, Lâiklik İlkesi'ni vicdan ve ibadet hürriyetini sağlamak ve korumak, devletin ve milletin dünyevi müesseselerinin bilimsel esaslara, en ileri teknolojiye göre kurmak ve yönetmek üzere uygulamaktadır. Lâiklik sayesinde vicdanlar özgür olunca milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasında mezhep ve tarikat kavgaları önlenmiş, bilimsel gelişmeleri önleme tarihe karışmış ve Türkiye Cumhuriyeti çağdaşlaşma yolunda hızla ilerlemeye başlamıştır (Öztorun, 2000: 109).

Türkiye Cumhuriyetinde uygulanan Lâiklik İlkesi, Batı ülkelerinkinden farklılık arz etmektedir. İslam dininde Hıristiyanlıktaki gibi kilise teşkilatı ve din adamları sınıfı mevcut değildir. Din görevlilerinin, din hizmetlerini yürütme ve halkı din bilgileri açısından aydınlatmanın dışında din adına bağlayıcı ve emredici hiçbir yetkileri yoktur. Bu bakımdan Batılı lâik ülkelerdeki gibi tam ayrılık sistemine

gidilmesi, din ve devlet hayatında telafisi imkansız kaos ortamının doğmasına sebebiyet vereceğinden Türkiye’de uygulanması mümkün değildir (Fıglalı, 1999: 222).

Ayrıca Hıristiyan dini sadece ruhani ve manevi bir egemenlik iddia etmiş, dünya ile yani maddi ve cismani egemenlik ile ilgisi olmadığını açıklamıştır. Oysa İslam dini, dünya ve ahret ile ilgili kuralların bütününe içine alır. Bu nedenle ülkemizde lâikliğin gelişmesi Batı ülkelerinde olduğu gibi din ve dünya ilişkilerinin düzenlenmesinden ziyade dünya müesseselerini ve münasebetlerini onlarla karışıp kaynaşmış olan dinden sıyırma ve kurtarma çabası olmuş ve bu nedenle devlet bir kamu düzeni tedbiri olarak din işlerini düzenleme görevini üzerine almıştır (Giritli, 1992b: 172).

Lâik hukuk düzenini benimsemiş ülkelerde dinin düzenlenmesi zorunluluk arz etmektedir. Düzenleme, ülkelerin tarihsel siyasal ve toplumsal koşulları ile bağlantılı olmakla beraber, katıksız şekillerinde ya örgün dini tanımak, ya yaygın dini tanımak, ya da dine karşı olmak biçiminde ortaya çıkmaktadır. Örgün dini tanıyan hukuk düzenlerinde devlet ülkede mevcut maruf ve müesses dinleri tanır, bunlara karşı tarafsızdır, herhangi birinin iç düzenine, ibadet ahkam ve erkanına müdahale etmez. Örnek olarak İtalyan hukuk düzeninde, İtalyan anayasası, temel ilkeler başlığı altında egemenliğin halka ait olduğunu belirttikten sonra, Devletin ve Katolik Kilisesi’nin her birinin kendi düzeninde bağımsız ve egemen olduğu kabul etmiş ve aralarındaki ilişkinin Laterano antlaşması ile düzenlenmiş bulunduğunu belirtmiştir. Yaygın dini tanıyan hukuk düzenlerinde ise devlet, ülkede bilinen yaygın dinleri tanımaktadır, ancak bunların örgünleşmesine izin vermemektedir. Din ve vicdan hürriyetini tanıyan bu hukuk düzenlerinde, devlet hukukuyla oluşan kamusal düzene aykırı olmadıkça kimsenin dinin emirlerine uymasına karışmamaktadır. Bu devletlerde din hizmetleri, din eğitimi, öğretimi vs. bir kamu hizmeti olarak devlet eliyle yürütülmektedir. Bu düzenlerin tipik örneklerinden biri Türkiye Cumhuriyeti’dir (Hafizoğulları, 1999: 292).

Atatürk İlkeleri’nden biri olan Lâiklik İlkesinin beş temel unsuru bulunmaktadır:

1. Lâiklik herkes için din, mezhep, düşünce ve vicdan hürriyeti anlamına gelmektedir. Herkesin din ve inanışlarında her türlü baskıdan uzak olarak yaşayabilmesinin, inançlara ve düşüncelere hiç kimsenin karışmamasının yasal teminatıdır.

2. Lâiklik, etnik kökenleri, din ve mezhepleri ne olursa olsun, yurttaşlara eşit işlem yapılması, kanunlar önünde her bakımdan eşitlik ve adalet demektir.

3. Lâikliğin çok önemli bir unsuru da din ve devlet işlerinin ayrılması dinin kişilerin vicdanına kalmış bir husus olduğunun kabullenilmesi, devletin ve toplumun dini kurallara göre yapılandırılmaması, yönlendirilmemesi ve yönetilmemesidir

4. Lâiklik, öğretim birliğini gerektirir. Bu ise eğitimin çağdaş ve akılcı esaslara göre düzenlenmesi ve her türlü baskıdan uzak bir şekilde aklın ve bilimin esas alınması esasına dayanmasıdır.

5. Lâiklik ayrıca milli birlik ve beraberliğin, millet bütünlüğünün de yasal güvencesi demektir. Vatandaşları arasında farklı etnik köken, farklı din, mezhep, inanç ve düşüncelere göre ayırım yapılan bir toplumda ve devlet hayatında, vatandaşlar arasında milli birlik ve beraberlikten, millet bilincinden ve millet bütünlüğünden söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple Lâiklik İlkesi millet olmamızın, milli birlik ve beraberliğimizin de hukuki teminatıdır (Genç, 1999: 255).

Atatürk:

“Türkiye Cumhuriyeti’nde her yetişkin, dinini seçmekte özgür olduğu gibi, belirli dinin merasimi de serbesttir. Yani ibadet hürriyeti vardır. Tabiatıyla ibadetler güvenlik ve genel adaba aykırı olamaz, siyasi gösteri şeklinde de yapılamaz” (Atatürkçülük, 1999: 39).

diyerek din ve vicdan hürriyetini ve sınırlarını Lâiklik İlkesi açısından tanımlamıştır.

Atatürk ayrıca:

“Bizimle beraber yaşayan Müslüman olmayan unsurları aynı hak ve yetkilere sahip kabul ediyoruz. Müslüman olmayan unsurlarıyla birlikte hepimiz bir devletin aynı şekilde vatandaşlarıyız ve bu sebeple hepimizin hukuku birdir” (Ecer, 1999: 134).

demek sureti ile de Laiklik İlkesi’nin milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı etkisinin önemini vurgulamıştır.

Lâiklik İlkesi’nin temel amaçları ise, gerçek temelinde tutucu, gerici olmayan ancak çıkarıcı, cahil, gerçek dini bilmeyen kimselerin elinde olduğu zaman Türk Milleti’nin çok büyük çoğunluğunu cahil bırakan dini faaliyetleri düzenlemek sureti ile inançlar karmaşıklığını yok etmek, Türk kültürünü çağdaş uygarlık düzeyine çıkaracak yüksek ve inkılâpçı niteliklere kavuşturacak tertip ve çalışmaları engellemelerini önlemek ve bütün müesseselerde bilimsel esasları ve modern teknolojiyi yaygın ve etkili bir biçimde kullanmak sureti ile medeniyetin ulaştığı düzeyin sağladığı imkanları Türk Milletinin bütün kişilerinin yararlanmalarına sunmak ve kullanmalarını sağlamak, Türk toplumundaki bütün müesseseleri sürekli olarak modernleştirmektir (Atatürkçülük, 1983: 233).

Lâiklik İlkesi, Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında da teminat altına alınmıştır. 1924 anayasasının 2. maddesine 1937 yılında eklenen ve 1961 anayasasının yine 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerinden bir olarak belirlenen Lâiklik İlkesi, 1982 anayasasının 13. maddesinde de belirtildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve devrim kanunlarının temelini oluşturmaktadır (Bilge, 1999: 74).

Anayasada Laiklik İlkesi ile ilgili diğer düzenlemeler ise şöyledir: 2. maddede lâiklik devletin bir niteliği olarak kabul edilmiş, 24. maddede herkesin din ve vicdan hürriyetine sahip bulunduğu kabul edilmiş, aynı madde ile tüm kurum ve kuruluşlarıyla örgün din kaldırılmış, 68. madde ile de dinin siyasete karıştırılması engellenmiştir. Ayrıca yine 24. madde ile lâik devlet düzenini din adına yıkararak teokratik devlet düzenini getirmeye matuf fiiller yasaklanmıştır (Hafızoğulları, 1999: 294).

2.1.3.5. İnkılâpçılık ilkesi

Türkçe de devrim kavramı ile aynı manada kullanılan inkılâp kavramı Batı dillerinde kullanılan "Revolution" teriminin karşılığıdır. Revolution ise "bir halden başka bir hale geçiş", "ani ve şiddetli değişme" anlamına gelmektedir.

İnkılâbın değişik tarifleri yapılmıştır. İtalyan Hukuk Felsefecilerinden Del Vechio'nun tarifine göre inkılâbın tanımı şöyledir :

"Aşağı veya mükemmel hukuk düzeni yerine daha yüksek ve daha mükemmel bir hukuk düzeni kurmak, böylece her insanın ruhunda parlayan ezeli ve ebedi adalet idealine en fazla yakınlığı fiilen gerçekleştirmektir" (Tosun, 1995.: 855).

Genel kabul gören tarife göre ise inkılâp, toplumda kısa bir zamanda köklü değişiklik yapan olaylara yol açan hareketlere denmektedir.

Atatürk'te Türk İnkılâbı için benzer bir tarif yapmıştır:

"Türk İnkılâbı nedir? Bu inkılâp kelimesinin ilk anda işaret ettiği ihtilal manasından başka, ondan daha geniş bir değişikliği ifade etmektedir. Bu günkü devletimizin şekli, asırlardan beri gelen eski şekilleri ortadan kaldıran en gelişmiş tarz olmuştur" (Tünay, 1992: 423-424).

Atatürk İlkeleri'nden İnkılâpçılık İlkesi'nin inkılâp anlayışı, eskiyi, kötüyü ve çirkinliği yıkıp yerine yeniyi, iyiyi ve güzeli koymaktır. Bu inkılâp anlayışı ilim ve tekniğin ışığında sürekli bir çağdaşlaşmayı içerir bu sebeple atılımlarda tereddüt ve şüphe yerine inanç, sebat vardır (Kocatürk, 1992a: 91). Bu bakımdan İnkılâpçılık İlkesinin anlamı, değişmez kuralların kalıplarına toplumu hapsedmemek, değişmeye

karşı gereksiz direnç göstermemek, herhangi bir kuralın, normun geleneksel hukuk kaynağının gereklerini değişmez olarak kabul etmemektir (Dönmezer, 1999: 10).

İnkılâpçılık İlkesi, çağın gereği gelişmeleri öngörerek sürekli ileriye yönelmeyi öngörmektedir. Diğer bir ifade ile katılmış bir toplum düzeni yerine, yeni oluşumlara açık bir anlayışı zorunlu görmektedir. Ayrıca İnkılâpçılık İlkesi, mevcut durumu savunmaya ve tutuculuğa karşı, modernleşme ve çağdaşlaşma yönünde daima ileriye gitmeyi gerektirir (Tosun, 1995: 858).

Atatürk , İnkılâpçılık İlkesi'nin amacını şu şekilde açıklamıştır:

“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâbın amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını bütünüyle çağdaş ve bütün anlam ve görüşüyle uygar bir sosyal toplum haline ulaştırmaktır” (Erendil, 1986: 271).

Bu amacın gerçekleştirilmesi içinse durmadan, gerilemeden ve geriye bakmadan daima ileriye gitmek ve Türk Milleti'nin sosyal ve kültürel hayatını çağın üstüne çıkartmak gerekmektedir (Tünay, 1992: 424).

İnkılâpçılık İlkesi bir yandan mevcut yapının, yani gerçekleştirilmiş bulunan Lâik, Devletçi, Milliyetçi, Halkçı, İnkılâpçı Türkiye Cumhuriyeti'nin korunmasını, yani Türk inkılâbının geriye dönüşünü engelleyici yönünü, diğer yandan yapılan inkılâpları temel ilkeler yönünde zamanın gereklerine ve çağdaş gelişmelere göre daha ileriye götürmeyi öngörmektedir (Kongar, 2002: 321).

Bu nedenle İnkılâpçılık İlkesi'nin temel esası, devlet yönetiminin zaman ve gelişmelere göre aklın, bilimin, ve ileri teknolojinin yol gösterdiği gerekli çağdaşlaşma atılımlarını yapmakla birlikte, milletin birçok fedakarlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve olgunlaşan prensiplerine bağlı kalmak ve onları müdafaa etmektir. Nitekim Atatürk:

“Devlet, yönetimde sorunlara çözüm bulmak için zamana ve gelişmelere bağlı olmak ilkesi ile kendini sınırlayıp kısıtlamaz. Milletimizin birçok özverilerle yaptığı inkılâplardan doğan ve gelişen prensiplere içten bağlı kalmayı ve savunmayı esas tutar” (Atatürkçülük, 1983: 48).

diyerek İnkılâpçılık İlkesi'nin dayandığı bu esası belirtmiştir.

Sonuç olarak İnkılâpçılık İlkesi, Türkiye'nin inkılâp atılımlarını gerçekleştirerek ülkenin gelişmesine engel olan kurumların ve düşünce sisteminin getirildiği, Türkiye'nin ilerlemesini bilinçli ve kararlılıkla sürdüreceği anlamını taşımaktadır. Ayrıca bu ilke Türkiye'nin bağımsızlığı, çağdaşlaşması, ülkesi ve milleti ile bölünmez ve açık toplum temellerinden uzaklaşmadan zamanla gelişebilmesi için bir bütün olarak Atatürk İlkeleri'nin uygulanabilmesine gereken esnekliği sağlamaktadır (Tosun, 1995: 863).

2.1.3.6. Devletçilik ilkesi

Devletçilik İlkesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığını elde etmesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine gelebilmesi için ekonomik olarak izlenecek yolu ve yöntemi belirleyen esaslardan biridir. Atatürk 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde "Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa ortaya konulan zaferler ömürlü olamaz, az zamanda söner" (Erendil, 1986: 270) demekle Kurtuluş Savaşı ile elde edilen başarının yeterli olmadığını ekonomik zaferinde kazanılması gerektiğini belirtmiştir.

Bir toplumun kalkınması söz konusu olduğu zaman akla ilk gelen, o toplumun ekonomi bakımından gösterdiği gelişme olur. Ekonomi bakımından gelişme ise, toplumun yapısına, olanaklarına, inanç ve gelenekleriyle ihtiyaçlarına en uygun yolu tutmakla gerçekleştirilebilir (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihimiz, 1981: 71). Bu bakımdan temel ilkeleri Atatürk tarafından bizzat tespit edilen Devletçilik İlkesi o dönemin şartlarına göre Türk toplumunun refah ve mutluluğunu yükseltmek ve devletin tam bağımsızlığını sağlamak için en uygun ekonomik yol olarak kabul edilmiştir.

Devletçilik İlkesi'nde, vatandaşın kişisel etkinliği, ekonomide kalkınmanın asıl kaynağıdır. Ancak milletin hayatında büyük önemi olup ferdin yapamayacağı ya da yeterince yararlı ve çıkar sağlayıcı görmediği için yapmak istemediği işler devlet eli ve araçları ile yapılıp yürütülmelidir. Ayrıca serbest rekabette zayıfların kuvvetlilerle karşı karşıya kalmasından doğacak sakıncaları gidermek için devlet düzenleyicilik görevi yapmalıdır. Diğer bir ifade ile Devletçilik İlkesi'nde, ekonomik işlerde devlet ve kişinin doğrudan faaliyet göstermesi ve bu faaliyetler üzerinde de devletin düzenleyici rolünde olması, prensip olarak kabul edilmektedir (Atatürkçülük, 1983: 44).

1937 yılının 5 Şubat'ında ilke olarak anayasada yer alan Devletçilik İlkesi ve bunun uygulama alanı İktisadi Devlet Teşekkülleri, Türkiye'nin kendine özgü koşullarının ve dünya iktisadi bunalımının birlikte yarattığı olumsuz ortama karşın, ülkede sanayileşme hareketini başaramıştır. Devlet müdahalesini zorunlu kılan, planlı ekonomiyi esas alan, özel girişimciliği ile devlet işletmeciliğini bir arada dengeli bir biçimde bulundurmaya amaçlayan Devletçilik İlkesi'nde, devlet milli sermayenin israfını önlemek ve milli menfaatlerimizin ahenkli bir biçimde yürümesini sağlamak için yol gösterici ve koruyucu rolü üstlenmiştir. Nitekim Atatürk "Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber hiçbir piyasa da başı boş

değildir” (Öztoprak, 1998: 112) diyerek devlet müdahalesinin önemini ve sınırının ne olacağını belirtmiştir.

Atatürk’ün yarattığı ekonomik ideoloji olan Devletçilik İlkesi, en özlü ifadesi ile 1936 yılında yayımlanan İkinci Sanayi Planının Atatürk tarafından yazılan ön sözünde yer almaktadır:

“Devletçiliğin bizce manası şudur: fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve bir çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleketin iktisadiyatını devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdi ve hususi teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve görüldüğü gibi kısa zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir” (Aysan, 1995: 73).

Devletçilik İlkesi’nde devletin müdahalesinin sınırının ne olacağı yine Atatürk tarafından belirtilmiştir:

“Bir taraftan devletin bu konuda faaliyet sınırını çizmek ve dayanacağı kuralları belirlemek, diğer taraftan yurttaşın kişisel girişim ve faaliyet özgürlüğünü kısıtlamamak devletçi yöntemlerin düşünüp belirlemeleri gereken sorunlardır. İlke olarak devlet bireyin yerini almamalıdır. Fakat bireyin gelişmesi için genel koşulları göz önünde bulundurulmalıdır. Birde bireyin kişisel faaliyeti ekonomik gelişmenin esas kaynağı olarak kalmalıdır. Bireylerin gelişmelerine engel olmamak, onların her bakımdan olduğu gibi özellikle ekonomik alandaki özgürlükleri ve girişimleri karşısında devletin kendi faaliyeti ile bir engel oluşturmaması, demokrasi ilkesinin en önemli kuralıdır. O halde bireyin gelişmesinin engellenmeye başladığı nokta devlet faaliyetinin sınırını oluşturur diyebiliriz. Buna karşılık zaman ve mekan içinde sürekli bir özel vasıf gösteren ekonomik bir işi devlet üstlenebilir. Örneğin, büyük ve düzgün bir idareyi gerektiren ve özel kişilerin ellerine bırakıldığında, tekel kurulması tehlikesini gösteren ya da genel bir ihtiyaca cevap veren işleri devlet üzerine alabilir. Bu açıkladığımız anlam ve düşüncede devletçik, özellikle sosyaldır, ahlakidir, ulusaldır” (Göze, 1993: 561).

Atatürk’ün temel prensiplerini belirlediği Devletçilik İlkesi diğer ideolojilerden de farklılık arz eder. Atatürk’te kendi el yazısı ile kaleme aldığı “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” kitabında bu hususu şöyle belirtmiştir:

“Bizim takibini muvafık gördüğümüz “mutedil devletçilik” prensibi bütün istihsal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takip eden ve hususi ve ferdi iktisadi teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan sosyalizm prensibine müstenit Kolektivizm, Komünizm, gibi bir sistem değildir” (Kongar, 2002: 318).

Bu sebeple Devletçilik İlkesi’nde özel teşebbüsün faaliyeti önceliklidir ancak sermaye birikiminin yokluğundan ve burjuvazinin gelişmemiş olmasından dolayı Devlet, Türk iktisadi yaşamında düzenleyici bir yere sahip olmuştur.

Devletçilik İlkesi’nde yabancı sermayeye de yer vardır. Yeter ki yabancı sermaye bizim yasalarımıza uysun. Çalışmamıza ve servetimize katkısı olsun. Yalnız bizi sömürme niyeti olmasın (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihimiz, 1981: 71). Atatürk’te yabancı sermayeye karşı olmadığını söylerken temel kuralını ortaya koymuştur. Temel kural karşılıklı saygı ve yararlanmadır. Bunun tartışılması söz

konusu değildir. Çünkü mali bağımsızlık ana amaç olan tam bağımsızlıkla eş anlamlıdır. “Bugünkü uğraşımızın amacı, tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlık ise ancak mali bağımsızlıkla gerçekleşebilir” (Ülken, 1992:978). Bu bakımdan Atatürk dış borçlanmanın ancak üç şart için olabileceğini belirtmiştir:

1. Halkın yaşam düzeyini yükseltmesi,
2. Bayındırlığı ve üretimi artırması,
3. Gelir kaynaklarının geliştirilmesine yararlı olması.

Ayrıca Atatürk çeşitli konuşmalarında yabancı sermayeye karşı olmadığını şu şekilde belirtmiştir:

“ Tabi ki dışarıdan gelecek sermayeye, yol gösterici faaliyetlere, çalışma usullerine ihtiyacımız vardır. Fakat bu, birliğimize, bağımsızlığımıza son verecek bir koruma tarzı demek olamaz. Bize yardımcı olacak insanıyetkar kaynaklara bizde karşılıklı taahhüt ile birliğimiz bağımsızlığımız çerçevesinde samimiyetle bağlı oluruz”.

“Bir takım iktisadi meseleler vardır ki biz bunları kendi kaynaklarımızla ve yalnız kendi sermayemizle halledemeyiz. Bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz”.

“Kanunlarımıza uymak şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve arzu edilen odur ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve servetimize katkıda bulunsun” (Dumoulin, 2000: 150).

2.1.4. Atatürk İlkeleri'nin Batı ile İlişkilerde Öngördüğü Esaslar

Atatürk İlkeleri, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk'ün kurulan yeni devletin muasır medeniyetler seviyesine gelmesi ve bekası için oluşturduğu sistemin özünden ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Atatürk İlkeleri açısından Batı ile ilişkilerde öngörülen esasları anlamak için yine Atatürk'ün Batı uygarlığına bakış açısını ve ilişkilerde izlediği politikayı çok iyi anlamak gerekmektedir.

Atatürk'ün en büyük hedefi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş ve medeni bir devlet olmasıydı. Çağdaşlaşma ise her bakımdan içinde bulunduğumuz zamanın gereklerini benimseme, o gereklere uyma, o gerekleri yerine getirme demektir. Diğer bir ifade ile toplum olarak gerek zihniyet gerekse kurumlar açısından, çağın gerektirdiği yaşam tarzına geçme, geçebilme demektir. İleri ülkeler gösterdiği siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler ile çağın uygarlığını temsil etmek üzere belli bir düzey çizmektedirler. İşte bu düzey çağdaş uygarlık düzeyidir. Bir ülkenin, çağdaş olup olmadığı, yaşadığı zamanın uygarlık düzeyine yakınlığı, bu uygarlık alanına dahil olup olmadığına göre ölçülmektedir. Atatürk'te “Memleketler muhtelifdir, fakat uygarlık birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu yegane uygarlığa iştirak etmesi lazımdır” (Kocatürk, 1992b: 667) demekle bu hedefi açıkça ortaya koymuştur.

Atatürk'e göre Batı medeniyeti uygarlığı temsil etmekteydi ve ilerlemek için Batıya yönelmek gerekmekteydi:

“Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye’de çağdaş, dolayısıyla Batılı bir hükümet meydana getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de Batıya yönelmemiş millet hangisidir?...” (Dumoulin, 2000: 12).

Atatürk'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşması yani çağdaş medeniyete geçişi Türkiye için bir ölüm kalım meselesidir. Ona göre çağdaşlaşma bizim için hayat davasıdır. Bütün fedakarlığımızın faydalı bir sonuç vermesi buna bağlıdır. Çünkü çağdaş medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar mahveder. Yaşamının yolu dünyaya açılmaktadır. Bu sebeple çağa hakim olan Batı medeniyetine yönelmekten ve Batı uygarlığını rehber edinmekten başka yol yoktur (Çaycı, 1992: 653). Ayrıca yine Atatürk'e göre asırlardan beri izlenen yol da budur:

“... Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket, devamlı bir istikameti korudu. Biz daima doğudan Batıya doğru yürüdük. Eğer bu son senelerde yolumuzu değiştirdikse, itiraf etmelisiniz ki bu bizim hatamız değildir. Bizi siz mecbur ettiniz. Bu değişiklik gelip geçici ve istemeksizin oldu. Takdir etmelisiniz ki, doğuda ikametgah seçimine mecbur olduğumuz için, ırkımızın beşiği ile alakadar olması nedeni ile mümkün olduğu kadar yakın Batıda bir ikametgah seçtik. Fakat vücutlarımız doğuda ise fikirlerimiz Batıya doğru yönelik kalmıştır” (Dumoulin, 2000: 12).

Atatürk, Türkiye'nin tam bağımsızlığına büyük önem vermekteydi. Bu da ancak Türkiye'nin medeni toplumlar düzeyine çıkması ile gerçekleşebilirdi. Bu sebeple Atatürk'e göre bağımsız ve saygın bir toplum olarak yaşayabilmek için Batı uygarlığının temel niteliklerini benimsemek gerekliydi:

“Bilirsiniz ki dünyada her kavmin varlığı, kıymeti, hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle orantılıdır. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler hürriyet ve bağımsızlıklardan soyunmaya mahkumdur” (Avcı, 1995: 404).

Atatürk Batı uygarlığına yönelmek ve o medeniyete dahil olmayı hedef edinmekle birlikte elbette körü körüne taklitçi bir zihniyet takip edilmesine de karşı idi. Bu sebeple yapılan inkılâplarda, Türkiye'nin Batının kuru bir taklitçisi haline gelmemesi ve çağdaşlaşmanın milli değerlerle bezenmiş bir sentez olması için tedbirler alınmıştır. Böylece çağdaşlaşma ile milli kimliğin belirginleşmesi, Türk kültürünün halk kaynağından beslenerek kendi değer ve özellikleri ile çağdaş medeniyet içinde layık olduğu yeri alması gayesi takip edilmiştir (Çaycı, 1992: 654). Atatürk'te “Biz Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için benimsiyoruz” demekle bu hususu açıkça ortaya koymuştur (Feyzioğlu, 1995a: 39).

Atatürk başka bir konuşmasında da Batıdan alınan unsurların kendi milli bünyemize uygun hale getirilerek millileştirildiğini asla hiçbir milletin taklitçisi olmayacağını belirtmiştir: “Türkiye bir maymun değildir ve hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikalaşacak ne de Batılılaşacaktır, o sadece özleşecektir” (Avcı, 1995: 407). Bu sebeple Atatürk’ün gerçekleştirdiği çağdaşlaşma olayı, bir Batı taklitçiliği veya Avrupa’ya benzeme özentisi olmamıştır. Ülkenin jeopolitik konumunun ve geçirmiş olduğu tarihi sürecin Türkiye’ye çizmiş olduğu yoldur. Yüzyıllarca bağımsız yaşamış, köklü devlet geleneği olan bir milletin değişen dünyada layık olduğu yeri alması ve onu muhafaza etmesi davası olmuştur (Çaycı, 1992: 651).

Atatürk Batı ile ilişkilerin önemini, Osmanlı Devleti’nin çöküş sebeplerinden birinin Batı ile temasın koparılması olduğunu vurgulamış ve hedefin Batı ile kaynaşmış bir Türkiye olduğunu söylemiştir:

“Osmanlı imparatorluğunun sükûtu, garba karşı elde ettiği zaferlerden çok mağrur olarak, kendini Avrupa milletlerine bağlayan bağları kestiği gün başlamıştır. Bu hata idi, Bunu tekrar etmeyeceğiz, Bu maksatlardan ... pek büyük bir memnuniyetle malûm olan şey, siyasetimizin, ananelerimizin, menfaatimizin bizi fikri temayül itibariyle bir Avrupa Türkiye’si daha doğrusu garba teveccüh etmiş bir Türkiye arzu etmeye meyllettirmesi olacaktır” (Avcı, 1995: 405).

“Bağımsızlık ve özgürlük benim karakterimdir.” diyen Atatürk Batı ile ilişkilerde de tek şart olarak Türkiye’nin bağımsızlığına ve milli egemenliğine saygı gösterilmesini aramıştır:

“Bundan sonra memleketimize gelecek ecnebler samimiyetle bizi hükmü esaretlerine almaktan feragat ederlerse , hüsn-ü kabul göreceklendir. Eğer ecnebi düşmanlığından, o kadar pahalı elde edilen bir istiklâl hanel verecek her şeyden nefret manası çıkarılırsa, evet bizim ecnebi düşmanı olduğumuz söylenebilir. Eğer bazen ihtiyatkar hareket ediyorsak, itiraf derecede şüpheli davranıyorsak, bize çok pahalıya mal olan hürriyetimizi kaybetmek hususundaki korkumuzdandır. Bu hürriyetin küçük kısmını sakat etmektense, hepsini birden feda etmeyi tercih ederiz” (Erendil, 1988: 51).

Sonuç olarak Atatürk Batı ile temasın koparılmaması ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmek için Batı uygarlığına yönelmemiz gerektiğini belirtmiş, çağdaş dünya uygarlığına katılmak ve yaşam tarzını uygar ölçülere uydurarak çağdaş ve ileri uluslar arasında yer almakla bir anlamda var olmanın ve yaşamının güvence altına alınmış olacağını vurgulamıştır (Erendil, 1986: 267). Nitekim Atatürk İlkeleri esas alınarak onun önderliğinde yapılan ve çağdaş uygar devletler arasında yer almak gayesini güden inkılâp hareketleri ile Türk Milleti için akla ve ilme dayalı evrensel bir medeniyet olan Batı medeniyeti ile kaynaşma, zengin bir senteze ulaşma yolları açılmıştır (Feyzioğlu, 1995a: 55).

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ

2.2.1. Avrupa'da Birlik Fikrinin Ortaya Çıkışı

Avrupa'da birlik oluşturma fikri ve çabaları ortaçağdan itibaren gündeme gelmiştir. 14 yy'dan itibaren 19 yy başlarına kadar barışın korunması ve uluslar arası çatışmaların ortadan kaldırılması amacı ile birçok düşünür değişik yollar önermiştir (Dedeoğlu, 1996: 61). Bunlardan Dante, Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasını, Pierre Dubois, Fransa kralının denetiminde Avrupa'nın birleştirilmesini, George Podiebrad, kuvvet kullanılmasından vazgeçilmesini ve karşılıklı yardım ve desteği, Cruce, Avrupa'da barışın sağlanması için uluslararası ticaretin geliştirilmesini, Hugo Grotius, hukuk devletinin kurulmasını, Schönberg, konfederasyon oluşturulmasını, Due de Sully, Büyük Avrupa fikrini, William Penn, Avrupa fikrini, John Beller, Tek Avrupa fikrini, Saint Pierre, Avrupa barış senatosu planını, Kardinal Alberoni, Avrupa daimi meclis planını, Jean Jacques Rousseau, Avrupa Federasyonu planını, Seremi Benthan ve İmmanuel Kant, Birleşik Avrupa ve Milletler Cemiyeti düşüncelerini ortaya koymuşlardır (Sandıklı, 2001: 4-13). Ancak söz konusu düşünceler Avrupa Birliği'ni uygulamaya geçirmede başarılı olamamış, bu dönemde Avrupa'da siyasal, ekonomik ve dinsel temele dayanan çatışmalar bütün şiddeti ile devam etmiştir.

19 yy da bütünleşme amacını güden ilk uygulama gerçekleştirilmiştir. 1834 yılında çeşitli Alman prenslikleri kendi aralarında Alman Gümrük Birliğini (Zollverein) oluşturmuşlardır (Tekeli ve İlkin, 1993: 39). Zollverein'in fikir babası Friedrich List, gümrük birliğinin sınırlarının bütün Avrupa'yı kapsayacak şekilde genişleyeceğini ümit etmişti (Sandıklı, 2001: 16). Ancak ekonomik işbirliğine dayanan bu anlaşma, Avusturya-Macaristan ve Prusya arasında yaşanan üstünlük kurma mücadelesi sebebi ile 1867'de yürürlükten kalkmıştır (Gönen, 2000: 189).

19 yy içerisinde Avrupa Birliği'nin oluşturulmasını amaçlayan başka adımlarda atılmıştır. Bunlardan birisi de 1830 yılında kurulan Cenevre Barış Hareketidir. Bu hareketin 1849 yılında yapılan üçüncü kongresinde, hareketin temel hedefinin Avrupa'da uyuşmazlıkların çözümünde söz sahibi olacak yüksek senatonun oluşturulması yani Avrupa Birliği'nin oluşturulması olduğu açıklanmıştır. Aynı şekilde değişik düşünür ve yazarlar da bu dönemde Avrupa Birliği'nin hayata geçirilmesi amacı ile değişik fikirler ortaya atmıştır. Carlo Cattaneo, Avrupa Birleşik Devletlerinin kurulmasını, Konstantin Frantz, Almanya, Avusturya, İsviçre, Belçika, Hollanda ve İskandinav ülkelerinden oluşacak bir Avrupa Federasyonu kurulmasını

önermişlerdi (Sandıklı, 2001: 18). Ancak Avrupa'da barış ve refahın sağlanması amacını hedefleyen Avrupa Birliği'ni kurma düşünceleri hayata geçirilemedi. 1899 ve 1907'de Lahey'de yapılan barış ve silahsızlanma çalışmaları da sonuç vermeyince Avrupa tarihinin en büyük savaşlarından olan I. Dünya savaşı 1914 yılında başladı. Dört yıldan fazla süren savaşın getirdiği kayıp ve ekonomik çöküntü çok büyük olmuş, Fransa, Almanya ve İtalya savaşta büyük kayıplara uğramıştı (Canbolat, 2002: 77).

Bu nedenle I. Dünya savaşı sonrası her yönüyle yıkıma uğrayan Avrupa, birleşmenin ve bütünleşmenin gerekliliğinin farkına varmış ve bu amaçla Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Ancak Milletler Cemiyeti, beklenen uluslararası otoriteyi gerçekleştiremediğinden, gerek Avrupa'nın birleşmesini gerekse barışın korunmasını sağlayamamıştır (Sandıklı, 2001: 20).

Bu arada Avrupa Birliği'nin hayata geçirilmesine ilişkin çalışmalarda devam etmiştir. 1924 yılında Count Coudenhove tarafından Pan Avrupa Birliği'nin kurulması ve M. Aristide Briand'ın Avrupa Federal Birliği'nin kurulması önerileri dikkat çeken çalışmalar olmakla birlikte Avrupa Birliği bütünleşmesini gerçekleştirememişlerdir (Tekeli ve İlkin, 1993: 39).

2.2.2. Avrupa Birliği'nin Ortaya Çıkışını Sağlayan Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası Avrupa'da birlik oluşturma çabaları hız kazanmıştır. 1932 yılında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından oluşturulan ve Benelüks olarak adlandırılan ekonomik birlik, Avrupa bütünleşmesinin önemli bir aşamasıdır (Canbolat, 2002: 95). Benelüks, II. Dünya savaşı devam ederken 1944 yılında ekonomik birlik oluşturma amacıyla Gümrük Birliği Sözleşmesi olarak imzalanmış, bu sözleşme 1948 yılında yürürlüğe girmiştir (Sandıklı, 2001: 36).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sağlanan barışın devamı ve Avrupa'nın imarı için Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanı Marshall'ın ortaya koyduğu yardım programının uygulanması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu'da Avrupa Birliği'nin kurulmasında önemli katkı sağlamıştır (Karagül, 1998: 7-8). Ayrıca Avrupa'da işbirliği ve örgütlenmeyi gerçekleştirmek amacıyla 5 Mayıs 1949 yılında Fransa, İngiltere, İtalya, Danimarka, Norveç, İzlanda, İsveç, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımıyla Avrupa Konseyi antlaşması imzalanmıştır.

Diğer bir gelişme ise Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'dur. Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950 yılında açıklanan ve kendi adıyla anılan plana göre Avrupa'da barışın korunması için savaş sanayiinin hammaddeleri olan Fransa ve Almanya'ya ait kömür ve çelik maddelerinin kullanımının uluslarüstü bir otoriteye devredilmesi öngörülmüştür (Bozkurt, 2001: 61-63). Bu amaçla 18 Nisan 1951'de Fransa, Almanya, İtalya ve Benelux ülkeleri arasında Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. AKÇT'nin amaçları, üye ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, işsizliği önlemek ve hayat seviyesinin yükseltilmesini sağlamaktır (Karluk, 1998: 5).

AKÇT 'yi kuran altı ülke arasında Avrupa'nın güvenliği sağlamak amacıyla 9 Mayıs 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre her ülkenin kendi ordusundan başka "Avrupa Ordusu" kurulacaktı. Ancak söz konusu antlaşma Fransa meclisinden geçmeyince Avrupa Savunma Topluluğu gerçekleşmemiştir (Karluk, 1998: 6-8). Avrupa Savunma Topluluğu'nun oluşturulmasında yaşanan bu başarısızlık 23 Ekim 1954 tarihinde Almanya ve İtalya'nın, 1948 yılında Brüksel Antlaşması ile Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan antlaşma ile kurulan Batı Avrupa Birliği'ne girmesi ile giderilmeye çalışılmıştır (Sandıklı, 2001: 41).

2.2.3. Avrupa Birliği'nin Örgütsel Gelişimi

AKÇT'nin kurulmasından sonra Avrupa'nın bütünleşmesi yönünde atılan adımlar hız kazanmıştır. Avrupa Birliği'nin kurulmasına kadar devam eden süreçte bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan değişik örgütler kurulmuş, kimi zaman bu örgütlerin birleşmesi, kimi zamanda dışarıdan katılımlarla bu süreç devam etmiştir.

AKÇT'nin 1951 yılında kurulmasından sonra göstermiş olduğu başarılı gelişme, daha kapsamlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi yönünde görüşlerin ağırlık kazanmasına da yol açmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda da AKÇT'ye üye ülkeler arasında 25 Mart 1957 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET) kurulmuştur (Karluk, 1998: 10).

Roma Antlaşmasına göre AET'nin görevleri, ortak bir pazar kurulması ve üye devletlerin ekonomilerinin yakınlaşması ile ekonomik faaliyetlerde uyumun

sağlanması, sürekli ve dengeli büyümenin ve yaşam standardının yükselmesinin sağlanması ile topluluğu kuran üye devletler arasında sıkı ilişkilerin sağlanmasıdır (Karagül, 1998: 10). Ayrıca Roma Antlaşması'nda demokrasi ile yönetilen tüm Avrupa ülkelerinin AET'ye girebileceğini belirtilmiştir. (Sandıklı, 2001: 46)

Roma Antlaşması ile kurulan ikinci topluluk olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun amacı ise 1950'li yıllarda yaşanan petrole dayalı enerji darboğazının aşılması ve atom enerjisinin, sanayi ve enerji üretiminde barışçı amaçla kullanılmasıdır (Karagül, 1998: 11).

AKÇT, AET ve AAET yasal açıdan ayrı politik açıdan ise tek bir kuruluştur, bu toplulukların dünyadaki diğer ekonomik birleşme amacıyla kurulan topluluklardan farkı ise topluluğa üye devletlerin bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslarüstü bir organa bırakılmasıdır (Sandıklı, 2001: 47).

AKÇT, AET ve AAET ayrı anlaşmalar ile kurulduklarından her birinin ayrı organları bulunmakta idi. 8 Nisan 1965'de imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Anlaşması ile üç topluluğun organları birleştirilmiştir. Birleşmeden sonra topluluklar AET olarak anılmıştır (Arslan, 2002: 22).

Avrupa Toplulukları'nın kuruluşundan itibaren başarılı bir şekilde gelişim göstermesi üzerine başlangıçta AT'ye girmek istemeyen ülkelerde topluluklara üye olmak için başvuruda bulunmaya başlamışlardır. Avrupa Toplulukları'nda ilk genişleme 1 Ocak 1973'de olmuş ve İngiltere, İrlanda ve Danimarka AET'ye girmiştir. İkinci gelişme 1981 yılında Yunanistan'ın topluluğa katılmasıyla yaşanmıştır. 1986'da İspanya ve Portekiz'inde topluluğa katılması ile topluluktaki üye sayısı 12'ye ulaşmıştır. Dördüncü genişleme 1995 yılında yaşanmış, Avusturya, İsveç ve Finlandiya topluluğa katılmıştır (Karluk, 1998: 10-20). Topluluk tarihinin en büyük genişlemesi 2004 tarihinde yaşanmış ve üyelik başvurusunda bulunan 10 ülke topluluğa katılarak üye sayısı 25'e ulaşmıştır.

2.2.3.1. Tek Avrupa senedi

Roma Antlaşmasının ana hedefi ortak pazarın oluşturulmasını sağlamaktır. Ancak 1973 ve 1980'li yıllarda yaşanan olumsuz ekonomik şartlar nedeni ile topluluğa üye ülkeler korumacı tedbirler almaya başlayınca topluluğun kurulduğu andan itibaren gösterdiği gelişme durma noktasına gelmişti. Bu sebeple 1985 yılında AT tarafından Beyaz Kitap yayınlanmıştır (Sandıklı, 2001: 50). Beyaz Kitap gerçek

bir tek pazarın oluşturulması için yapılması gereken hususları belirtmekte ve bunlara ilişkin öneriler getirmekteydi (Karagül, 1998: 15).

Ayrıca bu amaçla Tek Avrupa senedi 17 Şubat 1986 tarihinde Lahey’de üye ülkelerce imzalanmış ve 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe girmiştir. Tek Avrupa Senedi, Roma Antlaşması ile hedeflenen siyasal birliğin sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiş ve bu anlaşma ile parlamentonun etkinliğinin artırılması, oylamada karar alma sürecinin hızlandırılması için nitelikli çoğunluk ilkesinin kabul edilmesi, ortak dış politika ve güvenlik alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi politikaları benimsenmiştir (Canbolat, 2002: 111).

2.2.3.2. Maastricht antlaşması

1 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği kavramını getirmiş ve Roma Antlaşmasına çok önemli ve kapsamlı değişiklikler getirmiştir (Karagül, 1998: 19). Antlaşma ile üye ülkeler “Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası geliştirilme, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” hususunda kapsamlı değişiklik yapılmasını kabul etmiş ve Avrupa vatandaşlığı kavramı benimsenmiştir (Sandıklı, 2001: 68).

2.2.4. Avrupa Birliği Organları

Uluslarüstü bir nitelik taşıyan Avrupa Birliği, hedeflerine ulaşmak için alınacak kararların neler olduğu, bu kararların icrası, organizasyonu ve denetimi için bir takım organlar oluşturmuştur. Roma Antlaşması ile tespit edilen organlar zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğramış ve Maastricht Antlaşması ile günümüzdeki yapısal durumlarına ulaşmışlardır. Topluluk organları, topluluğun temel yapısını oluşturan organlar ve yardımcı organlar olarak ikiye ayrılmıştır. Tez konusu çerçevesinde topluluğun temel organları ele alınacaktır. Topluluğun temel organları, Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı’dır.

2.2.4.1. Konsey

Avrupa Birliği Konseyi, üye devlet temsilcilerinin ve genellikle bakanların bir araya geldiği üye devletlerin doğrudan çıkarlarını ifade ettikleri ve taahhüt altına girdikleri organdır (Avrupa Birliği Kurumları, 2004). Söz konusu temsilciler veya bakanlar genellikle dışişleri bakanları olmakla birlikte, ele alınacak konuya göre diğer ilgili bakanlarda katılabilmektedir (Sandıklı, 2001: 159). Konsey, sözleşmenin

145.maddesine göre üye ülkelerin genel ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlama bu konuda nihai kararlar alma görev ve yetkisine sahiptir (Tezok, 2002: 75). Bu görünümüyle Konsey, yasama ve yürütme yetkilerini tümüyle üstlenen en üst düzey ve nihai karar organıdır.

2.2.4.1.1. Yapısı ve işleyişi

Konsey, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarının bir araya gelmesinden oluşan Esas Konsey (Zirve Toplantıları), Avrupa Birliği'ne dahil ülke dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Konseyi ve üye ülkelere konu ve uzmanlıklarına göre toplanan bakanların oluşturduğu İhtisas Konseyi olarak üç farklı yapıya sahiptir (Karagül, 1998: 23). Ancak Konsey, genellikle Bakanlar Konseyi olarak adlandırılan şekli ile anılır.

Konsey başkanlığı üye ülke devletler tarafından altı aylık süreler halinde dönüşümlü olarak üstlenilmekte ve başkanlığı üstlenen üye ülkelerin dışişleri bakanı tarafından yürütülmektedir (Sandıklı, 2001: 160). Bakanlar Konseyi belirli bir konuyu ele almak üzere üye ülkelerin o konu ile ilgili bakanların bir araya gelmesiyle toplanır. İş yoğunluğuna göre Dışişleri, Ekonomi, Maliye ve Tarım Bakanları ayda bir, diğer ilgili bakanlar yılda iki kez toplanmaktadır (Tezok, 2002: 75). Ayrıca devlet veya hükümet başkanlarının oluşturduğu Esas Konsey' de yılda en az bir kez toplanmaktadır (Canbolat, 2002: 153).

Konsey' de kararlar genellikle nitelikli oyçokluğu ile alınmaktadır. Ancak Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası hususunda, adalet ve içişleri ile ilgili konularda oybirliği ile karar alınmaktadır (Avrupa Birliği Kurumları, 2004). Bir ülkenin üyeliğe kabulüne ilişkin karar da oybirliği ile alınmaktadır (Sandıklı, 2001: 161).

2.2.4.1.2. Görevleri

Konsey, parlamenter demokrasilerde varolan parlamentonun işlevini üstlenir. Diğer bir ifade ile topluluğun karar alma ve yasama organıdır (Manisalı, 2004a: 49). Konsey, Avrupa Birliği mevzuatları hakkında kesin karar alma, Birliğin siyasi hedeflerini belirleme, üye devletlerinin politikaları arasında eşgüdümü sağlama görevini üstlenmiştir (Avrupa Birliği Kurumları, 2004).

Konsey, karar alma sürecinde Komisyon tarafından hazırlanan tasarıları ele alır ve yasallaştırır. Bu süreç içerisinde Avrupa Parlamentosu değişiklik önerisinde

bulunabilir, ancak kesin karar Konsey'e aittir. Diğer bir ifade ile Konsey, Topluluğu şekillendiren yöneten ve dış politikasını belirleyen organdır (Manisalı, 2004a: 49).

2.2.4.2. Komisyon

2.2.4.2.1. Yapısı ve işleyişi

Komisyon, üye ülke hükümetlerince ortak kararlarla dört yıllık süre için atanan 20 bağımsız komiserden oluşmaktadır. Komisyon başkanı, Konsey tarafından, komiserler arasından iki yıllık bir süre için atanmaktadır. Komisyon idari teşkilat olarak, bir hukuk servisi ve bir istatistik ofisinin yanı sıra 23 genel müdürlük ve diğer servislerden oluşmaktadır (Sandıklı, 2001: 162). Nice sözleşmesine ait ek protokole göre 1 Ocak 2005'ten itibaren her üye ülke komisyonda en fazla bir temsilci bulunduracak ve Komisyon üyelerinin sayısı üye devletlerin sayısından az olacak, bu da Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile saptanacaktır. Diğer bir ifade ile Birliğin son gelişme süreci ile birlikte Komisyon üyeliği için üye ülkeler arasında rotasyon uygulanmasına geçilmiş olacaktır (Tezok, 2002: 74).

Avrupa Komisyonunda kararların basit çoğunlukla alınması esası getirilmiştir. Genelde ise kararlar, görüşülen konu ile ilgili üyenin takdimini müteakip konsensüs yolu ile alınmaktadır (Tezok, 2002: 75).

2.2.4.2.2. Görevleri

Komisyonun görevlerini iki başlık altında toplamak mümkündür:

Komisyon kurucu antlaşmaların koruyucusudur. Kurucu antlaşmaların ve organların almış olduğu kararların usulünce uygulanıp uygulanmadığı, ilgili tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izlemek ile görevlendirilmiştir.

Komisyon Birliğin yürütme organıdır. Roma Antlaşmasından kaynaklanan yürütme yetkilerinin yanı sıra, ortak politikaların oluşturulması ve yürütülmesi görevini de üstlenmiştir. Komisyon Topluluğun ihtiyaç duyduğu her türlü hukuki tasarruf ve eylem için öneri ve tavsiyelerde bulunur, tavsiye kararı alır. Topluluğu hukuken temsil eder (Sandıklı, 2001: 164).

2.2.4.3. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu, birliğin diğer organlarının yetki ve görev kullanımını demokratik biçimde denetlemek amacı ile üye devlet vatandaşlarının temsilcilerinden

oluşan bir meclistir. Avrupa Parlamentosu, önceleri üye ülkelerin ulusal parlamentolarından seçilen üyelerden oluşmakta iken Haziran 1979'dan itibaren üye ülkelerde Avrupa Parlamentosu için ayrı seçimler düzenlenmektedir (Karakaş, 2001: 53-54).

2.2.4.3.1. Yapısı ve işleyişi

Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, beş yıl için tek dereceli genel oyla seçilirler ve topluluğun uluslarüstü özelliği gereği, kendilerini seçip gönderen ülkeleri değil Avrupa Birliği halkını temsil ederler (Canbolat, 2002: 156).

Parlamento üyeleri, siyasi görüşlerine göre Parlamentoda gruplar oluştururlar. Halen Parlamentoda bağımsızlar hariç olmak üzere 9 grup bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosunda grup kurabilmek için bir üye ülkeden en az 23, iki üye ülkeden en az 18, daha fazla üye ülkeden en az 12 üye temsilcisinin bir araya gelmesi gerekmektedir (Karagül, 1998: 27).

Parlamento ağustos ayı hariç, her ay bir hafta süre ile genellikle Strasburg'da toplanmaktadır. Parlamentonun bir başkanı 14 yardımcısı, bunlardan oluşan bir divanı ve de bir genişletilmiş divanı vardır. Hali hazırda 20 sürekli komisyon üyesi genel kurul çalışmalarının hazırlıklarını yürütür (Sandıklı, 2001: 167).

Avrupa Parlamentosunda istisnalar dışında kararlar mutlak çoğunluk ile alınmaktadır. Parlamentoda örgütlenmiş partiler yazılı ve sözlü sorular sorabilir ve gensoru önergesi verebilirler (Karagül, 1998: 31).

2.2.4.3.2. Görevleri

Parlamentonun yetkilerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

İlk olarak, Avrupa Birliği mevzuatlarının oluşturulmasındaki yasama süresine katılma yetkisidir. Bu yetki görüş bildirmekle sınırlı olup, bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Konseyin karar alma sürecinde Parlamenta danışma zorunluluğu bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile Parlamento ve Konsey karar alma yetkisini eşit biçimde paylaşmaktadır (Manisalı, 2004a: 52).

Avrupa Parlamentosu'nun ikinci yetkisi bütçeye ilişkin yetkililerdir. Avrupa Birliği bütçesi ancak Konsey ile Avrupa Parlamentosu'nun işbirliği halinde kesinleştirilebilmektedir. Avrupa Birliği bütçesi her yıl Aralık ayında Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmaktadır. Tarımsal harcamalar ve uluslararası

anlaşmalardan doğan masraflar konusunda son sözü söyleme yetkisi Konsey'e aittir ancak örneğin eğitim, sosyal programlar, bölgesel fonlar, çevre ve kültür projeleri gibi diğer harcamalar konusunda Parlamento, Konsey ile yakın işbirliği yaparak karar alır (Avrupa Birliği Kurumları, 2004).

Parlamentonun üçüncü yetkisi Komisyon ve Konseyi denetleme yetkisidir. Avrupa Parlamentosu, Birlik içinde yasama ve yürütme yetkilerinin kullanımını demokratik şekilde denetlemekte ve topluluğun işleyişini kontrol etmektedir. Parlamento bu yetkisini, Konsey ve Komisyon' a yönelttiği yazılı ve sözlü sorular ile genel görüşme talepleri ile yerine getirmektedir. Parlamento ayrıca Komisyon' un yıllık raporunu görüşmekte, üçte iki çoğunlukla komisyonu görevden alabilmektedir (Sandıklı, 2001: 166).

2.2.4.4. Adalet Divanı

2.2.4.4.1. Yapısı ve işleyişi

7 Ekim 1958 yılında AKÇT Antlaşması ile kurulan Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nin en yüksek hukuksal organıdır (Karagül, 1998:27). Adalet Divanı'nda üye devletler tarafından ortak uzlaşma ile yenilenebilir altı yıllık bir süre için atanan 15 yargıç ve 9 avukat görev yapmaktadır. Yargıçlar ve avukatlar ulusal hükümetlerinden tümüyle bağımsız olarak tarafsız ve bağımsız olarak görev yapmaktadır. Üyeler üç yılda kısmen yenilenmektedir (Avrupa Birliği Kurumları, 2004).

Divanda yargılama süreci, yazılı aşama, soruşturma aşaması ve sözlü aşamadan oluşmaktadır. Yazılı aşamada tarafların iddiaları ve bu iddiaların dayanakları ele alınmakta, bunun sonucunda Divanda soruşturmaya gerek görülürse taraflar ve tanıklar sözlü olarak dinlenmek üzere mahkeme önüne çıkmakta ve kanıt belgeleri incelenmektedir. Sözlü aşamada taraflar bizzat ya da avukatları aracılığı ile temsil edilmektedir. Bunun sonucunda mahkeme karar almaktadır. Adalet Divanı'nın almış olduğu kararların temyizi mümkün değildir (Karakaş, 2001: 65).

2.2.4.4.2. Görevleri

Avrupa Adalet Divanı, Topluluk hukukunu yargılar. Bu hukuk benimsenmiş temel hakları kapsar, dolayısıyla Adalet Divanı, Topluluk hukuku çerçevesinde temel hakları korumakla yetkilidir. Anayasal veya diğer milli yargı mercileri Topluluk hukuku tarafından düzenlenmiş bir hususta karar verecek ise Topluluk hukuku çerçevesinde karar vermek zorundadırlar (Akman, ty.: 26).

Adalet Divanı, üye devletlerin antlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemekte ve Topluluk kurumları tarafından düzenlenen belgelerin antlaşmalara uygunluğu denetlenmektedir. Ayrıca Adalet Divanı, ulusal bir mahkeme tarafından talep edilmesi halinde antlaşmaların doğru yorumu veya Topluluk kurumları tarafından düzenlenen belgelere ilişkin yorumun geçerliliği konusunda görüş bildirmektedir. Adalet Divanı ayrıca alt mahkemeler olan Asliye Mahkemeleri'nin kararlarına yapılan itirazları da sonuçlandırır (Avrupa Birliği Kurumları, 2004). Ayrıca Topluluk kararları olarak bilinen Avrupa Adalet Divanı'nın verdiği kararlar ulusal mahkemeler için de bağlayıcıdır (Canbolat, 2002: 159).

2.2.5. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan bütünleşme hareketlerine uzak kalmak istemeyen Türkiye 1947 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında da NATO'ya katılmıştır. Çeşitli ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı da 31.07.1959 'da AET'ye üye olmak için başvuruda bulunmuştur (Manisalı, 2004a: 75).

Türkiye'nin AET'ye başvurmasındaki en önemli siyasi kriter Yunanistan'ın 15.09.1959 yılında AET'ye başvurmuş olmasıdır. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan rekabet nedeni ile Türkiye Batı dünyası içerisinde yerini almak ve Yunanistan'ın elde edeceği avantajlardan geri kalmak istememekteydi. Nitekim dönemin dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun "Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden sizde atlayacaksınız " sözü Türkiye'nin başvurusunun arkasında yatan temel sebebi açıklamaktadır (Sandıklı, 2001: 186).

Türkiye'nin AET'ye katılması isteğinin altında yatan en büyük ekonomik neden ise, ihracatının ve ithalatının büyük bir kısmının bu ülkelere olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca aynı ürünleri ihraç eden Yunanistan'ın topluluğa katılması ile Türkiye'nin ihraç piyasasını ele geçirmesi ve topluluk kredilerini kullanacak olması da kaygı yaratmıştı. Böylece Türkiye siyasal, toplumsal ve ekonomik nedenlerin etkisiyle AET'ye katılmak arzusunu, ulusal politikasının bir gereği olarak benimsemiştir (Karagül, 1998: 56).

2.2.5.1. Ortaklık antlaşması

Yunanistan ile 1 Mart 1960'ta ortaklık görüşmelerinin başlamasının ardından, 21 Nisan 1960'ta her ülkenin başvurularının paralel süreçte ele alınması kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin müzakere sürecine ilk engel 27 Mayıs 1960 darbesi olmuştur. 14 Ekim 1960 tarihinde yeniden başlayan görüşmeler eski başbakan Adnan Menderes ile eski dışişleri bakanı F. Rüştü Zorlu'nun idam edilmeleri üzerine askıya alınmıştır. 1963 yılının Haziran ayında görüşmeler yeniden başlamış ve 12 Eylül 1963 tarihinde Topluluk ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tekeli ve İlkin, 1993: 134-186).

Ankara Antlaşması'nın amacı antlaşmanın 2. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalışma ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümüyle göz önüne bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir”.

Ayrıca antlaşmanın 2/2. maddesinde, antlaşmanın 3, 4, ve 5. maddelerinde ifade edilen şartlar ve usullere göre bir gümrük birliğinin geliştirilerek kurulması öngörülmüştür (Karagül, 1998: 57).

Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1964'den itibaren tam üye oluncaya kadar ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi birbirini izleyecek olan üç dönemde gerçekleştirilecekti. Hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem (Tekeli ve İlkin, 1993: 11).

Hazırlık döneminin amacı, Türkiye ekonomisini Topluluğun koşullarına uymaya imkan verecek bir duruma getirebilmektir. Bu dönemde yükümlülüğü olmayan Türkiye, ekonomik gelişmesini gerçekleştirmeye gayret edecek, Topluluk ise Türkiye'nin bu çabalarına destek olabilmek için ticari ve mali alanda kolaylıklar sağlayacaktı. Antlaşmanın 3. maddesinde hazırlık döneminin süresi beş yıl olarak öngörülmüştü, ancak gerektiği takdirde 10 yıla kadar çıkartılabilecekti (Manisalı, 2001a: 92).

Hazırlık döneminin normal süresi sona ermeden önce, Türkiye'nin isteği üzerine bir sonraki dönemin süre ve sıralarını belirlemek üzere Topluluk ile yeniden görüşmelere başlanmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Protokolün ticari hükümlerinin bir geçici anlaşma ile 1971 yılında yürürlüğe girmesi ile başlayan geçiş dönemine göre bazı mallarda 12 yıllık, bazı mallarda ise 22 yıllık süreler öngörülmüştü. Buna göre en geç 1995 yılında gümrük birliğinin sağlanması

öngörülmeşti (Manisalı, 2004a: 79). Ancak Türkiye 1970’li yıllarda kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmemiş ve Protokol hükümleri anlaşmada öngördüğü şekilde işlememiştir (Sandıklı, 2001: 196).

Geçiş dönemi ise tarafların aralarında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini, ortaklığın iyi işlemesini sağlamak için Türkiye’nin ekonomik politikalarının Topluluk politikalarına yaklaşmasını, bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağladıkları dönemdir. Bu dönemin süresi 12 yılı geçemeyeceği antlaşmada yer almıştır (Karagül, 1998: 59).

Son dönem ise gümrük birliğinin sağlandığı ve gümrük birliğinin de ötesine geçilerek, tam üyelik ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasının öngörüldüğü dönemdir. Antlaşmada bir süre öngörülmemiş, bu husus taraflara bırakılmıştır.

2.2.5.2. Tam üyelik başvurusu

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde, Roma Antlaşmasının 237. maddesinde öngörülen “Her Avrupalı Devlet, Topluluklara katılmayı isteyebilir” hükmü ile AKÇT Antlaşmasının 98. ve AET Antlaşmasının 205. maddelerine dayanarak Ankara Antlaşmasından bağımsız olarak ve bu antlaşmada öngörülen dönemleri beklemeden tam üyelik için başvuruda bulunmuştur (Karluk, 1998: 413-417).

Prosedür gereği Konsey tarafından Komisyona havale edilen tam üyelik talebi, Komisyon tarafından incelenmiş ve uzun bir süre sonunda 18 Aralık 1989’da Konsey’e olumsuz görüş sunulmuştur. Görüş 5 Şubat 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmiştir. Neticede Türkiye’nin tam üyelik başvurusu kabul edilmemiş, sadece ilişkilerin geliştirilmesi için tavsiyelerde bulunulmuştur (Manisalı, 2001a: 99).

2.2.5.3. Gümrük birliği antlaşması

Türkiye ile AB arasında tam üyeliği esas alan bir ortaklık ilişkisi tesis eden Ankara Antlaşması, ortaklığın son döneminin gümrük birliği temelinde olacağını tespit etmiş, Katma Protokol ise 22 yıllık bir süre sonunda gümrük birliğine ulaşılmasını öngörmüştür. Bu kapsamda, teknik ve siyasi platformda yürütülen çalışmalar sonucunda 1/95 sayılı Türkiye AB ortaklık Konseyi kararınının 6 Mart 1995 tarihinde Konsey’de kabul edilmesi ile Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki gümrük birliği 01.01.1996 tarihi itibarıyla başlamıştır (Sandıklı, 2001: 230).

Gümrük birliği Antlaşmasına göre Türkiye ile AB'ye üye ülkeler arasındaki gümrük vergileri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin üçüncü ülkelere uygulayacağı ithalat ve ihracat politikasının AB mevzuatına uygun olması, Türkiye'nin devlet tekellerini 2 yıl içinde kaldırılması konusunda AB ile uyuma girmesi, gümrük birliği ile Türkiye'ye mali yardım yapılması da kararlaştırılmıştır. Ancak 1997 yılında alınan kararlar mali yardım Türkiye'de demokratikleşme, insan hakları, Kıbrıs ve Kürt sorunlarında bir ilerleme sağlayıncaya kadar bloke edilmiştir. Gümrük birliği antlaşmasının diğer yönü de gümrük birliği çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Adalet Divanı kararlarına ve Avrupa Birliği organlarının almış olduğu diğer kararlara uyum gösterme zorunluluğunun getirilmiş olmasıdır (Akman, ty. : 39-41).

2.2.5.4. Lüksemburg zirvesi ve Türkiye

Türkiye ile Avrupa Parlamentosu ilişkileri, 28.09.1994 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun TBMM ile ilişkilerini askıya alması ile kriz dönemine girmiştir. Lüksemburg zirvesi öncesinde Avrupa Parlamentosu, zirvede sunacağı tavsiye niteliğindeki kararlarda Türkiye'yi genişleme sürecine dahil etmemiş, yüksek seviyeli özel ilişki önermiştir. Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda 4 Aralık 1997 tarihinde yapılan oylamada Yeşil ve Radikal Grupların "Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için açık bir üyelik öncesi stajı verilmesi" ve "Türkiye'nin adaylığına karşı hiçbir ayırmacılık yapılmaması" için sundukları iki değişiklik önergesi reddedilmiştir (Karluk, 1998: 377).

Lüksemburg zirvesinde Türkiye tam üyelik beklerken, aday ülke olarak değil, Avrupa Birliği'ne ehil bir ülke olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği, Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılması için siyasi ve ekonomik koşullar oluşmadığını kabul etmiş ve Avrupa Konseyi'nce Türkiye'yi üyeliğe hazırlama ve Avrupa'ya yaklaştırmak için strateji belirlenmiştir. Türk tarafı bildiride yer alan koşulların kabul edilemez olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Türkiye, AB ile olan ilişkilerini sürdürmesinin ancak Lüksemburg'da alınan kararların düzeltilmesi halinde devam edebileceğini aksi halde tam üyelik başvurusunun geri çekileceğini açıklamıştır (Karagül, 1998: 76).

Lüksemburg zirvesinde, Avrupa Birliği Konseyi'nin almış olduğu genişleme kararında Türkiye, AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunan 12 ülke içerisinde genişleme süreci dahil edilmeyen tek ülke olmuştur. Bunun sebebi

Türkiye'nin tam üye olarak AB'ne katılması durumunda AB'nin karar organlarını etkileme korkusu önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin nüfusu göz önüne alındığında Avrupa Birliği kurumsal yapısında önemli değişiklikler yaratabilecektir (Sandıklı, 2001: 234).

2.2.5.5. Helsinki zirvesi ve Türkiye

Lüksemburg zirvesinde Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Tepki olarak, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile ilişkiler ve insan hakları alanlarında AB ile siyasi ilişkilerini donduran Ankara, gümrük birliği antlaşmasının gereklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Geçen zaman sürecinde Cardiff, Viyana, Köln Zirvelerinden sonra AB'nin 13 Ekim 1999 tarihli ilerleme raporunda belirtilen bir kısım siyasi şartların yerine getirilmesi talepleri ile birlikte, Türkiye'nin aday ülke olması raporda önerilmiştir (Manisalı, 2001a: 177).

Avrupa Birliği Komisyonu'nun genişleme hususunda ileri sürdüğü görüşte dikkat çekicidir. Buna göre :

“AB'nin katılım müzakerelerini sürdürdüğü ve AB üyeliğine hazırlık açısından en ileri düzeyde olan adaylar için Helsinki zirvesinde, geçiş süreleri uzun olsa dahi, kesin bir üyelik tarihinin tespit edileceği” (Somuncuoğlu, 2002: 56)

benimsenmiştir.

Ayrıca AB'nin aday ülkeleri tek tek ve o ülkenin özelliklerine göre değerlendireceği tam üyelik görüşmeleri başlayıncaya kadar AB'nin mali katkıda bulunmayacağı ve bir yükümlülük altına girmeyeceği, Aday ülke, kendisinden AB'nin istediği bütün hususları yerine getirmiş olsa da “adayın AB içine alınması, AB içinde sorun yaratıyorsa, AB'ne alınmayacağı” hususları yeni genişleme politikasında izlenecek yol olarak belirlenmiştir (Manisalı, 2001a: 179).

Bu şartlar ile Helsinki Zirvesinde, 36 yıllık bir sürecin sonunda Türkiye Avrupa Birliğine diğer 12 aday ülke ile eşit koşullarda adaylık statüsü tanınmıştır. Üyelik müzakerelerini tamamlayan ülkelerin 2002 sonundan itibaren AB'ne alınmaya başlanacağı da kararlaştırılmıştır (Sandıklı, 2001: 239).

2.2.5.6. Nice Zirvesi ve katılım ortaklığı belgesi

Türkiye-AB ilişkilerinde, Helsinki zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığının resmen kabul edilmesinden sonra yaşanan önemli bir gelişme de Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için katılım ortaklığı belgesinin hazırlanmasıdır. Türkiye'nin adaylık sürecinde AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her

alandan neler yapması gerektiğini kısa ve orta vadeli hedefler olarak belirleyen katılım ortaklığı belgesi, AB Komisyon'u tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır. Bu belge değişikliklerle birlikte 7-11 Aralık 2000'de yapılan Nice zirvesinde uygun bulunmuştur (Sandıklı, 2001: 245).

Türkiye'nin katılım ortaklığı, 8 Mart 2001'de AB tarafından resmen kabul edilmiştir. Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinden itibaren Türkiye için uygulanmakta olan katılım öncesi stratejisi bu belge ile açıklanmıştır. Burada Türkiye'nin yapması gereken siyasi ve ekonomik reformlar ile Türkiye'nin AB standartlarını ve hukuk mevzuatını kabul edip üstlenmeye yönelik neleri yapması gerektiği belirtilmektedir (Canbolat, 2002: 285). Yapılması istenilen hususlar kısa ve orta vade de yapılması gerekenler olarak ayırma tabi tutulmuş kısa vade de yapılması istenilen değişikliklerin 2001 yılı sonuna kadar tamamlanması, orta vade de yer alan hususlara ise 2001 yılı içinde başlanması öngörmüştür. Söz konusu katılım ortaklığı belgesi ve bu belgeye istinaden hazırlanan ulusal program ayrı başlık altında detaylı olarak inceleneceğinden bu bölümde incelenmemiştir.

Nice zirvesinde, Türkiye dışındaki 12 aday ülkenin gelecekte Avrupa Parlamentosunda sahip olacakları sandalye sayısı da belirlenmiştir. Zirvede Türkiye'ye bir takvim verilmemiş, görüşme talebine ilişkin randevu 2010 yılına bırakılmıştır (Somuncuoğlu, 2002: 108; Karluk ve Tonus, 2002: 26).

2.2.6. Türkiye –AB İlişkilerinde Geline Son Nokta

2.2.6.1. Kopenhag, Maastricht, Madrid ve Lüksemburg kriterleri

Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen aday ülkelerin AB tarafından tespit edilen bazı kriterleri karşılamak zorunluluğu bulunmaktadır. Bunlardan Kopenhag kriterleri ağırlıklı olarak siyasi kriterleri, Maastricht kriterleri ise ekonomik kriterleri belirlemektedir.

Haziran 1993 tarihinde kabul edilen Kopenhag kriterleri şöyledir:

"Üyelik, aday ülkenin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunması ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini, AB içindeki rekabet ve piyasa güçleriyle başatma kapasitesini gerektirmektedir. Üyelik, adayın, siyasi, ekonomik ve parasal birliğe katılımı da dahil olmak üzere, üyeliğin getirdiği yükümlülükleri üstlenebileceğini varsayar" (www.mfa.gov.tr).

Aday ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılabilmeleri için gereken şartları belirleyen ve Ocak 1993 tarihinde kabul edilen Maastricht kriterleri şöyledir:

“Toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performans gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı %60'ı geçmemelidir.

Üye ülke bütçe açığının GSYİH'sına oranı %3'ü geçmemelidir.

Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır.

Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır” (www.belgenet.com).

Aralık 1995 yılında kabul edilen Madrid kriterleri şu hususları kapsamaktadır:

“Üyelik, aday ülkenin AB'yle bütünleşmesi için idari yapılarında uyum yoluyla gerekli koşulları gerçekleştirmesini de zorunlu kılmaktadır. AB müktesebatının ulusal mevzuata uyarlanması önemli olmakla birlikte, esas bu mevzuatın uygun idari ve yasal yapılar kanalıyla etkin bir şekilde uygulanması önem taşımaktadır. Bu husus AB üyeliğinin gerektirdiği karşılıklı güvenin bir ön koşuludur” (www.mfa.gov.tr).

Aralık 1997 tarihinde kabul edilen Lüksemburg kriterleri ise şöyledir:

“AB'nin genişlemesinin bir ön şartı olarak, kurumların işleyişi, Amsterdam Antlaşması'nın kurumsal hükümleri doğrultusunda güçlendirilmeli ve geliştirilmelidir” (www.mfa.gov.tr).

2.2.6.2. Katılım ortaklığı belgesi ve ulusal program

AB Konseyi tarafından resmen 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen katılım ortaklığı belgesi, AB'nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritasıdır.

Katılım ortaklığı belgesinin amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin 2000 yılı düzenli raporunda tanımlanan çalışma gerektiren öncelikli alanları, bu öncelikleri hayata geçirmek için Türkiye'ye sağlanmış olan mali olanakları ve bu yardımların tabi olacağı şartları tek bir çerçeve altında bir araya getirmektir (AB Türkiye İlişkileri: Tarihsel Gelişim, 2005).

Katılım ortaklığı belgesinde Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken siyasi kriterler kısa ve orta vade olmak üzere iki başlık altında belirtilmiştir. Kısa vadede gerçekleştirilecek kriterler 2001 yılı için belirlenmiş, orta vade de belirtilen hususların ise 2003 ve 2004 yılları içinde gerçekleştirilmesi istenmiştir. Katılım ortaklığı belgesinde kısa ve orta vadede belirtilen siyasi kriterler şöyledir:

“Kısa Vade (2001)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ile uyumlu olarak, ifade özgürlüğü ile ilgili hukuki ve anayasal garantilerin güçlendirilmesi. Şiddet yanlışı olmayan görüşleri dile getirmekten hüküm giymiş kişilerin durumuna eğilinmesi.

Barişçil toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin hukuki ve anayasal garantilerin güçlendirilmesi ve sivil toplumun gelişmesinin teşvik edilmesi. İşkenceyle mücadeleyle ilişkin hukuki hükümlerin güçlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesine riayetinin sağlanması.

Duruşma öncesi tutuklulukla ilgili hukuki süreçlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleriyle ve İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin tavsiyeleriyle uyumunun güçlendirilmesi.

Tüm insan hakları ihlallerine ilişkin tashih imkanlarının güçlendirilmesi

Münferit ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla karşılıklı işbirliği içinde, kanun uygulayıcı memurların insan hakları konularında eğitimlerinin yoğunlaştırılması. Devlet Güvenlik Mahkemeleri de dahil olmak üzere, yargının işlevselliğinin ve verimliliğinin uluslararası standartlara uygun şekilde geliştirilmesi. Özellikle hakimlerin ve savcılarının, insan hakları alanı da dahil olmak üzere, AB mevzuatı hakkındaki eğitimlerinin kuvvetlendirilmesi.

İdam cezasına ilişkin fiili moratoryumun muhafaza edilmesi.

Türk vatandaşlarının televizyon ve radyo yayıncılığında anadillerini kullanmalarını yasaklayan hukuki düzenlemeler var ise kaldırılması.

Tüm vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel imkanlarının artırılması amacıyla, bölgesel farklılıkların azaltılması ve özellikle Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi için kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmesi.

Siyasi diyalog çerçevesinde, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecinin başarılı bir sonuca ulaştırılması yönündeki çabalarının kuvvetle desteklenmesi.

Orta vade (2003-2004)

Tüm bireylerin, herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç veya dinine bakılmaksızın, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlandırılmasının temini. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğünden yararlanma koşullarının daha da geliştirilmesi.

Türk Anayasası ve ilgili diğer yasaların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtildiği şekliyle Türk vatandaşlarının hak ve özgürlükleri garanti altına alınacak şekilde gözden geçirilmesi; bu gibi yasal reformların uygulanmasının AB üye devletleri uyumunun sağlanması.

İdam cezasının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Protokolünün imzalanması ve onaylanması.

Uluslararası Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ile ihtiyari ek protokolünün ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin onaylanması, hapisanelerdeki mahkumiyet şartlarının, tutuklulara muameleye ilişkin BM Minimum Standart Kurallarına ve diğer uluslararası normlara uygun hale getirilmesi, AB üyesi devletlerin uygulamaları doğrultusunda, Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal rolünün hükümete bir danışma organı olarak uyumu, Güneydoğuda geriye kalan olağanüstü hal uygulamalarının kaldırılması, kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlar için kültürel hakların garanti edilmesi ve kültürel çeşitliliğin sağlanması, eğitim alanı da dahil olmak üzere bu hakların kullanılmasını önleyen tüm yasal hükümlerin kaldırılması” (Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, 2003: 1-24).

Ulusal program ise, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler tarafından hazırlanarak Avrupa Komisyonu'na sunulan, katılım ortaklığı belgesinde yer alan önceliklerin ne şekilde yerine getirileceği ve Avrupa Birliği'ne entegrasyon için ne tür hazırlıkların yapılacağı hususlarının yer aldığı bir belgedir.

Ulusal programda, AB müktesebatına uyum sağlamak için aday ülkelerin mevzuatlarında yapacakları düzenlemeler, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, katılım ortaklığı belgesinde yer alan önceliklerin yanı sıra aday ülkelerin

kendi öncelikleri, AB müktesebatının üstlenilmesi amacıyla geliştirilmesi gereken idari yapı ve tüm bu hususlara ilişkin kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer almaktadır (Ulusal Program, 2005).

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programı, 19 Mart 2001 tarihinde bakanlar kurulu tarafından kabul edilerek 24 Mart 2001 tarih ve 24352 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen yeni katılım ortaklığı belgesine paralel olarak ulusal program revize edilmiş ve 23 Haziran 2003 tarihinde bakanlar kurulu tarafından kabul edilerek 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

Türkiye'nin katılım ortaklığı belgesine istinaden hazırladığı ulusal programda yer alan siyasi kriterlerden bir kısmı şöyledir:

“Hükümet, Kopenhag Siyasi Kriterlerine ilişkin yasal düzenlemeleri Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22. yasama dönemi 1. yasama yılı içinde tamamlamaya kararlıdır. Yapılan tüm reformların eşzamanlı olarak, lafzıyla ve ruhuyla, uygulamadaki etkisinin ilke olarak Haziran 2004'e kadar görüleceği konusunda Hükümetin iradesi tamdır.

Temel yasaların tümüyle değişmesi uzun süren bir yasama faaliyeti olup, bu süreç, katılım müzakereleri sırasında da devam edecektir. Hükümet, çeşitli yasalarda katılım müzakerelerinin başlaması için ön şart niteliğindeki siyasi kriterlere uyum konusunda gerekli düzenlemeleri süratli bir şekilde “uyum yasa paketleri” marifetiyle gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Ancak, bununla beraber temel yasaların daha uzun vadede bir bütünlük içinde yenilenmesi hedeftir.

Hükümet, ifade özgürlüğünün geliştirilmesine ve sürdürülmesine öncelik ve önem vermektedir. Sivil toplumun güçlenmesi ve demokratik yaşama katılımının desteklenmesine devam edilecektir. Bu çerçevede, ilgili mevzuatın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygunluk açısından gözden geçirilmesi sürdürülecektir. İşkence ve kötü muamele olayları önlenecek ve bu konuda sıfır hoşgörü gösterilecektir, bu amaçla yürürlüğe konan yasal ve idari önlemler titizlikle uygulanacaktır. Kamu görevlilerinin insan hakları eğitimleri yoğunlaştırılacak ve yaygınlaştırılacaktır. Demokratikleşme sürecinin temelini oluşturan yargı reformuna ağırlık verilecektir. Ceza ve tutukevlerinin şartlarına ilişkin önlemlerin etkili bir şekilde uygulanması sağlanacaktır.

Hükümet, tüm bireylerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın tüm insan hakları, temel özgürlükler ve kültürel haklardan tam ve eşit olarak yararlanmalarını güvence altına almanın temel görevi olduğuna inanmaktadır. Bu çerçevede, düşünce, vicdan, din, ve inanç özgürlükleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHS) 9. maddesi çerçevesinde titizlikle korunacaktır. AİHS ve Ek 1. Protokol ışığında ibadet özgürlüğüne ilişkin uygulamalar, değişik din ve inanç gereksinimleri dikkate alınacak şekilde kolaylaştırılacaktır. Kadın-erkek eşitliğinin uygulamada sağlanmasına öncelik verilecektir. Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde yayın yapılması veya bu dil ve lehçelerin öğrenilmesine ilişkin hükümlerin uygulanması sağlanacaktır.

Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin işlevleri, Anayasa ve ilgili yasa değişiklikleriyle yeniden tanımlanan danışma organı niteliğiyle uyumlaştırılacaktır” (Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, 2001: 17-22).

2.2.6.3. Uyum paketleri

Türkiye aday ülke statüsünü kazandıktan sonra Avrupa Birliği'nin 1993 yılındaki Kopenhag zirvesinde kabul edilen ve aday ülkelerin uymak zorunda olduğu Kopenhag kriterleri çerçevesinde gerekli yapısal değişiklikleri iç mevzuatında gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu çalışmalar 2001 yılından itibaren hız kazanmış ve bugüne kadar uyum paketleri adı altında sekiz uyum paketi ile iç mevzuatında değişiklikler yapmıştır. Ayrıca 2001 ve 2004 yıllarında da iki ayrı anayasa değişikliği paketi kabul edilmiştir. Bu kapsamlı kanun değişiklikleri ile birlikte tüzük ve yönetmelik değişiklikleri de yapılmıştır.

2001 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen anayasa değişikliği, AB'nin Kopenhag siyasi kriterlerine uyum çalışmalarına esas teşkil etmektedir. Bu anayasa değişiklikleriyle, kişi hak ve hürriyetlerine ilişkin güvenceler artırılmış, özellikle, düşünce ve ifade özgürlüğü alanı genişletilmiştir. İşkence iddialarını önlemek için duruşma öncesi gözaltı süresi AB ölçütlerine uygun şekilde dört güne indirilmiştir. MGK'nın bir danışma organı olduğu vurgulanmıştır. Kadın-erkek eşitliğini geliştiren düzenlemeler yapılmıştır (Türkiye'de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler, 2004).

22 Kasım 2001 de kabul edilen ve Aralık 2001'de yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun'da kadın-erkek eşitliği, çocukların ve zayıfların korunması ile dernek ve vakıflar alanlarında önemli değişiklikler yapılmıştır.

6 Şubat 2002'de kabul edilen ve 19 Şubat'ta resmi gazetede yayınlanan ilk uyum yasası paketiyle, Türk Ceza Yasası, Terörle Mücadele Kanunu, DGM Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu gibi yasalarda değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

26 Mart 2002'de kabul edilen ve 26 Mart'ta yayınlanan ikinci uyum yasası paketiyle de, Siyasi Partiler, Basın, Dernekler, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, DGM, Jandarma ve İl İdaresi yasalarında değişiklikler yapılmıştır.

3 Ağustos 2002 tarihinde kabul edilen üçüncü uyum yasası paketiyle ise, ölüm cezasının savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında Türk hukuk sisteminden çıkarılması, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması ve bunların öğrenilmesi önündeki hukuki engellerin kaldırılması, bazı basın suçlarına ilişkin hapis cezalarının kaldırılması, cemaat vakıflarına ilişkin taşınmaz mal rejiminin daha liberal bir hale

getirilmesi, ifade özgürlüğü kapsamındaki eleştiri hakkına açıklık kazandırılması, hukuk ve ceza davalarında AİHM kararları ışığında yargılamanın yenilenmesi imkanı getirilerek insan hakları ihlallerine ilişkin tahsis imkanının güçlendirilmesi, göçmen kaçakçılığı suçunun Türk Ceza Kanunu kapsamına alınması, dernek ve vakıfların faaliyetlerinin kolaylaştırılması konularında değişiklik yapılmıştır.

2 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen dördüncü uyum yasası paketiyle, işkenceyle mücadele, ifade, basın ve dernek özgürlüğü ile gözaltı koşullarına ilişkin çeşitli yasa maddeleri yeniden düzenlenmiş; Siyasi Partiler Kanunu, anayasa değişikliğiyle uyumlu hale getirilmiş, gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerini daha da kolaylaştırmak amacıyla Vakıflar Kanunu'nda yeniden değişiklik yapılmıştır.

23 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen beşinci uyum yasası paketiyle, daha önce mevzuata dahil edilmiş bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında yargılamanın yenilenmesine ilişkin düzenlemenin kapsamı genişletilmiştir. Böylece, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bakımından yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesi kolaylaştırılmış, ayrıca bugüne kadar kesinleşmiş kararlar da yargılamanın yenilenmesine ilişkin düzenleme kapsamına alınmış ve ayrıca Dernekler Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır.

19 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen altıncı uyum yasası paketiyle, düşünce ve ifade özgürlüğü genişletilmiş, tüm bireylerin ayırım yapılmaksızın temel hak ve özgürlüklerden yararlandırılması konusunda düzenlemeler yapılmış, yaşam hakkının korunmasını güçlendiren adımlar atılmış, kişi güvenliği ve AİHM kararları ışığında yargılamanın yenilenmesi konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

30 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilen yedinci uyum yasası paketiyle, düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi, kişi hürriyeti ve güvenliği ile işkencenin önlenmesi konularının yeniden düzenlenmesi, askeri mahkemelerin sivil şahıslara ilişkin yetki alanının daraltılması, kamu harcamalarında şeffaflığın sağlanması, 18 yaşını bitirmemiş olan herkesin "çocuk" sayılması ve çocuk mahkemelerinin görev alanıyla ilgili istisnaların kaldırılması, dernek kurma ve ilgili özgürlükler ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin hakların genişletilmesi, vakıfların yurtdışı faaliyetlerine ilişkin prosedürlerin kolaylaştırılması, kültürel hak ve özgürlükler ile yürütmenin işlevselliğine yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, MGK ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nun 4.

maddesi değiştirilerek, kurulun görev alanı yeniden tanımlanması gibi konularda değişiklikler yapılmıştır.

Sekizinci uyum paketi olarak adlandırılan 5101 sayılı kanun ile fikri mülkiyet konusu olan ürünlerin üreticilerini temsil eden meslek örgütleri ile tüketiciler arasında, bu ürünlerin kullanımından kaynaklanan ihtilafların çözülmesi amaçlanmıştır. Mülkiyet hakları sistemin güçlendiren bu değişikliklerle, ulusal ve yabancı yatırımların desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu değişikliklerle, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda yeni düzenlemeler yapılmıştır.

2004 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip bulunduğu ve devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu hükmü getirilmiş, ölüm cezasına ilişkin ibareler anayasa metninden çıkarılarak savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemeyeceğine ilişkin hüküm kaldırılmıştır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslar arası antlaşmalar ile kanunların farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınması öngörülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı'nın YÖK'te temsilci bulundurmasına son verilmiş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış, T.S.K.'nin elinde bulunan devlet mallarının Sayıştay tarafından denetlenmesi imkanı getirilmiştir.

2.2.6.4. İlerleme raporları

Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli belgeler ilerleme raporlarıdır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen Kopenhag siyasal kriterleri, esasında soyut ifadelerle dolu bir paragraftan ibarettir. Bu kriterlerin ete kemiğe bürünmesi, ilerleme raporları ile mümkün kılınmıştır. İlerleme raporlarının katılım ortaklığı belgelerinden de önemli olduğu bizzat 2003 katılım ortaklığı belgesinde şu şekilde vurgulanmıştır:

“Katılım ortaklığı belgesi, Türkiye'nin katılım yönündeki hazırlık çalışmalarında öncelikli alanları belirtiyorsa da, ilerleme raporunda yer alan tüm hususları dikkate alması gerekmektedir”.

Görüldüğü gibi AB'nin Türkiye'den ne istediği konusunda esas alınması gereken belgeler ilerleme raporlarıdır. Birliğe girebilmek için Avrupa'nın Türkiye'den ne istediği somut olaylarla bu ilerleme raporlarında açık açık anlatılmıştır. Bu raporlarda çoğu zaman şahıs ismi veya kurum adı verilerek en ince ayrıntıya

girilmektedir. Her ilerleme raporunda örtünün üstü biraz daha açılarak Türkiye'nin önüne dayatma şeklinde birçok siyasal kriter konulmuştur. 1998 yılından 2005 yılına kadar yedi adet ilerleme raporu yayınlanmıştır. Bütün bu raporların içerikleri genel olarak birbirlerine benzemek beraber, raporlarda belirgin şekilde vurgulanan hususlar zaman zaman değişmektedir. Başlangıçta genel olarak ifade edilen bazı konu ve kavramlar her yeni raporda adı konularak daha net bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca 1998'den bu yana raporların hacmi gittikçe artan bir özellik göstermektedir (Güler, 2004: 111).

2.2.6.4.1. 2004 Yılı öncesinde yayımlanan ilerleme raporları

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilk ilerleme raporu 1998 Cardiff Zirvesi'nde onaylanmıştır. Bu belge, AB'nin Türkiye'nin siyasal rejimini ve Türkiye'nin siyasi, sosyal, kültür ve ekonomik haritasını detaylı olarak analiz ettiği ilk belge sayılabilir. Avrupa Komisyonu, Kopenhag kriterleri ışığında Türkiye'deki rejimin demokrasiye, insan haklarına ve hukukun üstünlüğü prensibine ne kadar uygun olduğunu incelerken, Türkiye'deki bazı hassas noktalara da değinmiştir. Şüphesiz bu hassas noktalar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş felsefesini oluşturan temel esaslardır.

1998 yılı ilerleme raporunda, askerlerin Türk siyasi hayatında etkin olduğu belirtilmiş, Kürtlerin Lozan'da tanımlanmayan bir azınlık olarak, insan hakları ihlallerine maruz kaldığı ve kültür haklardan yoksun bulunduğu ve Kürtlerin kültürel kimliğini tanıyan sivil bir çözüm bulunması gerektiği vurgulanmış, Kuzey Kıbrıs'ın 1974 yılından beri işgal altında tutulduğu ve Türkiye'nin, Kıbrıs meselesini çözmesi gerektiği belirtilmiştir.

1999 yılı ilerleme raporunda, PKK lideri terörist Abdullah Öcalan'a verilen idam cezasının yerine getirilmeyeceği temennisinde bulunulmuş, DGM'lerde bulunan askeri hakimlerin çıkartılması olumlu karşılandığı ancak DGM'lere karşı hala kuşku bulduğu, ölüm cezasının kaldırılması gerektiği, Milli Güvenlik Kurulu kanalı ile askerin siyasi yaşamın pek çok alanında etkisi olduğu, azınlık hakları kapsamında hapisteki DEP milletvekilleri, anayasal reform ve Kürt kökenli Türk vatandaşlarının haklarına saygı konularında Türk hükümetine tavsiyelerde bulunulduğu, TOSAV adlı sivil toplum kuruluşunun AB tarafından mali destek verilmiş bir projenin ürünü olan bir belge nedeni ile yargılanmasının endişe nedeni olarak kabul edildiği, din özgürlüğü bakımından Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel

azınlıklar ve diğer azınlıklar arasında bir muamele farklılığının halen mevcut olduğu, sivil çözüm kapsamında Kürt kültürel kimliğinin belirli biçimlerinin tanınması ve bu kimliğin ifade edilmesine daha fazla hoşgörü gösterilmesi gerektiği, Kürt televizyon yayınlarına müsaade edilmesi gerektiği, Kıbrıs konusunda kapsamlı bir çözümün bulunulması gerektiği belirtilmiştir.

2000 yılı ilerleme raporunda, Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun, katılım müzakerelerinin açılması için bir ön koşul olduğu vurgulanarak Türkiye'nin söz konusu siyasi kriterleri yerine getirmediği, DGM'ler konusunda yeni adımlar atılması gerektiği belirtilerek, AB'de mevcut olan standartlarla uyumlaştırılması gerektiği, genel suçlara ilişkin yasal hükümlerin ve yaptırımların çağdaş hale getirilmesi gerektiği, Türkiye'nin siyasal yaşamında Milli Güvenlik Kurulu'nun oynadığı rolde herhangi bir değişikliğin olmadığı, ölüm cezasının kaldırılması gerektiği, işkence ve kötü muamele açısından durumun değişmediği belirtilmiştir. Ayrıca din özgürlüğü ile ilgili olarak 1923 Lozan Antlaşması'nın kapsamına girsinler veya girmesinler gayrimüslimlerin somut taleplerinin, Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapalı kalmaya devam etmesi dahil gerektiği gibi incelenmesi gerektiği, Alevi kimliğinin tanınarak isteklerinin yerine getirilmesi gerektiği, Türkçe'den başka dillerin televizyon ve radyo yayıncılığı açısından serbest hale getirilmesi gerektiği, özellikle Kürt kökenli Türk vatandaşlarının ana dillerini öğrenme, ana dillerinde yayın yapma ve ana dillerinde eğitim haklarının verilmesi gerektiği belirtilmiş, Kıbrıs konusunda da 1999 ilerleme raporundaki talepler devam etmiştir.

2001 yılı ilerleme raporunda, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili sorunların devam ettiği, askeri mahkemelerde sivil şahısların yargılandığı, Milli Güvenlik Kurulu hakkında yapılan değişikliğin sivil otoriteyi ne şekilde güçlendireceğinin izlenmesi gerektiği, temel özgürlüklerin kullanımı üzerindeki bazı sınırlamaların devam ettiği, Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen kapalı olduğu, kiliselerin yasal statüsünün tanınmaması ve din adamlarının Türkiye'ye girişi dahil bir kısım güçlüklerin bulunduğu, Sünnî olmayan Müslüman toplulukların durumunda iyileşme olmadığı, 1923 Lozan Antlaşmasına girenler dışındaki azınlıklara ilişkin yayıncılık ve eğitim ile ilgili fiili durumun halen iyileşmediği, eğitim alanında Türkçe'den başka dile izin verilmediği, etnik grupların mensuplarının kendi dilsel ve kültürel kimliklerini ifade edebilme imkanlarında herhangi bir iyileşme olmadığı, Kıbrıs konusunun ve Ege'deki Yunanistan ile olan sınır anlaşmazlığının çözülmesi gerektiği belirtilmiştir.

2002 yılı ilerleme raporunda, DGM'lerin yetkileri, görevleri ve işleyişlerinin Avrupa standartlarına yakınlaştırılması gerektiği, sivil ve siyasi haklar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve adli sicillerin silinmesinin sağlanması amacıyla hukuki tedbirlerin alınması gerektiği, askeri mahkemelerin siviller üzerindeki yetkilerinin endişe kaynağı olarak devam ettiği, MGK'da asker üyelerin etkinliğinin devam ettiği, Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin halen imzalanmadığı, resmi yazışmalarda Türkçe dışında dil kullanılmadığı, Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen açılmadığı, Müslüman olmayan toplulukların Lozan Antlaşmasında tanınmalar, tanınmalar tüzel kişilikleri ve mülkiyet hakları ile eğitim haklarıyla ilgili sorunlar bulunduğu, vakıflar üzerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün takdir yetkisinin halen geçerli olduğu, dini azınlıklara yönelik eğitim ile ilgili kısıtlamaların halen devam ettiği, Alevilere ilişkin hiçbir iyileşmenin bulunmadığı, Türk olmayan ruhban sınıfının vize ve ikamet izni sorunlarının bulunduğu, Lozan Antlaşması dışında kalan azınlıkların tanınmadığı belirtilmiştir.

2003 yılı ilerleme raporunda, ayrımcılığa karşı kapsamlı bir strateji ve yasal ve idari düzenleme bulunmadığı ayrıca bu konuda etnik köken, din ve dil gibi kapsamlı istatistiğin bulunmadığı, Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin imzalanmadığı, ifade özgürlüğü konusundaki problemlerin devam ettiği, ırk, etnik, din, tarikat, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna dayalı derneklerin kurulmasına ilişkin kısıtlamaların devam ettiği, gayrimüslim dini azınlıkların tüzel kişilik, mülkiyet hakları, iç yönetimleri konusunda ciddi engellerin bulunduğu, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün dini vakıfların özerkliklerini önemli ölçüde kısıtlayan müdahalelerinin bulunduğu, kiliselerin tüzel kişiliğinin bulunmadığı, Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen kapalı olduğu, Türk olmayan din adamlarının vize ve ikamet izinlerinde problemler bulunduğu, Patrik Bartholomeos'un ekümenik patrik unvanının tanımadığı, dini azınlık okullarının müdür yardımcılarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atandığı, Sünni olmayan cemaatin Diyanet İşleri Başkanlığında temsil edilmediği ve okullarda Alevi kimliğini tanımayan zorunlu din eğitiminin devam ettiği, çocuklara verilen isimlerde q, w ve x harflerinin kullanılmasının yasak olduğu, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında farklı dil ve lehçeleri öğrenmeleri konusunda hiçbir ilerleme kaydedilmediği, etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların kendi dillerini kullanmaları, dini vecibelerini yerine getirmeleri ve kültürlerini yaşatmalarında sınırlamalar bulunduğu, Lozan Antlaşmasında azınlık olarak kabul edilmeyen dini azınlıkların kendi okullarını

kurmalarına izin verilmediği, farklı dini azınlıktan gelen ebeveynlerin çocuklarını dini azınlık okullarına kaydettirmede engellerle karşılaştığı, çocukların bu okullara ancak babaları o dini azınlığa mensupsa kaydolabildiği, çingenelerin göçmen olarak kabul edilmediği, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs ile gümrük birliği kurmak için imzaladığı antlaşmanın AT ile yapmış olduğu gümrük birliği antlaşmasına aykırı olduğu, Türkiye ile Yunanistan arasında Ege sorunun çözümü için işbirliğinin sağlandığı belirtilmiştir (Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, 2003: 9-38).

2.2.6.4.2. 2004 Yılı ilerleme raporu ve tavsiye kararı

Avrupa Komisyonu 06 Ekim 2004 tarihinde Türkiye ile ilgili üç belge yayınlamıştır. Bunlardan ilki her yıl düzenli olarak yayınlanan ilerleme raporu, ikincisi 2002 Kopenhag zirvesinde sözü edilen tavsiye metni ve üçüncüsü ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliğinin muhtemel etkilerinin değerlendirildiği etki raporudur.

2004 yılı ilerleme raporunda, sivil-ordu ilişkilerinin AB'deki uygulamaya yaklaştırma sürecinin devam etmesine rağmen Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin resmi olmayan çeşitli kanallar aracılığı ile etkisini devam ettirdiği, din özgürlüğüne ilişkin olarak, inanç özgürlüğünün anayasa ile güvence altına alınmış olmasına ve ibadet özgürlüğünün büyük ölçüde engellenmemesine rağmen gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamlarının eğitimi, okul ve iç yönetim ile ilgili sorunlar yaşadığı, Kürtçe dahil, Türkçe'den başka dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınına izin veren değişiklikler yapılmışsa da, radyo-televizyon yayıncılığı ve eğitim alanları dahil, kültürel hakların uygulanmasında önemli kısıtlamalar bulunduğu, gayrimüslim azınlıklara ait vakıfların işlerine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün müdahale etmeye devam ettiği, din adamlarının eğitimi konusunda yasağın devam ettiği ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen kapalı olduğu, Türk olmayan Hıristiyan din adamlarının, vize, ikamet ve çalışma izinlerinin alınması ve yenilenmesi konularında güçlüklerle karşılaştığı, Sünni olmayan Müslüman azınlıkların statüsünde hiçbir değişiklik olmadığı ve Alevilerin bir dini topluluk olarak resmen kabul edilmediği, Musevi, Rum ve Ermeni okullarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilen müdür yardımcısının bulunduğu, Lozan Antlaşması kapsamında değerlendirilmeyen gayrimüslim azınlıklara okul açma izni verilmediği, çingenelerin Türkiye'ye göçmen olarak girmesini yasaklayan mevzuatın

hala yürürlükte olduğu, Kürtçe'nin kullanılmasına ilişkin daha fazla hoşgörü bulunmasına rağmen kültürel hakların kullanılması konusunda hala önemli kısıtlamaların bulunduğu, siyasi partilerin Türkçe dışındaki dilleri kullanması konusunda hale kısıtlamaların bulunduğu, Kıbrıs konusunda kapsamlı bir çözümün bulunmasının desteklendiği, sınır ihtilaflarının barışçı yollardan çözümü kapsamında Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut Ege sorununda olumlu diyalogun bulunduğu belirtilmiştir (Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni, 2004).

06 Ekim 2004 tarihinde yayınlanan ikinci belge Komisyon tarafından Konsey'e ve Avrupa Parlamentosu'na sunulan tavsiye metnidir. Türkiye'nin AB'ye katılımı konusunda kararı Avrupa Konseyi vermekte ise de, Konsey bu kararı Komisyon'un aday ülke hakkında hazırlamış olduğu rapora istinaden vermektedir. Tavsiye metninde Türkiye'nin siyasi reform sürecinde, özellikle son yıllarda katılım ortaklığı belgesindeki öncelikler doğrultusunda gerçekleştirdiği önemli anayasa ve mevzuat değişikliği ile kayda değer bir gelişme kayıt ettiği, bir kısım yasaların yürürlüğe konması kaydıyla, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı değerlendirilerek, katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiye edilmiş ise de aynı raporda Türkiye'ye özel bir kısım tedbirlerin de uygulanması da tavsiye edilmiştir. Metinde katılım müzakerelerinin, AB'nin tüm üye devletlerinden oluşan bir hükümetler arası konferans çerçevesinde yürütüleceği şartı getirilmiştir. Böylelikle Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan gibi AB ülkeleri ile birebir muhatap kılınmış ve bu ülkeden gelebilecek her türlü şantaja açık bırakılmıştır. AB'nin 25 üyesi bulunduğu düşünülürse bu müzakerelerin ne kadar uzun sürebileceği de ortadadır. Türkiye'nin üyeliği halinde gerçekleşecek göç nedeni ile oluşabilecek sorunları engellemek için uzun geçiş dönemleri ve kalıcı bir korunma tedbirinin düşünülebileceği belirtilmiştir. Bunun anlamı ise Avrupa Birliği'nin temel felsefesi olan serbest dolaşım haklarının Türkiye'ye tanınmayacağıdır. Başka bir çifte standart ise aday ülkelere sağlanan mali yardım ile ilgilidir. Türkiye'ye özellikle tarım alanında mali yardımın ancak 2014 yılından sonra düzenlenecek mali bütçe çerçevesinde ele alınacağı belirtilmiştir. Metinde siyasi reform sürecinin sürdürülebilirliğinin ve geriye dönülmezliğinin garanti altına alınması için reform sürecine ilişkin öncelikleri ortaya koyacak revize bir katılım ortaklığı belgesi temelinde siyasi reformların gelişiminin yakından izlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel

özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli bir biçimde ihlal edilmesi durumunda müzakerelerin askıya alınmasının Komisyon tarafından Konsey'e teklif edilebileceği ve Konsey'de bu husustaki kararın nitelikli oy çokluğu ile karar verilebileceği belirtilmiştir. Müzakerelerin ne zaman sona ereceği hususunda kesin bir tarih verilmemiş ve metinde Türkiye'nin AB ile sorunsuz bir şekilde bütünleşmesi için gerekli koşulların oluşması açısından iki tarafın da uzun bir zamana ihtiyacı olduğu belirtilerek, kişilerin serbest dolaşımına kalıcı koruma tedbirlerinin getirilebileceği tekrarlanmıştır. Ayrıca müzakere sürecinin ucunun açık olacağı da özellikle belirtilmiştir (Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni, 2004).

2.2.6.5. 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de toplanan AB Devlet Başkanları ve Hükümet Başkanları Konseyi zirvesinde Türkiye hakkında alınan kararlar şu şekildedir:

"Avrupa Konseyi, Türkiye'ye ilişkin olarak, Helsinki'de "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülkedir" ve bunu takiben eğer Aralık 2004 tarihli toplantısında Avrupa Konseyi, "Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır" şeklinde alınan önceki sonuçları hatırlatmaktadır.

Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde göstermiş olduğu kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamakta ve Türkiye'nin bu reform sürecini devam ettireceğine dair inancını ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'den, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı ayrı mevzuat başlığının yürürlüğe koyulmasına yönelik çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini beklemektedir. Siyasi reform süreci, bu sürecin geri dönülmezliğinin temin edilmesi uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında, Komisyon tarafından yakın bir şekilde izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, bu bağlamda, işkence ve kötü muameleye sıfır-hoşgörü politikası da dahil olmak üzere, 2004 yılı raporunda altı çizilen hususlar ve tavsiyeler temelinde, Konsey tarafından düzenli rapor vermeye davet edilmiştir. Avrupa Birliği, siyasi reform sürecine ilişkin kaydedilen aşamayı, katılım ortaklığı belgesi'nde belirlenmiş olan öncelikler temelinde yakından izlemeye devam edecektir.

Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanması için protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır.

Bunun ışığında, Türkiye'nin, "Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin protokolü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır" yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.

Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına yönelik açık taahhütler verilmesi gereğinin altını çizerek, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirmesini ve bekleyen sınır uyuşmazlıklarının Birleşmiş Milletler Şartı'nın uyuşmazlıkların barışçı çözümü ilkesine uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için ilgili üye ülke ile

işbirliğine devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Konuya ilişkin olarak, başta Helsinki'de alınmış olanlar olmak üzere, önceki sonuç bildireleri uyarınca, Avrupa Konseyi, bekleyen uyuşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirmiştir ve buna ilişkin istikşafı (açıklayıcı) temasları memnuniyetle karşılamaktadır. Bu bağlamda, katılım sürecini sekteye uğratabilecek nitelikteki çözümlenmemiş uyuşmazlıkların, gerektiği takdirde, sonuçlandırılmak için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülebileceği yönündeki görüşünü teyit etmektedir. Avrupa Konseyi, kaydedilen ilerlemeler konusunda bilgilendirilecek ve konuyu, uygun görüldüğü takdirde, gözden geçirecektir.

Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararı not etmektedir.

Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı mevzuat başlığının kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Yukarıda belirtilenler ve Komisyon'un raporu ve tavsiyesi ışığında, söz konusu mevzuatın yürürlüğe girmesi kaydıyla, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini, müzakerelerin başlatılmasını sağlayacak ölçüde tatmin edici bir şekilde karşıladığına karar vermektedir.

Bu bağlamda, Komisyon, 23. paragraf temelinde Konsey'e Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri sunmaya davet edilmektedir. Konsey'den, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılmasına yönelik olarak söz konusu çerçeve üzerinde uzlaşma sağlanması talep edilmektedir.

Müzakerelerin Çerçevesi

Avrupa Konseyi, aday ülkelerin her biriyle yürütülecek katılım müzakerelerinin bir müzakere çerçevesine dayanması üzerinde uzlaşmaya varmıştır. Komisyon'un önerisine dayanarak Konsey tarafından oluşturulacak her çerçeve, 5. genişleme sürecindeki tecrübeleri ve gelişmekte olan müktesebatı göz önünde bulundurarak, her aday ülkenin kendine has şartlarına, özel durumuna ve niteliklerine göre aşağıda sıralanan unsurları ele alacaktır:

Daha önceki müzakerelerde olduğu gibi, müzakerelerin esası, üye ülkelerin bir tarafta aday ülkenin diğer tarafta yer aldığı, kararların oybirliğine dayandığı Hükümetlerarası Konferansta belirlenecek ve her biri ayrı bir politika alanını kapsayan müzakere başlıklarına ayrılacaktır. Komisyon tavsiyesi üzerine oybirliği ile hareket eden Konsey, müzakere başlığının geçici olarak kapatılması ve uygun olduğunda her başlığın açılması için gerekli kıyas koşullarını belirleyecektir; ilgili müktesebat başlığına bağlı olarak bu koşullar, mevzuat uyumu ve müktesebatın yeterli derecede uygulanmasının yanı sıra Avrupa Birliği ile sözleşmeye bağlı ilişkilerden doğan yükümlülüklerle dayanacaktır.

Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri; örneğin koruma önlemlerinin temelini oluşturacak daimi olarak kullanılabilir maddeler, göz önünde bulundurulabilecektir. Komisyon, uygun gördüğü hallerde bunları, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda müzakere çerçevesi önerilerine koyacaktır. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımını nihai olarak tesis eden karar alma mekanizmasında, üye ülkelere azami rol verilmelidir.

Geçiş düzenlemeleri ya da koruma önlemleri rekabete ve Tek Pazarın etkilerine göre gözden geçirilmelidir.

Aday ülkenin Birliğe katılımının mali yönleri, uygulanan Mali Çerçeve kapsamında ele alınmalıdır. Bundan ötürü, müzakerelere henüz başlamamış ve Birliğe katılımı mali reform gerektirecek kadar büyük mali sonuçlar yaratacak olan adaylar ile müzakereler, olası önemli mali reformlarla birlikte ancak 2014 yılından sonraki dönemi kapsayan Mali Çerçeve'nin oluşturulmasından sonra tamamlanabilecektir.

Müzakerelerin ortak hedefi Birliğe üyeliğidir.

Sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakereler açık uçludur.

Tüm Kopenhag kriterleri dikkate alındığında, aday ülkenin üyeliğin tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanması temin edilmelidir.

Özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin üzerine kurulduğu değerlerin bir aday ülkede ciddi ve sürekli ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi girişimi ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınıp alınmamasını tavsiye edebilir ve müzakerelerin yeniden başlayabilmesi için gerekli koşulları önerebilir. Konsey, aday ülkeye söz hakkı verdikten sonra, müzakerelerin askıya alınması ve yeniden başlatılmasına ilişkin Komisyon önerisi ile ilgili kararını nitelikli çoğunlukla alacaktır. Üye ülkeler, Hükümetlerarası Konferansta oybirliği ile karar alma gerekliliğine hanel getirmeksizin, Konsey kararına göre hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bu konuda bilgilendirilecektir.

Katılım müzakerelerine paralel olarak Birlik her aday ülkeyle kapsamlı bir siyasi ve kültürel diyaloga girecektir. Bu kapsamlı diyalog, kişileri bir araya getirerek karşılıklı anlayışı iyileştirmek amacıyla sivil toplumu da kapsayacaktır” (AB Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi, 2005).

Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi sonuç bildirisi daha önce yayınlanan 2004 yılı ilerleme raporu, tavsiye metni ve etki raporu ile birlikte değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. Türkiye'nin AB ile tam üyelik için yapacağı müzakerelerin ucu açık olacaktır. Yani Türkiye AB tarafından istenilen bütün hususları yerine getirmiş olsa bile tam üyeliğe kabul edilmeyebilecektir.

2. Müzakereler hükümetlerarası konferans şeklinde yapılacaktır. Yani Türkiye şu anda 25 olan ancak müzakereler sırasında 27 olacak AB üyesi devletler ile birebir görüşecek ve tam üyelik için ikna etmeye çalışacaktır. Diğer bir ifade ile bütün ülkelerin ayrı ayrı taleplerini karşılamak durumunda kalacaktır, çünkü Türkiye'nin üyeliği kararı oybirliği ile alınacaktır.

3. Müzakereler sürecinde Türkiye'ye herhangi bir mali yardım yapılmayacaktır. Yani ne zaman sona ereceği belli olmayan müzakereler süresinde Türkiye, gümrük birliği antlaşmasının yarattığı mali külfeti kendisi karşılamak zorunda kalacaktır. Ayrıca mali yardım alan özellikle tarım alanındaki Avrupa ülkeleri ile rekabet etmek zorunda kalacaktır. Bu da özellikle tarım sektörünün felaketine yol açacaktır.

4. Komisyonun önerisi ile Konsey, müzakerelerin askıya alınmasına nitelikli oyçokluğu ile karar verebilecektir. Türkiye'nin AB'nin isteklerini koşulsuz yerine getirmesi için her an bir tehdit unsuru olarak bu madde kullanılabilir.

5. AB'nin temel felsefesi olan serbest dolaşım hakkında da Türkiye'ye kısıtlama getirilebilecektir. Yani AB üyesi 25 ülke vatandaşı serbestçe Türkiye'ye gelerek izin almadan yerleşebilme, çalışabilme, mülk edinebilme ve hatta belediye seçimlerinde oy kullanabilme hakkına sahip olabilecekken AB üyesi Türkiye vatandaşı AB ülkelerine vize alarak girmeye devam edecektir.

6. İlerleme raporunda belirtilen ve her geçen yıl sayıları artarak devam eden talepler (dini azınlıklar, Kürtlerin hak ve hürriyetleri, Patrikhane meselesi, Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi gibi) daha sıkı takip edilecek ve bunlar müzakere sürecini etkileyecektir. Yani Türkiye müzakere süreci devam ederken yeni taleplerle de karşılaşabilecek ve bu taleplerin herhangi biri üyeliğe engel olarak kabul edilebilecektir.

2.2.7. Avrupa Birliği'nin Bugün Gelmiş Olduğu Nokta ve Değerlendirilmesi

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da barışı sağlamak amacı ile ekonomik işbirliği tesis edilmek gayesi ile kurulan Avrupa Toplulukları, geçen süreç içerisinde Avrupa Birliği siyasi kimliği ile geldiği noktada, uluslarüstü bir siyasi örgütlenmeden çok kendi anayasası ve ordusu ile federal bir devlet statüsüne gelmiş olması göz önüne alındığında, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olması durumunda karşılaşacağı durumun değerlendirmesini yapmak amacı ile Avrupa Birliği'nin siyasi ve hukuki kimliği ve ileride öngörülen değişikliklerin neler olduğu ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda bu bölümde Avrupa Birliğinin bugünkü durumu ve geleceği hususunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Avrupa'da ekonomik ve siyasi bir birlik kurma fikri 1957 yılında imzalanıp 1958 yılında yürürlüğe giren AKÇT Antlaşması ile başlamış Roma Antlaşması ile ekonomik bütünleşmenin ardından Avrupa Tek Senedi ile tek pazar yaratılmış ve Maastricht Antlaşması ile bütünleşme yeni bir boyut kazanmış, ortak ekonomi ve ortak para birimi kabul edilmiştir. Ayrıca bu antlaşma ile ekonomik bütünleşme yanında siyasi bütünleşmede gündeme gelmiştir. Bu çerçevede ortak dışişleri ve savunma politikası ile adalet ve içişlerinde bütünleşme de Avrupa Birliği kapsamına alınarak siyasi birliğe doğru ilk adım atılmıştır (Tonus ve Baykal, 2004). Sovyetler Birliği'nin Yıkılması ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla da AB, Demirperde ülkelerini kapsayacak şekilde genişleme kararı almıştır.

Avrupa Birliği'nin geleceği konusunda ise Alman dışişleri bakanı Joschka Fischer, 2000 yılında yapmış olduğu konuşmada ipuçları vermiştir. Fischer 12 Mayıs 2000 tarihli konuşmasında tüm AB vatandaşları tarafından seçilecek olan güçlü bir başkan idaresinde federal sistem kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Aynı görüş İngiltere başbakanı Tony Blair'in 6 Ekim 2000 tarihinde Polonya Menkul Kıymetler Borsa'sında yapmış olduğu konuşmada da dile getirilmiştir. Avrupa Birliği anayasası

oluşturulması için atılan adımlarda gelecekte Avrupa Birliğinin federal bir Avrupa Devleti'ne dönüşeceğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Halihazırda her ne kadar federal bir yapı resmi olarak kurulmamışsa da Avrupa Birliği'ne üye devletler bir kısım ulusal egemenlik haklarından birliğe katılmakla vazgeçtiklerini anayasalarındaki düzenlemeler ile kabul etmişlerdir:

“İtalyan Anayasası Madde 11: İtalya, Öteki devletlerle karşılıklılık şartı içinde, devletler arasında barış ve adaleti sağlayan bir düzen için gerekli olan egemenlik kısıtlamalarını kabul eder.

Almanya Anayasası Madde 24: Federasyon, devletler arası kurumlara egemen haklar devredebilir.

Belçika Anayasası Madde 25: Belli yetkilerin kullanılması bir anlaşma ya da yasa ile devletler hukuku ile kurumlarına bırakılabilir.

Lüksemburg Anayasası Madde 49: Yasama, Yürütme, Yargı yetkileri uluslar arası örgütlere devredilebilir.

Hollanda Anayasası Madde 92: Yasama, Yürütme, Yargı yetkileri bir sözleşme ile uluslar arası kamu kuruluşlarına devredilebilir.

Yunanistan Anayasası Madde 28: Yunanistan'ın taraf olduğu uluslar arası sözleşmeler iç hukuktan üstündür ve bir iç yasa hükmü ile çatışma halinde uluslar arası sözleşmeler uygulanır. Bir uluslar arası antlaşma ile ulusal kurumların anayasada öngörülen yetkileri uluslar arası kuruluşlara devredebilir “ (Karluk, 1998: 466-469).

Ayrıca mevcut düzenlemede de Avrupa Birliği yasa yapan organlara sahiptir. Ulusal hükümetlerin bakanlarından oluşan Konsey ve Birlik vatandaşlarından seçilen Avrupa Parlamentosu, Komisyon tarafından önerilen konularda bağlayıcı nitelikte yasal düzenleme yapmaktadır. Birlik hukukunun uygulanması hususunda Komisyon üye ülkeleri denetleme ve üye devletlerin sorumluluklarını gerçekleştirmekten kaçındıkları takdirde Avrupa Adalet Divanı'na götürmektedir. Avrupa Birliği kurumları tarafından düzenlenen yasalar üye ülkelerin yasalarından üstündür ve birlik üyelerin vatandaşları üzerinde direkt etkiye sahiptir. Bazı alanlarda üye devletler yasama yapma veya uluslar arası antlaşmalara girme haklarını kaybetmişlerdir. Birlik üyeleri tek bir ekonomi ve parasal sistem yürütmektedir. Özetle halihazırda zaten adı konulmamış bir federal sistem bulunmaktadır. Mevcut olan güvenlik ve savunma çalışmaları ve anayasal çalışmalar ile de son noktaya gelinecektir.

2.3. ATATÜRK İLKELERİ YÖNÜNDEN UYUM SÜRECİNİN İNCELENMESİ

2.3.1. Atatürk İlkeleri ve Avrupa Birliği

2.3.1.1. Cumhuriyetçilik ilkesi ve Avrupa Birliği

Cumhuriyetçilik İlkesi, sadece devlet şekli olarak cumhuriyet rejiminin benimsenmesi değil, ilke olarak içinde barındırdığı değerler ile bu ilkeye verilen

anlam ile açıklanabilir. Bu anlam ise bizzat Atatürk tarafından değişik tarihlerde yaptığı konuşmalarda şu şekilde açıklanmıştır:

“Yeni Türkiye Anayasasının ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan mecliste toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimedede anlatmak mümkündür: Cumhuriyet...”.

Atatürk’ün Cumhuriyetçilik İlkesi’ne yüklediği değerler, ulus devlet, millî egemenlik ve tam bağımsızlıktır. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde gerçekleştirdiği ya da Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirmesi istenilen yapısal ve hukuksal değişiklikler bu ilkenin taşıdığı anlam açısından değerlendirildiğinde bir takım meseleler ortaya çıkmaktadır.

2.3.1.1.1. Ulus devlet ilkesi meselesi

Avrupa, ağırlıklı olarak 17. yy dan itibaren ulus devlet modeline geçmiş, 19. yy da yoğun olarak yaşadığı ulusalcı akımları öteki toplumlara da ihraç ederek imparatorlukların yıkılmasına ve ulusal devletlerin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Ne var ki, uzun süre ulusal çıkar çatışmaları ve güç dengesi sisteminin de kalıcı barışı sağlayamaması sonucunda biraz da İkinci Dünya Savaşı ertesinde beliren iki kutuplu dünya sistemindeki teşvik edici atmosferin etkisi ile, uluslarüstü bir Avrupa örgütlenmesine yönelmiştir (Canbolat, 2002: 320).

Sınırlı bir ekonomik işbirliği olarak doğan ancak zaman içinde giderek hem üyeler bazında, hem de fonksiyon itibariyle genişleyen Avrupa Birliği, Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması’ndan sonra, her biri özerk hukuk sistemlerine sahip bağımsız devletlerin bir topluluğu olmaktan çıkarak belirli alanlarda ortak yasalara tâbi olarak bütünleşmiş bir siyasî birliğe dönüşmüştür (Akdoğan, 2004:113-114).

Bir kurum olarak ulus devlet, sınırları belirli bir toprak üzerinde egemenliğe sahiptir. Yani bu devletler bağımsız otonom devletlerdir. Birbirlerinin otonomilerini karşılıklı olarak tanımışlardır. Böyle bir çıkış varsayımının getirdiği en önemli sonuç bu devletlerde dış ve iç politikanın kesin ayrılmış olmasıdır. Yani her bir devlet dış politikasında kendi başına savaş, barış ve ittifak yapma kararları alabilme kapasitesine sahiptir. Ulus devlet, içte düzeni oluşturmak ve sürdürülebilmek için meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir. Ayrıca merkezileşmiş kadroları eliyle vergi alma yetki ve kapasitesi bulunmakta, toprakları üzerinde yaşayanların kaderini etkileyecek bir çok konuda karar alma, birlikte yaşama kuralları koyma ve bunları uygulama yetkileriyle donatılmıştır. Ulus devletin bir siyasal kurum olarak etkinliği

büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğe bağlıdır. Bu da sınırlarından geçen bilgi, mal, kapital ve insan akımları üzerindeki denetimi yoluyla sağlanır (Tekeli ve İlkin, 2000: 554-563).

Bu bağlamda ulus devletler, bazı insan topluluklarının kendi insan, toplum ve tarih anlayışlarına göre oluşturdukları ve sosyo-kültürel, hukukî norm ve değerlerine göre şekillendirdikleri politik organizasyonlardır. Avrupa Birliği ise ulus devletlerin kendi aralarında hükümetler düzeyinde yaptıkları antlaşmalarla belirginleşen ve sürekli olarak genişleyerek derinleşen bir ortaklık statüsüdür (Anayasa Sorunu Olarak Avrupalılaştırma, 2004). Ekonomik işbirliği ile başlayan bu ortaklık bugün gelinen noktada federal yapılı süper güç kimlikli bir Avrupa Birleşik Devleti'nin kurulmasını amaçlayan gelişmelerin eşiğindedir.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapıları incelendiğinde, birliğin başlangıçtan itibaren demokratik devletlere benzer şekilde yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden ayıran bir yapılanması olduğu görülmektedir. Özellikle 1992'de imzalanan ve Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasına kadar, ekonomik entegrasyon hareketi görünümünde olan birlik, Maastricht Antlaşmasından sonra siyasal bir entegrasyon görünümü kazanmıştır (Atar ve Gümüş, 2005: 9). Bu aşamada uzun zamandır devam eden bütünleşme gayretlerinin, yeni katılan devletlerle birlikte nasıl sürdürülebileceğinin belirlenmesi ve bütünleşmenin genişletilmesi ve derinleştirilmesi amacıyla yeni bir ortak metin "anayasa" fikri ortaya çıkmıştır (Şentop, 2005: 35).

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde içine girmek istediği uluslarüstü yapının gerektirdiği şartların neler olduğu ve bu şartlar bakımından kendi kuruluş esaslarını değiştirirken yapması gerekenleri belirlemesi ve gelecekte Avrupa Birliği'nin ne yönde şekil alacağını göstermesi bakımından Avrupa Birliği anayasası büyük önem arz etmektedir. Avrupa Birliği anayasası incelendiğinde gerek kurumlar gerekse kurumlar arası yetki paylaşımı göz önüne alındığında Avrupa Birliği'nin federale benzer bir yapılanma içerisinde olduğu görülmektedir. Çünkü Avrupa Birliği federal devletlerde olduğu gibi güçlerin bölüşümü esasına dayanmaktadır. Söz konusu yapılanmada egemenlik yetkileri üye devletler ile Birlik arasında paylaşılmaktadır. Avrupa Birliği Anayasası 6. maddesinde, üye devletlerin yasaları karşısında Birlik kurumları tarafından kabul edilen hukukun öncelikli olduğu kabul edilmiştir. Yine Anayasanın 12. maddesinde yetki kategorileri düzenlenmiştir. Buna göre anayasanın Birliğe belirli bir alanda münhasır yetki vermesi halinde, yalnızca

Birlik yasal olarak bağlayıcı kanunlar çıkarabilir ve kabul edebilir. Üye devletler, yalnızca Birlik tarafından kendilerine bir yetki verilmesi koşuluyla ya da Birlik tarafından kabul edilen kanunların uygulanması amacıyla kanun çıkarabilir ve kabul edebilirler. Anayasanın Birliğe belirli bir alanda yetki vermediği durumda üye devletler bu alanda yasal olarak bağlayıcı kanunlar çıkarma ve benimseme yetkisine sahip olurlar. Üye devletler sahip oldukları yetkileri, Birliğin söz konusu yetkileri kullanmadığı ölçüde veya bu yetkileri kullanmaktan vazgeçmesi halinde kullanabilirler (Atar ve Gümüş, 2005: 20-21).

Buradan çıkan sonuç Türkiye Avrupa Birliği'ne katılmak istiyorsa ulusal devlet yetkilerinin bir kısmını AB kurumlarına devretmesi gerekeceğidir. Çünkü gelinen noktada AB sistemi sadece ekonomik kazanç yeri değil, toplumsal ve siyasal sistemdir, bu sistem dışı karşı tek bir "Avrupa Yurttaşlığı" öngörmektedir (Conbolat, 2002: 321).

Avrupa anayasasının bugün geldiği nokta öncesinde, Avrupa Birliği üye ülke liderleri arasında birliğin politik geleceği hususunda ortak bir fikir birliği kurulamamış ve nihayetinde bu hususta Avrupa anayasasına açık bir hüküm konulmamıştır. Bu tartışmalarda Federal Alman dışişleri bakanı Joschka Fischer tarafından Humboldt Üniversitesi'nde 12 Mayıs 2000 tarihinde yaptığı konuşmada, Avrupa bütünleşmesinin politik geleceğinin, Avrupa'nın şimdiki üye ülkeler ittifakından, parlamentosu, yasama ve yürütme fonksiyonları olan bir hükümete sahip olan bir Avrupa Federasyonu modeline dönüşmesi gerektiği belirtilmiştir. Fransız Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ise Joschka Fischer modeline itiraz ederek, Haziran 2000'de Alman Bundestag Meclisi'nde yaptığı konuşmada AB içinde ulus devletlerin güçlü bir rol oynamaları gerektiğini ve birliğin kurallarını netleştirecek, ulus devletlere daima bir son söz hakkı bırakacak bir anayasadan yana olduğunu belirtmiştir. İngiliz başbakanı Tony Blair'de Ekim 2000'de Varşova Menkul Kıymetler Borsası'nda yaptığı konuşmada ulusal parlamentolardan atanan üyelere oluşan ve senato işlevini görecek bir ikinci meclis önermiştir. Buna karşılık Alman Federal Devleti cumhurbaşkanı Johannes Rau 04 Nisan 2001 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, anayasal bir Federal Avrupa Birliği görmek istediğini ve bunun Avrupa vatandaşları tarafından seçilmiş bir parlamentosu ve ulusal parlamentolar tarafından atanmış üyelere oluşan bir senatosunun olması gerektiğini belirtmiştir (Avrupa Birliği İçin Gelecek Tasarımı, 2001).

Bu tartışmalar ile son şekli verilerek üye devletlerin imzasına sunulan Avrupa Birliği anayasası, oluşturulacak politik yapının ne olduğu hususunda bir açıklama getirmemiştir. Son hali ile Avrupa Birliği anayasası, Avrupa Birliği'ni bir üniter devlet olarak değerlendirmedeği gibi, federal devlet olarak da değerlendirmemektedir. AB Anayasası, Avrupa Birliği'ni bir birlik olarak ele almıştır. Ancak söz konusu birlik Birleşmiş Milletler, NATO vs. gibi klasik anlamda bir uluslararası örgüt değil, kendisine özgü bir yapısı olan bir birliktir. Bununla birlikte Avrupa Birliği, federale benzer bir yapılanma içerisindedir (Atar ve Gümüş, 2005: 18).

Avrupa Birliği Anayasası ileride gerçekleşecek Avrupa Birliği bütünleşmesinin nasıl bir şekil olacağını tam olarak belirlememekle birlikte, bu husus Avrupa Birliği'ne girmeyi hedefleyen Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Çünkü Atatürk İlkeleri ile çerçevesi belirlenen devlet şeklinin ve yapısının ne olacağı bir anlamda Türkiye'nin içinde bulunmadığı bir zeminde tartışılıp karara bağlanacak ve Türkiye tarafından uygulamaya konulacaktır. Hali hazırda Avrupa Birliği içinde gerçekleşen iki Avrupa Birliği projesi bulunmaktadır. Bunlardan birisi Alman-Fransız ekseninin Hollanda ve Kuzey Avrupa ülkeleri ile birlikte sürdürdüğü federal yapılı, süper güç kimlikli bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasıdır. Bu projenin gerçekleşmesi durumunda Avrupa Birliği üyesi ulus devletlerin, ulus devlet kimlikleri zayıflayarak, federal yapılara dönüşecektir. Bunun yanında İngiltere, İtalya ve İspanya gibi ülkeler farklı bir AB projesini savunmaktadır. Bu projede AB, ulus devletlerin varlıklarını sürdürdükleri, Brüksel'in merkezi gücünün zayıf olduğu, konfederal yapıya sahip bir serbest ticaret bölgesi olarak genişlemesi hedeflenmektedir. Ancak eldeki mevcut bütün veriler AB içinde çarpışan iki farklı projeden Alman-Fransız projesi olan federal merkezli Avrupa Birleşik Devletleri projesinin mücadeleyi kazanacağını göstermektedir. Çünkü Almanya ve Fransa'nın birlikte AB içinde oluşturdukları ekonomik-politik blok, İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı konfederal çizgiyi savunan devletlerden çok daha etkin ve güçlü bir pozisyona sahiptir (Özdağ, 2003a: 7-10).

Avrupa Birliği bütünleşmesinde ön plana çıkan federal yaklaşım ulus devletlerin kimi yetki düzeylerindeki politika belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere, merkezdeki yönetimin otoritesine bağlanmalarını öngörmektedir. Üye devletlerin egemenlik hakları sınırlandırılarak, anayasa ile yetki devri gerçekleştirilmekte ve devletlerin çıkarları gözetilerek birliğin kesin kurallara dayalı

işleyişinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Federal yaklaşımda yasama kurulu, entegre federasyon birimlerinin temsil edildiği ortak yapılanma şeklindedir ve yasama erkinin kullanılması, eşitlik ve etkinlik ilkelerine dayandırılmıştır. Yürütme gücü, devletlerin demokratik katılımlarıyla oluşturulur ve uygulama sürecinde devletler belirleyiciliği birliğin devamının zorunlu koşuludur. Yargısal düzen, ortak kurallaşma sonucunda şekillenmekte ve klasik yargı fonksiyonlarının yanında, devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü ve uyumlu bir hukuksal yapının yaratılması öngörülmüştür. Konfederal yaklaşım ise kurumsal ve organik niteliklere sahip uluslararası işbirliği olarak tarif edilmektedir. Hukukî temeli, ulus devletlerce uygun bulunan antlaşmalara dayandırılmaktadır. Konfederasyonun katılımcı birimleri, hukuken ve fiilen egemen devletlerdir. Birimler arası ilişki yönetsel düzeyde olmakla birlikte, genel anlamda uluslararası nitelik taşımaktadır. Bu yaklaşımda temel ilke, katılımcı devletlerin birey çıkarlarının korunmasıdır. Ulus devlet varlığının kaçınılmaz ön koşul olarak algılanan düzenlemeler konfederal yetki dışında bırakılmaktadır. Birliğin bütünsel ve uluslar üstü nitelikleri korunmakla birlikte, ulus devlet etkinlikleri de sürdürülmesi öngörülmüştür (Karakaş, 2001 : 27). Avrupa Birliği'nin gelecekte alacağı politik şekil federal bir yapılanma da olsa konfederal yapılanma da olsa ulus devletin sahip olması gereken bir kısım egemenlik yetkilerini uluslarüstü yapılanma olan Avrupa Birliği kurumlarına devretmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Aradaki fark sadece egemenlik yetkilerinin ne kadarını devredeceği meselesi olmaktadır.

Oysa Atatürk tarafından başlatılan Kurtuluş savaşının hedefi ulusal bir Türk Devleti'nin kurulmasıdır. Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tükenmiş, bütünüyle parçalanmıştı ve ortada sadece bir avuç Türk'ün barındığı bir anayurdu kalmıştı. Son olarak bunun da paylaşılmasını gerçekleştirmek için uğraşılmaktaydı. İşte Kurtuluş Savaşının hedefi, bir avuç Türk'ün anayurdunda özgür, şerefli ve onurlu yaşamasını gerçekleştirebilmektir. Bunun içinde tek bir yol vardı o da ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk Devleti kurmaktır. (Atatürk, 2002: 12-13). Atatürk bir konuşmasında bu amacı şöyle belirtmiştir :

“Onuru ve yetenekleri yüksek ve büyük olan Türk ulusu, ulusal devletini kurarak uşaklıktan, tutsaklıktan kurtulabilecektir. Kurtuluş Savaşının amacı hedefi buydu, ulusal bir devletin kurulması...” (Göze, 1993: 529).

Türkiye Cumhuriyeti insan ögesi Türk ulusuna dayanan, tüm anlamıyla ulusal bir devlettir. Türk çoğunluğu topraklarını hedefleyen Misak-ı Millî sınırları üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu temel özelliği, Lozan Antlaşması ile

uluslararası hukuk bakımından da tescil edilmiştir. Ulus devlet özelliği hem ülkenin hem de ulusun bölünmezliğini, birliğini belirtir. Türkçe'nin resmi dil ve devlet eğitim ile yayın dili olması, hukukun tekliği, merkezi yönetim, kültürel ve siyasal bütünlük bunu tamamlar. Anayasamızın 3. maddesi ulusal devlet olma ilkesini, 126 ve 127. maddeleri de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasal coğrafi düzenini merkezi devlet olduğu ilkesini getirmiştir. Atatürk 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi'ni açarken yaptığı konuşmada ulusal devlet özelliğini şöyle açıklamıştır:

“Bugünkü devletimizin biçimi, yüzyıllardan beri gelen eski biçimleri ortadan kaldıran en gelişmiş biçim olmuştur. Ulusun, varlığını sürdürmek için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen biçim ve niteliğini değiştirmiş, yani ulus, dinsel ve mezhepsel bağlılık yerine Türk ulusluğu (milliyeti) bağıyla bireylerini toplamıştır” (Güler, 2005).

Ulus devlet anlayışına göre devlet, vatandaşlarının gönlünde ve fikriyatında derin köklere sahip, moral ve duygusal olarak onların devleti olup, soyut, şahsi olmayan ve resmi konumda değildir. Devlet, sadece yasal ve siyasal yönden düşünülmemekte, onun manevi yönü de olup, vatandaşlarının sadece maddi çıkarlarını değil, ahlaki ve manevi yönden de onları tatmin etmektedir. Otoritesi, bireyselleşmiş ve tek tek bireylerin rızasının toplamıyla değil, toplumun organik ve kolektif isteğiyle oluşmuştur. Bu durum ulus devlette, meşruluk ve otoritenin tek kaynağıdır. Zira, burada vatandaşlar ortak manevi özü ya da yaşamı paylaşmakta, kendilerini bütün “bir” olarak düşünmektedirler. Devletin birliği ulusun birliğine dayanmaktadır. Burada devlet ve ulus özdeş olmaktadır. Gerçekten de kavram olarak ulus devlet, ne halkla kendi simgesi arasında, ne de halkla devlet arasında hiçbir ara boşluk bırakmamaktadır (Mace, 2005). Atatürk'te çeşitli konuşmalarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, ulus ile bir bütün olarak görmüş ve devlet ile ulusun birbirinin tamamlayıcısı olduğunu vurgulamıştır:

“Yeni Türkiye Devleti, bir halk devletidir. Halkın devletidir. Devleti ve hükümeti kendi malı ve koruyucusu tanımak bir millet için büyük bir nimet ve mazhariyettir. Milletleri antlaşmalardan çok duygular bağlar. Devlet ve kişi birbirine karşı değil, birbirinin tamamlayıcısıdır” (Erendil, 1988 : 183-186).

Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak bakımından Türkiye'nin anayasal sisteminde esaslı değişikliklerin yapılması gerekecektir. Temel mesele yasama yetkisinin kısmen de olsa Avrupa Parlamentosu'na devrine yönelik değişikliklerde ortaya çıkmaktadır. AB Anayasası'nın birinci bölümünü madde I-6'da birlik hukukunun üye devletlerin yasaları karşısında önceliği açık bir şekilde belirtilmektedir. Birliğin yasama faaliyetleri I-33'de düzenlenmiştir. Buna göre, Avrupa yasaları, Avrupa çerçeve yasaları ve Avrupa tüzükleri bağlayıcı ve üye

devletlerde doğrudan uygulanabilir yasama araçlarıdır. Genel düzenleme mahiyetinde olmayan Avrupa kararları, tavsiye ve görüşleri ise bağlayıcı yasama dışı faaliyetler olarak belirlenmektedir. Bu çerçevede, Avrupa yasaları millî meclislerin yasama alanını daraltırken, Avrupa çerçeve yasaları, millî meclislerin yasama yetkisinin içeriğini sınırlayacaktır (Şentop, 2005: 36).

Bir ulus devletin, diğer ulus devlet ya da devletler ile ya da uluslararası kuruluşlarla antlaşmalar yapması ve bu antlaşmalar çerçevesinde bir kısım ulus devlet yetkilerini kısıtlayıcı şartları karşılıklı feragat çerçevesinde kabul etmesi uluslararası hukuk çerçevesinde olağan kabul edilmekte ve bu ulus devletin bu özelliğinin kaybı anlamına gelmemekte ise de mevcut AB anayasasında adı konulmamakla birlikte federatif bir yapılanmaya gidildiği ve ulus devlet yetkilerinin devri ile birlikte ulus devlet niteliğinin devrinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Mevcut AB anayasasındaki durum ile ulus devlet yetkilerinin mevcut hukukî şartlar haricinde üyelik sürecinden sonra meydana gelebilecek ve hali hazırda içeriğinin dahi belli olmadığı hukukî şartlar kabullenilmekte ve kendi iç hukukumuzdan üstün olduğunu kabul edilmektedir. Oysa ki ulus devlet olarak yapılan antlaşmalarda, mevcut şartlar ve hukukî durum çerçevesinde yetki sınırlaması veya sınırlı yetki devri de söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan AB'nin mevcut yapılanmasında yaşanan değişiklikler ve geleceği yönünde yapılan değerlendirmeler göz önüne alındığında, Birliğin ekonomik işbirliği sınırlarını çoktan aşarak siyasî bir bütünleşmeye doğru yol aldığı da ortadır. Bu durumda da Birlik üyesi devletlerin ulus devlet özelliklerini muhafaza ettiği bir siyasî bütünleşmede üye devletlerin ulus devlet yapısı gereği kendi devletlerinin menfaatlerini uluslar üstü yapılanmanın gerektirdiği şartlardan daha üstün ve öncelikli göreceklere, siyasî bütünleşmeden beklenen yani Avrupa Birliği'nin oluşturulmasından beklenen fayda da sağlanamayacaktır. Bu yüzden mevcut siyasî bütünleşmenin nihayetinde federatif yapıda yeni bir devlet olarak sonuçlanması kaçınılmaz son olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, anayasalara dayanan bir modernleşme süreci ile, çok dilli ve çok dinli bir millet sistemine dayanan Osmanlı İmparatorluğu'ndan, 20. yüzyılın başında bir Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasında lâik, demokratik cumhuriyet olan üniter ulus devlet varlığını dünyaya kabil ettirerek doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti günümüzde de modern bir ulus devlet yapısındadır ve bu idealini hiç kaybetmemek ve bu yapıyı daima muhafaza etmek kararlılık ve iradesini taşımaktadır (Anayasa Sorunu Olarak Avrupalılaşıma, 2004). Atatürk'ün millî

mücadelenin amacı olarak belirlediği ve kurulan yeni devletin yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasında da açıkça belirtilen bu husus bugün 1982 Anayasası'nda değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez hükümler olarak yer almıştır. 1982 Anayasamıza göre:

“Madde 1 : Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

Madde 2 : Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

Madde 3 : Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. Dili Türkçe'dir. Bayrağı şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı bayraktır. Millî Marşı “İstiklal Marşı”dır. Başkenti Ankara'dır.

Madde 4 : Anayasanın 1. maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesindeki hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez” (Anayasa, 2005).

hükümleri ile Cumhuriyetimiz lâik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanmış ve Türkiye Cumhuriyetinin başlangıç kısmında belirtilen Atatürk İlkelerine dayandığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak mevcut Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci içerisinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin ulus devlet niteliğinin kaybolacağı bunun ise Cumhuriyetçilik İlkesi ile ortaya konan temel felsefeye aykırı olacağı açıktır. Ancak unutulmamalıdır ki, Atatürk'ün de açıkça belirttiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bir ulus devlet olarak kurulmuş ve bu temel üzerinde yükselmiştir:

“Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hakimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak, işte daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur” (Atatürk, 2002: 9).

2.3.1.1.2. Egemenliğin devri meselesi

Egemenlik devlet kudretinin bir vasfıdır ve iç hukukta en üstün kudret, milletlerarası hukukta da bağımsız bir gücü ifade eder. Devletin iç hukukta egemen olması, yani üstün gücü, üstün iktidarı elinde bulundurabilmesi milletlerarası hukuk alanında bağımsız olması ile mümkündür. Egemenlik daha önceleri hakimiyet kelimesi olarak kullanılmakta idi. Sözlük anlamı ile hakimiyet, hükmeden, buyuran üstün gücü ifade etmektedir. Kendinden daha üstün ve daha yüksek bir güç tanımama, buyruğunu yürütme egemenliğin bir vasfı, bir özelliğidir. Millî egemenlik ise mutlak iktidarın, gücün kraldan millete intikali ile ortaya çıkmıştır. Millî egemenlik ve millî hakimiyet iç görünüşü itibariyle milletin kendi kendini idare etmesi, kendine hükmedecek heyeti seçmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile iç görünüşü itibariyle millî egemenlik demokratik rejimi yani egemenliğin

kayıtsız şartsız millete ait olduğunu, dış görünüşü ile de, milletin özgür ve bağımsız yaşamasını, dışa karşı millet birliğini ve bütünlüğünü belirtir (Eroğlu, 1998a: 2-5).

Millî egemenlik fikri Türk tarihine ve Türk devlet yapısına ilk defa Atatürk'le girmiş ve yerleşmiştir (Feyzioğlu, 1992b: 181). Atatürk gerek millî mücadelenin gerekse millî mücadele sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini millî egemenliğe dayandırmıştır:

“Teşkilatımızda Kuvay-ı Millîye'nin amil ve iradei millî yenin hakim olması esası kabul edilmiştir. Bugün bütün cihanın milletleri yalnız bir hakimiyet tanır: Millet Hakimiyeti...” (Feyzioğlu, 1992b: 189), “Türk Devletinin dayandığı esaslar Tam Bağımsızlık ve Kayıtsız Şartsız Millî Egemenlikten ibarettir” (Atatürkçülük, 1983: 7).

Millî Egemenliğin doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak saltanat kaldırılmış ve Cumhuriyet ilan edilmiştir. Çünkü Atatürk'e göre cumhuriyet ile millî egemenlik aynı anlama gelmektedir:

“Yeni Türkiye Anayasasının ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Hakimiyet kayıtsız şartsız millettir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan mecliste toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimedede anlatmak mümkündür: Cumhuriyet...” (Dumoulin, 2000: 19).

Cumhuriyetçilik ilkesine anlam kazandıran millî egemenliğin özelliklerini yine Atatürk'ün sözlerinden tespit etmek mümkündür (Eroğlu, 1998a: 70-71):

1. Egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir. Bunun anlamı ise egemenliğin tek olduğu ve millî sınırlar içerisinde, yaşayan herkesin bu egemenliğe tabi olduğudur:

“Kayıtsız şartsız tabiriyle açıkça ifade edilen egemenliği, milletin sorumluluğunda tutmak demek, bu egemenliğin en küçük bir parçasını, sıfatı, ismi ne olursa olsun vermemek, verdirmemek demektir”.

2. Egemenlik parçalara ayrılmayan bir bütündür. Egemenliğin sahibi olan millet, egemenliğe sahne olan ülke birer bütündür. Millî sınırlar içinde yaşayan herkes eşittir, üstünlük ve egemenlik iddiasında bulunamaz:

“Egemenlik, kişilerin iradelerinin üzerinde kişilerin oluşturduğu milletin ortak kişiliğine ait genel toplumsal iradedir. Bu nedenle egemenlik birdir, parçalara ayrılamaz ve egemenliğin ifade ettiği toplumsal irade, onun sahibi olan ortak kişilik, millet tarafından hiçbir zaman başkasına devir ve terk edilemez”.

3. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması fikri, devletin cumhuriyet rejimi ile yönetilmesini zorunlu kılar.

4. Egemenlik kendine denk veya kendi üstünde bir başka güç kabul edemez.

“Hakimiyet, hiçbir mana, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve delalette iştirak kabul etmez.”

5. Atatürk'e göre egemenlik hiçbir sebep ve şekilde terk ve iade edilemez, emanet edilemez:

“Demokrasi prensibi millî egemenlik prensibi şekline dönüşerek Anayasa Hukukuna girdi. Artık milletle hükümdar arasında yazılı antlaşma fikri kayboldu. Ortaya egemenlik bölünemez ve terk edilemez fikri çıktı”.

Egemenliğin millete ait olduğu, yani millî egemenlik ilkesi, 1921 Anayasasından itibaren ifade değişikliklerine rağmen bütün anayasalarımızda yer alan bir hüküm olmuştur (Ayışığı, 2004). 1921 anayasasında yer alan, hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir ifadesi, 1924 anayasasının 3. maddesinde de aynı ifade ile düzenlenmiştir. 1961 tarihli Türkiye cumhuriyeti Anayasasının 4. maddesinde ise:

“Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milleti'nindir. Millet, egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz “

hükümü getirilmiştir. 1982 Anayasasının 6. maddesinde de aynı düzenleme yapılmıştır:

“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle hiçbir kişiye, zümreye ve sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz” (Anayasa, 2005).

Cumhuriyetçilik İlkesi'nin temel felsefesinden biri olan millî egemenlik kavramının özellikleri ve Türkiye Cumhuriyeti devleti açısından önemi ortaya konulduktan sonra bu hususun Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonu sırasında bir mesele olarak ortaya çıkmasının nedenlerine bakıldığında, bunun Avrupa Birliği'nin yapısından ve bugün gelmiş olduğu noktadan kaynaklandığı görülmektedir.

Gerçekten de Avrupa Birliği, klasik uluslararası örgütlerden farklı olarak entegrasyonun sağlanması için araç olarak hukuk birlikteliğini esas almıştır. Bunu da Avrupa Birliği hukukuna ortak hukuk karakteri tanıyarak sağlamıştır. Bu hukuk aynı federal devlet yapısında olduğu gibi tüm üye devletlerde bağlayıcıdır. Hatta daha da ötesinde sadece üye devletlerle sınırlı kalmayıp Avrupa Birliği ile temasa geçen üçüncü devletler bakımından da hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Bu hukukun oluşmasında, değiştirilmesinde, ortadan kaldırılmasında ulusal irade söz konusu olmamaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği hukukunun diğer bir özelliği de üye devletlerin anayasalarını değiştirici özelliğe sahip olmasıdır. Diğer bir ifade ile üye devletlerde yapısal değişikliklere sebep olabilmektedir (Arsava, 2005).

Nitekim Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ulus üstü hukuk düzeninin sağlanabilmesi için üye olmadan önce ya da sonra anayasalarında yer alan egemenlik milletindir anlayışından vazgeçmişler ve giderek egemenliğin bir bölümünü AB'ye

devreden yeni bir yaklaşımı benimseyerek, anayasalarını bu yolla değiştirmişler ve egemenlik kısıtlamalarını kabul etmişlerdir (Karluk, 1998: 466- 469).

Avrupa Birliği anayasası da benzer bir düzenlemeye gitmiştir ve Avrupa Birliği hukukunun temel dayanaklarından biri olan “Topluluk hukukunun üstünlüğü” ilkesi, Avrupa Birliği Anayasasının 6. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre : “Anayasa ve kendilerine verilen yetkilerin uygulanması sırasında Birlik Kurumları tarafından kabul edilen hukuk, üye Devletlerin yasaları karşısında önceliğe sahiptir”. Bu hüküm Anayasamızın 90. maddesinin son fıkrası ile çelişmektedir. Çünkü halihazırda anayasamızın 90. maddesine göre sadece temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmaların iç hukuktan üstün olabileceği kabul edilmiştir (Atar ve Gümüş, 2005: 26). Ayrıca Birlik yasma faaliyetleri madde I-33’de düzenlenmiştir. Buna göre Avrupa yasaları, Avrupa çerçeve yasaları ve Avrupa tüzükleri bağlayıcı ve üye devletlerde doğrudan uygulanabilir yasama araçlarıdır. Mevcut anayasamıza göre bu durum da çelişmektedir (Şentop, 2005: 36). Avrupa Birliğine entegrasyon sürecinde Türkiye’nin bir kısım egemenlik yetkilerini devretmesi bir kısım egemenlik yetkilerini de getirilecek sınırlamaları kabul etmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Egemenlik kısıtlamasında ülkeler, kendi yetkilerinde kısıtlamaya gitmektedirler. Ancak kısıtlanan egemenliğin kullanılması, yine o ülke tarafından yerine getirilmektedir. Oysa yetki devrinde bir kısıtlama söz konusu olmayıp yetkinin devri söz konusudur (Anayasa Sorunu Olarak Avrupalılaşıma, 2004).

Türkiye Avrupa Birliği’ne uyum süreci içerisinde, Avrupa Birliği tarafından gerek aday ülke statüsü verilmesi, gerek müzakerelerin başlaması, gerekse üyeliğe kabul için öngörülen bir kısım şartları yerine getirirken egemenlik devri ve egemenlik kısıtlamasına ilişkin bir kısım uygulamaları yerine getirmeye başlamıştır. Bunlardan en önemlisi Gümrük Birliği’ne ilişkin yapılan antlaşmadır. Gümrük Birliği genel kural ve uygulama açısından topluluğa üye ülkelerin bütün ürünlerine serbest ticaret imkanı sağlayan ve üye olmayan ülkelere yapılan ithalatta, bütün üyelerin üzerinde anlaştığı bir gümrük tarifesinin uygulanması anlamına gelmektedir (Yiğit, 1997: 77). Ancak Türkiye AB Ortaklık Konseyi kararı olarak, 1 Ocak 1996’da yürürlüğe giren Gümrük Birliği incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti anayasasında devredilemeyeceği açıkça belirtilen bir kısım egemenlik haklarının Avrupa Birliği’ne dahi girmeden yani söz konusu Avrupa Birliği kurumlarında yer almadan devredildiği görülmektedir.

Gümrük Birliği Antlaşması'nın maddeleri incelendiğinde Türkiye'nin bu anlaşma ile içinde yer almadığı ve sürekli değişim içerisinde olan ve bu değişimle birlikte yeni kararlar alabilen AB üst kurumlarının denetimine girdiği görülmektedir. Antlaşmanın 16. maddesine göre Türkiye, AB'nin üçüncü ülkelerle bugüne kadar imzalamış olduğu antlaşmalara beş yıl içinde uyması gerekmektedir. Bu antlaşmalar AB'nin tam üyelerinin kendi çıkarları doğrultusunda politik ve ekonomik tercih ve önceliklerine göre imzaladığı antlaşmalar olup Türkiye'nin tercih ve çekince belirtme imkanı yoktur. Madde 55'e göre Türkiye, AB'nin antlaşmadan sonra da üçüncü ülkelerle imzalayacağı bütün tercihlili antlaşmalara uyum sağlayacağı hüküm altına alınmıştır. Bunun anlamı ise Türkiye'nin devletinin çıkarlarını gerektiren bir durum söz konusu olduğunda bu hususta karar verme yetkisini AB üst kurumlarına devretmiş olduğudur. Madde 64'e göre Adalet Divanı'nın malların dolaşımı ile ilgili bir kararı varsa Türkiye buna uyacaktır. Örneğin AB bir ülkeye karşı ticari kısıtlama getirirse Türkiye buna uymak zorunda kalacaktır. Bu ise Türkiye'nin dış ilişkileri ile ilgili bir devletin olmazsa olmaz egemenlik haklarını AB üst kurumuna devrettiği anlamına gelmektedir. Son olarak da Türkiye'nin üçüncü ülkelerle imzalayacağı antlaşmaların madde 56'ya göre AB Gümrük Birliği sistemine uygun olması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Diğer bir ifade ile Türkiye ulus devlet olarak herhangi bir üçüncü ülke ile ticari bir antlaşma imzalamaya karar verdiğinde, bu hususta AB'den izin almak ya da hesap vermek durumunda kalabilecektir. Devlet ilişkilerinde siyasî ilişkilerle ekonomik ilişkilerin bir arada yürüdüğü göz önüne alındığında Türkiye hem siyasî hem ekonomik anlamda egemenlik yetkilerini devrettiği görülmektedir (Manisalı, 2004a: 105-106).

Sonuç olarak AB'ne uyum süreci içerisinde Birliğin özelliği gereği ulus devlet karakteristiği olan egemenlik haklarının devri Avrupa Birliği'ne katılmanın ön koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak AB'ne katılma kararını içeren antlaşma egemenlik devri olması sebebi ile, mahiyeti ve niteliği bakımından herhangi bir antlaşmadan çok önemli farklılıklar taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti anayasal sisteminde “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” hükmü ulusal Kurtuluş Savaşımızın bir sonucu olarak bütün anayasalarda istisnasız olarak yer almıştır. 1982 Anayasası'nın başlangıç kısmında :

“Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milleti'ne ait olduğu ve bunun millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı”

vurgulanmıştır ve anayasanın 176. maddesine göre Başlangıç kısmı üstün ve bağlayıcı olan anayasa metnine dahildir. Anayasamızın 7. maddesinde yasama yetkisinin TBMM tarafından kullanılacağı ve bu yetkinin devredilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Anayasal sistemimizin temelini teşkil eden kuvvetler ayrılığı esasına göre ayrıca diğer yetki ve görevlerin de yetkili organlardan başka organlara devredilmesi mümkün değildir (Erdinç, 2000: 707). Çünkü 1982 anayasasının başlangıç kısmında : “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve Onun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda...” hükmü bulunmaktadır. Millî egemenlik ise gerek Atatürk gerekse onun felsefesini ortaya koyduğu ilkeleri bakımından Milletten ayıramaz ve ufak bir parçası dahi hiçbir makama verilemez. Bu sebeple Avrupa Birliği’nin öngördüğü entegrasyon, egemenlik devrini öngörmesi sebebi ile gerek Cumhuriyetçilik İlkesi’ne gerekse bir bütün olarak Atatürk İlkeleri’nin ruhuna aykırıdır.

2.3.1.1.3. Tam bağımsızlık ilkesi meselesi

Cumhuriyetçilik İlkesi’nin ve bütünüyle Atatürk İlkeleri’nin temelinde yatan felsefe tam bağımsızlıktır. Her şeyden önce millî mücadele, bağımsızlığına kastedilen Türk Milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş ve millî mücadelenin parolası “Ya istiklal ya ölüm” olmuştur. Millî mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra kurulan yeni devletin temel unsurunun tam bağımsızlık olduğunu Atatürk şu sözleri ile kesin olarak belirtmiştir: “Türk Devletinin dayandığı esaslar Tam Bağımsızlık ve Kayıtsız şartsız Millî Egemenlik’ten ibarettir” (Atatürkçülük, 1983: 7).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti gibi siyasal ve ekonomik bakımdan yarı bağımlı bir devletin yıkıntıları üzerinde kurulup yükselmiştir. Bu nedenle tam bağımsızlık Atatürk’ün en çok önem ve öncelik verdiği husus olmuştur (Güler, 2005). Atatürk Nutuk’ta tam bağımsızlığın anlamını ve değerini şu sözler ile anlatmıştır:

“ Temel ilke, Türk Milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklalden yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülmez.

Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarında yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bin yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilmez. Halbuki, Türkün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!.. O halde, ya istiklal ya ölüm!” (Atatürk, 2002: 10).

Millî mücadele sonunda başlayan Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında da en çetin müzakereler kapitülasyonlar yani Batılı devletlere tanınan imtiyazların kaldırılması gündeme geldiğinde yaşanmış ve müzakereler kopma aşamasına gelmiştir. Ancak yeni kurulacak devletin tam bağımsız bir devlet olacağını belirten Atatürk bunun için yeniden savaşmayı göze alabileceğini tam bağımsızlıktan hiçbir taviz verilmeyeceğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Hala karşımızdakiler eski Osmanlı devletinin tarihe karıştığı, bugün yeni Türkiye devletinin var olduğunu ve bu Türkiye devletini kuran milletin çok azimli ve kahraman bir millet olduğunu ve bu milletin tam bağımsızlığından ve millî egemenliğinden zerre kadar fedakarlık yapamayacağını anlamamışlardır” (Feyzioğlu, 1992b: 185).

Tam bağımsızlık bir milletin varlığı ve hakları için bütün maddi ve fikri kuvvetleri ile ilgilenmesini bu yönden siyasî, malî, ekonomik, kültürel v.s. her hususta bağımsız olmasını ve esasta kendi kuvvetini dayanarak millî varlığını ve bağımsızlığını sağlamasını ve bunun sağlanmasında bütün engellerin daima ve mutlaka ortadan kaldırılmasını öngörür. Bu anlamı ile tam bağımsızlık, dar ve diğer ülkeleri dışarıda bırakan bugünkü koşullarda lüks bir kavram değildir. Diğer ülkelerle eşit haklarda, karşılıklı ilişkilerde, işbirliğinde bulunmaya ağırlık veren, güvenlik ve ekonomik gelişmesinin sağlanmasında her milletin güven ve refah içinde yaşamaya ve ilerlemeye hakkı olduğunu kabul eden bir zihniyetle bütün milletlerin birlikte çalışmasını öngören bir kavramdır. Tam bağımsızlık karşılıklı bağımlılığı reddeden bir kavram değildir. Ağırlık bağımsızlıkta olarak karşılıklı bağımlılığı dengeleyen ve karşılıklı bağımlılığın bağımlılık haline gelmesini önleyen bir kavramdır (Öztorun, 2000: 52-53).

Tam bağımsızlığın koşullarını yine Atatürk’ün sözlerinden tespit etmek mümkündür (Atatürkçülük, 1983: 9):

1. Tam bağımsızlık, milletin varlığı ve hukuku için bütün kuvvet ile bizzat kendisinin meşgul olmasını öngörür:

“Bir millet, varlığı ve hakları için bütün kuvveti ile, bütün maddi ve fikri kuvvetleriyle ilgili olmazsa, bir millet kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa şunun, bunun oyunağı olmaktan kurtulamaz”.

2. Tam bağımsızlık varlığın ve hayatın esasıdır. Tam bağımsızlık devletin gelişmesini sağlayan önlemlerle birlikte, gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen ve engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılmasını serbest olarak yapılabilmesi için gereklidir. Çünkü :

“Millî ve ekonomik gelişme olanağını elde etmek ve daha çağdaş ve düzenli bir yönetim şeklinde işleri yürütmeyi başarabilmek için her devlet gibi, bizim de gelişme sebeplerimizin sağlanmasında tam bir hürriyet ve bağımsızlığa kavuşmamız varlığımızın ve hayatımızın esasıdır”.

3. Devlet içişleri bakımından dışa karşı bağımsız olmalıdır. Tam bağımsızlık hiçbir dış tesirle zümrelere ayrıcalık tanımamayı öngörür. Türk Devleti içinde yaşayanların, Türk vatandaşlarının hukuku birdir. Diğer devletlerin tesiri ile veya dinen hiç kimseye ayrıcalık tanınmaz. Adaletin dış müdahalelere karşı bağımsız olması esastır:

“Bizimle beraber yaşayan Müslüman olmayan unsurları aynı hak ve yetkilere sahip kabul ediyoruz. Müslüman ve Müslüman olmayan unsurlarıyla birlikte hepimiz, bu devletin aynı şekilde vatandaşıyız. Ve bu nedenle hepimizin hukuku birdir. İçimizde yaşayan Müslüman olmayan vatandaşlarımıza bizim siyasî egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak bir takım ayrıcalıklar veremeyiz... Milletlerin yargı hakkı bağımsızlığın birinci şartıdır. Adalet kuvveti bağımsız olmayan bir milletin devlet olarak varlığı kabul edilemez” .

4. Tam bağımsızlık hiçbir devletin himaye ve nüfuz sahasını kabul etmez:

“Yabancı devletlerin güdümü ve himayesi kabul edilemez”.

5. Tam bağımsızlık antlaşmalara ve devletlerle karşılıklı yardımlaşmaya karşı değildir:

“Devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile milliyet esaslarına saygılı ve ülkemize karşı istila amacı beslemeyen herhangi bir devletin fenni, teknolojik ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılız”.

6. Tam bağımsızlığın ve millî egemenliğin gerçekleşmesi ekonomik güce bağlıdır:

“Tam bağımsızlık için şu genel kurallar vardır, millî egemenlik için bir kanun vardır diyoruz. Bugün de büyük bir zaferin etkenleri ve yapıcıları olduğumuzu ifade ediyoruz. Bu noktada çok kesin olan gerçeği hep beraber tekrar etmek zorundayız. Bu kadar büyük, bu kadar kutsal ve ulu hedefler yalnız kağıt üzerinde prensiplerle ve kanun maddeleriyle ve sadece hırslarla, arzularla elde edilmez. Tam olarak gerçekleştirebilmek için tek kuvvet, hakiki en kuvvetli temel ekonomidir”.

Tam bağımsızlık Atatürk’ün anlatımı ile biçimsel ve sözde bir bağımsızlık değil her alanda tam ve gerçek bağımsızlıktır (Mutluer,1998: 75; Hesenli,1995: 746; Güler,2005):

“Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasî, malî, iktisadi, adli, askerî ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir.Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, millet ve memleketin, gerçek manasıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir”.

“Ancak bağımsız devletlerdir ki, memleketlerinin iç ve dış siyasetlerine yabancıların karışmasına imkan vermeksizin çizebilir ve yürütebilirler.Dışa bağımlı devletler için böyle bir serbestlik söz konusu olamaz”.

Bir devlette gerçek bağımsızlık, bunun yalnız idareci zümre tarafından istenmesiyle değil, halkında aynı şuur içinde bulunması, yani bağımsızlık düşüncesinin bütün fertlerde ortak bir arzu halinde var olmasıyla belirir (Keskin, 1995: 303). Atatürk’ün :

“Hürriyet ve İstiklal benim karakterimdir... Bence bir milletle şerefın, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve

istiklaline sahip olması ile kaimdir...Ben yaşayabilmek için müstakil bir milletin evladı kalmalıyım, bu sebeple Millî İstiklal bence bir hayat meselesidir. Milletın ve memleketin menfaatleri gerektirdiği takdirde, milletlerden her biri ile dostluk ve siyasi münasebetleri takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar, amansız düşmanıyım”

sözlerinde biri şahsına ait, diğeri de milletin hayati ile ilgili iki çeşit hürriyet anlayışı vardır. Fakat kendisinin hür olması için milletin de hür ve bağımsız bulunmasını şart koşmuştur (Giritli, 1995: 109).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ve onun temelini oluşturan Atatürk İlkeleri açısından devletin tam bağımsızlığı, olmazsa olmaz şartlardan biri olmakla birlikte uluslararası sistemin bugünkü karmaşık yapısı içinde devletlerin tam bağımsızlıklarını koruyabilmeleri ve ülke bütünlüklerini sürdürebilmeleri için aralarında işbirliği yapmalarının bir zorunluluk olduğu da inkar edilemez bir gerçektir. Dünyanın en güçlü devletleri, süper devletler bile hemen hemen hiçbir bakımdan kendi kendilerine yeterli olmadıklarından, siyasal ve ekonomik yaşantılarını ve gelişmelerini sürdürebilmek için başka devletlerle işbirliği yapmak ihtiyacını duymaktadırlar. Devletlerin başka devletlerle yaptıkları işbirliği antlaşmalarının onların hareket serbestliklerine bazı kısıtlamalar getirdiğine kuşku yoktur. Tam bağımsızlığın korunması bakımından önemli olan devletlerin bu tür antlaşmaları yapıp yapmamaları değil, bunlara herhangi bir dış baskı olmadan, kendi serbest rızaları ile taraf olmaları ve dilediklerinde bu antlaşmaları terk edebilmeleridir. Ancak Atatürk'ün tam bağımsızlık üzerinde ısrar etmesiyle devlet egemenliği ile bağdaşmaz nitelikte kısıtlamalardan ülkeyi arındırmayı amaçladığı göz önüne alındığında yapılacak ittifakların devlet egemenliğinin mutlak olarak gerektiği hususlara kısıtlama getirmemesi gerekmektedir (Gönlübol, 1995: 249-250).

Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği ve uyum sürecinde yapılan yapısal değişikliklerin devletin niteliği ve bağımsızlığı için gerekli olan nitelikler üzerindeki değişikliklerin neler olduğunun ortaya konması gerekmektedir. Genel kabule göre bir devletin bağımsızlığı yasama, yürütme ve yargı yetkileri üzerinde yabancı bir iradenin denetimi olup olmadığına göre tayin edilmektedir (İlgazi, 1995: 411)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama yetkisinin nasıl kullanılacağı Anayasanın 7. maddesinde düzenlenmiştir: ”Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez” (Anayasa, 2005). Bu maddede de açıkça belirtildiği üzere yasa çıkarma yetkisi münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tanınmıştır ve bu yetkinin başkası tarafından kullanılmasına olanak yoktur. Elbette

bu düzenleme Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan itibaren bütün anayasalarda yer alan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız kimliğini ortaya koyan bir düzenlemedir. Avrupa Birliği Anayasasının 6. maddesi ise, Üye Devletler'in yasaları karşısında Birlik Kurumları tarafından kabul edilen hukukun öncelikli olduğu kabul edilmiştir (Atar ve Gümüş, 2005: 20). Birlik hukukunun dinamik özelliği yani hukuk yaratma faaliyetinin devam eden bir süreç olduğu göz önüne alındığında durumun Anayasanın 90. maddesinde düzenlenen uluslararası antlaşmaların Türk hukuk sisteminde ne şekilde yer alacağından daha da farklı bir durum ortaya çıkarmakta, yasama yetkisinin Avrupa Birliği kurumlarına devrini öngörmektedir. Şöyle ki herhangi bir uluslararası antlaşma mevcut şartlar içerisinde hazırlanmış statik yani çerçevesi belli olan hukuksal bir kavramı ifade eder. Bu uluslararası antlaşmada şartların değişmesi sebebi ile yapılacak değişiklikler yeni bir uluslararası antlaşmanın konusu olabilir ve doğrudan değişiklik antlaşmada açıkça bir hüküm yoksa etki etmez. Ancak Avrupa Birliği Anayasası'nın 6. maddesinde öngörülen düzenleme ile genel bir yetki devri söz konusu olmakta mevcut olan ve antlaşma sırasında belli olan hukuk kurallarının yanında ileride ortaya çıkabilecek hukukî düzenlemelerinin de üye devletlerin yasalarından öncelikli olduğu hüküm altına alınmaktadır. Bu durumda Avrupa Birliği kurumları sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde bir kurum olmayıp, onun yerine geçerek Türkiye Cumhuriyeti'nde doğrudan uygulanabilir yasa çıkarma yetkisine de sahip olmaktadır. Bu durumda yasamanın bağımsızlığı ve devredilmezliği ortadan kalkmaktadır.

Anayasamızın 8. maddesi ise yürütme yetkisini ve görevini düzenlemektedir: "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir." Avrupa Birliği'nin yürütme organı ise Avrupa Komisyonu'dur. Avrupa Birliği Anayasasının 26. maddesinde düzenlenen Avrupa Komisyonu, Avrupa'nın genel çıkarlarını teşvik eder ve bu amaçla uygun girişimlerde bulunur. Anayasa hükümlerinin uygulanmasını ve kurumların anayasa kapsamında çalışmasını sağlar, birlik yasaların denetimini Adalet Divanı'nın kontrolü altında gerçekleştirir (Atar ve Gümüş, 2005: 12). Mevcut anayasal düzenlemede cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından kullanılan yürütme yetkisi üzerinde bir denetim mekanizması oluşturulmakta ve yürürlüğe giren Avrupa Hukuku'nun uygulanıp uygulanmadığı ya da ne şekilde uygulandığının denetimi yapılmaktadır. Burada ayrıca anayasamızda yürütme yetkisinin anayasa ve

kanunlara göre kullanılacağı düzenlenmişse de aynı zamanda Avrupa Birliği hukukunun da buraya dahil olacağı hatta öncelikli olarak uygulanacağı ortadadır.

Yargı yetkisinin ne şekilde kullanılacağı Anayasamızın 9. maddesinde düzenlenmektedir: "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Avrupa Anayasasının 29. maddesinde düzenlenen Adalet Divanı Avrupa Birliği'nin yargı organı olarak görev yapar ve Genel Mahkeme ile Özel Mahkemelerden oluşur. Avrupa Birliği Adalet Divanı, anayasanın III. Bölümündeki hükümlere uygun olarak:

1. Üye Devletlerden biri, bir birlik kurumu veya gerçek ya da tüzel bir kişi tarafından açılan davalar hakkında karar verir.

2. Üye Devletlerin mahkemelerinin talebi üzerine, Birlik hukukunun yorumlanması veya kurumlar tarafından kabul edilen tasarrufların geçerliliği hakkında ön karar verir.

3. Anayasada öngörülen diğer durumlar hakkında karar verir (Atar ve Gümüş, 2005: 15).

Mevcut düzenleme ile Adalet Divanı Avrupa Birliği hukukunun yorum ve uygulamaları hakkında karar vereceği ve ulusal hukuktan ayrı bir yapılanma olduğu düşünülse de durum bu şekilde değildir. Şöyle ki, Topluluk hukukunu uygulama durumunda olan ulusal yargı, eğer o mahkeme ilk derece mahkemesi ise Adalet Divanı'ndan yorum alabilmektedir. Ancak bu zorunlu değildir. Ancak ulusal yargıda karar verecek mahkeme ilk derece mahkemesi değil de nihai karar veren bir mahkeme ise Adalet Divanı'ndan ön karar talep etmek zorundadır. Ulusal mahkemelerin Adalet Divanı'nın kararı ışığında somut uyuşmazlığı sonuçlandırması gerekmektedir. Bu durumda topluluk hukukuna aykırı bir yasa söz konusu ise bu uygulanmayacak Adalet Divanı'nın verdiği karar öncelikli olarak uygulanacaktır. Ancak anayasamızın 148. maddesindeki düzenlemeye göre Anayasa Mahkemesi, kanunları şekil ve esas yönünden denetlemekle görevlidir. Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilinceye kadar bir kanun yürürlükte kalır. Ancak Avrupa birliği hukukuna göre bu süreç değişiklik arz eder. Adalet Divanı'nın kararına göre ulusal bir yasa Avrupa Birliği hukukuna aykırı ise bu kanun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmese bile uygulanması mümkün değildir. Yani ulusal kanun eğer Birlik hukukuna aykırı düşüyor ise ulusal yargıyı bir kenara koymak zorundadır. Bu durum ise Anayasamızın 11. Maddesine aykırıdır. Anayasamızın 11. maddesine göre "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır" (Anayasa, 2005)

Diğer taraftan Anayasamızın 138. maddesinde ise:

“Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz”

hükmü bulunmaktadır. Oysa Avrupa Birliği anayasasına göre karar verecek ulusal mahkemelerin Adalet Divanı’ndan ön karar alma zorunluluğu vardır. Ve Adalet Divanı’nın yorumu, ulusal mahkeme bakımından hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Ayrıca sadece yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanılması bakımından değil gerek ekonomik bakımdan gerekse dış politika bakımından da Türkiye’nin Avrupa Birliği denetimine girmesi söz konusudur. Avrupa Birliği, merkez millî devletler ile çevre bağlamında piyasa ilişkilerinin düzenlenmesinde gerekli politikaların tespiti ve uygulanması, merkez bünyesindeki bir karar birimi ile gerçekleşmektedir. Bu ise millî ekonomilerin bitişi demektir. Çünkü bu yolla, millî devletin iktisat siyasetini belirleyiciliği ortadan kalkmaktadır. Esasen, Gümrük Birliği, tek piyasa ve parasal birlik gibi amaçlanan hedeflerde, millî devletin önemli bir esası olan ekonominin idaresini, uluslarüstü ve entegrasyonun yarattığı kurumlara devredilmesi demektir (Sayar, 2001: 57). Diğer taraftan Türkiye Avrupa Birliği üyesi olmayan üçüncü ülkelerle yapacağı antlaşmalarda devlet olarak lehine hükümler içerse bile Birlik hukukuna aykırı düzenlemeleri kabul edemeyecek, dış politikasını Avrupa birliği hukukuna uygun bir şekilde yönlendirmesi gerekecektir.

Bağımsızlığımıza ilişkin sınırlamalar bununla da kalmamaktadır. Anayasamızda yer alan bir çok hükmün de değişmesi gerekecektir. Anayasanın 16. maddesi (yabancıların durumu), 23. maddesi (yerleşme ve seyahat), 46. maddesi (kamulaştırma), 48. maddesi (çalışma ve sözleşme hürriyeti), 49. maddesi (çalışma hakkı ve ödevi), 50. maddesi (çalışma şartları ve dinlenme hakkı), 55. madde (ücrette adalet sağlanması), 56. maddesi (sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması), 60. maddesi (sosyal güvenlik hakkı), 73. maddesi (vergi ödevi), 166.maddesi (planlama), 174. maddesi (inkılâp kanunlarının korunması) gibi hükümlerde Avrupa Birliği hukukuna göre yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Ayrıca bağımsız devletin en karakteristik özelliklerinden olan ve Anayasanın 73. maddesinde düzenlenen vergi ödevi ile ilgili hükmün de değişmesi gerekecektir. Çünkü vergi, resim,harç ve benzeri yükümlülükler ancak Birlik mevzuatı ile konulabilmekte ve kaldırılabilir (Karluk, 1998: 466-469).

Sonuç olarak Avrupa Birliği'ne üyelik halinde ve hatta üyelik yolunda yapılması zorunlu olan yasal değişikliklere baktığımızda Atatürk'ün tam bağımsızlık hususunda söylediği:

“İstiklal-i tam denildiği zaman, bittabi siyasî, malî, iktisadi, adli, askerî, harsi ve ila... her hususta İstiklal-i tam serbesti-i tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrumiyet, millet ve memleketin mana-yı hakikisiyle bütün istiklalinden mahrumiyeti demektir” (İnan, 1999: 113).

sözlerindeki bağımsızlığımızın artık mevcut olmayacağı açıktır.

2.3.1.2. Millîyetçilik ilkesi ve Avrupa Birliği

Osmanlı dönemi imparatorluk yapısı içinde Türk toplumuna gereken önemin verilmediğini gören ve millîyet fikrinin toplumumuzda uyanışının ve devlet politikasında gecikmesinin milletimize büyük zararlara mal olduğunu söyleyen Atatürk:

“...Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak ilk önce biz kendi benliğimize bu hürmeti hisse, fikren ve fiilen bütün e'fal ve hareketimizle gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulamayan milletler başka milletlerin avıdır ”

demiştir. Bu sözleri ile milletlerin yaşayabilmesi için millî şuurun uyandırılması ve millîyet fikrinin tatbikinin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan Atatürk, Türk Millîyetçiliğini Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile şuurulu bir devlet politikası olarak uygulamaya başlamıştır (Sarınay, 1990: 49-50).

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Atatürk'ün ortaya koyduğu millîyetçilik anlayışına dayandırılan bir takım meseleler gündeme gelmektedir. Atatürk'ün millet ve millîyetçilik anlayışından doğan bu meseleler Atatürk'ün yukarıda aktarılan ve millî birliğin ve bütünlüğün dolayısıyla devletin bekaasının sağlanması için olmazsa olmaz şart olarak koyduğu ve istisnasız tüm Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında yer alan Millîyetçilik İlkesi'nin ortadan kaldırılmasına yönelik olduğunda kuşku yoktur. Bu meselelerden ilki Türkiye'de yeni azınlıklar yaratarak bunlara Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından farklı bir statü verilmek istenmesidir. İkincisi ise, ulus devletlerin millet ve millîyetçilik benliğini yok ederek üye devletleri daha rahat kontrol altında alabilmek için ortaya atılan Avrupa vatandaşlığı fikridir.

2.3.1.2.1. Azınlıklar meselesi

İçinde yaşadıkları toplumlardan çeşitli bakımlardan farklı olan gruplar her zaman var olduğu için azınlık kavramı, insanların toplumlar halinde yaşamaya başladıkları dönemlerden itibaren görülen bir kavram olmuştur. Azınlık kavramı değişik kaynaklarda çok çeşitli şekilde tanımlanmıştır. Türkçe sözlükte “ bir toplulukta

herhangi bir nitelik bakımından ayrı ve ötekilerden az olanlar ya da bunların bu durumu, çoğunluk karşısı, ekalliyet” olarak, Meydan Larousse Ansiklopedisi’nde, “devletlerarası antlaşmalar hukukunda, özel bir himaye konusu olan azınlıklar, eski tarihlerden beri, belli bir ülkede yerleşmiş, fakat bünyesine girdikleri devletlerin halkından geleneksel olarak ırk, dil, din vb. bakımlardan ayrılan topluluklardır” şeklinde, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi’nde , “Bir ülkede egemen çoğunluktan soy, din, dil vb. bakımlardan ayrılan küçük topluluk” olarak Ana Britannica da ise “İçinde yaşadıkları toplumdaki kültürel, etnik ya da ırksal özellikleri bakımından farklı olan topluluklardır.” şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere azınlık kavramı bakımından ortak bir kriter bulunmamakta kimi tanımlarda sayı ön plana çıkarken, bir takım tanımlarda ise objektif kriterler ön plana çıkabilmektedir (Güler, 2004: 21-22).

Azınlık kavramı sosyolojik ve hukuksal ikili ayrıma göre de tanımlanmıştır. Sosyolojik (geniş) açıdan azınlık kavramı, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat (dominant) olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup olarak tanımlanırken, Hukuksal (dar) açıdan ise, çoğunluktan çeşitli bakımlardan farklı olan, ülke genelinde sayıca az olan, başat olmayan, bir ülkenin yurttaşlarından azınlık bilincine sahip kişi veya grup olarak tanımlanmaktadır (Oran, 2004: 17).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına göre bir ülkede farklı niteliklere sahip bulunan ve bu nitelikleri kimliğinin ayrılmaz parçası sayan kişiler varsa o ülkede azınlık bulunduğu kabul edilmektedir (Oran, 2004: 15). 1993 yılından itibaren Avrupa Birliği üyesi olma ölçütlerinden birisi, ulusal azınlık hakları koşullarının kabul edilmesi olarak kabul edilmiştir. Halihazırda AB aday devletlerinin Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin tarafı olması ve sözleşmede yer alan bireysel hakların gereklerini kabul etmesi aranmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği’ne katılmak isteyen aday ülkelerin yerine getirmesi gereken koşulları düzenleyen Kopenhag ve Maastricht kriterlerinde “insan hakları ve azınlıkların korunmasına saygı” temel koşul olarak kabul edilmiştir (Preece, 2001: 41-67).

Avrupa Birliği uyum sürecinde sık sık gündeme getirilen azınlıklar konusunda Türkiye’nin taraf olduğu iki uluslararası antlaşma bulunmaktadır. Bunlar Lozan ve Bulgaristan Antlaşmalarıdır. Lozan Antlaşması ile Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, Bulgaristan Antlaşması ile de bu ülkede azınlık statüsünde bulunan Türkler azınlık olarak kabul edilmiştir. Türkiye, AGİK ve Kopenhag belgesinin kabulünden sonra Yunanistan, Bulgaristan ve Almanya’nın yaptığı gibi yürütme

sekreterliğine gönderdiği bildirimde burada yer alan ulusal azınlık kavramının ancak ikili ve çok taraflı uluslararası belgelerle statüleri belirlenen grupları kapsadığını açıklamıştır. Ancak AB sistematik olarak Türkiye'nin Lozan Antlaşması dışındaki azınlıkları tanımadığını vurgulayarak etnik ve dinsel azınlıklardan bahsetmektedir. AB Komisyonu'ndan aday ülkeleri tanıttığı sitede Türkiye ile ilgili verilen çizelgede "Etnik Profil" başlığı altında Türkiye'de 26 farklı etnik grup bulunduğu, bunların en çok nüfusa sahip olanın yüzde 15 ile Kürtler olduğu, "Dil" başlığı altında da Türkiye'de resmi olarak yüzde 90 oranında Türkçe kullanıldığını, Kürtçe, Arapça, Rumca, Ermenice, Kafkas dillerinin bulunduğu, bunların yüzde 70'inin de Türkçe'yi kullandığı yer almaktadır. Diğer taraftan aynı sitede "Din" bölümünde ise nüfusun yüzde 98 nin Müslüman, bunlarında üçte ikisinin Sünni, üçte birinin Alevi olduğu ayrıca yüzde 1.8 oranında Hıristiyan ve Musevi bulunduğu yer almaktadır (Somuncuoğlu, 2002: 136-137).

Avrupa Birliği tarafından azınlık olarak kabul edilen gruplar Atatürk Milliyetçiliğinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran asli unsurlar olarak kabul edilmiş ve Türk Milletinin içinde telaki edilmiştir:

"Bugünkü Türk Milleti siyasî ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya milletdaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden başka hiçbir millet ferdi üzerinde teellümden (kederlenme, üzüntü) başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü bu millet etrafı da umum Türk camiası gibi, aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar" (Tural, 1998: 89)

Diğer taraftan millet kavramı ile etnik grup ve dinsel- mezhepsel topluluklar birbirinden ayrı kavramlardır. Milleti kuşatan, ırk, ümmet ve kavim gibi daha geniş topluluk grubu olduğu gibi milletin içine giren daha dar topluluklarda vardır. Bunlardan birincisi etnik topluluklardır. Aynı dil ve soydan gruplar toplu ve dağınık bağımsız bir kültür oluşturamazlar, onlar millet içinde milletin yapıcı unsuruna katılırlar iradelerini milletin iradesi ile birleştirirler, millî kültürün doğuşuna hizmet ederler. Ancak etnik grup kendi yetersizliğine rağmen millet olma iddiasına kalkarsa, toplumda bunalımlara, anarşilere sebep olur. Etnik grupların millet olma iddiası tarih bilinci ve tarihi kadere aykırı olduğu için hangi siyasî endişeden doğarsa doğsun gerçek dışı ve hatalıdır. İkinci olarak Milletin içine giren daha dar bir grup olarak, ayrı ve farklı dini topluluklar ve mezhep ayrılıklarına dayanan topluluklar da yer alır. Din, millet birliğinde asli bir unsur olmamakla beraber, tarihi aşamada etkili olur. Aynı dinden olmanın millet birliğinin oluşmasında yararlar sağlayacağı açık olmakla beraber, tek amil, tek faktör olduğu da bugünün toplum gerçekleri karşısında kabul

edilemez. Ancak millet birliği içinde mezhep mücadelesine ve parçalanmalarına sebep olan dini topluluklar, millî iradenin oluşmasına engel olduğu gibi toplum düzenini de anarşiyeye sürükler. Din ve mezhep ayrılığına varan kışkırtmacılık, millî kültürün sağladığı birliğin oluşmasında engel olur (Eroğlu, 1995: 138-139).

Atatürk Milliyetçiliğinde millet anlayışı bu nedenle ayrılıkçı değil bütünleştirecidir. Bizzat Atatürk tarafından “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir” (Baykal, 1992: 326) şeklinde yapılan millet tanımı ile Türk üst kimliğinin “beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakata” (Kaynar, 1992: 51) dayandığı belirtilmiştir. Aynı düşünceyi Atatürk’ün şu sözlerinde de bulmak mümkündür:

“Türkiye halkı, ırk’an veya dinen veya harsen müttehit, yekdiğerine karşı hürmet ve fedakarlık hisleriyle dolu ve mukadderat ve menfaatleri müşterek olan bir içtimai heyettir” (Baykal, 1992: 327).

Hatta Türk Milleti içerisinde yaşayan ve kendi arzuları ile Türk Milletine dahil olmayı kabul eden Hıristiyan ve Musevi vatandaşlar bile Atatürk nazarında Türk Milleti’nin bir ferdidir:

“Bugün içimizde bulunan Hıristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla rapt ettikten sonra kendilerine yan gözle, yabancı nazarıyla bakmak, medeni Türk Milletinin asil ahlakından beklenebilir mi ? ” (Kaynar, 1992: 50).

Anayasamızın 2. maddesinde devletin temel niteliklerinden sayılan Atatürk Milliyetçiliği İlkesi gereği, anayasamızın 66. maddesinde bu anlayışa paralel bir düzenleme yapılmış ve “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” hükmü konularak, Türk üst kimliğinin ırksal bir kavram olmadığını açıkça belirtmiştir (Anayasa, 2005).

Uluslararası alanda ve bu bağlamda AB Anayasasında, her ne kadar azanlık haklarının ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal egemenliğine aykırı olmayacağı ve bu hakların kötüye kullanılmayacağı kabul edilmiş ve bu hakların bireysel hak olduğu kabul edilmiş ise de bireyler boşlukta yüzmediği için bu hakların grupsal olarak kullanılacağı da bir gerçektir (Oran, 2004: 29).

AB’nin Türkiye’nin etnik profil ile ilgili değerlendirmeleri ve Türkiye’de 26 ayrı grubun bulunduğu tespiti, bu konuda Alman kaynaklarında rastlanan değerlendirmeler ile örtüşmektedir. Almanya’nın öncülüğünde belirlenen ve AB’nin de kabul ettiği görülen bu etnik profil ile ülkemizde federatif bir yapılanmanın amaçlandığı ortadadır. Nitekim Almanya’nın eski Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Gencher, 1992 yılında verdiği demeçte açıkça: “Biz Yugoslavya’da yeni bir model

oluşturduk. Türkler de Kürtlerle buna benzer bir model üzerinde anlaşmalıdır” demiştir. (Somuncuoğlu, 2002: 136).

Benzer yaklaşımlar Avrupa Birliği'nin resim organlarının aldığı kararlar ve açıkladıkları görüşlerde de yer almaktadır (Manisalı, 2004a: 187-193):

“Merkezi idarenin mahalli yönetim üzerindeki denetimi güçlü olmaya devam etmektedir. Daha öte bir ademi merkezîyetçiliği amaçlayan ve halen bakanlıklar arasında görüşülmekte olan mahalli yönetime ilişkin yasa taslağının kabul edilmesi beklenmektedir”.

Avrupa Toplulukları Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin 22.12.1993 tarihli bu konudaki görüşü şöyledir:

“Türk Devletinin bütünlüğü, yalnızca Kürtlerin kendi dillerini kullanma ve öğrenme hakkıyla ve gelenek ve göreneklerinin varlığını sürdürmesiyle fakat aynı zamanda uyum düzeylerinde idari özerklikle de uyumlu olabilmelidir”.

Avrupa Parlamentosu 13.12.1995 tarihinde şu kararı almıştır:

“Türk Hükümetine, PKK'ya ve diğer Kürt örgütlerine, Kürt konusuna şiddete dayanmayan ve siyasî bir çözüm bulmaları için ellerinden gelen tüm çabayı göstermeleri için çağrıda bulunur; PKK'ya şiddetten kaçınması çağrısını yapar; Türk Hükümetine ve Büyük Millet Meclisi'ne, güneydoğu bölgesindeki sokağa çıkma yasağının kaldırılması ve Kürt kökenli vatandaşlarının, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün garanti edildiği ve buna saygı gösterildiği güvencesiyle, kendi kültürel kimliklerini açıklamalarına izin verecek yol ve araçları düşünmesi çağrısını yapar”.

Avrupa Parlamentosunun 18.01.1996 tarihindeki aldığı karar ise şöyledir:

“Türk vatandaşlarının Türkiye içinde bir tür kültürel özerklik için barışçıl yollardan çaba gösterme haklarını tanıır”.

Avrupa Parlamentosunun 18.01.1996 tarihli kararında şöyle denilmektedir:

“PKK Başkanı tarafından tek taraflı olarak ateşkes ilan edilmesini memnuniyetle karşılar ve bunu 13 Aralık 1995 tarihli çağrısına ilk olumlu adım olarak değerlendirir. Türk Hükümeti'nin bu davranışı soruna barışçıl bir çözüm bulma doğrultusunda olumlu bir katkı olarak göreceğini umut ettiğini açıklar ve Türkiye'de tüm ilgililere, bu fırsattan yararlanarak güneydoğu bölgesindeki sorunların şiddete dayanmayan ve siyasal bir çözüm bulma amacı ile ulusal düzeyde bir diyalogu başlatmanın yol ve araçlarını düşünmeleri için çağrıda bulunur”.

Avrupa Parlamentosunun 19.09.1996 tarihli kararı şöyledir:

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türkiye'nin doğusunda kısa bir süre önce sürdürdüğü askerî operasyonlardan ve Kürdistan'daki anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulma yollarını aramayı reddetmesinden büyük kaygı duymaktadır”.

Avrupa Parlamentosunun 20.06.1996 tarihli kararında şöyle denilmektedir:

“Türk yetkililerden, Türkiye'deki tüm Kürtlerin haklarını tanımalarını ve yerleri değiştirilen tüm Kürtlerin evlerine dönmelerini kolaylaştırmasını ister”.

Avrupa Parlamentosunun 15.11.2000 tarihli kararı ise şöyledir:

“Türk yetkililerine, Kürt toplumunun siyasî temsilcileriyle, özellikle de ülkenin güneydoğusundaki kentlerin belediye başkanlarıyla, diyaloga girmeleri çağrısında bulunur”.

Avrupa Birliği'nin azınlık hakları konusundaki yaklaşımının sadece “Kürt azınlık” tanımına indirgenerek değerlendirilmesi anadili Türkçe olmayan “Laz

kökenli” Türk vatandaşlar için ya da diğer anadili Türkçe olmayan Türk vatandaşlar için bu hususu gündeme getirmemesi “Türkiye’nin bütünlüğüne yönelik bir girişim mi var? “ sorusunu akla getirmektedir (Karluk, 2001: 33). Nitekim Alman devletinin araştırma kuruluşu olan Orient Enstitüsü’nün Müdürü ve Alman askerî istihbaratının elemanı olan Prof. Udo Steinbach’ın sözleri de bu soruya yanıt olacak şekildedir:

“ Sorun, Atatürk’ün bir paşa fermanıyla yarattığı yapay ürün olan Türk Devleti ve Türk Ulusudur. Sorun, Kemalizm ve Kemalizm’in ulusçuluk ve lâiklik ilkeleridir. Sorun, uyduruk, zorlama ve yapay Türk ulusudur. Böyle bir ulus yoktur. Olmadığını Türkiye’de yaşayan Türk-Kürt, Müslüman-Lâik, Alevi-Devlet çatışmalarında görmekteyiz. Bu uyduruk ulusu Atatürk nasıl kurdu? Önce Ermenileri yok ettiler, sonra da Rumları” (Özdağ, 2003a: 48).

Türkiye hakkında 06 Ekim 2004 tarihinde AB Komisyonu tarafından yayınlanan “Öneriler” adlı raporun 2., 6., 13. ve 16. sayfalarında “Kürtlerin kültürel hakları”, “Kürtlerin hakları ve özgürlükleri”, “Kürt kültürünün, özgürce ifadesi” ve “Kürtçe yayın “dan, 2., 8., 9., 13. sayfalarında “azınlık hakların” dan, 6. ve 12. sayfalarında “Gayri Müslim toplumların karşılaştığı sorunlar”dan, 12. sayfasında ise “Alevilerin hala bir Müslüman azınlık olarak tanınmasından” söz edilmektedir (Dikbaş, 2004). Söz konusu öneriler Türkiye’nin tam üyelik sürecinde yerine getirmesi gereken zorunlu yükümlülükler olarak kabul edilmektedir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Türkiye’nin tam üyelik için yerine getirmesi şartını koyduğu azınlıklar hakkındaki talepleri, bu ülkelerin kendi uygulamalarına bakıldığında çelişki yaratmaktadır. Bu çifte standardın en somut örneklerinden biri Almanya’daki Türklere yönelik uygulamalardır. Bu uygulamanın amacı Alman İç İşleri Bakanı Otto Schilly tarafından ortaya konulmuştur. Alman Bakanın bu konudaki görüşleri şöyle özetlenebilir:

“Alman Devleti, Almanya’da homojen bir Türk azınlık istememektedir. Alman Devleti Türklerin ana dil olarak Türkçe’yi terk etmesi gerektiğini düşünmektedir. Alman Devleti, Türklerin, Türk kültür alanını terk ederek Alman kültür alanına geçmelerini arzu etmektedir ”.

Schilly, bu politikanın asimilasyon politikası olduğunu ifade ettikten sonra, Alman Devleti’nin halen varlığını hukuken kabul ettiği mevcut azınlıklar dışında bir azınlığı kabul etmeyeceğini, buna tahammül etmeyeceğini dile getirmiştir (Özdağ, 2003a: 46).

Yunanistan’da da durum farklı değildir. Yunanistan’da başta Batı Trakya Türkleri, Arnavutlar, Makedonlar, Çingeneler, Pomaklar ve Ulah’lar olmak üzere çeşitli etnik gruplar bulunmaktadır. Bunlardan Batı Trakya Türklerinin Lozan Antlaşmasından kaynaklanan bir kısım hakları da bulunmaktadır. Ancak Yunanistan tarafından ısrarla Türk azınlık olarak kabul edilmemekte, Müslüman Yunanlılar

olarak kabul edilmektedir. Yunanistan tarafından kendi dini liderleri olan müftülerini seçmeleri engellenmekte, camilerin inşasına izin verilmediği gibi tamirleri bile engellenmekte, müftülük gibi makamlara Yunan hükümetinin atadığı kişiler oturtulmaktadır. Ayrıca Lozan Antlaşmasına göre teminat altına alınan Türk Vakıfları'nın yönetimine Yunan hükümeti tarafından atanan devlet memurları getirilmektedir. Yunan vatandaşı olarak kabul edilen Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlıkların taşınmaz mal edinmesi ya yasaklanmış ya da alınması çok zor olan izinlere tabi tutulmuştur (Külebi, 2005).

Fransa'da azınlık kavramı ve azınlık hakları hususundaki uygulamalar farklı değildir. Fransa'da nüfusun etnik köken ve farklı inançlara göre dağılımını incelemek amacıyla bilgi toplanmasına Fransa Devleti karşıdır. Çünkü Fransız Devleti'nin benimsediği "Cumhuriyetin değerleri" kavramına göre, tüm vatandaşlar eşittir ve bu eşitliğe gölge düşürecek ayrılık ve ayrımları ortaya çıkaracak girişimlere izin verilemez. Anayasasında "Fransa Cumhuriyeti bölünemez bir bütündür" hükmü yer almaktadır, bu nedenle Fransız Devletine göre Fransız nüfusunun etnik ve dinsel kökenlerine göre ayrışımını yapmak Fransa Cumhuriyeti'ni bölmeye kalkışmaktır. 1999 genel nüfus sayımına göre Fransa'nın nüfusu 58.5 milyondur. Bu nüfusun yaklaşık 4 milyon 300 bininin etnik kökenleri farklıdır. Bunlarında yaklaşık 2 milyon 400 bini Fransız vatandaşlığına geçmiştir. Geriye kalan 1 milyon 300 bin kişi ise bir zamanlar Fransa'nın sömürgeleri olan Cezayir, Fas ve Tunus'tan gelenlerdir. Bu rakamlar yaklaşık rakamlardır çünkü Fransız Devlet İstatistik Enstitüsü, Fransız nüfusunun farklı din ve inançlara, etnik kökenine göre dökümünün araştırılmasına izin vermemektedir. Fransız hükümetinde işleri bakanı danışmanı olan Jean-Claude Barreau'nun sözleri tüm anlatılanlara ışık tutacak şekildedir:

"Fransa'ya göçmen olarak gelen bir kimse, sadece vatanını değil, tarihini de değiştirmiş sayılır. Fransa'ya gelen yabancılar şunu iyice anlamalıdır ki, Fransa'ya ayak bastıkları andan itibaren, ataları artık Fransız atalarıdır ve Fransa artık onların yeni vatanıdır" (Dikbaş, 2004).

Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki uygulamaya rağmen Türkiye'ye karşı çifte standart uygulaması ve üye devletlerinde bile uygulama birliği sağlayamadığı konularda Türkiye'nin üyeliği bakımından şartlar ortaya koyması elbette samimi yaklaşımdan uzak olmaktadır. Buna rağmen Türkiye'deki bir kısım siyasetçi ve aydınının "Avrupa'ya girip de bölünen var mı?" şeklindeki yaklaşımları da gerçeklerden uzaktır. Jan Berting ve Willem Heinemeijer'in bu konudaki tespiti şöyledir:

“Avrupa Birliği üyeleri olan ulus devletler, Avrupa Birliği’nin oluşturduğu politik yapılanma nedeni ile eskiye nazaran önemlerini yitirmekte ve böylece farklı etnik kültürlerin yeniden canlandığı görülmektedir”.

Bu görüşü destekler mahiyette AB’ye girdikten sonra, birçok AB üyesi ülkeler federalleşmeye hatta bünyelerinden yeni devletler çıkaracak bir yöne kaymaya başlamışlardır. Belçika, AB’ye girdikten sonra federal bir devlet olmuştur. İngiltere, Galler ve İskoçya’ya, özellikle İskoçya’da bağımsızlığa gidebilecek hakları AB’ye girdikten sonra vermiştir. Günümüzde AB, Fransa’da federalleşme sürecini yoğun bir şekilde desteklemektedir. Yunanistan dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu bir açıklamasında etnik kimlikler konusunda tereddütlerini sınırların güvenliği ile ilgili endişelerinden kaynaklandığını açıklamıştır:

“Azınlık konusu zaman zaman toprak talebine dönüştürülmektedir. Eğer sınırlar konusunda endişe duyulmazsa herkese kökenleri ile hitap etmekten çekinmem. Türk olsun, Bulgar olsun, Pomak olsun, çekinmeden kökenlerini telaffuz edebilirim” (Özdağ, 2003a: 46).

Avrupa Birliği’nin bu yaklaşımı onun siyasî bütünleşmede ulaşmak istediği nihai hedefin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Nihai hedef ise federal yapıda bir Avrupa Birleşik Devletleri ve doğal sonucu olarak Avrupa vatandaşlığıdır. Bu hedefin önündeki en büyük engel ise bu federal devleti oluşturan vatandaşların ulusal bilince sahip olmaları ve üst kimlik olarak bağlı oldukları ulus bilincini devam ettirmeleridir. Çünkü bu şekilde bütünleşmiş bir Avrupa Birliği uluslarüstü otoritesini kurmak için karşısında ulus bilincine sahip ulus devletler istememesi gayet doğaldır. Bu sebeple mevcut ulus devlet yapısında bulunan etnik unsurlara bireysel insan hakları kapsamında azınlık hakları adı altında ait olduğu topluluktan farklı olduğu bilinci yerleştirmekte ve bu topluluktan her türlü yönden ayrılmalari yani topluluğun bütününe tepki geliştirmesi desteklenmektedir. Bununda zamanla ulus devletin temeli olan milliyetçilik ve bir millete ait olma duygusunu körelteceği kaçınılmazdır. Bu aşamadan sonra üst kimlik arayışına giren bu toplulukların hem Avrupalı üst kimliğine geçmesi daha kolay olacak hem de içindeki topluluğa karşı bir tepki geliştireceğinden ulus devletlerin millî bir politika yürütmesini engelleyecektir. Bu durumda millî mücadeleden itibaren Anadolu toprakları üzerinde bir bütün olarak her türlü zorluğa ve düşmana karşı bir bütün olarak hareket etmiş olan Türk Milleti’nin de millî benliğini yitirmesi doğal bir sonuç olacaktır. Avrupa Birliği uyum paketleri ile birer birer değiştirilen kanunlarla getirilen, anadilde yayın, anadili öğrenme gibi azınlık hakları kapsamında yapılan değişikliklerin devamında mahalli özerklik, anadilde eğitim, Türkçe’nin yanında başka dillerinde resmi dil

olarak kabul edilmesi gündeme gelebilecek ve nihayetinde Avrupa Birliği'nin öngördüğü federal yapılanmaya kadar ulaşabilecektir. Bu ise Atatürk Milliyetçiliğinin sonu demektir. Atatürk Milliyetçiliğinin sonu ise bu temeller üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin sonu anlamına gelmektedir.

2.3.1.2.2. Avrupa vatandaşlığı meselesi

Vatandaşlık kavramı bir devlet içerisinde yaşayan halk ile devlet arasındaki hukukî bağı tanımlar. Halklar millî devlet sınırları içerisinde millî aidiyetin modern devletlerde üyeliğin meşru temelini teşkil ettiği vatandaşlık kanunları ile organize olmuşlardır. Bu şekli ile de millî vatandaşlık iki şekilde anlaşılır; birincisi millî sınırlar içerisindeki millî devlet ve millî toplum arasındaki uyum, ikincisi ise fertlerin hak ve vazifelerinin kaynağı olan aynı zamanda kolektif kimliği de belirleyen millî aidiyettir. Böylece millî vatandaşlık, bir taraftan millî sınırlar içerisinde belirli hak ve mecburiyetlerle yüklenmiş bir hakkı ifade ederken, öte yandan millîyet zemininde diğerlerini bir takım haklardan mahrum bırakan bir vasıta olmaktadır (Baydur, 2001: 205).

Vatandaşlık kavramı ile bağlantılı olan diğer bir kavram ise kimliktir. Çünkü bir insanın kendine ait bir kimliği olduğu gibi bir ulusun da kendine ait bir kimliği vardır. Yurttaşlar, ait oldukları ulusun kimliği ile biçimlenirler ve kendilerini diğer ulusun fertlerinden ayırırlar. Kimliği oluşturan temel öğeler ise, maddi ve fiziksel öğeler, tarihsel öğeler, psikolojik kültürel öğeler, sosyo psikolojik öğelerdir. Bu öğeler kişisel kimlik oluşumunu belirlediği gibi ulusal kimliğin oluşumunu da belirleyen öğelerdir. Ad, toprak, para ve benzeri sahip olunan şeyler, oturlan yerin idaresi gibi fiziksel düzenleme ve fiziksel görünüm gibi öğeler maddi ve fiziksel öğeleri oluşturur. Tarihsel öğeler ise, kuruluşla ilgili olaylar, akrabalıklar, ülkenin kurucuları, kahramanları ve benzeri kökensel öğeler, etkileyici olaylar, inançlar, alışkanlıklar, örf ve adet gibi öğelerdir. Din, ideolojik inançlar ve benzeri kültür sistemleri, dünyaya bakış açısı, bireysel ve toplumsal normlar ve alışkanlıklar ise psikolojik kültürel öğeler içerisinde yer alır. Sosyo psikolojik öğeler de ad, statü, cinsiyet, meslek, toplumsal görevler gibi sosyal referansları, toplumsal değerleri ve beklentileri içine almaktadır (Özden, 2005).

Avrupa Birliği'nin bugün gelmiş olduğu noktada uluslararası bir siyasal bütünleşme ile Avrupa vatandaşlığı altında ulusal kimliklerin üstünde bir "üst kimlik" yaratılma çabası bulunmaktadır. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde de bu

hususla hukuksal ve yapısal değişikliklere gidilmesi gerekecektir. Atatürk Milliyetçiliği esasına dayanan ve bu hususu anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi dahi teklif edilemez maddeleri içerisine koyan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu süreç içerisinde, kaybedeceği temel değerlerin neler olduğunu anlamak için öncelikle Atatürk İlkelerinde vatandaşlık kavramının ve bu kavrama yüklenen anlamın ortaya konulması gerekmektedir.

Atatürk Milliyetçiliği'nde vatandaşlık kavramı millet kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Nitekim Atatürk bir çok konuşmasında her iki kavramı aynı anlamda kullanmıştır:

“Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetinin olgunluğudur. Millet varlığını ve yurt etkinliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve her şeyini ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir milletin en yenilmez silahı ve aracıdır. Bu sebeple Türk Milleti'nin idaresinde ve korumasında millî birlik, millî duygu, millî kültür en yüksek gördüğümüz ülküdür” (Baykal, 1992: 329).

Atatürk'ün millet tanımlarındaki ifadeler kültürel millet anlayışını benimseyen, kökene, ırka vurgu yapmayan bir tanımdır:

“Bir harstan (kültürden) olan insanlardan mürekkep cemiyete millet denir dersek milletin en kısa tarifini yapmış oluruz... Millet; dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasî ve içtimai heyettir... Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir”.

Bu tanımlama cümlelerindeki her bir kelime özenle seçilmiştir. Örneğin “Türkiye halkına” kelimesi tekil kullanılmıştır “Türkiye halklarına” denilmemiştir. Yani Anadolu sınırlarında yaşayan herkes din ve ırk farkı gözetmeksizin Müslüman, Hıristiyan, Musevi, Sünni ya da Alevi, Ortodoks ya da Katolik, Türk, Kürt, Çerkez, Rum, Yahudi, Ermeni veya Süryani ayrımı yapılmadan Türk Milleti olarak tanımlanmıştır. Ayrıca devletin isminin de “Türk Cumhuriyeti” şeklinde değil de “Türkiye Cumhuriyeti” şeklinde olması da gelişiğüzel bir rastlantı değil aynı felsefî düşüncenin ürünüdür. Bu bakımdan “Türkiye devleti” ibaresi, etnik kökeni, dili ve kültürü ne olursa olsun, belli bir coğrafya (Misak-ı Millî sınırları) içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olan yeni devleti ifade etmektedir (Özden, 2005).

Bu nedenle Milliyetçilik İlkesi ırk ya da din değil, bin yılda oluşmuş bir kültür ortaklığı üzerinde yükselir. Etnik “alt kimlik”leri yurttaşlık bağıyla oluşan ulusal “üst kimlik”in doğal parçaları sayar. Bu topraklar üzerinde yaşayan herkesin eşit haklara sahip bireyleri olduğu ilkesine dayanır (Kışlalı, 2005). Türk kimliği oluşum sürecinde de Cumhuriyetin kurucuları, Türk kimliğini “kültürel aidiyete” ve “yurttaşlık mensubiyetine” dayanan bir muhtevaya sahip olarak mütalaa etmişlerdir.

Bu özelliği itibariyle Türk kimliği, siyasî sınırları dahilindeki bütün farklı kesimleri kapsayıcı ve bütünleşmeyi sağlamaya yönelik bir şekilde düşünülmesi gerekmektedir (Yalçın, 2005).

Avrupa Birliği ulaştığı siyasal birlik olma sürecinde Avrupalılık kimliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Avrupa Birliği'nin kurumsallaşması ve siyasal bütünleşme açısından bir üst kimlik olarak "Avrupa Kimliği"nin olması hususunda genel bir kanı vardır (Akdoğan, 2004: 1). Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi'nin Cariplo Vakfı'nda 15.07.2002 tarihinde yaptığı konuşmada, AB hükümlerinin tanınması için halkların katılımına ihtiyaç olduğunu bununda anayasal doküman ve Avrupa Birliği vatandaşlığı ile sağlanabileceğini ve Avrupa vatandaşlığı konseptinin, hangi formu alırsa alsın Avrupa Projesi'nin merkezinde olması gerektiğini belirtmiştir (Prodi, 2002). Aynı şekilde Joschka Fisher, Berlin Humboldt Üniversitesi'ndeki 12 Mayıs 2000 tarihli konuşmasında Avrupa entegrasyonunun tamamlanmasının Avrupa ve ulus devletlerin arasında egemenliğin bölümü esası ile başarılı olabileceğini, bunun da ulus devletlerin yanında vatandaşlardan oluşan bir Avrupa ile mümkün olabileceğini, Avrupa Parlamentosu'nun her ikisini de temsil etmesi gerektiğini belirtmiştir (Fischer, 2000).

İlk defa 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile kabul edilen Avrupa vatandaşlığı kavramı bir anda ortaya çıkmamış kademe kademe bu noktaya gelmiştir. AB'nin kendine özgü kurumlar oluşturması ve yasalar çıkartıp yürütmesi, bunların üye ülkelerin iç uygulamalarından üstün olması, üçüncü ülkelere karşı tek tip uygulamaların olması, tek paraya geçilmesi, bayrak, marş gibi gelişmeler bir yerde Avrupa vatandaşlığı kavramını kendiliğinden ortaya çıkartmıştır. Avrupa Birliği vatandaşlığı bugünkü düzenlemesi ile üye ülke vatandaşlarına ek hak ve yükümlülükler getiren bir yapıdadır. Maastricht Antlaşmasınının 8. maddesinde yapılan düzenleme ile getirilen haklardan serbest dolaşım hakkı, Avrupa Parlamentosu ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı Avrupa Birliği vatandaşlarına tanınan haklardan bazılarıdır. Netice de bir İngiliz Paris Belediye Başkanı olabilecek veya bir İrlandalı, İtalya'dan Avrupa Parlamentosu'na girebilecektir (Avrupa Vatandaşlığı, 2005). Aynı durum Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinde de söz konusu olabilecektir. Örneğin bir Fransız, Diyarbakır ilinden belediye başkanı olabilecektir. Bu durumda Avrupa Birliği'nin uyum sürecinde Türkiye'den mahalli idarelere daha fazla özerklik tanınması

yönündeki taleplerin ileride Türkiye için ne anlama gelebileceğini de düşünmek gerekmektedir.

AB'nin resmi belgelerinde ve genel kültür politikasında da, iki çeşit kimlik vurgulanmaktadır. Bunlar Avrupalı kimliği ve üye devletlerin millî kimlikleridir. 1997 yılında İspanya eğitim bakanı olarak görev yapan Juan M.Delgado-Moreira "Avrupa Kimliğinin Yaratılması" başlıklı yazısında Avrupa kimliğinin AB yönetimi tarafından diğer kimliklerin önüne geçirildiğini ve resmi belge ve bildirimlerde de bunun açıkça görüldüğünü belirtmiştir. Pek çok yasal ve ekonomik uyum paketi fırsat eşitliği ve adaletin göstergesi olarak sunulsa da sonuçta Avrupa kimliğini güçlendirme ve diğer kimlikleri göz ardı etme işlevi görmektedir. Moreira'ya göre, AB yönetiminin Avrupalılık bilincini yaratmak için kullandığı söylemler, Avrupa kimliği teorisine dayanmaktadır. Bu teori, öngördüğü değerlerin halka benimsetilmesi bakımından tepeden inme, dayatmacı bir tutum sergilemektedir. Yani Avrupalı kimliği bilinci, sistematik olarak yönetim tarafından dolanımaya sokulmaktadır. Bu anlayışta vatandaşların politik aktivitesi gerekli görülmemekte yalnızca AB'nin zeminini oluşturan kültürel temelin farkında olmaları hedeflenmektedir. Yine Moreira'ya göre, AB yönetiminin resmi haber ve bildirimlerini, tutum ve bakış açılarını çevreleyen bu Avrupalı kimliği söyleminde, her azınlığın katkıda bulunduğu çok kültürlü bir birlik yaratma amacı değil, zaman içerisinde gerçekleşecek teknik yapılanmalarla bir süper devlet yaratma amacı güdülmektedir. Yani AB, milliyetçilik söylemini ve ulus devlet anlayışını bütün bir Avrupa'ya uygulamaya çalışmaktadır. AB'nin Avrupalı kimliğini ortaya koyuş şekli bir resmi milliyetçilik örneğidir. Birlik bütün kalbiyle bir süper devlet yaratmak istemektedir. AB'nin bir ulus devlet formunda inşa edildiğini Kevin Robins "Türkiye Avrupa ve Kimlik Sorunu" isimli yazısında şu şekilde vurgulamıştır:

"Yeni Avrupa, ulus devletin kurulu olduğu aynı simgesel temel üzerinde inşa etmektedir. Bayraklar, marşlar, pasaportlar, madeni paralar, bunların hepsi ilk ortaya çıkan (ulus) devletin varlığını çağrıştıran ikonlar olarak işlev görüyorlar. Resmi Avrupa Kültürü konusunda söylem çok anlamlıdır. Söylem tamamen uyum, bütünleşme, birlik, güvenlik üzerine yoğunlaşmıştır" (Sarp, 2004).

Nitekim Avrupa Birliği üyesi devletlerden Danimarka'da, Avrupa Birliği vatandaşlığını öngören Maastricht Antlaşmasının kabulüne yönelik halk oylamasında sonuç Danimarka'nın egemenliğine ve millî kimliğine zarar verecek kaygısı ile olumsuz çıkmış ve halk siyasî birlikle beraber ortak vatandaşlık ile alakalı tereddütlerini referandum yoluyla dile getirmiştir. Danimarka ayrıca bir deklarasyon yayımlayarak Avrupa vatandaşlığı hususunda detaylı bir açıklama yapmıştır:

“...bahsi geçen vatandaşlık, Danimarka hukukî sistemi içerisinde yer alan ve Danimarka Krallığı Anayasası’nda ifadesini bulan vatandaşlık konsepti ile tamamen farklı bir politik ve legal bir kavramdır. Avrupa Birliği Antlaşması’nda ki hiçbir hüküm, millî vatandaşlık benzeri bir vatandaşlığı ima etmez kaydını getirmiştir. Ek olarak da, Danimarka’nın anayasal, hukukî ve idari kanunları gereğince Birlik vatandaşlığını elde etme, Danimarka vatandaşlığının sağladığı hak, vazife, imtiyaz veya avantajları temin etme imkanını vermez” (Baydur, 2001: 218).

Benzer bir tepki de Alman Anayasa Mahkemesi’nden (FAYM) gelmiştir. FAYM, Maastricht Antlaşması ile ilgili verdiği bir kararında, Avrupa halkının olmadığına ve Maastricht’in ulusal egemenliği ve demokrasiyi tehdit ettiğine karar vermiştir. FAYM’nin kararının gerekçesinde demokrasinin homojen bir halk topluluğunun varlığını gerektirdiği, Avrupa Birliği’nin homojenlik içermediğinden bir Avrupa demokrasisi ve Avrupa yurttaşlığından söz edilemeyeceğini belirtmiştir. FAYM’ye göre AB’nin müdahale alanı öylesine genişlemiştir ki, simgesel olarak klasik devlet işlevleri kabul edilen ve Birlik üyesi öteki ülkelerin neyin nasıl yapılmasının gerektiğini söylemeyecekleri alanlara doğru yayılmıştır. Ayrıca FAYM, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’nın ulusal hukuka müdahale eden yetki verme yetkisini reddetmiştir (Çelebi, 2002: 120-130).

Avrupa Birliği Anayasası’nın bir çok maddesinde Avrupa Birliği vatandaşları ile ilgili olarak çeşitli hükümler bulunmaktadır. Örneğin anayasanın 2. maddesine göre, üye ülke vatandaşları arasında herhangi bir ayırım yapılmayacaktır. 3. maddesine göre Avrupa Birliği, vatandaşlarına iç sınırın bulunmadığı tek bir pazar sunmakta mükelleftir. 4/2. maddesinde, Birlik vatandaşları arasında yapılan her türlü ayırım yasaklanmıştır. 10/2 maddesinde, Birlik vatandaşlarına sağlanan haklardan ayrıntılı olarak söz edilmektedir. Avrupa Birliği vatandaşlarının temel hakları arasında, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı, sığınma hakkı, diplomatik korunma hakkı, Avrupa Parlamentosu’na dilekçe verme hakkı, Avrupa Ombudsmanı’na başvurma hakkı ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu yükümlülüklerin sonucu olarak Anayasamızda ve ilgili yasalarda Türk vatandaşları ile Birlik vatandaşları arasında ayırım yaratacak nitelikte olan hükümlerin kaldırılması gerekecektir (Atar ve Gümüş, 2005: 27).

Avrupa Birliği vatandaşlığı ile amaçlanan ulus devletlerin üst kimlik vasıflarının zaman içerisinde kaybolarak Avrupa vatandaşlığı üst kimliğinin oluşturulmasıdır. Bu amaçla Avrupa Birliği, anayasası ile, bayrağı ile, marşı ile, yasama, yürütme ve yargı organları ile aynen bir ulus devlet şekilde yapılmakta,

siyasî bütünleşmenin nihayetinde yeni bir ulus devletinin meydana getirileceğinin işaretlerini vermektedir. Avrupa Birliği'ne üye olmayı ulusal politika haline getiren Türkiye de bu yeni oluşum içerisinde yer almak amacıyla Avrupa Birliği tarafından talep edilen her türlü siyasî ve hukuksal yapı değişikliklerini yerine getirmektedir. Tam üyelik müzakerelerine başlayacak olan Türkiye'nin bu süreç sonunda üye olup olmayacağı belli olmamakla birlikte - çünkü Avrupa Birliği bu hususta hiçbir garanti vermemektedir - değişen şartlarla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yapısında geri dönüşmeyecek değişiklikler olacağı kesindir. Avrupa vatandaşlığı üst kimliği ile Türk üst kimliğinin zayıflayacağı böylelikle Atatürk Milliyetçiliği'nde hedeflenen bütünleştirici felsefenin yok olacağı kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu sonucun doğuracağı neticeler ise Türkiye Cumhuriyeti'nin parçalanmasına kadar gidebilecek derecede iç ahengin bozulmasıdır. Çünkü "ulusal güvenlik ulusal kimliğe bağlıdır" diyen Paul A.Kowert şöyle devam etmektedir:

"Ulusal kimlik parçalandığında bunun uluslararası ilişkiler için anlamı şunlardır: İç savaşlar, krizler, değişen ittifak yapıları, var olan devletlerin dağılması ve yenilerinin oluşması" (Özdağ, 2003a: 56).

Bununla birlikte zaman içerisinde Atatürk'ün Türk Milletine ve millî birliğine olan güveni ve onun insanlara milliyet duygularını unutturup onları bir dünya devleti halinde birleştirme düşüncesinin gerçekçi olmadığı hususundaki öngörüsünün doğruluğu da ortaya çıkacaktır. Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Bilirsiniz ki milliyet nazariyesini, millet idealini çöktürmeye çalışan nazariyelerin dünya üzerinde uygulama kabiliyeti bulunmamıştır. Çünkü tarih, hadiseler ve müşahedeler, hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hakim olduğunu göstermiştir. Ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük ölçüde fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissinin öldürülmediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir" (Sarıay, 1990 : 87).

2.3.1.3. Halkçılık ilkesi ve Avrupa Birliği

Halkçılık İlkesi, Atatürkçü siyasal rejimin gelişme süreci içerisindeki anlamı, siyasal demokrasi olmuştur (Özbudun, 1998: 115). Bu anlamı ile de Halkçılık İlkesi bireyler arasında hiçbir fark ayrılığı görmemek, topluluk içinde ayrıcalık kabul etmemek, halk adı verilen tek ve eşit varlık tanımak görüş ve tutumu olarak tanımlanmaktadır. Halkçılık, halk devleti, halk yönetimi halkın kendi geleceğine egemen olması, yani siyasi demokrasi olarak kabul edilir.

Halkçılık İlkesi, yurdu ayrıcalık iddialarından ve sınıf kavgalarından koruyan bir ilkedir. Halkçılığın birinci unsuru demokratlık, ikinci unsuru milletin

genel hakları dışında hiçbir kişiye veya topluluğa ayrıcalık tanımamak, üçüncü unsuru ise sınıf mücadelesini kabul etmemektir. Bu unsurlardan ikinci unsur yani eşitlik unsuru yasalar önünde eşitliği gerektirir ve toplum hayatında her türlü ayrıcalığı reddeder. Herhangi bir kişiye aileye veya zümreye yahut bir topluluğa ayrıcalık tanınmaz. Kim olursa olsun yasalar ve kamu kurumları önünde kesinlikle eşittir. Atatürk'e göre:

“Türkiye halkı ırksal veya dinsel ve kültürel yönden birleşmiş, biri diğerine karşı, karşılıklı hürmet ve fedakarlık hisleriyle dolu ve kaderi , geleceği ve çıkarları ortak olan bir toplumdur” (Atatürkçülük, 1983 : 35).

Halkçılık İlkesi, Atatürk'ün bu konudaki öz konuşmalarına dayanan bir seyir izleyerek 1927 yılında CHP tüzüğünde ilke olarak kabul edilmiş ve CHP Kongresindeki parti programında şu şekilde açıklanmıştır:

“ İrade ve hakimiyet kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin devletin vatandaş ve vatandaşın devlete karşı vazifelerini tamamıyla yerine getirmek için kullanılması, partinin başlıca prensiplerindedir. Kanunlar önünde mutlak bir eşitlik kabul eder, hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan yurttaşları, halktan ve halkçı olarak kabul ederiz ” (Giritli, 1992a: 455).

Halkçılık İlkesinin özünü oluşturan eşitlik ilkesi anayasamızın 10. maddesinde teminat altına alınmıştır. Anayasamızın 10. maddesine göre:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz ” (Anayasa, 2005).

1998 ilerleme raporlarında bulunmayan ancak 2000 yılı ilerleme raporundan itibaren bütün ilerleme raporlarında yer alan Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde gerçekleştirilmesi istenen diğer bir talepte Fener Rum Patrikhane'sine özel bir statü tanınarak Fener Rum Patriği'nin ekümenikliğinin tanınması ve din adamı ihtiyacının karşılanması için Heybeliada Ruhban Okulu'nun, Fener Rum Patrikhane'sine bağlı olarak devlet denetiminden ayrışık olarak açılmasıdır. Din ve vicdan özgürlüğü adında yapılan bu talepler basit bir problem olarak kabul ettirilmeye çalışılsa da Fener Rum Patrikhanesi'nin tarih içerisinde oynadığı rol ve bugün gerçekleştirmek istediği idealler incelendiğinde bunun bugün İstanbul'da yaşayan ve sayıları 1500-2000 kişi arasında değişen Rum azınlığın din ve vicdan özgürlüğünü sağlamak değil, Vatikan benzeri devlet içinde devlet yaratmak olduğu görülmektedir. Her türlü ayrımcılığı ve ayrıcalığı reddeden Halkçılık İlkesi'ne göre bir cemaate, toplumun diğer vatandaşlarından ayrı ve egemenlik ilkesine de aykırı bir kısım haklar verilmesinin Halkçılık İlkesi'ne aykırı olacağı ortadadır. Bu sebeple Avrupa Birliği uyum sürecinde Fener Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu, Halkçılık İlkesi'ne aykırı bir mesele olarak kabul edilmiştir.

2.3.1.3.1. Fener Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu meselesi

Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihsel süreç içerisindeki yerine bakıldığında 1453 yılında İstanbul'un fethi ve Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasından önceki dönemde sürekli düşüş yaşadığı ve hatta ekümeniklik iddiasından vazgeçip Milli Rum Kilisesi statüsüne düştüğü görülmektedir. İstanbul'un fethinden önce Ortodoks Dünyası'ndaki siyasal gelişmelere paralel olarak İstanbul kilisesinin yanı sıra var olan patrikhane statüsündeki Antakya, Kudüs ve İskenderiye kiliselerine özerk yada başına buyruk statüde Rusya, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Kıbrıs, Yunanistan, Gürcistan, Finlandiya, Polonya ve Arnavutluk kiliseleri de eklenmiş, bunun sonucunda "Yeni Roma Ekümenik Patrikhanesi" adını taşıyan İstanbul kilisesinin otorite alanı giderek daralmıştır. Gelişen süreç içerisinde de Fener Patrikhanesi bu kiliseler üzerinde siyasal güç nedeniyle dünyevi hakimiyet, ekümeniklik iddiasını kaybetmiştir. Fener Patrikhanesi ekümeniklik iddialarından 7. yy. dan itibaren vazgeçmiştir. Asıl konumu olan Milli Rum Kilisesi'ne dönüşmüştür (Özyılmaz, 2000: 11).

İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in ele aldığı ilk konulardan biri Ortodoks kilisesinin varlığını devam ettirmek olmuştur. Osmanlı yönetimi, toplum üzerindeki yetkilerini ve kamu hizmetlerini, yönetim, vali, askerlik ve adaletle sınırlandırıldığından bunlar dışında kalan eğitim, haberleşme, sosyal güvenlik, nüfus, sağlık, dini işler ve yardımlaşma hizmetleri millet teşkilatlarına yada bu amaçla kurulmuş vakıflara bırakılmıştır. Tanzimat dönemine kadar devam eden süreçte Patrikhane de gayrimüslim cemaatin kendi aralarındaki nikah akdi, feshi, çeyizi, nafaka veraset ve vesayet işlerini yürütmüştür. Ayrıca okul açabilme ve programlarını serbestçe düzenleyebilme yetkisine de sahip olmuştur. Osmanlı hükümeti kiliselerde papazların vaaz ve öğütlerini, din işlerine karışmak olacağı gerekçesiyle gözetleyip denetlememiş ve aynı gerekçe ile gayrimüslimlerin okullarını da kontrol etmemiştir (Özyılmaz, 2000: 19).

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemde herhangi sorun yaratmamış olan sistem Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile dış müdahalelerin bir kaynağı olmuştur. Böylelikle büyük devletler azınlıkları himaye etmek, azınlık haklarını korumak bahanesi ile Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma fırsatı kazanmışlar, Osmanlı Devleti üzerinde etki sağlayarak onun mirasından pay kapmak için birbirleri ile yarış etmişlerdir. Bu siyasi gelişmelerle 3 Kasım 1858'de Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile müslümanlar ile gayrimüslimlerin haklar bakımından eşitliği ilkesi kabul edilmiştir.

Bu sayede Ortodoks azınlıklara da diğer azınlıklar gibi yeni hak ve hürriyetler tanınmış imparatorluk sınırları içerisinde bulunan bütün Ortodoks kiliselerine, eğitim, öğretim ve din işlerinde geniş haklar verilmiştir. Birinci Dünya Savaşına kadar süren bu durumdan, özellikle Rum Ortodoks Kilisesi geniş ölçüde yararlanmışır. Din perdesi altında Yunanistan'ın bağımsızlığı, Osmanlı Devleti'nden ayrılması Anadolu'da bulunan topraklar üzerinde Büyük Yunanistan kurulması yolunda yoğun çalışmalar yapmıştır (Özyılmaz, 2000: 25-26).

Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Fener Rum Patrikhanesi İstanbul'un Yunanistan'a ilhaki veya hiç olmazsa uluslararası idare kavuşturulması yönünde faaliyete geçmiş ve Türklerin meskun olduğu mahallerde onları göçe zorlamak için sık sık yangınlar çıkartmıştır. Mondros Mütarekesini, Anadolu'nun taksimi için eşi bulunmaz bir fırsat gören Patrikhane uzun süreden beri Yunan Kilisesi haline gelmiş, bir taraftan da bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başlamıştır. Patrikhane üyelerinden Sofokles Hüdaverdioğlu'nu Mart-Nisan 1919 da İç Anadolu Rumlarının toprak isteklerini savunmak üzere Paris ve Londra'ya göndermiştir. Rum Ortodoks Patriği, İzmir'in işgalinden altı gün önce "Osmanlı Rumları'nın her türlü tebaalık sorumluluklarından muaf olduklarını" ilan etmiş, işgal üzerine ise Yunan ordularının Hıristiyanlık adına mukaddes cihat yaptıklarını söyleyerek Türkiye'deki Rumların Yunan ordusuna katılmaları için resmen beyanname yayınlamıştır. Patrikhane'nin bu faaliyetleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir kararına da yansımıştır:

"Osmanlı işgali altında yaklaşık dört yüz yıl süresince, Yunan dil ve kültürünün muhafazasında sembol rolü oynayan İsa'nın Doğu Kilisesi, Yunan milletinin kurtuluşu için yapılan mücadelelere o suretle aktif olarak katılmışır ki, bu nedenle Yunanlılık ile Ortodoksluk arasında belirli bir ayniyet mevcut bulunmaktadır" (Özyılmaz, 2000: 41-48).

Milli mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından 20 Kasım 1922'den 24 Temmuz 1924'e kadar yaklaşık iki yıl süren Lozan Konferansı sırasında da başta Atatürk olmak üzere Türk idarecilerinin kesin kararı, hem azınlık meselesini yurt içinde ve yurt dışında milletler arası bir statüye kavuşturmak, hem de azınlıklara ait patrikhane, hahamhane, kilise, havra, yabancı mektepler vs. gibi müesseseleri ortadan kaldırmaktı. Atatürk bu hususu yabancı kamuoyuna ilan etmek maksadı ile, Lozan görüşmelerinin devam ettiği sırada New York Herald gazetesi muhabiriyle 4 Mayıs 1924 tarihinde yaptığı mülakatta aynen şöyle ifade etmiştir:

"Hilafetle beraber Türkiye'de mevcut olan Ortodoks ve Ermeni Kiliseleri, Patrikleri ile Musevi Hahamhaneleri'nin ortadan kalkması lazımdır ... Halife'nin ve Patrikhane'nin

bu imtiyazatı kavaninimizin esasına teşkil etmişti. Bu nizamât vaktinde müdebbirane bile olsaydı yine bir tehdit teşkil eylerdi. Zira terakkıyatımızı te'hir ve işgal eyledi ve bu sebeple yalnız Türkiye, Avrupa'da komşusu olan bütün milletler arasında geride kaldı. Hükümet işlemiyordu. Patrikhanelerin veya hilafetin itirazatına maruz olmaksızın hiçbir ıslahat veya terakkiperver fikri usul-i idaremize idhal edilemiyordu. Mamafih usullerimizden bazılarının tebdili zamanı geldi ... Patrikhanelerin hiddetini tahrik etmeden usul-i tedrisimiz tebdil edilemezdi . Bunlar muavenet maksadıyla daima ecnebi Hükümetlere müracaat ediyorlardı. Asırlardan beri Rusya, İstanbul Rum Patrikliği üzerindeki hegemonyası sayesinde işlerimiz üzerinde muzır bir nüfus sahibi oldu. Rum Ortodoks ve Ermeni Patrikhaneleri vasıtasıyla idare usulümüz, diğer kilise ve Yahudilerin hamambaşlarını tasdike mecbur olduk ... Türkiye'de Mektepler ve kiliseler tahrikatın ocağı idi ... ” (Süslü, 1991: 1020-1021).

Ancak Lozan'da Hahamhane ve Patrikhaneler kapatılamamış, ama bunların faaliyetleri sadece din işleriyle sınırlı tutulmuş, dünyevi işlerle, siyasetle uğraşmaları, ideolojik çalışmalarda bulunmaları yasaklanmıştır.

Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Antlaşması ile oluşturulan statüye göre bugün Türkiye'de yaşayan Rum azınlığın kilisesi konumundadır. Siyasi işlerle uğraşması yasaklanmıştır. İdari bakımdan Eyüp Kaymakamlığı'na bağlıdır. Devletle olan yazışmalarını bu kaymakamlık aracılığı ile yürütür. Yine Lozan statüsüne göre, Batı Trakya Müslüman Türkleri'nin başındaki Müftü ne ise Patrik de odur. Fakat yakın tarihimizdeki gelişmelere baktığımız zaman, Patrikhane ve Patriğin tabi olduğu kurallara uygun hareket etmediği görülmektedir. Ardından Lozan'da oluşan statüsünü kabul etmemekte ve bunu değiştirmek için uğraş vermektedir (Güler, 2004: 135).

Yakın tarihimizde meydana gelen Sovyetler Birliği'nin dağılması, Afganistan'ın kontrol altına alınması çalışmaları, Kafkas hinterlandı ve enerji koridorlarının korunması, Irak'a müdahale gibi siyasi gelişmeler küreselleşme adı verilen modern sömürgecilik ideolojisinin Balkanlar üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Balkanlar'ın geçmişten gelen ve günümüzde de aynı şekilde anlamını koruyan Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen jeopolitik özelliği ile birlikte son siyasal gelişmeler neticesinde Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda doğrudan etkili olma imkanına da kavuşmuştur. Bu nedenle Avrupa Birliği Balkanları da içine alacak doğruya doğru genişleme stratejisini benimsemiştir. Bu strateji Roma İmparatorluğu'nun yeniden ihyası şeklinde dini bir arka planı da içine almaktadır. Bu planın gerçekleşmesi içinse Fener Rum Patrikhanesi'ne büyük rol düşmektedir. Balkanlar'da yaşayan halkların önemli bir bölümü Ortodoks'tur. Avrupa Birliği Balkanlar da kontrolü ele geçirmek için maddi gücü ile birlikte Ortodoksluğu da kullanmak istemektedir. Bunu da Fener Rum Patrikhanesine ekümenik bir statü

kazandırarak ve Patrikhane'nin tüm Ortodoks dünyası üzerindeki egemenliğinin tanınmasını sağlayarak başarmak istemektedir. Bu sebeple Fener Rum Patriği'nin gayri resmi olarak taşıdığı "Yeni Roma'nın Ekümenik Patriği" unvanı Avrupa Birliği ve onun değerleri tarafından tanınmaktadır. Burada "Yeni Roma" dan kastedilen şey yıkılmış olan Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) yeniden ihyasıdır (Gökçen, 2004b).

Avrupa Birliği tarafından ekümeniklik ile ilgili taleplerde bulunulmasının diğer bir nedeni de Rusya'da yaşanan siyasi gelişmeler ve neticesinde Rusya'nın izlediği politikalar ile Kafkaslardaki etkinliğini artırmasıdır. Dünya'da 300 milyon civarında Ortodoks yaşamaktadır ve bunların büyük kısmı Rusya'da bulunmaktadır. İstanbul'daki Ortodoks Patrikhanesi'nin ekümenikliğinin tanınması Moskova Kilise'sinin etkinliğinin kırılmasını ve Avrupa Birliğinin Rusya'daki Ortodoksları kontrol altına alınmasını da sağlayacaktır (Gökçen, 2004a).

Bu amaçla Fener Rum Patrikhanesi 1990 yılından itibaren şu dört amacı gerçekleştirmek için çalışmaktadır (Güler, 2004 : 135-136):

1. Ekümeniklik unvanı alarak, 1500-2000 kişilik cemaatin "Azınlık Kilisesi" dini makamı olmaktan çıkarak Vatikan benzeri özel ve özerk bir evrensel, siyasi, dini makam haline gelmek.
2. 1971 yılında kapanan Heybeliada Ruhban Okulu'nu açarak buraya yabancı öğrenci de almak.
3. Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek, ibadete açılmasını sağlamak.
4. Patrik seçiminde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorunluluğunu kaldırmak.

Vatikan benzeri bir statü oluşturulmak istenildiği, Deutche Welle Radyosu'nun 15 mart 2002 tarihli yayınında da vurgulanmıştır:

" ... Fener Rum Patriği, yurt dışında "ekümenik patrik yani evrensel dini lider olarak kabul ediliyor. Oysa Türkiye merkezi İstanbul Fener olan bir "Vatikan" oluşmasını istemedi, istemiyor. Bu nedenle Fener Rum Patrikliği, muhatabı Eyüp Kaymakamlığı olan bir hukuki statüye indirildi. Oysa ekümenik statü kabul edilirse Ruhban Okulu da açılırsa, Fener Rum Patriği burada yetiştirdiği din adamlarını dünyanın her tarafındaki Ortodoks kiliselerine atama yetkisini de kazanacak. Yani ekümenik statüsünün kabulü ile Ruhban Okulu'nun açılması birbirine doğrudan bağlı " (Gökçen, 2004a).

Fener Rum Patriği Bartholomeos, Avrupa Birliği'nden almış olduğu güç ile bir azınlık kilisesinin ruhani lideri gibi değil bir devlet başkanı gibi davranmakta ve yurt dışı gezilerinde ve katıldığı toplantılarda "Ecumenical Patriarch and Archbishop of Constantinople and New Rome" sıfatını kullanmaktadır. Kullanılan bu unvan

Lozan görüşmelerine ve Lozan'da Türkiye'ye verilen sözlere ters düşmektedir. Patrik'in evrenselliği, Türkiye tarafından kabul edilmediği gibi İstanbul, İngilizce'de de İstanbul olarak kullanılmaktadır. Bartholomeos'un Constantinople ismini kullanmakta ısrarlı olması, asıl amacının ne olduğunu göstermektedir. Yeni Roma Patrikliği ise açıkça Patrik'in Doğu Roma İmparatorluğu özlemini göstermekte, bunu gerçekleştirmek içinde tüzel kişilik hakkı talep edilmektedir. Avrupa Birliği tarafından da desteklenen bu talep elde edilip Fener Rum Patrikhanesi'nin tüzel kişilik kazanması halinde Bartholomeos amaçları doğrultusunda çok büyük imkanlara sahip olacaktır. Bu şekilde Patrikhane; dava açma, mal edinme, vakıf ve dernek kurma, Ayasofya'nın Patrikhane'ye devri dahil tüm eski Ortodoks mal ve mülklerinin geri alma, İstanbul dışındaki eski akropolitliklerini resmen tanıtmaya, yeryüzündeki bütün Ortodoks Patrikleri ile bağımsız kiliselerin ve bunlara bağlı tüm kiliselerin evrensel tahtı, Ekümenik Patrik olarak yurt içinde ve dışında tanınma, devlet başkanı statüsünde protokolün ön sıralarında yer alma gibi birçok haklar elde etmiş olacaktır. Bu ise Vatikan statüsünde, devlet içinde devlet kurulmasına sebebiyet verecektir. Bu konuda Yunan To Vima gazetesindeki 20 Eylül 1995 tarihli "Patrikhane ve Türkiye'nin Gerçek Siyasi Çıkarları" başlıklı yazıda şöyle denilmektedir:

"BM, Avrupa Parlamentosu, Dünya Kiliseler Birliği Konseyi, dünyadaki bütün Ortodoks kiliseler, ABD başkanı, Papa (Vatikan), Patrikhaneyi Ortodoksların merkezi olarak kabul ediyorlar ..." (Gökçen, 2004a).

Atatürk, fesat ve hıyanet ocağı olarak gördüğü Patrikhane'yi Türkiye Cumhuriyeti topraklarından çıkarmak için çok uğraşmış ancak bu mümkün olmamıştır. Atatürk bu konuda şöyle demiştir:

"... Fakat bir fırsat ve hıyanet ocağı bulunan, memlekette ayrılık ve anlaşmazlık tohumu saçan, Hıristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felaket kaynağı olan Rum Patrikhanelerini artık topraklarımız üzerinde bırakmayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazisi üzerinde bir yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakiki yeri Yunanistan'da değil midir?" (Evsile, 1999: 97).

Bugün yaşanan gelişmeler Atatürk'ün sözlerinin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.

Fener Rum Patrikhanesi'nin Ayasofya'nın yeniden kilise olarak ibadete açılması girişimlerinden birisi de 19-25 Ağustos 2001 tarihinde Paris Sorbon Üniversitesi'nde, Cumhurbaşkanı J. Chirac'ın himayesinde yapılan 20. Uluslararası Bizans Araştırmaları Kongresi'dir. Konferansa Hollanda, Sırbistan, Yunanistan, Romanya, İtalya, Almanya, İngiltere, ABD, Ukrayna, Avusturya, Belçika ve

Fransa'dan 200'den fazla Bizantolog katılmıştır. Konferanstaki genel istek “Bizans eserlerinin aslına uygun olarak kullanılması” idi. Bu bağlamda Ayasofya'nın kilise yapılması dile getirilmiştir. Ayrıca İstanbul'da Vatikan gibi Ortodoks Dini Devleti'nin kurulması da prensip olarak öngörülmüştür (İlhan, 2001: 98). Bu amaçla Patrikhane, Ayasofya çevresindeki binaları gayrimüslim vatandaşlar aracılığı ile alıp kiliseye bağışlatmak sureti ile toprak elde etme faaliyetine başlamıştır. Ayrıca Fatih-Balat Rehabilitasyon Projesi adı altında bir proje başlatılmıştır. Bu proje ile tarihi dokuyu koruma adı altında sur içi bölgesi zamanla boşaltılacak ve Patrikhane'nin toprak olarak genişlemesine zemin hazırlanacaktır. Türkiye bu iki semti UNESCO Dünya Mirası Listesine aday göstererek Dünya Mirası Konvansiyonu'ndaki imzası gereği bu bölgeyi tüm insanlık adına korumayı üstlenmiştir. Balat ve Fener bu yolla uluslararası bir statüye kavuşmuştur. Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi ile bölgenin denetimi tamamen Avrupa Komisyonu ve UNESCO'nun eline geçmiştir. Aynı şekilde Ayasofya da UNESCO'nun denetiminde bulunmaktadır (Gökçen, 2004a).

Fener Rum Patrikhanesi'nin gerçekleştirmeyi istediği diğer bir husus ise Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılmasıdır. Avrupa Birliği ilerleme raporlarında da yer alan dolayısı ile de Türkiye'nin gerçekleştirmesi gereken bu istek hakkında ilk defa 2000 yılı ilerleme raporunda şu ifadeler yer almıştır:

“Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun kapalı kalması konusu da dahil olmak üzere, 1923 Lozan Antlaşması kapsamında olsunlar olmasınlar, Müslüman olmayan tüm kesimlerin somut taleplerinin gerektiği gibi incelenmesi gerektiği ...” (Manisalı, 2004a: 196).

19. yüzyılda milliyetçiliğin etkisi ile Balkanlar'da birçok yeni devletler ortaya çıkmış ve nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan bu devletlerin kendi kilisesini kurması sebebi ile Rum Patrikhanesi'nin gücü sarsılmaya başlamıştı. Bu nedenle Patrikhane, Ortodoks topluluklar arasında dini birliği muhafaza edebilmek, teolojik türdeşliği sağlayabilmek amacı ile kendi himayesinde bir ilahiyat okulu açmaya karar vermiştir. Bu amaçla Heybeliada'da Umut Tepesi'nde Bizans döneminden kalma Aya Triada Manastırı'nda 1 Ekim 1844 tarihinde Heybeliada Ruhban Okulu açılmıştır (Macar, 2003).

Heybeliada Ruhban Okulu açılışından 1923 yılına kadar Yüksek Ortodoks Teoloji Okulu adıyla faaliyetini sürdürmüştür. 1923 yılından sonra da Fener Rum Patrikleri, Lozan Antlaşması ile yürürlükten kalkmış olmasına rağmen 1862-65 tarihli Nizamnamenin “İstanbul Patriği ile Cemaat-ı Metropolitanın yekdiğerine olan münasebatını Havi Nizamname Tercümesi” kısmınının 14, 15, ve 16. maddelerini

yürürlükte sayarak Patrikhaneye bağlı eğitim öğretim kurumu olarak devam etmesini sağlamışlardır.

Lozan Antlaşmasının imzalandığı 1923 yılından 1948 yılına kadar pasif bir yapıda bulunan Fener Rum Patrikhanesi ABD'nin Patrikhane ile ilgilenmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. Nitekim 1948'de ABD'nin baskılarıyla Patrik Maksimos istifa ettirilmiş yerine ABD'de bulunan bir metropolit olan Athenagoras'ın Patrik seçilmesi için ABD, Türkiye'den talepte bulunmuştur. Athenagoras'ın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaması sebebi ile patrik olarak atanması mümkün değilken, Amerikan yardımını yeni almaya başlayan Türkiye, ABD'yi küstürmemek için Athenagoras'un önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmesi ve sonra patrik seçilmesi yolunda bir çözümü benimsemiştir. 1948 yılı sonlarında ABD Başkanı Truman'ın özel uçağı ile Türkiye'ye gelen Athenagoras kendisi için Ankara Palas otelinde tertiplenen öğle yemeğinde gerçek niyetini şu sözleriyle ortaya koymuştur:

“ İstanbul dışında geniş bir arazi sahibi olmak ve Patrikhaneye exteritoryal haklar (Türk kanunları dışında papalık gibi) sağlamak gereklidir. Ayrıca Heybeliada'daki Ruhban Okulunun, Ortodoks dünyasının merkezi yapılmasını istiyorum ” (Samuncuoğlu, 2002: 177).

Bu amaçla Patrikhane Heybeliada Ruhban Okulunu bir yüksek okul haline getirmeyi amaçlamış ve ders programında değişiklikler yaparak yabancı öğretmen ve öğrenci getirilebilmesine izin verilmesi talebi ile Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurmuştur. Bugün de AB'yi arkasına alarak aynı taleplerde bulunan Patrikhaneye Milli Eğitim Bakanlığı'nca 29 Ekim 1949 tarihinde verilen cevap bugünde geçerliliğini koruyacak ve tartışmaya son noktayı koyacak kadar gerçekleri ortaya koymuştur:

“ 1. Dışarıdan Ruhban Okulu'na gelmek isteyen yabancıları memlekete kabule mecbur kılan ahdi bir vesika veya kanun olmadığı tespit edilmiştir.

2. Rum Ruhban Okulu'nun yüksek okul haline getirilmesi yolunda yabancı uyruklu öğretmen ve öğrenci getirmek hususunda bi hakkı olup olmadığı keyfiyetine gelince okulun tesisine dair ferman elde mevcut olmamakla beraber mesele Lozan Antlaşmasının ekalliyetlere temas eden maddeleriyle eski nizamnâmeler zaviyesinden incelenince okulun bugünkü ihtiyacı karşılamaya kafî geldiği görülür. Okulun 11 öğretmeni, 16 talebesi vardır. Buna karşılık hariçten 45 ecnebi talebeye izin verilmesi Patrikhanece istenmiştir. Bu talep, okulu azınlık müessesesi mahiyetinden çıkararak bütün dünya Ortodokslarını toplayacak bir ilim merkezi haline getirilmesi gayesini istihdaf etmektedir. Halbuki Ruhban Okulu yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil münhasıran Türkiye'deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessesedir.

3. Bu temel prensip dışındaki mülâhazalar ahdlerimizin, mevzuatımızın haricinde kalır. Diğer taraftan Ortodoksları Moskova'nın nüfuzuna kaptırmamak ve nüfuzu ile mücadele etmek gibi bir misyon tamamen siyasi bir vecibe taşıdığından Patrikhane'ye tanınan sırf ruhani sıfatla kabili telif değildir. Lozan'da Lord Curzon müttefikeyn murahhasları namına Patrikhane'nin dini bir müessese şekline girmesini kabul ettiklerini söylemesi üzerine başmurahtığımız bu sözleri senet ittihaz ettiğini kabul etmiştir.

4. İstanbul Patrikhanesi'nce Ruhban Okulu senatosunun değiştirilerek yüksek bir tahsil müessesesi haline getirilmesi teşebbüsüne gelince: Bu talep her şeyden önce 16 yerli talebesi bulunan bir okul hakkında vaki olduğuna göre evvela hakiki bir ihtiyaç mahsulü değildir. Bundan sarfınazar 4936 sayılı Kanunda (üniversitelerle üniversitelere bağlı olmayarak açılacak fakülteler devlet eli ile ve kanunla kurulabilir) denilmektedir. Üniversitelere bağlı fakülte küşadı ise Üniversite Senatosunun teklifi ve MEB'nın tasvibi ile kabil olur. Bu bakımdan ileride hakiki bir ihtiyaçla karşılaşırlarsa bu ihtiyacın İlahiyat Fakültesine bir Ortodoks kürsüsü ilavesi suretiyle temin edilmesi düşünülebilir.

5. Bu esaslar haricinde ve Rum Ortodoksların lehine istisnalar ve imtiyazlar kabul edilirse bunun Türkiye'deki diğer azınlıklar için emsal teşkil edeceği göz önünde tutulmalıdır." (Samuncuoğlu, 2002: 87)

Ancak 1950 seçimleri sırasında Patrikhane'nin isteklerine o sıralarda İstanbul'da 100 bin civarında Rum'un yaşaması göz önünde bulundurularak oy kaygısı ile Demokrat Parti tarafından bir söz verilmiş ve iktidara geldiklerinde de Başbakan Adnan Menderes'in bakanlığa talimatı ile okula çok sayıda yabancı öğrenci gelmeye başlamıştır. Öyle ki 1950'lerin sonunda Heybeliada Ruhban Okulunda 64 yabancı öğrenciye karşılık sadece 12 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenci bulunmaktaydı (Gökçen, 2005).

Anayasa Mahkemesi, 12 Ocak 1971 tarihli kararı ile Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun ilgili maddelerini iptal ederek, yüksek öğretim kurumlarının sadece devlet tarafından açılıp, işletilebileceğini hükme bağlandığından, mevcut özel yüksek öğretim kurumları ya faaliyetlerine son vermiş, ya da bir devlet üniversitesinin bünyesine intibak etmişlerdir. Bu karardan sonra Heybeliada Ruhban Okulu da özel yüksek okul statüsünde değerlendirilerek, okulun varlığını sürdürebilmesinin ancak Türk üniversitelerinden birisine veya bir ilahiyat fakültesine bağlanarak mümkün olabileceği belirtilmiş, ancak Patrikhane ve okul yöneticileri Türk üniversitelerine bağlanmak istemediğinden ve başka bir formül de bulunamadığından, okul kendilerince kapatılmıştır (Güler, 2004: 139). Yani bugün tüm dünyaya yansıtılmak istenen Türkiye'nin bu okulu kapattığı iddiası doğru değildir. Hiçbir zaman devlet denetimini kabul etmeyen Patrikhane yönetimi okulu bu sebeple kendisi kapatmıştır.

Bugün Fener Rum Patrikhanesi'nin ısrarcı bir şekilde "Heybeliada Ruhban Okulu açılmalıdır ve dünyanın her tarafından öğrenci alabilmelidir" , "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bu okul üzerinde hiçbir denetim hakkı olmamalıdır" , "Patrik ve Patriğe bağlı metropolitlerin de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı kaldırılmalıdır" şeklindeki isteklerinin altında da ekümenizm yatmaktadır. Bu isteklerin gerçekleşmesi halinde Fener Rum Patrikhanesi'nin Vatikan tipi bir yapılanma içerisine gireceği aşıkardır. Ayrıca eğer Ruhban Okulu Fener Rum

Patrikhanesi'nin istediği şekilde açılacak olursa Ermeni, Süryani, Türk, Ortodoks, Katolik, Protestan, Yehova Şahitleri, Bahailer, Babiler ve benzeri bir sürü din, mezhep, tarikat, grup ve benzerleri aynı isteklerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin karşısına çıkacaktır (Gökçen, 2005).

Halkçılık İlkesi'nin özü demokrasi ve eşitliktir ve bu anlamı ile bütünleştirici bir rol oynar. Her türlü ayrımcılığı reddeder, hiçbir sınıf, zümre ve cemaate özel haklar getirilemez. Bu anlamı ile Avrupa Birliği'nin uyum sürecinde talep ettiği bu hususlar Halkçılık İlkesi'nin ortaya koyduğu temel prensibi ortadan kaldıracak ve aynı talepler diğer cemaatler tarafından da yapılacağından Halkçılık İlkesinin hedeflediği bütünleştirici etki yok olacaktır. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel dinamiklerinin zedelenmesine, netice itibariyle de toplumun dinsel yönden parçalanması ile huzursuzluklara yol açacak, çatışmalar, çekişmeler yaşanacaktır. Diğer taraftan devlet içinde devlet yaratılmış olacak ve Cumhuriyetin ilanından önce olduğu gibi diğer devletlerin Patrikhane vasıtası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin iç işlerine müdahale yolu açılmış olacaktır (Manisalı, 2004b: 49).

2.3.1.4. Lâiklik ilkesi ve Avrupa Birliği

Lâiklik İlkesi, diğer Atatürk İlkeleri olan Cumhuriyetçilik, Millîyetçilik, İnkılâpçılık ve Halkçılığın ön koşulu olduğu için bu ölçüde önem taşımaktadır. Cumhuriyetçiliğin ön koşuludur çünkü Lâiklik olmadan gerçek bir düşünce özgürlüğü, gerçek anlamda demokrasi olmaz. Millîyetçiliğin ön koşuludur; çünkü Lâik olmayan yerde önem taşıyan öge ulus değil, ümmettir. İnkılâpçılığın ön koşuludur, çünkü Lâikliği kabul etmemiş bir toplumda, bilimin ve çağın gereklerinin gerisinde kalmış kurumları değiştirmenin tartışılması bile genellikle olanaksızdır. Halkçılığın ön koşuludur çünkü din temeline dayalı bir devlette ağırlığı ve önceliği olan halk değil, dinsel seçkinlerdir (Şahin, 2005). Bu nedenlerdir ki Lâiklik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel nitelikleri arasında yer alır ve anayasada değiştirilemez hükümler arasında düzenlenmiştir.

Lâiklik felsefesi ilk olarak Batı devletleri arasında ortaya çıkmış ve ilk uygulamaları burada olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasında da, Batıda uygulanmakta olan Lâiklik felsefesi örnek alınmış ise de Türkiye'de uygulanmakta olan lâiklik Batıda uygulanmakta olan lâiklikten temel felsefe olarak olmasa da fiili uygulama olarak bir takım farklılıklar göstermektedir. Gerek İslâm

dininin özelliklerinden gerekse Türk kültürünün yapısından kaynaklanan bu farklılıklar sebebi ile Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde bir takım meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu meselelerin özünde ise Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tamamında Hıristiyan dininin yaygın din olmasından ve bu dinin gerektirdiği lâiklik anlayışının İslâm dininin yaygın din olduğu Türkiye’de de uygulanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında da ortak bir lâiklik uygulaması ve tanımı bulunmamakla birlikte ortak bir kısım uygulamalar gerek Avrupa Birliği Antlaşmalarında gerekse Avrupa Birliği anayasasında düzenlenmiştir. Türkiye’nin de üyelik sürecinde yapmak zorunda olduğu bu değişiklikler Lâiklik İlkesi’nin özünü ve dolayısıyla bir bütün olarak Atatürk İlkeleri’ni etkileyebilecektir.

2.3.1.4.1. Avrupa Birliği’nin lâiklik anlayışı meselesi

Avrupa Birliği din konusunu bir özgürlük ve temel haklar konusu olarak değerlendirmektedir. Ancak din ve vicdan özgürlüğü konusunda Avrupa Birliği’nin ortak bir hukuku olmaması sebebi ile üye ülkeler din ve devlet işlerinin ayrımı üzerine kurulu lâiklik prensibini istisnasız uygulamakla birlikte din ve devlet işleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Akdoğan, 2004: 35). Avrupa Birliği Anayasasının 52. maddesinde, Birliğin “Üye Devletlerde bulunan kiliselerin ve dini örgütlerin veya toplulukların ulusal yasa çerçevesindeki statülerine saygı gösterip, ihlal etmeyeceği” , “Felsefi ve dini cemaatlerin statülerine karşı eşit ölçüde saygılı olacağı” ve “bu kurumlara açık, şeffaf ve düzenli bir diyalog sürdüreceği” ifade edilmiştir (Atar ve Gümüş, 2005: 29). Mevcut anayasal düzenlemede, ulusal yasa çerçevesindeki statülerine herhangi bir müdahale yapılmayacağı açıkça vurgulanmakla birlikte Türkiye’nin uyum süreci içerisinde bu hususta ulusal yasalarında değişikliklere gitmesi istenmektedir. Bu isteklerin neticesinde yapılacak yapısal değişikliğin sonuçlarının anlaşılabilmesi için Avrupa Birliği üye devletlerinin din ve devlet ilişkilerinin nasıl düzenlendiğini ve Türkiye uygulamasının ortaya konulması gerekmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin anayasaları incelendiğinde büyük kısmının din ve devlet kurumlarını ayırma görünümü altında çeşitli din ve kilise kurumlarına anayasal kişilik ve yetki tanıdığı görülmektedir. Aynı şekilde büyük çoğunluğu resmi din veya tanınmış din modelini benimsemiştir. Anayasalarında devlet ve din kurumlarının ayrı olarak belirtilmesi bir tür lâiklik görünümü olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin benimsediği türden bir lâiklik olmayıp, ortaçağ

kurumlarına bir özerklik tanınması, devletin din karşısında sorumlu tutulmasıdır (Merih, 2001). Bazı anayasalarda din ve devletin ayrılığı öngörülmeyle birlikte doğrudan doğruya devletin lâik olduğunu belirten tek anayasa Fransa'nındır (Erdoğan, 2001: 145).

Tanınmış din modeli Yunanistan, İzlanda, Danimarka ve Finlandiya anayasalarının benimsenmiştir. Yunanistan anayasasına göre Yunanistan'da hakim din Doğu Ortodoks Kilisesi dinidir. Aynı madde Kitab-ı Mukaddes'in metninin değiştirilmeden korunmasını sağlamanın Yunanistan Özerk Kilisesi'nin ve İstanbul'daki Büyük Kilise'nin görevleri arasında olduğunu belirtmiştir. Yunanistan anayasası ayrıca bilinen bütün dinlerin serbest olduğunu belirtiyorsa da, başka dini cemaatlerin örgütlenmesine ilişkin olarak herhangi bir güvenceye yer vermemiştir. Din ve vicdan özgürlüğünün dokunulmaz olduğu belirtilmekle beraber, din değiştirme yasaklanmıştır. İzlanda Anayasası Evangelik Lüteryen Kilisesi'nin İzlanda'nın devlet kilisesi olduğunu ve onun bu sıfatla devlet tarafından desteklenip korunacağını, devlet kilisesinin varlığının başka dini cemaatlerin teşkiline engel olmadığı öngörmüştür. Yine anayasaya göre din farklılığı kişilere farklı muamele nedeni olamaz ancak herkes kendi dinini finanse etmek üzere bir vergi ödemek zorundadır. Evangelik Lüteryen Kilisesi Danimarka'nın da resmi kilisesidir. Danimarka Kralı'nın bu kilisenin bir üyesi olması gerekir. Ayrıca resmi kilise dışındaki inanç mensupları da kendi dini kurumlarını kurabilir. Bunlarla ilgili kurallar ayrı bir yasayla gösterilir ve kimse kendi dini kurumundan başka bir kuruma katkıda bulunmaya zorlanamaz. Finlandiya Anayasasının 2. maddesinde din ve vicdan özgürlüğünün bir unsuru olarak herkesin bir dini cemaate üye olma hakkı güvence altına alınmakla birlikte, 76. maddesinde Evangelik Lüteryen Kilisesi'nin teşkilatlanmasına ve yönetimine ilişkin hükümlerin Kilise Kanunu'nda gösterileceği düzenlenmiştir (Erdoğan, 2001: 146).

Anayasalarında resmi din ya da tanınmış din bulunmayan Avrupa Birliği ülkelerine örnek olarak Fransa, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Lüksemburg gösterilebilir. Bunlardan Fransız Anayasası 2. maddesinde devleti açıkça lâik olarak nitelendirmek ve onun bütün inançlara saygılı olduğunu belirtmektedir. İtalya Anayasası'nın 7. maddesinde devlet ile kilisenin ayrı olduğunu, 8. maddesinde ise bütün mezheplerin kanun önünde eşit olduğu düzenlenmiştir. İspanya Anayasası hiçbir dinin devlet dini olmadığını ve bütün dini inançların güvence altında olduğu, ayrıca kamu makamlarının İspanyol toplumunun dini inançlarını göz önünde

bulunduracakları, bu bağlamda Katolik Kilisesi ve diğer mezheplerle işbirliğine dayanan ilişkileri sürdürmeleri öngörülmektedir. Portekiz Anayasası da kiliseler ve dini cemaatlerin devletten ayrı olduklarını, kendi ayin ve ibadetlerini özgürce düzenleyip icra edebileceklerini Anayasanın 41/4. maddesinde düzenlemiştir. Belçika Anayasası'nda din ve devlet arasında ki ilişki, devletin dinlerin içişlerine karışmayacağını ifade etmek suretiyle düzenlemiştir (Erdoğan, 2001: 146).

İrlanda Anayasasına göre, devlet dini inanca saygılı olacak ancak herhangi bir dini desteklemeyecektir, her din veya mezhep kendi işlerini kendisi idare etme hakkına sahip olacak, mülk edinebilecek ve bunlara tasarruf edebilecek ve dini veya hayrî amaçlarla kurumlar kurabilecektir. Lüksemburg Anayasası'na göre devletin din işlerinin idaresine müdahalesi ve Kilise ile Devlet arasındaki ilişkiler hakkındaki kurallar Milletvekili Meclisi tarafından onaylanması gereken antlaşmalara tabidir. Hollanda ve İsveç Anayasaları'nda herhangi bir din ve kilisenin resmen tanındığına ilişkin hükümler yer almamaktadır (Erdoğan, 2001: 147).

Federal Almanya Anayasası din ve devlet ilişkileri konusunda 1919 (Weimar) Anayasası'nın 137. ve 138. maddelerinin geçerli olacağını belirtmektedir. Söz konusu 137. maddeye göre Almanya'da devlet kilisesi yoktur ve dini kurumların herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın örgütlenmeleri serbesttir. Her dini cemaat kendi işlerini harici bir müdahale olmaksızın özerk bir şekilde düzenleme hakkına eşit olarak sahiptir. Bu kurumlar veya cemaatler medeni kanunun genel hükümlerine göre tüzel kişiliğe sahip olacaklardır. Şimdiye kadar var olanlar yanında başvurmaları halinde başka dini cemaatlerde kurulabilir. Bu cemaatler ve bunların oluşturabilecekleri birlikler birer kamu kurumu olarak muamele görecektir. Bu kurumlar vergi koymaya yetkilidirler. Weimar Anayasası'nın 138. maddesine göre de dini cemaat veya derneklerin mal mülk sahibi olmaları ve ibadet, eğitim veya hayır amacına tahsisli kurumlarına, vakıflarına veya diğer varlıklarına ilişkin hakları devlet güvencesi altındadır (Erdoğan, 2001: 145).

Avrupa Birliği ülkelerinin anayasalarında din ve devlet arasındaki ilişkinin kısmi farklılıklara rağmen ortak bir anlayışa göre düzenlendiği görülmektedir. Bu da devlet ile din kurumlarının (kilise) iki ayrı tüzel kişilik olarak birbirlerinin alanlarına müdahalede bulunmayacağıdır. Bunun sebebi de lâiklik anlayışının aslında devletin egemenliğini elinde bulunan güçlerle kilise arasında yaşanan mücadele sonucunda varılan uzlaşma ile ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile her iki tarafta birbirlerinin yetki alanlarına müdahale etmeyecekleri hususunda anlaşmaya

varmıştır. Hatta İtalyan Anayasası devlet ile kilisenin ayrı olduğunu, aralarındaki ilişkinin Papalıkla imzalanan Laterno Antlaşması'na göre düzenleneceği hususunu hüküm altına almıştır (Feyzioğlu,1992a: 111).

Türkiye'de ise devletin lâikleştirilmesi, toplum hayatında lâik değerlere yer verilmesi, dinin devlet hayatında siyasî bir fonksiyon olarak görev görmesine kesin olarak son verme şeklinde olmuştur (Eroğlu, 1987: 75). Bu durum Batı'da uygulanan lâiklik prensibi ile uyuşmasa da Türkiye'nin sosyal şartları ve din adına oluşturulan gelenekler göz önüne alındığında, bir zaruret olarak kabul edilmiştir. Ayrıca İslâm'ın itikâdi ve idari yapısı din işlerinin cemaatler eliyle yürütülmesine müsait değildir, çünkü İslâm'da Hıristiyanlık'ta ki gibi bir kilise teşkilatı ve din adamları sınıfı mevcut değildir, olamazda. Her fert Allah karşısında aynı hak ve yetkilere sahiptir. Din görevlilerinin, din hizmetlerini yürütme ve halkı din bilgileri açısından aydınlatmanın dışında, din adına bağlayıcı ve emredici hiçbir yetkileri yoktur. Bu bakımdan Türkiye'de Batılı lâik ülkelerdeki gibi tam ayrılık sistemine gidilmesi, din ve devlet hayatında telafisi imkansız bir kaos yaratmaktan başka bir sonuç doğurmaz ve üstelik inkılâplarla kurulmuş düzeni alt üst eder. Bu sebeple Atatürk'ün belirttiği üzere:

“Türkiye’de sosyal şartlar yeterli bir olgunluğa ulaşınca, din hakkındaki bilgi ve her türlü hurafeden, Batıl itikatlardan uzak saf bir sezîşe, insan gönlünü dolduran ince bir anlayışa varıncaya kadar ”

olağanüstü bir kamu düzeni tedbiri olarak devletin din işlerini düzenlemesi gerekmektedir (Fığlalı, 1995: 693).

Türkiye'de lâikliğin Avrupa Birliği ülkelerinden farklı bir şekilde ortaya çıkmasının diğer bir nedeni de İslâm dininin Hıristiyanlık dininden farklı özellikler arz etmesidir. Hıristiyan dini sadece ruhani ve manevi bir egemenlik iddia etmiş dünya ile yani maddi ve cismani egemenlik ile ilgisi olmadığını açıklamıştır. Oysa İslâm dini, dünya ve ahret ile ilgili kuralların bütününe içine alır. Din ve devlet birbirleri ile karışmış ve kaynaşmıştır. İslâm dininin bu özelliği din ile devletin tamamen ayrılmasını imkansız kılar. Bu nedenle ülkemizde lâikliğin yerleşmesi, Batı ülkelerinde olduğu gibi din ve dünya ilişkilerinin düzenlenmesinden ziyade dünya müesseseleri ve münasebetlerini onlarla karışıp kaynaşmış olan dinden sıyırma ve kurtarma çabası olarak gelişmiştir (Giritli, 1992b: 173).

Bu nedenle örneğin Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan lâiklik anlayışı gereği, din eğitimi ve öğretimi cemaatlere bırakılmıştır. Türkiye de din eğitiminin ve öğretiminin cemaatlere bırakılması devletin varlığı için tehlikeli olduğu gibi bilimsel

eğitim ve öğretim metotları yerine bir takım hurafelerin eğitiminin ve öğretiminin yer alması söz konusu olabileceğinden, din eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetiminde yapılmaktadır (Eroğlu, 1987: 76).

Avrupa Birliği uyum sürecinde AB'nin Türkiye'den ne istediği konusunda esas alınması gereken belge niteliğinde olan ilerleme raporlarında Türkiye'nin din ve devlet işlerinde yapması talep edilen yapısal değişiklikler şöyledir (Güler, 2004: 217-533):

1998 yılı ilerleme raporu:

“Din özgürlüğü konusunda, devlet ilkokullarında dinsel eğitim zorunludur. Gayri Müslim kökenlerini ispat etmeleri üzerine, Lozan Antlaşması azınlıkları, İslâmî din eğitiminden yasayla muaf tutulurlar. Türkiye tarafından tanınan dinsel azınlıklar kendi dinlerini icra etmekte serbesttirler, fakat (Sünni) İslâm'dan başka dinlerin icrası, örneğin dinsel mekanların mülkiyetini ve faaliyetlerin genişletilmesini etkileyen pek çok bürokratik kısıtlamaya tabidir. Süryani Ortodokslar bir dinsel azınlık olarak tanınmamakta olup dinsel eğitimlerinin icrasında baskılara tabidir. Türkiye'nin Alevi Müslümanları en az 12 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Sünni din adamlarının aksine hükümetten maaş alan Alevi din adamları yoktur”.

“Kültürel haklar arasında, din özgürlüğü resmen tanınan dinsel azınlıklara (Lozan Antlaşması) ve engellerle karşı karşıya olan diğer dinsel azınlıklara farklı muamele edilmesi yüzünden sınırlı kalmaktadır”.

1999 yılı ilerleme raporu:

“Din özgürlüğü bakımından, Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında muamele farklılığı halen mevcuttur”.

2000 yılı ilerleme raporu:

“Din özgürlüğü ile ilgili olarak, Yahudi cemaati yanında Yunan Ortodoks, Ermeni, Katolik, Süryani Ortodoks Kiliseleri başta olmak üzere, bazı gayri Müslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü olduğunu gösteren işaretler vardır. Aralık 1999'da yetkili makamların yayınlamış olduğu bir genelgeye göre dinsel cemaatler, hayır ve ibadet binalarını, tamir etmek için devletten izin almak zorunda olmayacaklardır. Genel olarak, bu olumlu yaklaşım daha da geliştirilmeli ve 1923 Lozan Antlaşması'nın kapsamına girsinler veya girmesinler, gayri Müslimlerin somut talepleri, Heybeliada ruhban okulunun kapalı kalmaya devam etmesi konusu dahil, gerektiği gibi incelenmelidir”.

“Alevilere yönelik resmi yaklaşımda herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Alevilerin şikayetleri, sadece Sünni camileri ve dinsel vakıfların inşası için malî destek sağlanması yanında, okullarda ve ders kitaplarında alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din eğitimi verilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konular son derece hassastır, ancak bunlar hakkında açık bir tartışmaya girmek mümkün olmalıdır”.

2001 yılı ilerleme raporu :

“Azınlık vakıflarına ait olan kiliseler ve diğer binaların onarımı için artık resmi izin gerekli değildir. Ancak Hıristiyan kiliseler özellikle taşınmaz mülkiyeti ile ilgili olarak güçlüklerle karşılaşmaya devam ediyorlar. Heybeliada Ortodoks Ruhban Mektebi'nin 1971'den beri kapalı kalmasıyla ilgili herhangi bir gelişme olmamıştır. Çeşitli kiliselerin yasal statüsünün tanınmaması, din adamlarının Türkiye'ye girişi dahil bir dizi güçlük yaratmaktadır”.

“Sünni olmayan Müslüman toplulukların durumunda iyileşme olmamıştır. Alevilere yönelik resmi yaklaşım değişmemiştir. Alevilerin sorunlarına Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ilgi gösterilmemiştir. Alevilerin şikayetleri, okullarda ve ders

kitaplarında Alevi kimliğini tanımayan zorunlu din eğitimi verilmesiyle ve sadece Sünni camileri ve dinsel vakıfları için malî destek sağlanmasıyla ilgilidir”.

2002 yılı ilerleme raporu :

“Din özgürlüğü sağlanmış olsa da dini topluluklar yasal engellerle karşılaşmaktadır. Ermeni Patriği İstanbul’da Hristiyanlık öğretisi verilmesi için özel bir üniversite bölümünün kurulmasını istemiştir. Yetkili merciiler bu talebi uygun bulmuşlar fakat öğretimin Müslümanlar tarafından yapılmasını şart koşmuşlardır. Yunan Ortodoks topluluğu 1971’den beri kapalı durumda bulunan Heybeliada Din Okulu’nun yeniden açılmasını müteaddit defalar talep etmişlerdir. Protestan ve Katolik toplulukları Türkiye’deki ruhban sınıfının eğitim özgürlüğünden yararlanmayı istemektedirler”.

“Müslüman olmayan topluluklar Lozan Antlaşması ile tanınınsınlar, tanınmasınlar tüzel kişilikleri ve mülkiyet hakları ile Türkiye’de eğitim haklarıyla ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır. Vakıflarla ilgili olarak son uyum paketi değişiklikleri, Müslüman olmayan vakıflara uygulanmakta ve bu vakıf statüsünde olmayan tüm dini topluluklar dışarıda bırakılmaktadır (Örneğin Türk olmayan Katolikler ve Protestanlar)”.

“Vakıflar Kanunu halen 3. paket değişiklikleri dışında kalan gayri menkullerin kiralanmasını yasaklamaktadır. Vakıflar üzerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün takdir yetkisi halen geçerlidir. Yeni değişiklik haciz altına alınan malların geriye alınmasını kapsamamaktadır”.

“Dini azınlıklara yönelik eğitim ile ilgili kısıtlamalar devam etmektedir. Dini toplulukların kendi okulları olmasına izin verilmekte, ancak okulun müdür yardımcısının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından atanması (Müslüman) zorunluluğu getirilmektedir. Ayrıca Süryanilerin okulları bulunmamakta ve bundan dolayı çocuklarına dini dili öğretmekte güçlükler ortaya çıkmaktadır”.

“Zorunlu din dersleri değişik dinler konusunda bilgiler kapsasa da pek çok dini azınlık tarafından subjektif ve muğlak olarak tanınmaktadır. Alevilerle ilgili hiçbir iyileşme yoktur”.

“Türk olmayan ruhban sınıfı vize ve ikamet izni sorunları çekmektedir. Yetkililerce ruhban sınıfına karşı rahatsızlık verici olaylar rapor edilmiştir. CARITAS gibi hayırsever dernekler tüzel kişilikleri olmadığından dolayı bu tür sorunlarla karşılaşmaktadır”.

“Lozan dışı azınlıklar tanınmamaktadır. Vakıfların yabancı vakıflarla ilişkilerinde işbirliği çeşitli koşullara bağlanmaktadır. Gayrimüslim dini vakıfların 1936’da vermiş olduğu beyannamelerde yer olmayan özel mülkleri devlet tarafından müsadere edilmektedir. Ermeni, Rum ve Katoliklere ait mülklerde bu anlamda müsadere edilmiştir veya müsadere edilmesi tehlikesi ile karşı karşıyadır”.

2003 yılı ilerleme raporu :

“İrk, etnik kimlik, din, tarikat, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna dayalı derneklerin kurulması dahil olmak üzere, dernek kurma özgürlüğüne ilişkin önemli kısıtlamalar devam etmektedir. Değişiklikler derneklerin karşılaştığı temel sorunlara hitabeden net bir çerçeve getirmekten uzak kalmıştır. Alınan tedbirlerin etkisi sınırlı olmuştur. Gayrimüslim dini azınlıklar tüzel kişilik, mülkiyet hakları, iç yönetimleri konusunda ciddi engellerle karşılaşmaya devam etmekte, rahiplerin eğitimi konusundaki yasak sürmektedir”.

“Ocak 2003’te yayımlanan yönetmelik, sadece gayrimüslim vakıfları zikretmektedir. Bununla, Katolik ve Protestan toplulukları dahil olmak üzere, vakıf kurma gücüne sahip olmayan tüm dini topluluklar dışlanmaktadır. Ayrıca yönetmeliğe ekli 160 azınlık vakfına dahil olmayan vakıflar mülklerini tescil ettirememektedirler”.

“Gayrimüslim cemaatlerin başlıca endişesi devlet tarafından el konulan mallar sorunudur. Söz konusu cemaatlerin tüzel kişiliklerinin olmaması nedeni ile mülklerine daimi olarak el konulma riskiyle karşı karşıya olup, mülklerini hukukî yollardan geri alınmasında da bir çok engellerle karşılaşmaktadırlar. Rum Ortodoks Cemaati el konulan mallarının bir kısmını alabilmek için AIHM’ye başvurmuştur”.

“Cemaat vakıflarının başvuruları ve Asompsiyon Rahipleri Topluluğu’nun mülk sorunu mevcuttur. Dini Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün özerkliklerini önemli ölçüde kısıtlayan müdahalelerine konu olmaya devam etmektedirler. İbadet yerlerinin inşaatına ilişkin olarak, İmar Kanunu Altıncı Uyum Paketi kapsamında değiştirilmiş, Eylül 2003’te yayınlanan bir genelge ile “cami” kelimesi “ibadet yerleri” ibaresiyle değiştirilerek kilise ve sinagoglar da kapsama alınmıştır. Özellikle Protestan cemaati ibadet yeri bulma konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır. Diyarbakır’daki Protestan kilisesi Nisan 2003’ten beri ibadete açık olmasına rağmen halen tüzel kişiliğe sahip değildir”.

“Dini azınlıkların ihtiyaç için din adamı eğitimine getirilen yasak devam etmektedir. Heybeliada ruhban okulu kapalı durumdadır. Dini cemaatler, sınırlı maddi imkanlar nedeni ile din adamlarının yurtdışında eğitimleri için kaynak ayırmamakta, vatandaşlık şartı nedeni ile Türk olmayan din adamlarının, örneğin Süryani ve Keldani kiliselerinde çalışmaları veya “ekümenik patrik” olmaları engellenmektedir. Ayrıca Türk olmayan ruhban sınıfına vize ve ikamet izni verilmesi sorunu sürmektedir. Bu, özellikle Katolik Kilisesi cemaatinin sorunudur”.

“Patrik Bartholomeos’un Ekümenik patrik unvanı Türkiye’de tanınmamaktadır. Dini azınlık okulları müdür yardımcıları, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından atanmakta ve müdürden daha fazla yetkiye sahip olmaktadır. Din adamları ilahiyat mezunlarının okullarda öğretmenlik yapmalarının yasaklanması azınlık dinlerinin öğretilmesi bakımından zorluk yaratmaktadır. Sünni olmayan cemaat, Diyanet Din İşleri Başkanlığı’nda temsil edilmemekte ve okullarda Alevi kimliğini tanımayan zorunlu din eğitimi devam etmektedir”.

2004 yılı ilerleme raporu:

“Din özgürlüğüne ilişkin olarak, inanç özgürlüğünün büyük ölçüde engellenmesine rağmen, gayri-müslim cemaatler, tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamlarının eğitimi, okul ve iç yönetimi ile ilgili konularda sorunlar yaşanmaktadır. Din özgürlüğü konusunda, dini inanç özgürlüğünün Anayasa da teminat altına alınmış olmasına ve ibadet özgürlüğünün genellikle engellenmemesine karşın gayrimüslim dini topluluklar engellerle karşılaşmaya devam etmektedir. Tüzel kişilikleri yoktur, mülk edinme hakları sınırlandırılmıştır, kendi vakıflarının yönetimine müdahalelerde bulunmaktadır ve din adamlarını yetiştirmelerine izin verilmemektedir. Bu güçlüklerin giderilmesi için gerekli mevzuatın çıkarılması gerekmektedir”.

“Din adamlarının eğitimi konusundaki yasak devam etmektedir. Gayrimüslim dini azınlıklar, bu nedenle topluluklarının varlığını şu andaki kuşaktan sonra sürdürme konusunda muhtemelen güçlüklerle karşılaşacaktır. 1971’den bu yana kapalı olan Rum Ortodoks Halkı (Heybeliada) ruhban okulu hala açılmamıştır. Vatandaşlık şartı Türk olmayan din adamlarının Süryani veya Keldani Kiliseleri gibi belirli kiliselerde çalışma imkanlarını kısıtlamaktadır. Ekümenik Patrik unvanının aleni olarak kullanılması hala yasaktır ve bazı dini azınlık kiliselerinin başkanlarının seçilmesi, hala sıkı şartlara bağlıdır. Türk olmayan Hıristiyan din adamları, vize ikamet ve çalışma izinlerinin alınması ve yenilenmesi konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır”.

“Sünni olmayan Müslüman azınlıkların statüsünde hiçbir değişiklik olmamıştır. Aleviler dini topluluk olarak resmen kabul edilmemektedir. Aleviler, ibadethanelerini açarken genellikle güçlüklerle karşılaşmaktadırlar ve okullardaki zorunlu dini eğitim, Sünni olmayan kimlikleri tanımamaktadır. Bir Alevi çocuğun anne ve babası, zorunlu dini eğitim konusunda AİHM’de dava açmıştır. Birçok Alevi, Türkiye’nin lâik bir devlet olarak bütün dinlere eşit muamele yapması gerektiğini ve şu anda Diyanet aracılığı ile yapmakta olduğu gibi tek bir dini (Sünniler) doğrudan desteklememesi gerektiğini belirtmektedir” (Türkiye’nin Katılımı Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu, 2004).

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde AB tarafından istenilen hususların neler olduğu ve bu hususların yerine getirilip getirilmediğini belirten bir belge olan “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi üzerine Düzenli Rapor” lar incelendiğinde 1998 yılından itibaren adım adım yeni taleplerin ortaya çıktığı ve

yapılan yasal düzenlemelerin hiçbir zaman yeterli görülmeyerek yeni isteklerin raporlara yansıtıldığı görülmektedir. Örneğin cemaatlere tüzel kişilik tanınması, Fener Rum Patrikhanesinin hukukî statüsü, Heybeliada Ruhban okulunun açılması vb. talepler 1998 yılı düzenli raporunda bulunmamasına rağmen daha sonraki yıllarda düzenlenen raporlarda adım adım yer almıştır. Bu durumda ucu açık ve tam üyeliği hususunda hiçbir garanti verilmeyen Türkiye'nin uyum sürecinde benzer taleplerle ve giderek daha fazla tavizler içeren isteklerle karşılaşacağı ortadadır.

Avrupa Birliği ülkeleri arasında bile lâiklik uygulamaları hususunda bir uygulama birliği bulunmazken ve hatta sadece Fransa Anayasasında lâiklik hususunda açık bir hüküm varken din ve vicdan özgürlüğü başlığı altında sıralanan taleplerin Türkiye'nin lâik yapısına ve Atatürk'ün getirdiği lâiklik anlayışına uygun olmadığı ve söz konusu değişikliklerin yapılması halinde Atatürk'ün birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla olmazsa olmaz olarak kabul ettiği Lâiklik İlkesi'nin ortadan kalkacağı da bir gerçektir.

Avrupa Birliği tarafından ilerleme raporlarında ısrarla belirtilen hususlardan bir tanesi de devlet ve dini kurumların tamamen birbirinden ayrışması ve birbirlerine müdahale etmemesidir (Türköne, 2004). İlerleme raporlarında yer alan ifade ile dini cemaatlere tüzel kişilik tanınmasıdır. Tüzel kişilik statüsü ile devlet içinde ayrı bir statü ile bağımsızlık talebinde bulunmaktadır. Aynı şekilde ilerleme raporlarında yer alan taleplere bakıldığında, mal edinme, eğitim kurumu açma, din eğitimi verme, malî kaynak temini, ruhban sınıfına özel statü, devlet tarafından denetime tabi tutulmama gibi taleplerle bu hususun gerçekleştirilmesi istenmektedir. Söz konusu talepler gayrimüslim Türk vatandaşlarının karşılaştığı sıkıntılar olarak iler sürülmekte ise de aynı şekilde ilerleme raporlarında Aleviler de dini azınlık olarak kabul etmektedir. Bunun anlamı ise sadece gayrimüslimlerin değil İslam dini içerisinde mevcut tüm mezhep, tarikat ve benzeri ayrımlar sebebi oluşan cemaatlerin ayrı bir tüzel kişilik ve özel statü talep edebileceğidir. Bu durumun nüfusunun yüzde 98'i Müslüman olan lâik Türkiye için nasıl bir tehlike oluşturabileceğini Coşkun Kırca'nın görüşlerini aktaran Zeynep Göğüş (2005) şu şekilde belirtmiştir:

“Radikal islâm ilahiyatına göre, egemenlik milletin değil Allah'ındır. Hükümdar (yani devlet) İslâm şeriatını uygulamakla görevlidir. İslâm şeriatını uygulamayan hükümdara karşı isyan edilir. Buna karşılık Katolik Kilisesi'nin dünyevi işlere karışması Hristiyan dininin kaynağındaki kuralların gereği değildi; hatta o kurallara aykırı idi. Bu anlamda Hristiyanlık lâiktir. Nitekim Katolik Kilisesi lâik devlet tarafında sırf dini alana itilince yavaş yavaş bu gerçeği kabullendi. İkinci Vatikan Konsili, Katolikliğin lâiklikle barışması anlamında bazı reformları gerçekleştirdi. Bunu yaparken de, Hristiyanlığın felsefî kaynağı ile temel bir çelişkiye düşmedi. Oysa radikal islâm ilahiyatının ne

lâiklikle, ne çağdaşlaşmayla barışabilmesi ilke olarak mümkün değildir. Bu nedenle de radikal islâm ilahiyatının esaslarını benimseyecek her cemaat örgütü, lâik devleti yok etmeyi amaç edinecektir. O zaman tek çare, lâik devletin dini faaliyetleri lâikliğin amaçlarının dışına taşmaması için kontrol altında tutmasıdır. Türkiye’de lâikliğin böyle bir anlayışa dayanması kendi şartlarımızın diğer ülkelerden ve dinlerden çok farklı oluşundandır” .

Lâiklik İlkesi’nin, Halkçılık İlkesi ile iç içe geçen diğer bir felsefesi ise din adamı sıfatı ile hiç kimsenin özel bir statüye sahip olamayacağıdır. Atatürk “Din konularında bir sınıf yetkilidir, diğerleri dinen tenvil hakkından mahrumdur diyen bir düşünce tamamen yanlıştır ve bizim cehaletimizden kaynaklanmaktadır” şeklindeki sözleri ile bu hususu açıkça belirtmiştir. Avrupa Birliği’nin hiçbir ayırım yapmadan “dini topluluk” olarak tanım yaptığı göz önüne alındığında talep edilen değişiklikler gerçekleştirildiğinde, İslâmîyet’te bulunmayan ve Atatürk’ün Lâiklik İlkesi ile ortadan kaldırdığı İslâmî ruhban sınıfının yeniden ortaya çıkacaktır. Bu kimseler devletten ayrı olarak teşkilatlanacak ve özerk bir statüye ve haklara sahip olacaklardır. Oysa bu durum Atatürk’ün de belirttiği gibi bu gerek İslâmî anlayışa gerekse Lâiklik İlkesi’nin özüne aykırıdır:

“İslamın sosyal hayatında hiç kimsenin özel bir sınıf halinde varlığını sürdürmeye hakkı yoktur, kendilerinde böyle bir hak görenler dinin emirlerine uygun hareket etmiş sayılmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin buyruklarını eşit olarak öğrenmek zorundayız” (Göze, 1993: 453).

İlerleme raporlarında ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası hukuka göre bağımsızlığının tescil edildiği ve bu anlamı ile devletin kurucu antlaşması olan Lozan Antlaşması’na aykırı taleplerde de bulunmaktadır. İlerleme raporunda açıkça Lozan Antlaşması ile tanınmayan azınlıklara dini azınlık statüsü verilmesi talep edilmekte hatta Aleviler Müslüman dini azınlık olarak kabul edilmektedir. Bu talep yeni bir talep olmayıp Lozan Antlaşması için toplanan Lozan Konferansı’nda Türkiye’nin önüne konulan azınlık tanımlaması ile ilgili şartların aynısıdır. Lozan Konferansı’nda Azınlıklar Alt Komisyonu Türk Heyeti Başkanı Dr. Rıza Nur hatıralarında bu konuda şunları söylemektedir (Güler, 2004: 51-56):

“Frenkler ekalliyet üç nevi biliyorlar: Irkça ekalliyet, dilce ekalliyet, dince ekalliyet. Bu bizim için gayet vahim bir şey, büyük bir tehlike. Aleyhimize olunca şu adamlar ne derin ve ne iyi düşünüyorlar... Irk tabiri ile Çerkez, Abaza, Boşnak, Kürt,ilh...’yi Rum ve Ermeni’nin yanına koyacaklar. Din tabiri ile halis Türk olan iki milyon kızılbaşı (alevi) da ekalliyet yapacaklar. Yani bizi hallaç pamuğu gibi dağıtıp atacaklar. Bu taksimi işittiğim vakit tüylerim ürperdi. Kollarım sanki birer kazık oldu. Bileklerimi sıvadım. Bütün kuvvetimi bu tabirleri kaldırmaya karar verdim. Pek uğraştım. Pek müşkülât ile fakat kaldırdım” .

Müslüman azınlık kavramı hususunda Dr. Rıza Nur’un Lozan Konferansı’nda okuduğu bildiri bugün ilerleme raporundaki taleplere cevap olacak niteliktedir:

“Müttefiklerin tasarısı Müslüman azınlıklardan söz etmektedir; oysa Türkiye’de yaşayan Müslümanlar arasında tam bir birlik yaratmaktadır. Üstelik aile hukuku siyasi haklar, yurttaşlık hakları ve öteki haklar açısından bütün Müslümanlar, aralarında hiçbir ayırım olmaksızın ülkenin hükümetine ve yönetimine tam bir eşitlik içinde katılmaktadırlar... Kaldı ki, bağımsız her Müslüman hükümette kural-dışı olmak üzere bütün Müslümanlar, çoğunluğun yaşantısını ve ülkeyi yöneten yasayı birlikte düzenler. Bundan şu çıkmaktadır ki Müslüman bir ülkede, Müslüman bir azınlık var olamaz ve bu sözde azınlık, çoğunlukla aynı şeydir. Böyle olunca bize teklif edilen ülkemizde yaşayan çoğunluğun kendi hakları ve özgürlüklerine ilişkin olarak, yükümler altına girmeyi kabul etmesini istemek anlamına gelmektedir. Oysa açıkça bellidir ki, bir ülkede çoğunluk böyle bir yükümü uluslararası bir belgeye kendi eliyle sokmaya razı olamaz. Müslüman olmayanlara gelince, biz onlara bu son yıllar boyunca yapılmış anlaşmalarda yazılı ve çağdaş ilkelere tümüyle uygun olan bütün hakları tanımaktayız”.

Türk heyetinin ısrarlı ve kararlı tutumu ile Lozan Antlaşması’nın “Kesim 3, Azınlıkların Korunması” başlığını taşıyan 37-45. maddeleri sadece gayrimüslim azınlıkları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu hususu düzenleyen Lozan Antlaşmasının 45. maddesi şöyledir:

“İş bu fasıl ahkâmı ile Türkiye’nin gayrimüslim ekalliyetleri hakkında tanınan hukuk, Yunanistan tarafından dahi kendi arazisinde bulunan Müslüman ekalliyet hakkında tanınmıştır” (Güler, 2004: 51-56).

Avrupa Birliği ilerleme raporları ile talep edilen ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girebilmesi için ön şart olarak konan talepler aslında Lozan’da Türkiye’ye kabul ettirilmek istenen ancak Türk heyetinin, Türkiye’nin parçalanmasına yol açacağını görerek kesinlikle kabul etmedikleri isteklerdir. Yani Lozan Antlaşması yeniden yazılmak istenmekte ve o tarihte kabul ettirilemeyen hususlar Avrupa Birliği üyeliği vaadi ile kabul ettirilmek istenmektedir.

İlerleme raporlarında Türk vatandaşı olmayan din adamlarının oturma ve çalışma izinlerindeki sınırlamaların kaldırılması, dini toplulukların yeterli cemaati olmasa dahi kilise açmalarının önündeki engellerin kaldırılması talep edilmektedir. Din ve vicdan özgürlüğü adı altında bireylerin ibadetlerini herhangi bir sınır getirilmeden yerine getirmesi için talep edildiği iddia edilen istekler olarak tanımlanan bu isteklerle, cemaati olmayan bir kilisenin açılmasının talep edilmesi tezat oluşturmaktadır. İbadet etme özgürlüğünü kullanmak isteyen bir bireyin olmadığı bir yerde kilise açılması ve tüzel kişilik tanınarak devletten ayrıştırılması ancak gelecekte bu bölgelere yerleştirilmesi planlanan Hıristiyanlar için talep edilen bir husus olabilir. Nitekim Fener Rum Patriği Bartholomeos, Yunanistan’ın Ethnos gazetesine verdiği demeçte bu düşüncesini açıkça belirtmiştir:

“Türkiye’nin AB üyeliği, Anadolu’da önceden varolmuş Hıristiyan toplumların yaşadığı bölgelerde yeniden Hıristiyanların yaşamasına izin vermelidir” (Gökçen, 2004a).

Avrupa Birliği ilerleme raporlarında eleştiri olarak getirilen ve uyum süreci içerisinde değiştirilmesi talep edilen diğer bir husus ise Diyanet İşleri Başkanlığı’nın

statüsü ve zorunlu din dersleridir. Avrupa Birliği ülkelerinde bu hususta standart bir düzenleme bulunmamasına ve Avrupa Birliği yasalarında da herhangi bağlayıcı hüküm olmamasına rağmen ilerleme raporunda “zorunlu din dersleri değişik dinler konusunda bilgiler kapsasa da pek çok dini azınlık tarafından sübjektif ve muğlak olarak tanımlanmaktadır” demek suretiyle zorunlu din eğitiminin kaldırılması talep edilmektedir.

Din öğretimi ile ilgili dünyada yaygın olarak uygulanan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar mezhebe dayalı ve mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımlarıdır. Avrupa Birliği ülkesindeki din öğretimine ilişkin düzenlemeler incelendiğinde Türkiye’ye karşı çifte standart uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Mezhebe dayalı öğretme yaklaşımında, dersin konularını belli bir din oluşturmakta ve söz konusu dinin sevdirmesi, benimsetilmesi amacı taşınmaktadır. Zaten böyle bir din dersinin ismi de ilgili dinin adı ile anılmaktadır. Örneğin, Katolik din dersi, Protestan din dersi, İslam din dersi gibi. Mezhepler üstü ya da mezhebe dayalı olmayan din öğretimi yaklaşımında ise, dersler herhangi bir dini esas alınmamakta yani o dini benimsetmek, sevdirmek amacı taşınmamaktadır. Bu yaklaşımla yapılan din derslerinin programlarını genelde devlet yapmaktadır. Ancak bu çeşit din dersleri, çoğunlukla ilgili ülke ya da bölgenin çoğunluğunun mensup olduğu dine göre, o dinin öğretiminin ağırlıklı öğretildiği bir ders olarak uygulanmaktadır. Türkiye’nin de kabul ettiği bu sisteme Avrupa Birliği ülkelerinden Yunanistan, Danimarka ve İngiltere örnek olarak verilebilir. 1953 tarihli Danimarka Anayasası’na göre Evangelik Lüteryan dini, resmi din olup, devlet tarafından desteklenmektedir. Ülkede, din dersi ilköğretim okullarının 1-9. sınıflarında, Hıristiyanlık, 10. sınıfta ve liselerde Din Bilgisi adı altında okutulmaktadır. Dersin programı Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmakta ve din dersleri, mezhepler üstü olarak verilmektedir. İngiltere’de din dersleri devlet ilk ve orta dereceli okullarda düzenli dersler arasında yer alır. Okullarda güne toplu dua ile başlamak yasa emridir. Ancak öğrenci velileri isterlerse çocuklarını hem din dersine hem de toplu duaya katılmaktan alıkoyabilirler. Din dersinin programlarını hazırlama yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Din dersleri mezhepler üstü olarak yapılmaktadır. Yunanistan ise Hıristiyan Ortodoks mezhebinin devlet üzerinde oldukça etkili olduğu bir ülkedir. Ülkede, Ortodoks mezhebi ağırlıklı din eğitimi ana okullarında başlamaktadır. Okul öncesi eğitimin planlanmasını Milli Eğitim, Din İşleri, Sağlık ve Sosyal Güvenlik ile Maliye Bakanlıkları ortaklaşa yapmaktadırlar. Aynı şekilde mesleki teknik eğitiminin planlanması Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Din bilgisi

dersleri, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu dersler arasındadır. İlkokul 1-2. sınıflarda haftada 1 saat ve lise sona kadar haftada 2 saat olan din dersleri Ortodoks mezhebi ağırlıklı olup mezhepler üstüdür. Türkiye'deki düzenleme ise Yunanistan'a benzer özelliktedir. Örgün eğitimde ilk ve orta dereceli okullarda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Din derslerinin programları diğer tüm dersler gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Anayasanın 24. maddesindeki düzenlemeye göre okullarda zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde din eğitimi değil din öğretimi yapılmaktadır. Burada öğretimden bilgilendirme, eğitimden inanç ve tutum değişmesi anlaşıldığı söylenebilir. Yani bu ders İslam din dersi değildir. Bu sebeple Türkiye'de ilk ve orta dereceli okullarda verilen din dersleri mezhebe (dine) dayalı bir din dersi değil mezhepler üstü bir din dersidir. Mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programlarında İslam dini ağırlıkta olmak üzere tüm dinler ve ahlaki konular yer almaktadır. Ayrıca bu derslere Hıristiyan ve Musevi öğrencilerinde katılma zorunluluğu bulunmamaktadır (Aydın, 2001). Yani Avrupa Birliği üyesi bazı ülkelerdeki mevcut durum Türkiye ile aynı olmasına rağmen din ve vicdan özgürlüğüne kısıtlama getirildiği yönündeki eleştiriler ve bu hususta yapılması istenilen talepler gerçekte bağdaşmamaktadır.

Sonuç olarak Lâiklik her ülkenin ihtiyaçlarına göre belirlenen nispi bir kavramdır, evrensel olan din ve vicdan özgürlüğüdür. Bu nedenle Almanya'da, Fransa'da ya da Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerinden herhangi birinde ne kadar lâiklik varsa Türkiye'de o kadar olsun demek, ya bilgisizliğin ya da maksatlı bir davranışın bir tezahürüdür (Öztürk, 2004).

Atatürk İlkelerinden Lâiklik İlkesinin amacı da din ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasıdır. Atatürk bu konuda şöyle demiştir: “Lâiklik, yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyeti de demektir” (Dumoulin, 2000 : 84). Bu amaca uygun olarak da Anayasa da düzenleme yapılarak vatandaşların bu hakları teminat altına alınmışken Avrupa Birliği tarafından cemaatler kurumsallaştırılarak, Lozan Antlaşmasında kabul edilen hükümler değiştirilerek, büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülke de İslam dininde mevcut olmayan ayrıcalıklı bir ruhban sınıfı yaratılarak, Alevi vatandaşlarımızı dini azınlık statüsüne sokarak yapılmak istenilenlerin din ve vicdan özgürlüğü ile doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Yapılacak olan yapısal değişiklikler tamamen ulusal birliğin

bozulmasına ve ülkede Atatürk İlkeleri'nin bütünleştirici etkisi ile sağlanan huzurun sona ermesine neden olacaktır.

2.4.1.5. İnkılâpçılık ilkesi ve Avrupa Birliği

Çağın gereği gelişmeleri öngörerek sürekli ileriye yönelmek olan inkılâpçılık anlayışı ile paralel olarak Atatürk İlkelerinden İnkılâpçılık İlkesi, Türkiye'nin inkılâp atılımlarını gerçekleştirerek, ülkenin gelişmesine engel olan eski kurumların ve düşünce sisteminin yerine yeni kurumların ve düşünce sisteminin getirilmesini, Türkiye'nin ilerlemesinin bilinçli ve kararlılıkla sürdürülmesini amaçlar (Tosun, 1995: 863).

Atatürk İlkeleri birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Her bir ilke bu bütün içerisinde diğer ilkelerle anlam kazanır. Atatürk, milliyetçiliği, inkılâpçılık düşüncesinin temel direklerinden biri olarak kabul etmiştir. Nitekim sohbetlerinden yurt gezilerine ve çeşitli zaman ve yerlerdeki nutuklarına kadar, daima milliyetçiliği dile getirmiştir. Milli Ruh, milli şuur, milli hakimiyet, milli irade, milli güç, milli ahlak, milli ekonomi terimleri üzerinde dikkat ve itina ile durmuştur. Millette bir millilik ruhu yaratmanın inkılâpçılık için zorunlu olduğuna inanmıştır (Tünay, 1992: 431).

İnkılâpçılık İlkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasını ve çağın gereklerinin zorunlu kıldığı yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesini amaçlar ancak bu amacın gerçekleştirilmesinde temel esas olarak devlet yönetiminin zamana ve gelişmelere değil, milletin birçok fedakarlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmasını ve onları müdafaa etmesini, inisiyatif kullanarak gerekli görünenleri hemen uygulanmasını öngörür. Nitekim Atatürk:

“ (Türk Devleti) devlet, yönetimde sorunlara çözüm bulmak için zamana ve gelişmelere bağlı olmak ilkesi ile kendisini sınırlayıp kısıtlamaz, (Türk Devleti) Milletimizin bir çok özverilerle yaptığı inkılâplardan doğan ve gelişen prensiplere içten bağlı kalmayı ve onları savunmayı esas tutar” (Atatürkçülük, 1983: 48).

diyerek inkılâpçılığın bu esasını belirtmiştir.

Atatürk'ün inkılâpçılık anlayışında uygarlık seviyesine ulaşmak için yapılacak inkılâpların, “vatanın birliği, özgürlüğü ve bağımsızlığı” nı sağlamak ve muhafaza etmek amacını gerçekleştirmek için yapılması gerekir. Atatürk, inkılâpçılığın bu esasını şu şekilde açıklamıştır:

“Vatanın birliğini, özgürlüğünü ve bağımsızlığını sağlayan, milletimizi cumhuriyet yönetimine kavuşturan inkılâbımız, ekonomik refah ve mutluluğumuzu, uygarlık

aleminde bize yakışan yeri de sağlayacaktır“ (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihimiz, 1981: 77).

Avrupa Birliği'ne uyum süreci içerisinde yapılan yapısal değişikliklerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin birçok kurumunda köklü ve geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmaktadır. Bu anlamı ile inkılâp olarak değerlendirilebilecek olan bu değişikliklerin ne kadar İnkılâpçılık İlkesi ile örtüştüğü ise şüphelidir. Diğer taraftan İnkılâpçılık İlkesi sürekli değişimi öngörmekle birlikte bunun milli iradeye dayanmasını da şart kılar. Gerek uyum süreci içerisinde yapılan yapısal değişikliklerin gerekse Avrupa Birliği üyeliği gerçekleştiğinde Birliğin uluslararası niteliği gereği, alınan kararların bağlayıcılığı olması sebebi ile ileride yapılacak yapısal değişikliklerin milli iradeye dayanmadığı ve dayanmayacağı ortadadır. Bu sebeple İnkılâpçılık İlkesi gereği yapılması gereken yapısal değişikliklerde Avrupa Birliği'nin hukuki statüsü ve kararlarının bağlayıcılığı ile birlikte uyum sürecinde yapılan yapısal değişikliklerin Türkiye'nin ihtiyaçlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı, diğer bir ifade ile İnkılâpçılık İlkesi gereği gerçekleştirilmesi gereken hususlar olup olmadığı mesele olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4.1.5.1. Avrupa Birliği uyum sürecinde yapılan yapısal değişiklikler meselesi

Türkiye'nin 1963 yılında ekonomik işbirliği amacıyla yola çıktığı Avrupa Birliği'ne üyelik yolu, bugün siyasi ve politik entegrasyonunda söz konusu olduğu çok yönlü bir ilişki haline gelmiştir. Avrupa Birliği'ne üye olmayı hedefleyen Türkiye açısından bu durum Avrupa Birliği'ne üyelik için gerekenlerin kapsamı ve neticesi ne olursa olsun yapılmalıdır şeklinde algılanmaktadır. Ancak sürekli değişen ve yenileri eklenen talepler birbiri ardına sırf Avrupa Birliği'ne üyelik amacı ile yerine getirildiğinde, geride devlet yapısında geri dönüşü olmayan yapısal değişim ve uluslararası taahhütler altına girilmiş birçok sınırlamalar kalmaktadır. Bu aşamada yapılan değişikliklerin amacı, kapsamı ve Türkiye'nin ihtiyaçlarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı husus önem kazanmaktadır. Çünkü Atatürkçülüğün temel ilkelerinden İnkılâpçılık İlkesi, yapılan inkılâpları korumakla birlikte inkılâpların aklın ve bilimin ışığında çağdaş uygarlığın seviyesine çıkarılmasını öngörür (Güler, 2005). Diğer bir ifade ile yapılan inkılâplarla oluşturulan devlet sisteminin özü aynı kalmakla birlikte çağdaş uygarlığın gerektirdiği değişikliklerin yapılmasını hedefler. Bu ise ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kendi ihtiyaçlarına göre yani milli bir politika ile belirlenebilir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde gerçekleştirdiği yapısal değişiklikler ise AB tarafından belirlenen ve yapılması AB üyeliği için zorunlu kabul edilen taleplerin yerine getirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bazı çevreler tarafından ev ödevi olarak tanımlanan "iş programları" şeklinde Türkiye'nin önüne gelen bu programların yerine getirilmesi başka bir programı gerekli kılmakta ve uygulamalar yayıldıkça Türkiye boyut ve kapsamı geniş bir yönetim bozulması ile karşılaşmakta netice olarak da toplumsal düzenin temel dayanakları sarsılmaktadır (Aydoğan, 2004a: 414).

Avrupa Birliği'nin uluslararası konumu gereği, Birliğe üye olmak isteyen aday ülkeler politik, ekonomik ve hukuki yapılarını AB'nin belirlediği kriterlere göre yeniden düzenlemek zorundadırlar. Diğer bir ifade ile aday ülke Birliğe kendisi olarak değil, Birliğin olmasını uygun gördüğü bir yapıya sahip olarak girebilir. Ayrıca ülkelerin politik, ekonomik ve hukuki gelişmesinin AB'nin belirlediği kriterler çerçevesinde gerçekleşip gerçekleşmediğini bir AB organı olan Komisyon belirlemektedir. Bu sebeple Türkiye AB ilişkileri geleneksel uluslararası kurallara göre değil bir uluslararası kuruluş olan AB'nin bir organı olan Komisyon tarafından belirlenmektedir (Merih, 2004).

Avrupa Birliği'nin 22 Haziran 1993 tarihinde yaptığı Kopenhag zirvesinde, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkez Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağı kabul edilmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterler belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak anılan bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Siyasi kriterler, "Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı", ekonomik kriterler, "işleyen bir Pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması", topluluk mevzuatının benimsenmesi ise "Siyasi , ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kabiliyetine sahip olunması" olarak belirlenmiştir. Bu kriterler genel nitelikte olup, bu kriterlerin herhangi bir ülkeye uygulanması 150 sayfa civarında bir raporu gerektirmektedir. Hiçbir objektif ölçüğe sahip olmayan bu kriterlere uymak veya uymamak tamamen Avrupa Birliği Komisyonunun değerlendirmesine göre olmaktadır (Merih, 2004). Bu bakımdan Türkiye'nin AB'ye girmesi konusunda öncelikli belirleyici, Türkiye'nin yaptıkları yada yapacakları değil aksine AB'nin politik ekonomik, kültürel, sosyal ve jeopolitik

ihtiyaçları ve öncelikleridir. Hatta Kopenhag kriterleri çerçevesinde, aday ülke kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmiş olsa bile, adayın AB'ye tam üye olması, AB içinde ekonomik veya sosyal sorunlara yol açacaksa, adayın tam üyeliği gerçekleşmeyebilecektir (Özdağ, 2003b: 3).

Türkiye'nin AB uyum sürecinde yaptığı değişikliklerin amacı, Avrupa Birliği'ne girebilmek için gerekli koşulları sağlamak ve Avrupa Birliği'nin isteklerini ve ölçütlerini yerine getirmektir. 3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen 4709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" un genel gerekçesinde de bu husus açıkça yer almıştır:

"Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde, ekonomik ve siyasi kriterlerin karşılanması, bu alanda yasal düzenlemelerin yapılmasının ön şartı olarak anayasada bazı değişikliklerin yapılması da kaçınılmazdır".

Ancak AB'ye tam üye olabilmek istek ve düşüncesiyle değişiklikler yapılırken bazı gerçeklerinde göz önünde tutulması gerekmektedir. Öncelikle Türkiye, Avrupa ülkelerinden apayrı bir jeopolitiğe sahiptir. Bu ülkelerin kendilerinden toprak isteyen Suriye ve bu amacını anayasasına koyan Ermenistan gibi komşuları, şeriat ihraç etmeye çabalayan İran gibi sınırdaşları bulunmamaktadır. Hiçbir Avrupa ülkesi Irak'la aynı coğrafyada değildir. Her an patlamaya hazır Ortadoğu'da yer almamaktadır. İkinci olarak, Avrupa devletleri gelişmiş liberal-kapitalist ülkelerdir. Bu nedenle de bu ülkelerin oluşturduğu birliğin ekonomik ve hukuksal yapısı da liberal-kapitalist niteliktedir. Öte yandan, daha düne değin hemen hemen hepsi sömürgelere sahip oldukları için bu ülkelerin kaynaklarını, insanların emeklerini ve pazarlarını sömürerek bugünkü durumlarını elde etmişlerdir. Bugün de bu kazanımlarına dayanan dış pazarları, başka ülkelerdeki yatırımları yüzünden buralardaki ucuz iş gücünü kullanabilmektedirler. Bundan dolayı da üçüncü ülkelerden bu yollarla sağladıkları değerlerin bir bölümünü kendi çalışan sınıflarına aktarabilmektedirler. Türkiye'de ise durum hiç böyle olmamıştır ve olması olanağı da yoktur. Bir başka gerçek ise, bu ülkelerin bize karşı izledikleri düşmanca tutumdur. Ermeni soykırım iddiaları, Kıbrıs uyuşmazlığındaki tutumları, PKK'yı ve DHKP-C'yi terör örgütü saymamakta direnmeleri, hatta PKK'ya destek vermeleri, şeriatçı akımları ülkelerinde besleyip barındırmaları bilinen gerçeklerdir. Bu tutum içerisinde olan AB ülkelerinin bizim önümüze koydukları kriterlerin, açıkça arka çıktıkları Türkiye'nin bu düşmanlarının işlerini kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı yada örtülü olarak bu amaca yönelik olup olmadığının ciddi bir şekilde göz önünde tutulması gerekmektedir (Yetkin, 2005).

Avrupa Birliği'nin 2001 yılı ve 2002 yılı ilerleme raporunda yer alan ve "Düşünce ve İfade Özgürlüğü" nün sağlanması amacıyla kaldırılması istenen ve altıncı uyum paketi içerisinde yapılan yasal değişikliklerle kaldırılan Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesinin kaldırılması Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı çifte standardın ve izlediği politikanın bir örneğidir. TMK'nın yürürlükten kaldırılan 8. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla yazılı, sözlü veya görüntülü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılması, bu eylemlerin terör yöntemlerine başvurmayı özendirecek şekilde işlenmesi suç sayılmakta ve bu fiilleri işleyenlerin cezalandırılması öngörülmekteydi. Bu maddenin kaldırılması ile Türkiye'nin bütünlüğünü hedef alan bölücü mahiyetteki propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş suç olmaktan çıkartılmıştır. Bu tür eylemler ancak şiddet içermeleri, halkı kin ve düşmanlığa ve suç işlemeye tahrik etmeleri halinde suç teşkil edecektir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ise terörle mücadele için yeni tedbirler alınmış ve kişi hak ve özgürlüklerine kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin İngiltere'de terörle mücadele adına kişilerin temel ve hak ve özgürlüklerine daha çok ve kolay müdahale edilmesine imkan veren düzenlemeler yapılmıştır. IRA ile bağlantısı olduğu bilinen ama yine yasal bir parti olarak kabul edilen Sinn Fein'in açıklama yapması engellenmiş, yönetim, teröristlerle yandaşlarının demokrasiye saygılı insanlarla aynı yayın haklarından yararlandırılmayacağına karar verebilmiştir. Telefon dinlemeleri, ev, üst, işyeri aramaları daha kolay hale getirilmiş, kişilerin seyahat ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Hatta terör örgütleri listesinde yer alan örgütlerin renklerini taşıyanların, işaretlerini yapanların ve kendilerini bu örgütün mensubu olduğu izlenimi verenlerin cezalandırılması bile öngörülmüştür. Başka bir Avrupa Birliği üyesi olan İspanya'da silahlı gruplar veya teröristlerle mücadele gözetilerek Anayasada öngörülen kişi özgürlüğü, özel hayatın ve aile hayatının korunmasına ilişkin hükümlerin askıya alınabileceği öngörülmüştür. Polisin mahkeme kararı olmadan ileri derecede yakalama ve gözaltında tutma imkanı vardır. Yine İspanya'da Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden ayrılıkçı terör örgütü ETA'nın siyasi kanadı olarak bilinen ve Avrupa Parlamentosu'nda bir üyeye sahip bulunan Bask bölgesi partisi Batasuna kapatılmıştır. Ancak AB, üyelik için PKK terör örgütü ile siyasi uzlaşma sağlanmasını Türkiye'den talep edebilmektedir. Fransa Korsika'nın bağımsızlığı için mücadele eden ayrılıkçı hareket karşısında bugüne kadar üniter yapısında taviz vermeye asla yanaşmamış, Almanya'nın ceza

kanununda ise anayasaya aykırı örgütlerin veya bunların yerlerine kurulan örgütlerin bayrak, flama veya mensuplarının üniformasını taşımak ya da slogan veya selam tarzlarını taklit etmek suç sayılmıştır (Avrupa Birliği Türkiye’den Ne İstiyor?, 2001). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde durum böyle iken Türkiye’den düşünce ve ifade özgürlüğü bahanesi ile terörle mücadelesinde durumunu zayıflatacak ve her türlü tehlikeye açık bir hale getirecek yasal değişikliklerin talep edilmesi samimiyetten uzak olmakla birlikte Türkiye tarafından sırf AB’ye girme amacı ile yapılan bu değişikliğin de Atatürk’ün İnkılâpçılık İlkesi ile çeliştiği ortadır.

Avrupa Birliği üyeliğinin getirdiği zorunlu yapısal değişiklikler, Türkiye’nin üyeliğinin gerçekleşmesi halinde de sona ermeyecek aksine Türkiye hiçbir konuda kendi başına karar veremeyecek duruma gelecektir. Bu durumda da İnkılâpçılık İlkesi fiilen ortadan kalkacaktır. Avrupa Birliği üyeliği neticesinde Türkiye’nin nasıl çaresiz duruma geleceğinin ve kendi inisiyatifi ile ülkenin lehine bile olsa karar alamayacağını anlamak için Avrupa Birliği ile ekonomik bütünleşmenin bir parçası olan gümrük birliği ile yüklendiği yükümlülükler bakmak yeterli olacaktır:

1. Antlaşma ile Türkiye, Avrupa Birliği çıkışlı sanayii malları için sıfır gümrük ve fon uygulayacak (4.madde).
2. Üçüncü ülkelere karşı Avrupa Birliği’nin, ortak gümrük tarifesine uyacaktır (13-14. maddeler).
3. Türkiye Avrupa Birliği’nin dış ticaret politikasına uymak zorundadır (16. madde ile 52 ve 64. maddelerin yer aldığı bölümdeki maddeler).
4. Türkiye, Avrupa Birliği’nin bugüne kadar üçüncü ülkelerle imzaladığı ve ileride imzalayacağı ticaret antlaşmalarına uymak zorundadır (16 . madde).
5. Türkiye, üçüncü ülkelerle tercihli ticaret antlaşması yapma hakkına sahip değildir (16 . madde).
6. Fikir, sanat, sınai ve ticaret mülkiyetin korunması ve rekabet koşullarını düzenleyen mevzuatı, Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu hale getirecektir (29, 30, 37. maddeler).
7. Türkiye her türlü ticari nitelikli kamu tekeline kaldıracaktır (40 .madde).
8. Türkiye, gümrük birliğinin işleyişi ile ilgili alanlarda yeni mevzuat getireceği zaman önceden Avrupa Birliği’nin onayını alacaktır (55 .madde).
9. Türkiye, Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın gümrük birliği ile ilgili olarak aldığı bütün kararlara ve ileride alacağı kararlara kesin olarak uymakla yükümlüdür (64. madde) (Gürbüz, 1998).

Antlaşma hükümlerine bakıldığında Türkiye'nin daha üye olmadan nasıl ekonomik yönden mahkum olduğunu Atatürk'ün şu sözlerinden anlayabiliriz :

“... Büyük devletler, şimdiye kadar bize şu veya bu sorunlarda gösterişli yardımlarda bulunuyor görünüyorlar, oysa ekonomik tutsaklıkla biz felce uğratiyorlardı. Öteden beri bize bazı şeyler vermiş gibi, bizim haklarımızı tanımış gibi bir durum alırlar, gerçekte ekonomide elimizi kolumuzu bağlarlardı. Bu tutsaklığa katlanan devlet ileri gelenleri hoşnuttu. Çünkü görünüşte azametli bir istikrar sağlamışlardı. Bunlar, ekonomik mahkumiyeti kavrayamamış bedbahlardı” (Ayışığı, 2005).

Avrupa Birliği'ne üyelik halinde Türkiye kendi ulusal çıkarlarını korumak için yapması gereken yapısal değişiklikleri ya da alması gereken kararları alamayacağı gibi kendi ulusal egemenlik sahasında bulunan ve Türkiye'nin çıkarları için çok önemli olan birçok hususun yönetimini, yani karar alma yetkisini de uluslararası yönetime (AB kurumlarına) devretmek zorunda kalacaktır. Bunlardan ilki Türkiye'nin en büyük projesi olan ve mali kaynağının büyük bir kısmını ayırdığı GAP projesidir. Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından hazırlanan “Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar” (etki raporu) adı ile yayınlanan ve Türkiye'nin AB üyeliğinin etkilerinin ne olacağı ve uygulanacak stratejileri kapsayan raporda aynen şöyle denilmektedir:

“Bölgede önemi bulunan konulardan biri kalkınma ve sulama için gerekli suya erişimdir. Ortadoğu'da su konusunun stratejik önemi önümüzdeki yıllarda artacaktır. Türkiye'nin katılımıyla birlikte su kaynaklarının ve alt yapı projelerinin uluslararası yönetimi (Fırat ve Dicle havzaları üzerindeki barajlar ve sulama projeleri, İsrail ve komşuları arasında su alanında sınır ötesi işbirliği) AB açısından önemli bir konu haline gelebilecektir” (Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar, 2004).

Etki raporunda belirtilen bu hususun anlamı şudur. Tam üyelik halinde, Türkiye, AB bünyesinde su kaynaklarının kullanılmasıyla ilgili olarak oluşturulan mevcut hukuksal düzenlemelere uygun hareket etmek durumunda kalacaktır. Bu konudaki düzenlemelerin en önemlisi 1997 yılında Konsey tarafından kabul edilen “Avrupa Topluluğu Su Politikası Direktifi”dir. Direktifin öngördüğü ve Türkiye'yi doğrudan ilgilendirebilecek ilkelerden birisi sınır aşan suların hidrolojik bir bütünlük içerisinde kaynakları kolları ve bağlantı içinde bulunduğu yer altı suları, göller ve denize döküldüğü nehir ağzı ile birlikte tek bir yönetim çatısı altında düşünülmesi gerektiğidir. Direktifin öngördüğü ilkelerden bir diğeri de AB sınırları içinde doğan ve AB'ye üye olmayan bir devletin topraklarına akan sınır aşan suların yönetim yapısının ilgili üye ve üye olmayan devletlerce ortaklaşa oluşturulması gerekliliğidir. Buna göre ilgili devletle sınır aşan suların kendi ülke toprakları üzerinde kalan kısımları üzerinde bile sınırsız egemenlik iddiasında bulunamayacaklardır. Yani tam üyelik halinde Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerinin ülke içinde kalan kısımları

üzerinde sınırsız egemenliği olduğu iddiasından vazgeçmesi gerekecektir (Erdoğan, 1997: 107). Diğer bir ifade ile etki raporunda belirtildiği egemenlik haklarını uluslararası yönetime devredecektir. Bu durumda da kendi toprakları üzerinde bulunan su kaynakları ile ilgili alınan kararların uygulayıcısı olacaktır.

Türkiye'nin egemenlik yetkilerini devredeceği diğer bir husus ise Montrö Antlaşması'nda "Türk Boğazları" olarak anılan İstanbul ve Çanakkale boğazlarıdır. Etki raporunun Ulaştırma ve Enerji başlıkları altında Türk boğazlarından "İstanbul Boğazı" (Strait of Bosphorus) olarak bahsedilmiş ve İstanbul boğazından geçişin uluslararası sözleşmelere uygun olarak garanti edilmesi istenmiştir. Türk Boğazlarından 1936 yılından beri Montrö Antlaşması'nın 2. maddesi uyarınca gemiler zaten "tam serbest" geçiş hakkına sahiptirler. Ancak bu antlaşma gereği geçişin "zararsız" olması yanında Türkiye'nin bunu denetleme ve düzenleme hakkı bulunmaktadır. Bu durumda etki raporunda bu hususun özellikle yer alması ve Türk boğazları yerine İstanbul boğazı olarak söz etmesi Türkiye'nin üyeliği halinde AB kurumlarının denetleme ve düzenleme hakkı talep etmesinin söz konusu olacağıdır (Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar, 2004).

Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye'nin yaptıkları ve yapmayı taahhüt ettikleri değişimler İnkılâpçılık İlkesi'nin sonu olacak ve Atatürk İlkeleri'ne dinamiklik kazandıran bu ilkenin ortadan kalkması ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen bu ilkelerin bütünlüğü ve anlamı kaybolacaktır.

2.3.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine ve Atatürk İlkeleri'ne Olumsuz Yaklaşımlar

Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğini ulusal politika yaparak, üyelik için gerekli olan yapısal değişiklikleri ve istenilen tavizleri ulusal çıkarlarını hiçe sayarak birer birer yaparken, Avrupa Birliği üye ülkeleri aynı kararlılık ve samimiyetle davranmamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olan AB ülkeleri Türkiye'nin Avrupa Birliğinden tamamen uzaklaşmasını istememekle beraber Türkiye'nin AB'nin parçası olamayacağını da çeşitli bahaneler öne sürerek açıkça ifade etmektedirler. AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin AB'ye giremeyeceği yönündeki iddialar şu başlıklar altında toplanmaktadır: Nüfus, serbest dolaşım ve göç, coğrafya, kültür, din, demokrasi, insan hakları ve ekonomi.

Bu olumsuz yaklaşımda bulunan kişilerin gerek siyasi kimlikleri gerekse Avrupa Birliği içerisindeki konumları göz önüne alındığında bu görüşlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye, geleceği ile alacağı kararlarda bu görüşleri de dikkate almak zorundadır. Nitekim bu olumsuz yaklaşımlar gün geçtikte Avrupa kamuoyunda da destek bulmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin bu ülkelerin her birinde ayrı ayrı referanduma sunulacağı ve kararın oy birliği ile verileceği göz önüne alındığında durumun ciddiyeti daha iyi kavranacaktır.

Türkiye'nin adaylığı ile ilgili olumsuz yaklaşımlardan birisi Fransa eski cumhurbaşkanlarından Giscard d'Estaing'e aittir. Günümüzde politik etkinliğini halen sürdüren Giscard d'Estaing, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Türkiye'ye karşı samimi olmadığını, Türkiye'nin asla AB'ye üye olamayacağını çeşitli konuşmalarında şu şekilde belirtmiştir:

“Türkiye'ye gerçek durum söylenmiyor. Türkiye'nin adaylığını kabul edelim diyenlerin gerçek eğilimi, Türkiye'nin AB'ye asla üye olamayacağı yönünde. Onların Türkiye ile ilişkilerini başından beri dürüstlük ve vakar içinde sürdürmediklerini görüyorum”.

“Yetenekleri ya da önemi ne olursa olsun Türkiye nüfusunun ve toprağının ana kısmı Avrupa dışında bir ülkedir... Avrupalı yöneticilerin büyük bölümü Türkiye'nin bu projede yerinin olmadığını biliyorlar ve bir araya geldiklerinde kendi aralarında bunu dile getiriyorlar... Katılımı halinde Türkiye Birliğin ikinci büyük ülkesi olacak. Bu bile durumun yarattığı paradoksu gözler önüne seriyor. Bu durumda bu tür bir katılımın referanduma götürülmemesi çok zor olur... Yunanistan bu fırsatı ikili sorunlarını çözmek için kullandı” (İlhan, 2003: 19; Manisalı, 2001b: 54).

Almanya eski başbakanlarından Helmut Schmith'in Berlin'de düzenlenen “Avrupa'nın Geleceği” adlı konferansta söylediği sözler Fransa eski Cumhurbaşkanı'nı doğrular niteliktedir:

“Avrupa'nın geleceğinde ne olursa olsun Türkiye'nin yeri yoktur. Türkiye ile ekonomik ilişkilerimizi sürdürmeliyiz. Genç ve hızla büyüyen nüfusun satın alma gücünden yararlanmalıyız. Bu ülkeyle ihracatımızı sürdürmeliyiz. Ticaretimizi geliştirmeliyiz. Ancak bu ülkenin globalleşmenin temel prensiplerine sahip olmadığını ve uluslar arası kardeşliği içine sindiremediğini de görmeliyiz” (Aydoğan, 2004a: 473).

Helmut Schmith, Türkiye'nin AB üyesi yapılmaması hakkındaki gerekçelerini içeren görüşleri şöyledir:

“Türkiye'nin nüfusu, şu anda 65 milyon, 35 yıl içinde bu sayı 100 milyona çıkacak. 21. yüzyılın sonlarına doğru Türkiye'nin nüfusu Fransa ve Almanya'nın toplamı kadar olacak. Türkiye'yi AB'ye almak isteyenlerin bu rakamları akıllarında tutmaları lâzım. Türkiye'nin Suriye, İran ve Irak'la sınırı var ve Yunanistan ile yüzyıllardır sürtüşmektedir ki bu sürtüşmenin tek sebebi Kıbrıs değildir. Türkiye bölgede kendi çıkarları olduğu için Ortadoğu'da yaşanan her savaşa endirekt de olsa katılmıştır. Türkiye ile Rusya arasındaki yüzyıllardır süren kin, özellikle Orta Asya'daki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanması sonrası, her an yeniden canlanabilir. Türkiye'nin AB'ye alınması bağlamında gözden kaçırılmaması gereken önemli kültürel farklar da var. Türkiye ile Avrupa arasındaki kültürel farklar, Rusya ve Ukrayna ile aramızdaki farklardan çok daha derindir. Aslında Türkiye'ye karşı açık kartlarla oynamak yerinde olurdu” (İlhan, 2002: 27).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olması durumunda birliğin bunu kaldıramayacağı Avrupa Parlamentosu'ndaki ÖVP Delegasyon Başkanı Ursula Stenzel tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“Türkiye'nin AB'ye katılımı AB'yi aşırı genişletir. AB, Türkiye'nin katılımını kaldıramaz ağır bir krize girer ve sonuçta başka bir AB'ye dönüşür. Birlik olmaktan çıkar sadece gevşek bir devletler birliği olur” (Akdoğan, 2004: 14).

Türkiye'nin Avrupa kimliği içinde yer almadığını belirten Fransa'nın eski dışişleri bakanı Hubert Vedrine'nin görüşü şöyledir:

“Daha 1963'te sağduyu ve coğrafya, Türkiye'ye her açıdan büyük bir ülke olduğunu, toprağının yüzde 95'nin Küçük Asya'da yer aldığını, bölgesinde önemli bir rol oynamaya ve AB'ye üye olmak değil de AB ile yakın ilişkiler içinde olmaya ehil olduğunu söylemek için yeterli olmalıydı. O zaman bu incitici olmazdı. Avrupalılar da böylelikle kırk yıl sonra, gerçekler vaktini geciktirmek için kültürel veya dini tartışmaya açık argümanlar ortaya atmak durumunda kalmazdı. Avrupa yetkilileri Rusya, Ukrayna, Türkiye, Mağrip Ülkelerine, hatta bir gün İsrail ve Filistin'e stratejik, siyasi ve ekonomik komşuluk ortaklığı önerme imkanını incelemelidir. Avrupa'nın bu konudaki rahatsızlığını hisseden ve Türkiye'ye verilen cevapların belirsizliği veya ikiyüzlülüğünden esef duyan biri olarak bizzat ben 2000 yılında hükümette olduğum sırada, Türkiye'ye böyle bir ortaklık önerilmesini tavsiye etmişim” (Akdoğan, 2004: 13).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmaması, ancak stratejik önemi sebebi ile özel bir formül bulunması yönünde bir açıklama da eski Alman Başbakanlarından H. Kohl'ün partisi olan CSU (Alman Hıristiyan Sosyal Birlik Partisi)'den gelmiştir. CSU Avrupa Politikası Sözcüsü şu açıklamayı yapmıştır:

“Türkiye'nin AB'ye tam üye olması, birlik için çok ciddi bir tehlike. Bu nedenle Türkiye'nin AB'ye alınmasına karşı çıkıyoruz. Ancak Türkiye Avrupa için stratejik bir öneme sahip. Bu nedenle Türkiye'nin Avrupa'dan kopmaması veya başka bir sisteme yönelmemesi için de özel bir formül bulunarak Avrupa'nın yanında tutulmasını istiyoruz” (İlhan, 2001: 19).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmayacağını , bu konuda Türkiye'ye dürüst davranılmadığını söyleyen bir başka politikacı da Avrupa Birliği Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Tom Spencer'dir. Tom Spencer, Dow Jones haber ajansına şunları söylemiştir:

“Türkiye'ye ileride bir gün Avrupa Birliği'nin parçası olacakları yolunda 30 yıldır söz vererek hiç dürüst bir davranışta bulunmadığımızı düşünüyorum. Çünkü gerçek, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi üye olarak kabul etme yolunda hiçbir niyetinin olmadığıdır. Türkiye bir yandan yeni köktendincilerin diğer yandan da bizim tutmayacağımız sözlerin arasında sıkışmış durumda. Türkiye'ye gerçek niyetlerimizi anlatmamız çok daha dürüst bir davranış olur” (Aydoğan, 2005).

Avrupa Parlamentosu ve CSU Başkan yardımcısı Inga Friedrich, Avrupa'nın sınırlarının İstanbul'da bittiğini söyleyerek, Türkiye'nin üyeliğinin AB karakterini değiştirecek köklü bir karar olacağını belirtmiştir:

“Türkiye'nin üyeliği konusu halk oylamasına sunulabilecek temel kararlardandır, çünkü tartışmasız AB karakterinin değiştirilmesi söz konusu. Bugün Brüksel'de iç pazar, vergi ve uyum konusunda kararlar alınıyor. Bu Türkiye'nin üyeliği sonrasında

imkansızlaşır. Türkiye'nin üyeliğe alınmasıyla Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya emsal yaratılmış olacak, sonuçta Avrupa coğrafi olarak İstanbul'da sona eriyor" (Akdoğan, 2004: 19).

Avrupa Birliği'nin kültürel bir birlik olduğu, bunun felsefi temellerinin ise Aydınlanma Çağı ve Hıristiyanlık tarafından şekillendirildiği düşüncesini savunan Avrupalı siyasetçilerden birisi de Fransa Demokratik Birlik Partisi Başkanı Francois Bayrou'dur. Bayrou'nun Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki görüşleri şöyledir:

"Romanya, Bulgaristan, Polonya Avrupa medeniyetine aittirler. Türkiye tamamen değişik bir tarihe, uygarlığa ve toplumsal gerçekliğe aittir. Türkiye AB'ye üye olmamalıdır. Çünkü Avrupa tarih ve medeniyetinin parçası değildir. Türkiye'yi aday ilan etmek, kurulmak istenen Avrupa Projesinin sonu olur" (Akdoğan, 2004: 24).

Avrupa Birliği tarafından Lâiklik konusunda sürekli taleplerde bulunulmasına rağmen, tamamen siyasi bir konu olan Türkiye'nin AB'ye girişi hususunda İtalyan piskoposların yayın organı L'Avvanire gazetesinde yazılanlar ilginçtir:

"Müslüman Türkiye'nin AB'ye girmesi kimliğimize gölge düşürür. Bu üyelik yan yana büyüyen Hıristiyan gelenekleri ile şekillenen Avrupa medeniyetlerinin temelindeki ittifakı sarsar. Unutmamalı ki Avrupalı fikri başlı başına düşman Türklere ve Türkiye'nin başını çektiği İslam dünyasına karşı geliştirdi. Ankara ile yakın ilişkiler geliştirmeye evet. Ama farklı tarihi ve kültürel gerçekler, farklı kalmalıdır" (Aydoğan, 2004: 475).

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkan görüşler bu kadarla sınırlı değildir. Birçok siyasetçi benzer görüşleri, Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen açıklamaya devam etmektedir. Ancak olumsuz görüşler sadece Türkiye'nin üyeliğine olmamakta Atatürk'e ve Atatürk İlkeleri'ne saldırı olacak şekilde de olmaktadır. Bunun sebebi ise Batının Atatürk'ü ve Atatürk İlkelerini kendisi için tehlike olarak görmesidir. Bu sebeple toplum üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için yoğun çaba harcamaktadır. Çünkü Atatürk İlkeleri'ni benimseyen Türkiye, Batı emperyalizmi ve yayılcılığının önünde bir engel teşkil edecektir. Atatürk bu konuda şöyle demiştir:

"Bana göre, Türkiye Doğu ve Batı Dünyası'nın sınırındaki coğrafi konumuyla ilginç bir rol oynuyor. Bu durum bir yanıla faydalı iken, diğer yanıla tehlikelidir. Batı emperyalizminin Doğu'ya yayılmasını durdurabildiğimiz için, Türkiye'yi öncü olarak gören bütün doğu halklarının sempatisini kazanmış bulunuyoruz. Diğer yandan bu durum bizim için tehlikelidir. Çünkü doğuya yönelen saldırının bütün ağırlığı öncelikle bizim üzerimizdedir ve Batı'nın bütün nefreti bizim üzerimizde yoğunlaşmış bulunuyor..." (Aydoğan, 2004b: 374).

Avrupa Parlamenti Arie M. Oostlander'in, Dışişleri, İnsan Hakları Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Komitesine sunduğu Türkiye raporunda, Kemalizm'in (Atatürk İlkeleri) açıkça Türkiye'nin AB'ye girişinde engel teşkil edeceği vurgulanmıştır:

“Kemalist fikirlere dayanan bir devletin, Avrupa Birliği’nin kabul ettiği ve desteklediği siyasi değerleri benimseyerek, Birliğe üye olabilmesi uzun soluklu bir iştir. Türkiye öncelikli olarak bir devlet reformu gerçekleştirmesi gerektiğine ikna olmalıdır. Kemalizm Türk Devletinin bütünlüğü doğrultusunda Türk Kültürünün homojenliğini, Silahlı Kuvvetlerin gücü ve dine karşı çok sert bir tutum olarak kendini göstermektedir. Bu yaklaşım AB üyeliği önünde bir engel olarak görülmelidir”.

Aynı şekilde Avrupa Parlamentosu Yeşiller Partisi üyesi olan Daniel Cohn Bedit ise Avrupa Birliğinin Türkiye’de Kemalizm’in sonunu getireceğini söylemiştir: “Türkiye’nin Avrupa Birliğine katılması bu ülkede Kemalizmin sonu olacaktır” (Güler, 2004: 479).

Burada yer verilen açıklamalar Türkiye’nin üyeliğine ve Atatürk İlkelerine, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin bakışının değerlendirilebilmesi için küçük bir kısmı alınmak suretiyle aktarılmıştır. Bu olumsuz tepkiler bu kadarla kalmamakta her geçen gün bir yenisi eklenmektedir.

Bu açıklamaların yansıttığı ana görüş Türkiye ile müzakerelerin başlamasına karar verildiği 17 Aralık 2004 tarihli zirvede ve daha öncesinde yayınlanan 2004 yılı ilerleme raporunda da yer almaktadır. Nitekim Türkiye ile müzakerelere başlanacağına karar verilmekle birlikte daha önce hiçbir üye ülkeye getirilmeyen, halen de aday ülke olarak müzakerelere devam eden ülkelere uygulanmayan özel şartlara bakıldığında bu açıklamaların fiili olarak da uygulandığı anlaşılmaktadır. Türkiye’nin müzakere sürecinin ucunun açık olması yani ne zaman biteceğinin ya da ne şartlarla biteceğinin belli olmaması, müzakere sonucunda bütün şartların yerine getirilse dahi üyeliğe alınmayabilecek olması, müzakere sonunda 25 Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ayrı ayrı referanduma sunulabilecek olması, üyeliğe kabul edilene kadar hiçbir mali yardımdan faydalanılamayacak olması, serbest dolaşım hakkına sınırlama getirilebilecek olması gibi şartlar yapılan bu açıklamalar ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya tek bir sonuç çıkmaktadır. Türkiye’nin hiçbir zaman Avrupa Birliği’ne alınmayacağı, ancak Avrupa’dan kopmaması ve başka sisteme yönelmemesi için yani AB’nin çıkarlarına hizmet etmesi için AB’nin yanında tutulmak istendiğidir. Elbette AB’ye girmek için her türlü fedakarlığı yapmayı kabul eden Türkiye’ye, bazı ülkeler ve gruplar bu belirsiz süreçten faydalanarak istediklerini de yaptıracaklardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. BULGULAR

Atatürkçü düşünce sisteminin ideolojik temellerini oluşturan Atatürk İlkeleri, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile bir imparatorluğun yıkıntıları üzerine kurulan yeni devletin yani Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir devlet haline gelmesi ve "ilelebet payidar" kalması için bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulamaya konulan devletin temel nitelikleridir.

Atatürk İlkeleri, Kurtuluş savaşından başlayıp, 1937 yılında 1924 Anayasasının 2. maddesinde yapılan değişiklikle anayasada yer almasına kadar olan süreçte, kurulan yeni devletin ihtiyaçları neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte tam bağımsızlığın sağlanması, modern devletin gerektirdiği inkılapların yapılması, yeni devletin siyasi yapısının kurulması, millet bilincinin oluşturulması gibi birçok değişim yaşanmış ve Atatürk İlkeleri birer birer şekillenmiştir.

Atatürk İlkeleri'nin hedefi, diğer medeniyetleri inkar etmeden ve onların metot ve vasıtalarını kullanarak çağdaş Türk medeniyetini yaratmak , Türk Milleti'ni içte mutlu, dışta itibarlı ve güçlü kılmaktır. Ayrıca Türk Milleti içinde siyasi, kültürel, sosyal bölünmelere mani olmak, bölünmüş parçaları millet gerçeği etrafında birleştirerek, milli dayanışmayı temin etmeye çalışmaktır.

15-23 Ekim 1927 tarihlerinde yapılan CHP'nin ikinci kurultayında tüzüğün "umumi esaslar" bölümünde Atatürk İlkeleri'nden üçü yani Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik sayılarak, partinin ilkeleri olarak benimsendiği belirtilmiştir. Tüzükte laiklik yer almamakla beraber, laikliğin temeli olan din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği vurgulanmıştır. Lâiklik İlkesi kurultaydan bir yıl sonra yapılan değişiklik ile anayasada yer almıştır. CHP'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında Ankara'da toplanan üçüncü kurultayında ise 1927'deki ikinci kurultay da kabul edilen ilkelere yani Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Milliyetçilik İlkeleri'ne Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık İlkeleri eklenmiş ve bu altı ilke

CHP'nin resmi görüşü haline getirilmiştir. 5 Şubat 1937 tarihinde 3115 sayılı Anayasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile 1924 Anayasası'nın 2. maddesinde yapılan değişiklikle, CHP kurultayında kabul edilen altı ilke yani Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, İnkılâpçılık, Devletçilik ve Laiklik devletin temel nitelikleri olarak anayasaya dahil edilmiştir.

Cumhuriyet, 1921 anayasasında bir hükümet şekli olarak, 1924 ve 1961 anayasalarında ise devlet şekli olarak belirtilmiştir. Ancak Atatürk İlkeleri açısından devlet yönetim şekli olarak cumhuriyet bir amaç değil, millet egemenliğinin ve çağdaş demokratik katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan Cumhuriyetçilik İlkesi'nin en temel niteliği millet egemenliğinin ve onun temsilcisi olan Millet Meclisi'nin üzerinde hiçbir güç olamayacağını benimsemiş olmasıdır. Bunun doğal sonucu olarak da egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması ise egemenliğin milletin bütününe ait olduğunu, her türlü şahıs, sınıf ve zümre ayrıcalıklarının bulunmamasını, milletin elinde bulunan egemenliğin en ufak parçasının dahi sıfatı, ismi ne olursa olsun hiçbir makama verilmemesi, verilememesi demektir. Cumhuriyetçilik İlkesi gereği millet egemenliği, TBMM tarafından kullanılır. TBMM bu sorumluluğunda Türk Milleti adına Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı sorumludur.

Milli mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları milliyetçilik inancının somut bir vatan anlayışı ile bütünleştiği dönemdir. Bu bakımdan Türk Milliyetçiliği bir doktrin değildir. Tarihsel ve siyasal bir olaydır. İrkçılık, emperyalizm faşizm ile de herhangi bir ilgisi yoktur. Atatürk'e göre Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her kişi Türk'tür. Bu nedenle Atatürk Milliyetçiliği, diğer milletlerin haklarına saygı duyar, ülke ve millet bütünlüğüne önem verir, ırkçılığı ve her türlü din ve mezhep ayrımcılığını reddeder, egemenliğin kaynağı ve kayıtsız şartsız sahibi Türk Milletidir.

Halkçılık İlkesi, vatani, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütün kabul eder. Türk toplumunda bir sınıfın diğer bir sınıf veya sınıflar üzerinde hakimiyet kurması, Halkçılık İlkesi ile bağdaşmaz. Çünkü Halkçılık İlkesi anlayışı, bütün millet fertlerini ayrılık gözetmeksizin memleketin öz evladı kabul etmek, onların temel hak ve hürriyetlerini teminat altına almak, devlet yönetimine eşit olarak katılmalarını sağlamak, onları kanun önünde eşit tutmak prensibine dayanır. Millet fertleri

arasında ayrıcalık tanımayan bu ilke, milli egemenliğin ve milli iradenin milletten kaynaklandığını göstermesi bakımından demokrasi zihniyetini de simgeler. Halkçılığın bütünleştirici ilkesi gereği bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir, hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanınmaz.

Türkiye Cumhuriyeti, Lâiklik İlkesi'ni vicdan ve ibadet hürriyetini sağlamak ve korumak, devletin ve milletin dünyevi müesseselerinin bilimsel esaslara ve en ileri teknolojiye göre kurmak ve yönetmek üzere kabul etmiş ve uygulamaktadır. Laiklik sayesinde vicdanlar özgür olunca milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasında mezhep ve tarikat kavgaları önlenmiştir. Türkiye Cumhuriyetinde uygulanan Lâiklik İlkesi, Batı ülkelerinden farklılık arz etmektedir. İslam dininde Hıristiyanlık'taki gibi kilise teşkilatı ve din adamları sınıfı mevcut değildir. Din görevlilerinin, din hizmetlerini yürütme ve halkı din bilgileri açısından aydınlatmanın dışında din adına bağlayıcı ve emredici hiçbir yetkileri yoktur. Bu bakımdan Batılı laik ülkelerdeki gibi tam ayrılık sistemine gidilmesi, din ve devlet hayatında telafisi imkansız kaos ortamının doğmasına sebebiyet verecektir.

Atatürk İlkeleri'nden İnkılâpçılık İlkesi'nin inkılâp anlayışı eskiyi, kötüyü, çirkini yıkıp yerine yeniyi, iyiyi ve güzeli koymaktır. Bu inkılâp anlayışı ilim ve tekniğin ışığında sürekli bir çağdaşlaşmayı içerir bu sebeple atılımlarda tereddüt ve şüphe yerine inanç, sebat vardır. Bu bakımdan İnkılâpçılık İlkesi'nin anlamı, değişmez kuralların kalıplarına toplumu hapsedmemek, değişmeye karşı gereksiz direnç göstermemek, herhangi bir kuralın, normun geleneksel hukuk kaynağının gereklerini değişmez olarak kabul etmemektir. Bu nedenle İnkılâpçılık İlkesi'nin temel esası, devlet yönetiminin zaman ve gelişmelere göre aklın, bilimin ve ileri teknolojinin yol gösterdiği gerekli çağdaşlaşma atılımlarını yapmakla birlikte, milletin birçok fedakarlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve olgunlaşan prensiplerine bağlı kalmak ve onları müdafaa etmektir.

Devletçilik İlkesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığını elde etmesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine gelebilmesi için ekonomik olarak izlenecek yolu ve yöntemi belirleyen esaslardır. Bir toplumun kalkınması söz konusu olduğu zaman akla ilk gelen, o toplumun ekonomik bakımından gösterdiği gelişme olur. Ekonomik bakımından gelişme ise, toplumun yapısına, olanaklarına inanç ve gelenekleriyle, ihtiyaçlarına en uygun yolu tutmakla gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan temel ilkeleri Atatürk tarafından bizzat tespit edilen Devletçilik İlkesi o dönemin şartlarına göre Türk toplumunun refah ve mutluluğunu yükseltmek ve

devletin tam bağımsızlığı sağlamak için en uygun ekonomik yol olarak kabul edilmiştir.

Atatürk'ün en büyük hedefi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve medeni bir devlet olmasıydı. Çağdaşlaşma ise her bakımdan içinde bulunduğumuz zamanın gereklerini benimseme, o gereklere uyma, o gerekleri yerine getirme demektir. Atatürk'e göre Batı medeniyeti, uygarlığı temsil etmekteydi ve ilerlemek için Batı'ya yönelmek gerekmektedir. Ancak Atatürk Batı uygarlığına yönelmek ve o medeniyete dahil olmayı hedef edinmekle birlikte elbette körü körüne taklitçi bir zihniyet takip edilmesine de karşı idi. Bu sebeple yapılan inkılaplarda Türkiye'nin Batı'nın kuru bir taklitçisi haline gelmemesi ve çağdaşlaşmanın milli değerlerle bezenmiş bir sentez olması için tedbirler alınmıştır. Böylece çağdaşlaşma ile milli kimliğin belirginleşmesi, Türk kültürünün halk kaynağından beslenerek kendi değer ve özellikleri ile çağdaş medeniyet içinde layık olduğu yeri alması gayesi takip edilmiştir.

Avrupa'da birlik oluşturma fikri ve çabaları ortaçağdan itibaren gündeme gelmiştir. 14 yy'dan itibaren 19 yy başlarına kadar barışın korunması ve uluslararası çatışmaların ortadan kaldırılması amacı ile birçok düşünür değişik yollar önermiştir. Ancak söz konusu düşünceler Avrupa Birliği'ni uygulamaya geçirmede başarılı olamamış, bu dönemde Avrupa'da siyasal, ekonomik ve dinsel temele dayanan çatışmalar bütün şiddeti ile devam etmiştir. Avrupa'da birlik oluşturma çabaları İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden hız kazanmıştır. Savaş sonrasında sağlanan barışın devamı ve Avrupa'nın imarı için Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanı Marshall'ın ortaya koyduğu yardım programının uygulanması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu, Avrupa Birliğinin kurulması fikrine önemli bir katkı yapmıştır. Diğer bir gelişme ise Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'dur. Fransa dışişleri bakanı Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950 yılında açıklanan ve kendi adıyla anılan plana göre Avrupa'da barışın korunması için savaş sanayiinin hammaddeleri olan Fransa ve Almanya'ya ait kömür ve çelik maddelerinin kullanımının uluslarüstü bir otoriteye devredilmesini öngörülmüştür. AKÇT'nin amaçları, üye ülkelerini ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak işsizliği önlemek ve hayat seviyesini yükseltilmesini sağlamaktır. AKÇT'nin 1951 yılında kurulmasından sonra göstermiş olduğu başarılı gelişme, daha kapsamlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi yönünde görüşlerin ağırlık kazanmasına da yol açmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda da AKÇT'ye üye ülkeler arasında 25 Mart

1957 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu kurulmuştur.

Avrupa Toplulukları'nın kuruluşundan itibaren başarılı bir şekilde gelişim göstermesi üzerine, başlangıçta bu topluluklara girmek istemeyen ülkelerde üye olmak için başvuruda bulunmaya başlamışlardır. Avrupa Toplulukları'nda ilk genişleme 1 Ocak 1973'de olmuş ve İngiltere, İrlanda ve Danimarka AET'ye girmiştir. İkinci genişleme 1981 yılında Yunanistan'ın topluluğa katılmasıyla yaşanmıştır. 1986'da İspanya ve Portekiz'inde topluluğa katılması ile toplulukta üye sayısı 12'ye ulaşmıştır. Dördüncü genişleme 1995 yılında yaşanmış ve Avusturya, İsveç ve Finlandiya Topluluğa katılmıştır. Topluluk tarihinin en büyük genişlemesi 2004 tarihinde yaşanmış ve üyelik başvurusunda bulunan 10 ülke Topluluğa katılarak üye sayısı 25'e ulaşmıştır.

Uluslarüstü bir nitelik taşıyan Avrupa Birliği, hedeflerine ulaşmak için alınacak kararların neler olduğu, bu kararların icrası, organizasyonu ve denetimi için bir takım organlar oluşturmuştur. Roma Antlaşması ile tespit edilen organlar zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğramış ve Maastricht Antlaşması ile günümüzdeki yapısal durumlarına ulaşmışlardır. Topluluk organları, topluluğun temel yapısını oluşturan organlar ve yardımcı organlar olarak ikiye ayrılmıştır. Topluluğun temel organları, Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı'dır.

Avrupa Birliği Konseyi, üye devlet temsilcilerinin ve genellikle bakanların bir araya geldiği üye devletlerinin doğrudan çıkarlarını ifade ettikleri ve taahhüt altına girdikleri organdır. Bu nedenle Konsey, yasama ve yürütme yetkilerini tümüyle üstlenen en üst düzey ve nihai karar organıdır. Komisyon, üye ülke hükümetlerince ortak kararla dört yıllık süre için atanan 20 bağımsız komiserden oluşmaktadır. Komisyon kurucu antlaşmaların koruyucusudur. Kurucu antlaşmaların ve organların almış olduğu kararların usulünce uygulanıp uygulanmadığı, ilgili tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izlemek ile görevlendirilmiştir. Ayrıca Topluluğun yürütme organıdır. Roma Antlaşmasından kaynaklanan yürütme yetkilerinin yanı sıra, ortak politikaların oluşturulması ve yürütülmesi görevini de üstlenmiştir. Avrupa Parlamentosu, Birliğin diğer organlarının yetki ve görev kullanımını demokratik biçimde denetlemek amacı ile üye devlet vatandaşlarının temsilcilerinden oluşan bir meclistir. Avrupa Parlamentosu, AB mevzuatlarının oluşturulmasına görüş bildirmek sureti ile katılır, AB'nin bütçesini Konsey ile birlikte hazırlar ve Komisyon ile Konseyi denetler.

Adalet Divanı Avrupa Birliği'nin en yüksek hukuksal organıdır. Avrupa Adalet Divanı, Topluluk Hukukunu yargılar, bu hukuk benimsenmiş temel hakları kapsar, dolayısıyla Adalet Divanı Topluluk hukuku çerçevesinde temel hakları korumaya yetkilidir. Anayasal veya diğer milli yargı mercileri topluluk hukuku tarafından düzenlenmiş bir hususta karar verecek ise Topluluk hukuku çerçevesinde karar vermek zorundadırlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yaşanan bütünleşme hareketlerine uzak kalmak istemeyen Türkiye 1947 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında da NATO'ya katılmıştır. Çeşitli ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı da 31.07.1959'da AET 'ye üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Türkiye'nin AET'ye başvurmasındaki en önemli siyasi kriter Yunanistan'ın AET'ye başvurmuş olmasıdır. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan rekabet nedeni ile Türkiye Batı dünyası içerisinde yerini almak ve Yunanistan'ın elde edeceği avantajlardan geri kalmak istememekteydi. Türkiye'nin AET'ye katılması isteğinin altında yatan en büyük ekonomik neden ise, ihracatının ve ithalatının büyük bir kısmının bu ülkelere olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca aynı ürünleri ihraç eden Yunanistan'ın Topluluğa katılması ile Türkiye'nin ihraç piyasasını ele geçirmesi ve Topluluk kredilerini kullanacak olması da kaygı yaratmıştı. AB ile Türkiye arasında ortaklık antlaşması için görüşmelere 1963 yılının Haziran ayında başlanmış ve 12 Eylül 1963 tarihinde Topluluk ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1964'den itibaren tam üye oluncaya kadar ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi birbirini izleyecek olan üç dönemde gerçekleştirilecekti. Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem.

Hazırlık Döneminin amacı, Türkiye ekonomisini Topluluğun koşullarına uymaya imkan verecek bir duruma getirebilmektir. Geçiş dönemi ise tarafların aralarında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini, ortaklığın iyi işlenmesini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının, Topluluk politikalarına yaklaşmasını, bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağladıkları dönemdir. Son dönem ise gümrük birliğinin sağlandığı ve gümrük birliğinin de ötesine geçilerek, tam üyelik ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasının öngörüldüğü dönemdir.

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde, Roma Antlaşmasınının 237. maddesinde öngörülen "Her Avrupalı Devlet Topluluklara katılmayı isteyebilir" hükmü ile AKÇT

Antlaşmasının 98. maddesi ve AET Antlaşmasının 205. maddelerine dayanarak Ankara Antlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu antlaşmada öngörülen dönemleri beklemeden tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin tam üyelik başvurusu kabul edilmemiş, sadece ilişkilerin geliştirilmesi için tavsiyelerde bulunulmuştur. Türkiye ile AB arasında tam üyeliği esas alan bir ortaklık ilişkisi tesis eden Ankara Antlaşması, ortaklığın son döneminin gümrük birliği temelinde olacağını tespit etmiş, katma protokol ise 22 yıllık bir süre sonunda gümrük birliğine ulaşılmasını öngörmüştür. Bu kapsamda, teknik ve siyasi platformda yürütülen çalışmalar sonucunda 1/95 sayılı Türkiye AB ortaklık Konseyi kararının 6 Mart 1995 tarihinde Konsey'de kabul edilmesi ile Türkiye-Avrupa Birliği gümrük birliği 01.01.1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Türkiye-AB ilişkileri, 28.09.1994 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun TBMM ile ilişkilerini askıya alması ile yeni bir kriz dönemine girmiştir. Lüksemburg zirvesi öncesinde Avrupa Parlamentosu, zirvede sunacağı tavsiye niteliğindeki kararlarda Türkiye'yi genişleme sürecine dahil etmemiş, yüksek seviyeli özel ilişki önermiştir. Lüksemburg zirvesinde Türkiye tam üyelik beklerken, aday ülke olarak değil, Avrupa Birliğine ehil bir ülke olarak değerlendirilmiştir.

Lüksemburg zirvesinden sonra Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmişti. Tepki olarak, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile ilişkiler ve insan hakları alanlarında AB ile siyasi ilişkileri donduran Ankara, Gümrük Birliği Antlaşmasının gereklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığının resmen kabul edilmesinden sonra ilişkiler yeniden başlamış ve hızlı bir sürece girmiştir. Zirveden sonra yaşanan önemli bir gelişme de Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için katılım ortaklığı belgesinin hazırlanmasıdır. Türkiye'nin adaylık sürecinde AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her alanda neler yapılması gerektiğini kısa ve orta vadeli hedefler olarak belirleyen katılım ortaklığı belgesi, AB Komisyonu tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır. Bu belge değişikliklerle birlikte 7-11 Aralık 2000'de yapılan Nice Zirvesinde uygun bulunmuştur. Katılım ortaklığı belgesinin amacı Komisyon'un Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin 2000 yılı düzenli raporunda tanımlanan, çalışma gerektiren öncelikli alanları, bu öncelikleri hayata geçirmek için Türkiye'ye sağlanmış olan mali olanakları ve bu yardımların tabi olacağı şartları tek bir çerçeve altında bir araya getirmektir. Türkiye katılım

ortaklığı belgesinde yer alan hususları yerine getirmek amacı ile bir ulusal program yayınlamıştır.

Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen aday ülkelerin AB tarafından tespit edilen bazı kriterleri karşılamak zorunluluğu bulunmaktadır. Bunlardan Kopenhag kriterleri ağırlıklı olarak siyasi kriterleri, Maastricht kriterleri ise ekonomik kriterleri belirlemektedir. Kopenhag kriterleri şöyledir: aday ülkedeki, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan hakları ve azınlıkların korunması ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olması gerekir.

Türkiye'de aday ülke statüsünü kazandıktan sonra Avrupa Birliği'nin 1993 yılındaki Kopenhag zirvesinde kabul edilen ve aday ülkelerin uymak zorunda olduğu Kopenhag kriterleri çerçevesinde gerekli yapısal değişiklikleri iç mevzuatında gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu çalışmalar 2001 yılından itibaren hız kazanmış ve bugüne kadar uyum paketleri adı altında sekiz uyum paketi ile iç mevzuatında değişiklikler yapmıştır. Ayrıca 2001 ve 2004 yıllarında da iki ayrı anayasa değişikliği paketi kabul edilmiştir.

Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli belgeler ilerleme raporlarıdır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen Kopenhag siyasal kriterleri, esasında soyut ifadelerle dolu bir paragraftan ibarettir. Bu kriterlerin ete kemiğe bürünmesi, ilerleme raporları ile mümkün kılınmıştır. Birliğe girebilmek için Avrupa'nın Türkiye'den ne istediği somut olaylarla bu ilerleme raporlarında açık açık anlatılmıştır. 1998 yılından 2005 yılına kadar yedi adet ilerleme raporu yayınlanmıştır

Bütün bu raporların içerikleri genel olarak birbirlerine benzemekle beraber, raporlarda belirgin şekilde vurgulanan hususlar zaman zaman değişmektedir. Başlangıçta genel olarak ifade edilen bazı konu ve kavramlar her yeni raporda adı konularak daha net bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca 1998'dan bu yana raporların hacmi gittikçe artan bir özellik göstermektedir. İlerleme raporlarında yer alan hususlar genel olarak şöyledir: Kürtlerin Lozan'da tanımlanmayan bir azınlık olarak insan hakları ihlallerine maruz kaldığı ve kültür haklardan yoksun bulunduğu ve Kürtlerin kültürel kimliğini tanıyan sivil bir çözüm bulunması gerektiği, Kuzey Kıbrıs'ın 1974 yılından beri işgal altında tutulduğu, DGM'lere karşı hala kuşku bulduğu, ölüm cezasının kaldırılması gerektiği, Milli Güvenlik Kurulu kanalı ile askerinin siyasi yaşamın pek çok alanında etkisi olduğu, din özgürlüğü bakımından Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğerleri arasında bir muamele farklılığının halen mevcut olduğu, Kürt kültürel kimliğinin belirli biçimlerinin

tanınması ve bu kimliğin ifade edilmesine daha fazla hoşgörü gösterilmesi gerektiği, Kürt televizyon yayınlarına müsaade edilmesi gerektiği, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması gerektiği, Alevi kimliğinin tanınarak isteklerinin yerine getirilmesi gerektiği, Türkçe'den başka dillerin televizyon ve radyo yayıncılığı açısından serbest hale getirilmesi gerektiği , özellikle Kürt kökenli Türk vatandaşlarının ana dillerini öğrenme, ana dillerinde yayın yapma ve ana dillerinde eğitim haklarının verilmesi gerektiği, askeri mahkemelerde sivil şahısların yargılandığı, kiliselerin yasal statüsünün tanınmaması ve din adamlarının Türkiye'ye girişi dahil bir kısım güçlüklerin bulunduğu, eğitim alanında Türkçe'den başka dile izin verilmediği, resmi yazışmalarda Türkçe dışında dil kullanılmadığı, Müslüman olmayan toplulukların Lozan Antlaşmasında tanınınsınlar, tanınmasınlar tüzel kişilikleri ve mülkiyet hakları ile eğitim haklarıyla ilgili sorunlar bulunduğu, ırk, etnik, din, tarikat, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna dayalı derneklerin kurulmasına ilişkin kısıtlamaların devam ettiği, Patrik Bartholomeos'un ekümenik patrik unvanının tanımadığı, etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların kendi dillerini kullanmaları, dini vecibelerini yerine getirmeleri ve kültürlerini yaşatmalarında sınırlamalar bulunduğu belirtilmiştir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 2004 yılında yaşanan gelişmeler ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Avrupa Komisyonu 06 Ekim 2004 tarihinde Türkiye ile ilgili üç belge yayınlanmıştır. Bunlardan ilki her yıl düzenli olarak yayınlanan ilerleme raporu, ikincisi 2002 Kopenhag zirvesinde sözü edilen tavsiye metni ve üçüncüsü ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin muhtemel etkilerinin değerlendirildiği etki raporudur. 2004 yılı ilerleme raporunda, sivil-ordu ilişkilerinin AB'deki uygulamaya yaklaştırma sürecinin devam etmesine rağmen Türkiye'de Silahlı Kuvvetler'in resmi olmayan çeşitli kanallar aracılığı ile etkisini devam ettirdiği, din özgürlüğüne ilişkin olarak, inanç özgürlüğünün anayasa ile güvence altına alınmış olmasına ve ibadet özgürlüğünün büyük ölçüde engellenmemesine rağmen, gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamlarının eğitimi, okul ve iç yönetim ile ilgili sorunlar yaşadığı, Kürtçe dahil Türkçe'den başka dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayımına izin veren değişiklikler yapılmışsa da, radyo-televizyon yayıncılığı ve eğitim alanları dahil, kültürel hakların uygulanmasında önemli kısıtlamalar bulunduğu, gayrimüslim azınlıklara ait vakıfların işlerine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün müdahale etmeye devam ettiği, din adamlarının eğitimi konusunda yasağın devam ettiği ve Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen kapalı olduğu, Türk

olmayan Hıristiyan din adamlarının, vize, ikamet ve çalışma izinleri alınması ve yenilenmesi konularında güçlüklerle karşılaştığı, Sünni olmayan Müslüman azınlıkların statüsünde hiçbir değişiklik olmadığı ve Alevilerin bir dini topluluk olarak resmen kabul edilmediği, Musevi, Rum ve Ermeni okullarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilen müdür yardımcısının bulunduğu, Lozan Antlaşması kapsamında değerlendirilmeyen gayrimüslim azınlıklara okul açma izni verilmediği vurgulanmıştır. Tavsiye metninde ise Türkiye'nin siyasi reform sürecinde, özellikle son yıllarda katılım ortaklığı belgesindeki öncelikler doğrultusunda gerçekleştirdiği önemli anayasa ve mevzuat değişikliği ile kayda değer bir gelişme kayıt ettiği, bir kısım yasaların yürürlüğe konması kaydıyla, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı değerlendirilerek, katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiye edilmiş ise de, aynı raporda Türkiye'ye özel bir kısım tedbirlerin de uygulanması da tavsiye edilmiştir.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de toplanan AB Devlet Başkanları ve Hükümet Başkanları Konseyi Zirvesinde Türkiye ile müzakerelerin 03 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verilmiş ise de müzakere süreci ve üyelik ile ilgili bir takım sınırlamalar getirilmesi kararı da verilmiştir. Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi sonuç bildirisini daha önce yayınlanan 2004 yılı ilerleme raporu, tavsiye metni ve etki raporu ile birlikte değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. Türkiye'nin AB ile tam üyelik için yapacağı müzakerelerin ucu açık olacaktır. Yani Türkiye AB tarafından istenilen bütün hususları yerine getirmiş olsa bile tam üyeliğe kabul edilmeyebilecektir.

2. Müzakereler hükümetlerarası konferans şeklinde yapılacaktır. Yani Türkiye şu anda 25 olan ancak müzakereler sırasında 27 olacak AB üyesi devletler ile birebir görüşecek ve tam üyelik için ikna etmeye çalışacaktır. Diğer bir ifade ile bütün ülkelerin ayrı ayrı taleplerini karşılamak durumunda kalacaktır, çünkü Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin karar oybirliği ile alınacaktır.

3. Müzakereler sürecinde Türkiye'ye herhangi bir mali yardım yapılmayacaktır. Yani ne zaman sona ereceği belli olmayan müzakereler süresinde Türkiye, gümrük birliği antlaşmasının yarattığı mali külfeti kendisi karşılamak zorunda kalacaktır. Ayrıca mali yardım alan özellikle tarım alanındaki Avrupa ülkeleri ile rekabet etmek zorunda kalacaktır. Bu da özellikle tarım sektörünün felaketine yol açacaktır.

4. Komisyonun önerisi ile Konsey, müzakerelerin askıya alınmasına nitelikli oyçokluğu ile karar verebilecektir. Türkiye'nin AB'nin isteklerini yerine koşulsuz yerine getirmesi için her an bir tehdit unsuru olarak bu madde kullanılabilir.

5. AB'nin temel felsefesi olan serbest dolaşım hakkında da Türkiye'ye kısıtlama getirilebilecektir. Yani AB üyesi 25 ülke vatandaşı serbestçe Türkiye'ye gelerek izin almadan yerleşebilme, çalışabilme, mülk edinebilme ve hatta belediye seçimlerinde oy kullanabilme hakkına sahip olabilecekken AB üyesi Türkiye vatandaşı Birlik ülkelerine vize alarak girmeye devam edecektir.

6. İlerleme raporunda belirtilen ve her geçen yıl sayıları artarak devam eden talepler (dini azınlıklar, Kürtlerin hak ve hürriyetleri, Patrikhane meselesi, Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi gibi) daha sıkı takip edilecek ve bu müzakere sürecini etkileyecektir. Yani Türkiye müzakere süreci devam ederken yeni taleplerle de karşılaşabilecek ve bu taleplerin herhangi biri üyeliğe engel olarak kabul edilebilecektir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sırasında yaşanan gelişmeler ve uyum sürecinde AB tarafından gerçekleştirilmesi istenen yapısal değişiklikler incelendiğinde gerçekleştirilmesi istenen hususların Atatürk İlkeleri'nin ortaya koyduğu ve bugün anayasamıza göre devletin temel nitelikleri olarak kabul edilen değerlere aykırı olduğu görülmektedir. Bu sebeple bazı meseleler ortaya çıkmaktadır. Bunlar Cumhuriyetçilik İlkesi'nin felsefisinden doğan ulus devlet ilkesi meselesi, milli egemenlik ilkesi meselesi ve tam bağımsızlık ilkesi meselesi, Milliyetçilik İlkesi gereği yaşanan azınlıklar meselesi ve Avrupa vatandaşlığı meselesi, Halkçılık İlkesi gereği ortaya çıkan Fener Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu meselesi, Lâiklik İlkesi'nin ortaya koyduğu değerler açısından AB'nin laiklik anlayışı meselesi, İnkılâpçılık İlkesi gereği ortaya çıkan Avrupa Birliği uyum sürecinde yapılan yapısal değişiklikler meselesidir.

Atatürk'ün Cumhuriyetçilik İlkesi'ne yüklediği değerler, ulus devlet, millî egemenlik ve tam bağımsızlıktır. Ulus devletler, bazı insan topluluklarının kendi insan, toplum ve tarih anlayışlarına göre oluşturdukları ve sosyo-kültürel, hukukî norm ve değerlerine göre şekillendirdikleri politik organizasyonlardır. Avrupa Birliği ise ulus devletlerin kendi aralarında hükümetler düzeyinde yaptıkları antlaşmalarla belirginleşen ve sürekli olarak genişleyerek derinleşen bir ortaklık statüsüdür. Ekonomik işbirliği ile başlayan bu ortaklık bugün gelinen noktada federal yapılı süper güç kimlikli bir Avrupa Birleşik Devleti'nin kurulmasını amaçlayan

gelişmelerin eşiğindedir. Gelecekte Avrupa Birliği'nin ne yönde şekil alacağını göstermesi bakımından Avrupa Birliği anayasası büyük önem arz etmektedir. Avrupa Birliği Anayasası'nda düzenlenen kurumlar arası yetki paylaşımı göz önüne alındığında Avrupa Birliği'nin federale benzer bir yapılanma içerisinde olduğu görülmektedir. Çünkü Avrupa Birliği federal devletlerde olduğu gibi güçlerin bölüşümü esasına dayanmaktadır. Söz konusu yapılanmada egemenlik yetkileri üye devletler ile Birlik arasında paylaşılmaktadır. Avrupa Birliği anayasasının 6. maddesinde, üye devletlerin yasaları karşısında Birlik kurumları tarafından kabul edilen hukukun öncelikli olduğu kabul edilmiştir. Yine anayasanın 12. maddesinde yetki kategorileri düzenlenmiştir. Buna göre anayasanın Birliğe belirli bir alanda münhasır yetki vermesi halinde, yalnızca Birlik yasal olarak bağlayıcı kanunlar çıkarabilir ve kabul edebilir. Üye Devletler, yalnızca Birlik tarafından kendilerine bir yetki verilmesi koşuluyla ya da Birlik tarafından kabul edilen kanunların uygulanması amacıyla kanun çıkarabilir ve kabul edebilirler. Yani Avrupa Birliği bütünleşmesinde ön plana çıkan federal yaklaşım ulus devletlerin kimi yetki düzeylerindeki politika belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere, merkezdeki yönetimin otoritesine bağlanmalarını öngörmektedir. Üye devletlerin egemenlik hakları sınırlandırılarak, anayasa ile yetki devri gerçekleştirilmekte ve devletlerin çıkarları gözetilerek birliğin kesin kurallara dayalı işleyişinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu durumda da ulus devletin, sahip olması gereken bir kısım egemenlik yetkilerini uluslarüstü yapılanma olan Avrupa Birliği kurumlarına devretmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Oysa Atatürk tarafından başlatılan Kurtuluş savaşının hedefi bir avuç Türk'ün anayurdunda özgür, şerefli ve onurlu yaşamasını gerçekleştirebilmektir. Bunun içinde tek bir yol vardı o da ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk Devleti kurmaktır. Kurtuluş savaşının kazanılması ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti, insan ögesi Türk ulusuna dayanan, tüm anlamıyla ulusal bir devlettir. Türk çoğunluğu topraklarını hedefleyen Misak-ı Millî sınırları üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu temel özelliği, Lozan Antlaşması ile uluslararası hukuk bakımından tescil edilmiştir. Ulus devlet özelliği hem ülkenin hem de ulusun bölünmezliğini, birliğini belirtir. Türkçe'nin resmi dil ve devlet eğitim ve yayın dili olması, hukukun tekliği, merkezi yönetim, kültürel ve siyasal bütünlük bunu tamamlar. Anayasamızın 3. maddesi ulusal devlet olma ilkesini, 126 ve 127. maddeleri de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasal coğrafi düzeninin merkezi devlet olduğu ilkesini getirmiştir. Bu sebeple mevcut

Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulus devlet niteliğinin kaybolacağı bunun ise Cumhuriyetçilik İlkesi ile ortaya konan temel felsefeye aykırı olacağı açıktır.

Cumhuriyetçilik İlkesi'ne anlam kazandıran diğer bir hususta millî egemenliktir. Atatürk tarafından her fırsatta dile getirilen millî egemenliğin nitelikleri ise egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması, egemenliğin parçalara ayrılmayan bir bütün olması, devletin cumhuriyet rejimi ile yönetilmesi, egemenliğin kendine denk veya kendi üstünde bir başka güç kabul etmemesi, hiçbir sebep ve şekilde terk ve iade yada emanet edilememesidir. Bu sebeple Avrupa Birliği'nin öngördüğü entegrasyon, egemenlik devrini öngörmesi sebebi ile gerek Cumhuriyetçilik İlkesi'ne gerekse bir bütün olarak Atatürk İlkeleri'nin ruhuna aykırıdır.

Cumhuriyetçilik İlkesi'nin ve bütünüyle Atatürk İlkeleri'nin temelinde yatan felsefe tam bağımsızlıktır. Her şeyden önce millî mücadele, bağımsızlığına kastedilen Türk Milleti'nin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş ve millî mücadelenin parolası “ya istiklal ya ölüm” olmuştur. Tam bağımsızlık bir milletin varlığı ve hakları için bütün maddi ve fikri kuvvetleri ile ilgilenmesini, bu yönden siyasî, malî, ekonomik, kültürel v.s. her hususta bağımsız olmasını ve esasta kendi kuvvetini dayanarak millî varlığını ve bağımsızlığını sağlamasını ve bunun sağlanmasında bütün engellerin daima ve mutlaka ortadan kaldırılmasını öngörür. Avrupa Birliği ise klasik uluslararası örgütlerden farklı bir şekilde hukuk ile doğmuştur. Diğer bir ifade ile Avrupa Birliği Devletleri bir hukuk ile aynı bir federal devlet yapısında olduğu gibi entegre olmuşlardır. Bu sebeple Avrupa Birliği hukuku aynı federal devlet yapısında olduğu gibi tüm üye devletlerde aynı ölçüde bağlayıcı olmaktadır. Ayrıca tüm üye devletlerde ortak olan bu hukuk, federatif karakterli bir hukuk olarak geçerli olmasının ötesinde sadece üye devletlerle sınırlı hüküm ve sonuç doğurmamakta aynı zamanda Avrupa Birliği ile temasa geçen üçüncü devletler bakımından da sonuç doğurmaktadır. Bu hukuk ayrıca bağımsız, muhtar bir hukuktur. Yani bu hukukun oluşmasında, değiştirilmesinde ve kaldırılmasında ulusal irade söz konusu olmamaktadır. Bu hukukun üye devletlerin anayasalarını ve ulusal müktesebatını değiştiren ve yapısal değişikliklere neden olan özellikleri de bulunmaktadır. Bu değişiklikler katılım aşamasında olabildiği topluluk hukukunun dinamik özelliği gereği katılımından sonra da olabilmektedir. Topluluğun bir devlet yapısında olduğu

gibi bu hukuku uygulayan kurumsal yapıları bulunmaktadır. Bu kurumsal yapıda yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanan organları bulunmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki düzenleme ile yasama yetkisi münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tanınmıştır ve bu yetkinin başkası tarafından kullanılmasına olanak yoktur. Fakat AB hukukunun gereği olarak yasama yetkisinin AB kurumlarına devredilmesi gerekmektedir. Ayrıca Anayasamızın 8. maddesindeki düzenleme ile yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır. Avrupa Birliği'nin yürütme organı ise Avrupa Komisyonu'dur. Avrupa Birliği Anayasası'nın 26. maddesinde düzenlenen Avrupa Komisyonu, Avrupa'nın genel çıkarlarını teşvik eder ve bu amaçla uygun girişimlerde bulunur. Anayasa hükümlerinin uygulanmasını ve kurumların anayasa kapsamında çalışmasını sağlar. Mevcut düzenleme ile Anayasa ile Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılan yürütme yetkisi üzerinde bir denetim mekanizması oluşturulmakta ve yürürlüğe giren Avrupa hukukunun uygulanıp uygulanmadığı ya da ne şekilde uygulandığının denetimi yapılmaktadır. Yargı yetkisi bakımından da durum aynıdır. Anayasamıza göre yargı yetkisi bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır. Avrupa Birliği'nin yargı organı ise Adalet Divanıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde mahkemelerin Adalet Divanı'nın verdiği kararları öncelikli olarak uygulaması gerekecektir. Bu durumda da Türkiye'nin Atatürk İlkeleri ile ortaya konan tam bağımsız bir devlet olmayacağı açıktır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na göre bir ülkede farklı niteliklere sahip bulunan ve bu nitelikleri kimliğinin ayrılmaz parçası sayan kişiler varsa o ülkede azınlık bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen aday ülkelerin yerine getirmesi gereken koşulları düzenleyen Kopenhag kriterlerinde "insan hakları ve azınlıkların korunmasına saygı" temel koşul olarak kabul edilmiştir. Avrupa Birliği uyum sürecinde sık sık gündeme getirilen azınlıklar konusunda Türkiye'nin taraf olduğu iki uluslararası antlaşma bulunmaktadır. Bunlar Lozan ve Bulgaristan Antlaşmalarıdır. Lozan Antlaşması ile Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, Bulgaristan Antlaşması ile de bu ülkede azınlık statüsünde bulunan Türkler azınlık olarak kabul edilmiştir. Ancak AB sistematik olarak Türkiye'nin Lozan Antlaşması dışındaki azınlıkları tanımadığını vurgulayarak etnik ve dinsel azınlıklardan bahsetmektedir. AB Komisyonu'nun aday ülkeleri tanıttığı sitede Türkiye ile ilgili verilen çizelgede "Etnik Profil" başlığı altında Türkiye'de 26 farklı

etnik grup bulunduğu yer almaktadır. Avrupa Birliği tarafından azınlık olarak kabul edilen gruplar Atatürk Milliyetçiliği'nde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran asli unsurlar olarak kabul edilmiş ve Türk Milleti'nin içinde telaki edilmiştir. Çünkü Atatürk Milliyetçiliği ayrılıkçı değil bütünleştiricidir. Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkı, Türk Milleti olarak tarif edilmiştir. Bu nedenle Türk üst kimliği ırksal bir ayırım olarak kabul edilemez. Bu anlayışın bir gereği olarak anayasamızda Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk olarak kabul edilmiştir. Avrupa Birliği'nin bu yaklaşımı ise onun siyasi bütünleşmede ulaşmak istediği nihai hedefin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Nihai hedef ise federal yapıda bir Avrupa Birleşik Devletleri ve doğal sonucu olarak Avrupa vatandaşlığıdır. Bu hedefin önündeki en büyük engel ise bu federal devleti oluşturan vatandaşların ulusal bilince sahip olmaları ve üst kimlik olarak bağlı oldukları ulus bilincini devam ettirmeleridir. Bu şekilde bütünleşmiş bir Avrupa Birliği uluslararası otoritesini kurmak için karşısında ulus bilincine sahip ulus devletler istememesi gayet doğaldır. Bu sebeple mevcut ulus devlet yapısında bulunan etnik unsurlara bireysel insan hakları kapsamında azınlık hakları adı altında ait olduğu topluluktan farklı olduğu bilinci yerleştirilmekte ve bu topluluktan her türlü yönden ayrılmaları yani topluluğun bütününe tepki geliştirmesi desteklenmektedir. Bununda zamanla ulus devletin temeli olan milliyetçilik ve bir millete ait olma duygusunu körelteceği kaçınılmazdır. Bu aşamadan sonra üst kimlik arayışına giren bu toplulukların hem Avrupalı üst kimliğine geçmesi daha kolay olacak hem de içindeki topluluğa karşı bir tepki geliştireceğinden ulus devletlerin millî bir politika yürütmesini engelleyecektir. Bu durumda millî mücadeleden itibaren Anadolu toprakları üzerinde bir bütün olarak her türlü zorluğa ve düşmana karşı bir bütün olarak hareket etmiş olan Türk Milleti'nin de millî benliğini yitirmesi doğal bir sonuç olacaktır. Avrupa Birliği uyum paketleri ile birer birer değiştirilen kanunlarla getirilen, anadilde yayın, anadili öğrenme gibi azınlık hakları kapsamında yapılan değişikliklerin devamında mahalli özerklik, anadilde eğitim, Türkçe'nin yanında başka dillerinde resmi dil olarak kabul edilmesi gündeme gelebilecek ve nihayetinde Avrupa Birliği'nin Türkiye için öngördüğü federal yapılanmaya kadar ulaşabilecektir. Bu ise Atatürk Milliyetçiliğinin sonu demektir. Atatürk Milliyetçiliğinin sonu ise bu temeller üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin sonu anlamına gelmektedir.

Vatandaşlık kavramı bir devlet içerisinde yaşayan halk ile devlet arasındaki hukukî bağı tanımlar. Vatandaşlık kavramı ile bağlantılı olan diğer bir kavram ise kimliktir. Çünkü bir insanın kendine ait bir kimliği olduğu gibi bir ulusun da kendine ait bir kimliği vardır. Yurttaşlar, ait oldukları ulusun kimliği ile biçimlenirler ve kendilerini diğer ulusun fertlerinden ayırırlar. Avrupa Birliği'nin bugün gelmiş olduğu noktada uluslarüstü bir siyasal bütünleşme ile Avrupa vatandaşlığı altında ulusal kimliklerin üstünde bir “üst kimlik” yaratılma çabası bulunmaktadır. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde bu hususta da hukuksal ve yapısal değişikliklere gitmesi gerekecektir. Bu ise Milliyetçilik İlkesi'ne aykırıdır. Atatürk Milliyetçiliğinde vatandaşlık kavramı, millet kavramı ile aynı anlamda kullanılmış ve kültürel millet anlayışı benimsenmiştir. Yani kökene, ırka dayanmayan millet anlayışı kabul edilmiştir. Anadolu sınırlarında yaşayan herkes din ve ırk farkı gözetmeksizin Müslüman, Hıristiyan, Musevi, Sünni ya da Alevi, Ortodoks ya da Katolik, Türk, Kürt, Çerkez, Rum, Yahudi, Ermeni veya Süryani ayrımı yapılmadan Türk Milleti olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Milliyetçilik İlkesi ırk ya da din değil, bin yılda oluşmuş bir kültür ortaklığı üzerinde yükselir. Etnik alt kimlikleri yurttaşlık bağıyla oluşan ulusal üst kimliğin doğal parçaları sayar. Avrupa Birliği ise mevcut yapılanmasında Avrupa vatandaşlığını, ulusal kimliğin üstünde bir “üst kimlik” olarak kabul etmektedir. İlk defa 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile kabul edilen Avrupa vatandaşlığı kavramı bir anda ortaya çıkmamış kademe kademe bu noktaya gelmiştir. AB'nin kendine özgü kurumlar oluşturması ve yasalar çıkartıp yürütmesi, bunların üye ülkelerin iç uygulamalarından üstün olması, üçüncü ülkelere karşı tek tip uygulamaların olması, tek paraya geçilmesi, bayrak, marş gibi gelişmeler bir yerde Avrupa vatandaşlığı kavramını kendiliğinden ortaya çıkartmıştır. Bunun amacı ise ulus devletlerin üst kimlik vasıflarının zaman içerisinde kaybolarak Avrupa vatandaşlığı üst kimliğinin oluşturulmasıdır. Avrupa Birliği'ne üye olmayı ulusal politika haline getiren Türkiye de bu yeni oluşum içerisinde yer almak amacıyla Avrupa Birliği tarafından talep edilen her türlü siyasî ve hukuksal yapı değişikliklerini yerine getirmektedir. Tam üyelik müzakerelerine başlayacak olan Türkiye'nin bu süreç sonunda üye olup olmayacağı belli olmamakla birlikte -çünkü Avrupa Birliği bu hususta hiçbir garanti vermemektedir- değişen şartlarla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yapısında geri dönülmeyecek değişiklikler olacağı kesindir. Avrupa vatandaşlığı üst kimliğinin yerleşmesi ile Türk üst kimliğinin zayıflayacağı böylelikle Atatürk Milliyetçiliği'nde hedeflenen bütünleştirici

felsefenin yok olacağı da ortadır. Bu sonucun doğuracağı neticeler ise Türkiye Cumhuriyeti'nin parçalanmasına kadar gidebilecek derecede iç ahengin bozulmasıdır.

Avrupa Birliği tarafından yayınlanan 1998 ilerleme raporlarında bulunmayan ancak 2000 yılı ilerleme raporundan itibaren bütün ilerleme raporlarında yer alan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği için uyum sürecinde gerçekleştirilmesi istenen diğer bir talepte Fener Rum Patrikhanesi'ne özel bir statü tanınarak Fener Rum Patriğinin ekümenikliğinin tanınması ve din adamı ihtiyacının karşılanması için Heybeliada Ruhban Okulu'nun Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak devlet denetiminden ayrışık olarak açılmasıdır. Din ve vicdan özgürlüğü adında yapılan bu talepler basit bir problem olarak kabul ettirilmeye çalışılsa da Fener Rum Patrikhanesi'nin tarih içerisinde oynadığı rol ve bugün gerçekleştirmek istediği idealler incelendiğinde bunun bugün İstanbul 'da yaşayan ve sayıları 1500-2000 kişi arasında değişen Rum azınlığın din ve vicdan özgürlüğünü sağlamak değil Vatikan benzeri devlet içinde devlet yaratmak olduğu görülmektedir. Her türlü ayrımcılığı ve ayrıcalığı reddeden Halkçılık İlkesi'ne göre bir cemaate, toplumun diğer vatandaşlarından ayrı ve egemenlik ilkesine de aykırı bir kısım haklar verilmesinin mümkün olmadığı ortadadır. Nitekim Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Antlaşması ile oluşturulan statüye göre bugün Türkiye'de yaşayan Rum azınlığın kilisesi konumundadır. Siyasi işlerle uğraşması yasaklanmıştır. İdari bakımdan Eyüp Kaymakamlığı'na bağlıdır. Devletle olan yazışmalarını bu kaymakamlık aracılığı ile yürütür. Yine Lozan statüsüne göre, Batı Trakya Müslüman Türkleri'nin başındaki Müftü ne ise Patrik de odur. Fakat yakın tarihimizdeki gelişmelere baktığımız zaman, Patrikhane ve Patriğin tabii olduğu kurallara uygun hareket etmediği görülmektedir. Ardından Lozan'da oluşan statüsünü kabul etmemekte ve bunu değiştirmek için uğraş vermektedir. Bunun sebebi ise yakın tarihimizde meydana gelen Sovyetler Birliği'nin dağılması, Afganistan'ın kontrol altına alınması çalışmaları, Kafkas hinterlandı ve enerji koridorlarının korunması, Irak'a müdahale gibi siyasi gelişmeler nedeni ile küreselleşme adı verilen modern sömürgecilik ideolojisinin Balkanlar üzerinde yoğunlaşmasıdır. Balkanların geçmişten gelen ve günümüzde de aynı şekilde anlamını koruyan Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen jeopolitik özelliği ve son siyasal gelişmelerle birlikte Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda doğrudan etkili olma imkanına da kavuşmuştur. Bu nedenle

Avrupa Birliği, Balkanları da içine alacak doğruya doğru genişleme stratejisini benimsemiştir. Bu strateji Roma İmparatorluğu'nun yeniden ihyası şeklinde dini bir arka planı da içine almaktadır. Bu planın gerçekleşmesi içinse Fener Rum Patrikhanesi'ne büyük rol düşmektedir. Bu amaçla Fener Rum Patrikhanesi 1990 yılından itibaren Vatikan benzeri özel ve özerk bir evrensel, siyasi, dini makam haline gelmek, 1971 yılında kapanan Heybeliada Ruhban Okulu'nu açmak ve buraya yabancı öğrenci de almak, Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek ibadete açılmasını sağlamak, Patrik seçiminde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorunluluğunu kaldırmak için çalışmaktadır. Ancak Halkçılık İlkesi'nin özü demokrasi ve eşitliktir ve bu anlamı ile bütünleştirici bir rol oynar. Her türlü ayrımcılığı reddeder, hiçbir sınıf, zümre ve cemaate özel haklar getirilemez. Bu anlamı ile Avrupa Birliğinin uyum sürecinde talep ettiği bu hususlar Halkçılık İlkesinin ortaya koyduğu temel prensibi ortadan kaldıracak ve aynı talepler diğer cemaatler tarafından da yapılacağından Halkçılık İlkesinin hedeflediği bütünleştirici etki yok olacaktır. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel dinamiklerinin zedelenmesine yol açacaktır. Netice itibariyle de toplumun dinsel yönden parçalanması ile huzursuzluklar, çatışmalar, çekişmeler yaşanacaktır. Diğer taraftan devlet içinde devlet yaratılmış olacak ve Cumhuriyet'in ilanından önce olduğu gibi diğer devletlerin Patrikhane vasıtası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin iç işlerine müdahale yolu açılmış olacaktır.

Lâiklik felsefesi ilk olarak Batı devletleri arasında ortaya çıkmış ve ilk uygulamaları burada olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasında da Batı'da uygulanmakta olan Lâiklik felsefesi örnek alınmış ise de Türkiye'de uygulanmakta olan Lâiklik Batı'da uygulanmakta olan Lâiklikten temel felsefe olarak olmasa da fiili uygulama olarak bir takım farklılıklar göstermektedir. Gerek İslâm dininin özelliklerinden gerekse Türk kültürünün yapısından kaynaklanan bu farklılıklar sebebi ile Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde bir takım meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu meselelerin özünde ise Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tamamında Hıristiyan dininin yaygın din olmasından ve bu dinin gerektirdiği lâiklik anlayışının İslâm dininin yaygın din olduğu Türkiye'de de uygulanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği din konusunu bir özgürlük ve temel haklar konusu olarak değerlendirmektedir. Ancak din ve vicdan özgürlüğü konusunda Avrupa Birliği'nin ortak bir hukuku olmaması sebebi ile üye ülkeler din ve devlet işlerinin ayrımı üzerine kurulu lâiklik prensibini istisnasız uygulamakla

birlikte din ve devlet işleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu ülkelerin anayasaları incelendiğinde büyük kısmının din ve devlet kurumlarını ayırma görünümünü altında çeşitli din ve kilise kurumlarına anayasal kişilik ve yetki tanıdığı görülmektedir. Aynı şekilde büyük çoğunluğu resmi din veya tanınmış din modelini benimsemiştir. Anayasalarında devlet ve din kurumlarının ayrı olarak belirtilmesi bir tür lâiklik görünümü olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği türden bir lâiklik olmayıp, ortaçağ kurumlarına bir özerklik tanınması, devletin din karşısında sorumlu tutulmasıdır. Ayrıca Avrupa Birliği ülkelerinin anayasalarında devlet ile din kurumlarının (kilise) iki ayrı tüzel kişilik olarak birbirlerinin alanlarına müdahalede bulunmayacağı düzenlenmiştir. Bunun sebebi de lâiklik anlayışının aslında devletin egemenliğini elinde bulunan güçlerle kilise arasında yaşanan mücadele sonucunda varılan uzlaşma ile ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de ise devletin lâikleştirilmesi, toplum hayatında lâik değerlere yer verilmesi, dinin devlet hayatında siyasî bir fonksiyon olarak görev görmesine kesin olarak son verilmesi şeklinde olmuştur. Bu durum Batı'da uygulanan lâiklik prensibi ile uyuşmasa da Türkiye'nin sosyal şartları ve din adına oluşturulan gelenekler göz önüne alındığında, bir zaruret olarak kabul edilmiştir. Ayrıca İslâm'ın itikâdı ve idari yapısı din işlerinin cemaatler eliyle yürütülmesine müsait değildir, çünkü İslâm'da Hıristiyanlık'taki gibi bir kilise teşkilatı ve din adamları sınıfı mevcut değildir, olamazda. Her fert Allah karşısında aynı hak ve yetkilere sahiptir. Din görevlilerinin, din hizmetlerini yürütme ve halkı din bilgileri açısından aydınlatmanın dışında, din adına bağlayıcı ve emredici hiçbir yetkileri yoktur. Bu bakımdan Türkiye'de Batılı lâik ülkelerdeki gibi tam ayrılık sistemine gidilmesi, din ve devlet hayatında telafisi imkansız bir kaos yaratmaktan başka bir sonuç doğurmaz ve üstelik inkılâplarla kurulmuş düzeni alt üst eder. Örneğin Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan lâiklik anlayışı gereği, din eğitimi ve öğretimi cemaatlere bırakılmıştır. Türkiye de din eğitiminin ve öğretiminin cemaatlere bırakılması devletin varlığı için tehlikeli olduğu gibi bilimsel eğitim ve öğretim metotları yerine bir takım hurafelerin eğitim ve öğretimde yer alması söz konusu olabileceğinden, din eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetiminde yapılmaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği ülkeleri arasında bile lâiklik uygulamaları hususunda bir uygulama birliği bulunmazken ve hatta sadece Fransa Anayasasında lâiklik hususunda açık bir hüküm varken din ve vicdan özgürlüğü başlığı altında sıralanan taleplerin Türkiye'nin lâik yapısına ve Atatürk'ün getirdiği lâiklik anlayışına uygun olmadığı ve söz konusu değişikliklerin yapılması

halinde Atatürk'ün birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla olmazsa olmaz olarak kabul ettiği Lâiklik İlkesi'nin ortadan kalkacağı da bir gerçektir.

Çağın gereği gelişmeleri öngörerek sürekli ileriye yönelmek olan inkılâpçılık anlayışı ile paralel olarak Atatürk İlkeleri'nden İnkılapçılık İlkesi, Türkiye'nin inkılâp atılımlarını gerçekleştirerek, ülkenin gelişmesine engel olan eski kurumların ve düşünce sisteminin yerine yeni kurumların ve düşünce sisteminin getirilmesini, Türkiye'nin ilerlemesini bilinçli ve kararlılıkla sürdürmesini amaçlar. Bu ilke Türkiye'nin bağımsızlığı, çağdaşlaşması, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünün korunması ve açık toplum temellerinden uzaklaşmadan gelişebilmesi için gereken esnekliği sağlamaktadır. İnkılâpçılık İlkesi'nin temel esası devlet yönetiminin zamana ve gelişmelere değil, milletin birçok fedakarlıklarla yaptığı inkılâplardan doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalarak ve onları müdafaa ederek gerekli görünen değişiklikleri hemen uygulanmasıdır. Ayrıca Atatürk'ün inkılâpçılık anlayışında uygarlık seviyesine ulaşmak için yapılacak inkılâpların vatanın birliği, özgürlüğü ve bağımsızlığını sağlamak ve muhafaza etmek amacını gerçekleştirmek için yapılması gerekir. Avrupa Birliği'ne uyum süreci içerisinde yapılan yapısal değişikliklerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin birçok kurumunda köklü ve geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmaktadır. Bu anlamı ile inkılâp olarak değerlendirilebilecek olan bu değişikliklerin ne kadar İnkılapçılık İlkesi ile örtüştüğü ise şüphelidir. Diğer taraftan İnkılapçılık İlkesi sürekli değişimi öngörmekle birlikte bunun milli iradeye dayanmasını da şart kılar. Gerek uyum süreci içerisinde yapılan yapısal değişikliklerin gerekse Avrupa Birliği üyeliği gerçekleştiğinde Birliğin uluslarüstü niteliği gereği, alınan kararların bağlayıcı olması sebebi ile uyum sürecinde yapılan yapısal değişiklikler milli iradeye dayanmadığı gibi ileride yapılacak yapısal değişikliklerin de dayanmayacağı ortadadır. Çünkü Türkiye'nin 1963 yılında ekonomik işbirliği amacıyla yola çıktığı Avrupa Birliği'ne üyelik yolu bugün siyasi ve politik entegrasyonunda söz konusu olduğu çok yönlü bir ilişki haline gelmiştir. Avrupa Birliği'ne üye olmayı hedefleyen Türkiye açısından bu durum Avrupa Birliği'ne üyelik için gerekenlerin kapsamı ve neticesi ne olursa olsun yapılmalıdır şeklinde algılanmaktadır. Ancak sürekli değişen ve yenileri eklenen talepler birbiri ardına sırf Avrupa Birliği'ne üyelik amacı ile yerine getirildiğinde geride devlet yapısında geri dönüşü olmayan yapısal değişim ve uluslararası taahhütler altına girilmiş birçok sınırlamalar kalmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği'nin uluslar üstü konumu gereği, Birliğe üye olmak isteyen aday ülkeler

politik, ekonomik ve hukuki yapılarını AB'nin belirlediği kriterlere göre yeniden düzenlemek zorundadırlar. Diğer bir ifade ile aday ülke Birliğe kendisi olarak değil, Birliğin olmasını uygun gördüğü bir yapıya sahip olarak girebilir. Bu bakımdan Türkiye'nin AB'ye girmesi konusunda öncelikli belirleyici, Türkiye'nin yaptıkları yada yapacakları değil aksine AB'nin politik ekonomik, kültürel, sosyal ve jeopolitik ihtiyaçları ve öncelikleridir. Ancak AB'ye tam üye olabilmek istek ve düşüncesiyle değişiklikler yapılırken bazı gerçeklerinde göz önünde tutulması gerekmektedir. Öncelikle Türkiye Avrupa ülkelerinden apayrı bir jeopolitiğe sahiptir. Bu ülkelerin kendilerinden toprak isteyen Suriye ve bu amacını anayasasına koyan Ermenistan gibi komşuları, şeriat ihraç etmeye çabalayan İran gibi sınırdaşları bulunmamaktadır. Hiçbir Avrupa ülkesi Irak'la aynı coğrafyada değildir. Her an patlamaya hazır Orta Doğu'da yer almamaktadır. İkinci olarak, Avrupa Devletleri gelişmiş liberal-kapitalist ülkelerdir. Bu nedenle de bu ülkelerin oluşturduğu birliğin ekonomik ve hukuksal yapısı da liberal-kapitalist niteliktedir. Öte yandan, daha düne değin hemen hemen hepsi sömürelere sahip oldukları için bu ülkelerin kaynaklarını, insanların emeklerini ve pazarlarını sömürerek bugünkü durumlarını elde etmişlerdir. Bugün de bu kazanımlarına dayanan dış pazarlara sahiptir ve başka ülkelerdeki yatırımları yüzünden buralardaki ucuz iş gücünü kullanabilmektedirler. Bundan dolayı da üçüncü ülkelerden bu yollarla sağladıkları değerlerin bir bölümünü kendi çalışan sınıflarına aktarabilmektedirler. Türkiye'de ise durum hiç böyle olmamıştır ve olması olanağı da yoktur. Bir başka gerçek ise, bu ülkelerin bize karşı izledikleri düşmanca tutumdur. Ermeni soykırım iddiaları, Kıbrıs uyuşmazlığındaki tutumları, PKK'yı ve DHKP-C'yi terör örgütü saymamakta direnmeleri, hatta PKK'ya destek vermeleri, şeriatçı akımları ülkelerinde besleyip barındırmaları bilinen gerçeklerdir. Bu tutum içerisinde olan AB ülkelerinin bizim önümüze koydukları kriterlerin, açıkça arka çıktıkları Türkiye'nin bu düşmanlarının işlerini kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı yada örtülü olarak bu amaca yönelik olup olmadığının ciddi bir şekilde göz önünde tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan Avrupa Birliği üyeliğinin getirdiği zorunlu yapısal değişiklikler, Türkiye'nin üyeliğinin gerçekleşmesi halinde de sona ermeyecek aksine Türkiye hiçbir konuda kendi başına karar veremeyecek duruma gelecektir. Bu durumda da İnkılâpçılık İlkesi fiilen ortadan kalkacaktır. Bunun doğal sonucu olarak da Avrupa Birliği'ne üyelik halinde Türkiye kendi ulusal çıkarlarını korumak için yapması gereken yapısal değişiklikleri ya da alması gereken kararları alamayacağı gibi kendi ulusal egemenlik sahasında bulunan ve Türkiye'nin çıkarları

için çok önemli olan birçok hususun yönetimini yani karar alma yetkisini de AB kurumlarına devretmek zorunda kalacaktır

Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde karşılaştığı diğer bir mesele de Avrupa Birliği üyesi ülkelerden gelen olumsuz yaklaşımlardır. Türkiye Avrupa Birliği üyeliğini ulusal politika yaparak, üyelik için gerekli olan yapısal değişiklikleri ve istenilen tavizleri ulusal çıkarlarını hiçe sayarak birer birer yaparken, Avrupa Birliği üye ülkeleri aynı kararlılık ve samimiyetle davranmamaktadırlar. Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olan AB ülkeleri Türkiye'nin Avrupa Birliğinden tamamen uzaklaşmasını istememekle beraber Türkiye'nin AB'nin parçası olamayacağını da çeşitli bahaneler öne sürerek açıkça ifade etmektedirler. Bu olumsuz yaklaşımda bulunan kişilerin gerek siyasi kimlikleri gerekse Avrupa Birliği içerisindeki konumları göz önüne alındığında bu görüşlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin geleceği ile ilgili alacağı kararlarda bu görüşleri de dikkate almak zorundadır. Nitekim bu olumsuz yaklaşımlar gün geçtikte Avrupa kamuoyunda da destek bulmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği hususundaki kararın, üyelerin her birinde ayrı ayrı referanduma sunulacağı ve kararın oy birliği ile verileceği göz önüne alındığında durumun ciddiyeti daha da önem kazanmaktadır. Bu olumsuz yaklaşımlar Türkiye ile müzakerelerin başlanmasına karar verilen 16-17 Aralık Brüksel zirvesi sonuç bildirgesinde de yer almış ve diğer aday ülkelere uygulanmayan özel şartlar getirilmiştir. Zirvede, müzakere süreci için getirilen, Türkiye'nin müzakere sürecinin ucunun açık olması yani ne zaman biteceğinin ya da ne şartlarla biteceğinin belli olmaması, müzakere sonucunda bütün şartların yerine getirilse dahi üyeliğe alınmayabilecek olması, müzakere sonunda 25 Avrupa Birliği üyesi ülkede ayrı ayrı referanduma sunulabilecek olması, üyeliğe kabul edilene kadar hiçbir mali yardımdan faydalanılamayacak olması, serbest dolaşım hakkına sınırlama getirilebilecek olması gibi şartlar, yapılan bu açıklamalar ile birlikte değerlendirildiğinde ortaya tek bir sonuç çıkmaktadır. Türkiye hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne alınmayacaktır. Ancak Avrupa'dan kopmaması ve başka sisteme yönelmemesi için yani AB'nin çıkarlarına hizmet etmesi için AB'nin yanında tutulmak istendiğidir. Elbette AB'ye girmek için her türlü fedakarlığı yapmayı kabul eden Türkiye'ye, bu belirsiz süreçten yararlanmak isteyen bazı ülkeler ve gruplar istediklerini de yaptıracaklardır.

3.2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Atatürk İlkeleri, Batılı sömürgeci devletlere karşı başlatılan Milli Mücadele dönemi ile başlayan, yıkılan bir imparatorluğun enkazından yeni bir devlet kurulmasıyla devam eden ve kurulan yeni devleti, çağdaş devletler seviyesine çıkarmak için yapılan inkılâplarla nihayete eren bir süreçte temel unsurları bizzat Atatürk tarafından tespit edilen devletin temel nitelikleridir. Her biri geçmişte yaşanan acı tecrübelerin bir daha yaşanmaması için özenle seçilmiş, temel felsefesi belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu nedenle hiçbiri soyut kavramlar değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içte ve dışta tam bağımsız, milli birlik ve bütünlük içerisinde sonsuza kadar yaşaması için olmazsa olmaz denilen şartları ortaya koyarlar. Bu nedenle devletin kuruluşundan itibaren en üst hukuk normu olan anayasalarda yer almışlardır. Bu anlamı ile de yapılan her işte ve alınan her kararda öncelikle göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Atatürk İlkeleri'nin bir bütün olarak ortaya koyduğu en önemli husus tam bağımsızlıktır. Unutulmamalıdır ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgesi Misak-ı Millidir. Misak-ı Milli ise Türk Milleti'nin vatanın sınırları içerisinde tam bağımsız olarak, ülkesi ve milletiyle birlikte bir bütün olduğunun dünyaya açıklanmasıdır. Bugün hemen hepsi Avrupa Birliği üyesi olan devletlerle Lozan'da masaya oturmuş Misak-ı Milliden kesinlikle taviz verilmeyeceği, gerekirse yeniden savaşın göze alınabileceği ortaya konularak ülkenin tam bağımsızlığı elde edilmiştir. Ancak Batılı ülkeler Türkiye'nin her şeyini ortaya koyarak kabule yanaşmadığı tavizleri, bugün bunları cebimize koyuyoruz ancak zamanı gelince yeniden çıkaracağız diyerek bir anlamda bugün yaşanan gerçekleri açıklamışlardır. Aradan 80 yıl geçtikten sonra aynı devletler Lozan'da kabul ettiremedikleri tavizleri Avrupa Birliği uyum sürecinde teker teker ortaya çıkararak üyelik için gerekli şart olarak Türkiye'nin önüne koymaktadırlar. Ne yazık ki Türkiye, bu devletin nasıl kurulduğunu, milli mücadelenin hangi şartlarla kimlere karşı kazanıldığını unutarak bu talepleri yerine getirmektedir.

Elbette Türkiye 50 yıl önce ekonomik işbirliği ile başlayan bugün ise büyük bir ekonomik ve siyasi güç haline gelen AB'yi göz ardı edemez. Bu öncelikle ekonomik olarak mümkün değildir. Türkiye ihracatının yaklaşık % 60'ı AB üyesi ülkelere yapılmaktadır. Bu nedenle AB ile işbirliği Türkiye'nin ekonomik istikrarı için gereklidir. Siyasi olarak mümkün değildir, çünkü jeopolitik konumu gereği Orta Asya-Avrupa enerji koridorunun kesişim noktasındadır ve ileriki yıllarda petrol

kadar değerli olacak su kaynaklarına sahiptir. Bunlar ise küresel güçlerin sahip olmak istedikleri hedeflerdir. Bu nedenle siyasi istikrarın sağlanabilmesi için Türkiye'nin AB ile siyasi işbirliğine gitmesi kaçınılmaz bir gerçektir.

Ancak göz ardı edilmemesi gereken diğer bir hususta AB'nin geleceğidir. Bugün kendi içinde sorunlar yaşayan ekonomik ve siyasi istikrarını sağlayarak tam bir süper güç haline gelememiş olan AB'nin bundan 20 yıl ya da 30 yıl sonra nasıl bir şekil alacağı ya da halen devam edip etmeyeceği kesin olarak belli değildir. Bu husus yaşanan son gelişmelerle daha da önem kazanmaktadır. Çünkü başlayan müzakere sürecinin 20 yıl sürebileceği dile getirilmektedir. Yani Türkiye sonu belli olmayan bir süreçte Atatürk İlkeleri ile elde ettiği kazanımlarını teker teker feda etmektedir. Ayrıca AB, içine almak istediği Türkiye'nin üniter yapıda, her yönden bağımsızlığını elde etmiş, güçlü bir devlet olmadığını her fırsatta açıklamaktadır. AB'nin ilerleme raporlarındaki hususların yerine getirilmesi ile başlayan süreçte Türkiye, dini ve etnik ayrımcılık sebebi ile parçalara ayrılmış ve nihayetinde en iyi ihtimalle federatif yapıda bir devlet halini alacaktır. Atatürk İlkeleri ile oluşturulan Türk üst kimliğinin zayıflaması ile milli birliğin ve bütünlüğün bozulacağı ve hatta iç savaşın yaşanabileceği bugün açık açık konuşulmaktadır. İşte AB'nin üye olarak kabul edebileceği Türkiye bu olacaktır. Bu süreçte başlamıştır. Ancak henüz sonuçlanmamıştır. Avrupa Birliğinin Türkiye'ye müzakere tarihi verirken şart koştuğu ve müzakere sürecinin askıya alınmasına sebep olabilecek yapısal reformların geri dönüşü olmayacak şekilde oturtulması şartının getirilmesi bu sonucun gerçekleşmesini sağlamak içindir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelere gelen olumsuz yaklaşımlara ve Türkiye için belirlenen müzakere şartlarına bakıldığında AB'nin Türkiye'yi gerçekten içine almak istediği hususunda da şüphe duyulmaktadır. Diğer aday ülkelere uygulanmayan bir süreç belirlenmesi ve çifte standart uygulanması AB'nin Türkiye'yi içine almak istemediği ancak kendisinden de uzaklaştırmak istemediği anlaşılmaktadır. Her şeyden önce Türkiye'nin AB üyeliği için başlatılan müzakere sürecinin ucu açıktır. Yani Türkiye kendisinden istenilen bütün hususları yerine getirirse bile AB kendisini üye olarak almama hakkını saklı tutmuştur. Diğer bir husus ise müzakerenin ne zaman biteceğinin belli olmamasıdır. Bu hususta tek söylenen uzun bir süreç olacaktır. Yani Türkiye ileride meydana gelebilecek siyasi gelişmelere hiçbir etkisi olmadan uyum sağlamak için yapısal değişiklikleri yapmaya devam edecektir. Diğer adaylara yapılan müzakere sürecindeki ekonomik yardımlar Türkiye'ye

yapılmayacak, serbest dolaşım hakkı gibi tüm AB üyesi ülke vatandaşlarına tanınan haklardan Türkiye faydalanamayacaktır. Bunlar egemen bir devletin yaptığı antlaşma maddelerine aykırı hükümlerdir ve kabul edilmesi mümkün değildir.

Bugün Türk halkının geleceği için çok önemli kararlar verilmekte, çok hızlı yaşanan süreç içerisinde etkisi belki yıllarca sonra ortaya çıkabilecek taahhütler altına girilmektedir. Bu yapısal değişikliklerin tamamının ihtiyaçlardan doğan ve çağı yakalamak amacı ile yapılması zorunlu olan değişiklikler olduğunu söylemek de zordur. Çıkarılan birçok kanunun gerekçesinde AB'ye uyum bir gerekçe olarak kullanılmaktadır. Ancak sonuçlarının neler olabileceği hiç tartışılmamakta Atatürk İlkeleri ile belirlenen devletin temel niteliklerinin ne şekilde etkilenebileceği değerlendirilmemektedir. Mevcut durumda AB'ye girmek Türkiye'nin çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için kullanılması gereken bir araç olmaktan çıkıp ulaşılması gereken bir amaç olarak görüldüğü için de her türlü tavizin verilmesi kolayca mümkün olabilmektedir. Unutulmamalıdır ki amaç tektir o da Atatürk İlkeleri ile oluşturulan devlet düzeni muhafaza edilerek çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi içinse Türkiye'nin önünde birçok araç bulunmaktadır. AB'ye girmek ise bu araçlardan sadece biridir. Türkiye'nin başka bir alternatifinin bulunmadığı yönündeki yaklaşımlar ise tamamen yanlıştır. Türkiye Cumhuriyeti yoktan varolmuş, her türlü imkansızlıklar ve baskılara rağmen kısa sürede dünya devletleri arasında yerini almıştır. Türk Milleti olarak birlik ve bütünlüğümüzü koruduğumuz takdirde araç değişik de olsa başarıya ulaşmak mümkündür. Ancak birlik ve bütünlüğün kaybolması halinde hangi aracı kullanırsak kullanalım başarıya ulaşmak asla mümkün olmayacaktır.

Avrupa Birliği uyum sürecinde AB'nin çifte standart uygulayarak Türkiye'nin önüne koyduğu şartların yerine getirilmesi halinde uyum süreci sonunda Atatürk İlkeleri'nden Cumhuriyetçilik İlkesi'nin temeli olan ulus devlet, milli egemenlik ve tam bağımsızlık kavramlarının yok olacağı, Milliyetçilik ve Laiklik İlkeleri'yle sağlanan milli birlik ve bütünlüğün kaybolacağı, Halkçılık İlkesi'nin temel felsefesi olan demokrasinin ortadan kalkarak devlet içinde imtiyazlı sınıfların ortaya çıkacağı ve en önemlisi İnkılapçılık İlkesi ile bozulan sistemin yeniden düzenlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması inisiyatifinin elimizden alınacağı ortadadır.

AB'ye uyum süreci içerisinde gerçekleştirilen ve reform adı verilen değişikliklerin yapılması Türk halkının büyük çoğunluğunun AB'ye girmek istediği

varsayımına dayandırılmaktadır. Ancak bu hususta halkın irade beyanına yani referanduma gidilmemiştir. Bu sebeple bu varsayım kapsamı çok dar olan kamuoyu yoklamasına ya da çeşitli kuruluşlarca yapılan anketlere göre ortaya konulmaktadır. Bu anketlerde çıkan sonuçlarda bile AB'nin Türk halkı tarafından tam olarak bilinmediği anlaşılmaktadır. Input Araştırma ve İletişim A.Ş. tarafından 2002 yılında yapılan bir ankete göre Türk halkının % 64'ü AB'ye girmek istemektedir. Ancak ankete katılanların % 46'sı AB'nin ekonomik birlik olduğunu belirtmiştir. Bu da Türk halkının AB'yi bir ekonomik birlik olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Ankete katılanların sadece % 9'u idari egemenliği kullanmaktan vazgeçebileceğini belirtmiştir. Anket sonuçları bir bütün olarak ele alındığında yaşanan süreç içerisinde bir takım gerçeklerin tam olarak anlatılmadığı görülmektedir. Çünkü AB'ye girmek demek idari egemenliğin devrini zorunlu kılmaktadır. Bunu kabul edenlerin oranı ise sadece % 9'dur. Bu durumda Türk halkının çoğunluğunun AB'ye girmek istediğini söylemek ve bunu da yapılan anketlere dayandırmak yanlıştır.

Anayasamızın 6. maddesine göre egemenlik kayıtsız şartsız milletlidir. Bu nedenle egemenliğin devrinin söz konusu olduğu AB'ye giriş hususunda son sözü söylemek yetkisi ona aittir. Türk Milleti parlamenter sistemin bir gereği olarak bu egemenliğin kullanım hakkını meclise devretmiştir. Meclisin bu egemenliği başkasına devretmek ya da bu sonucu gerçekleştirecek yapısal değişiklikler yapma yetkisi bulunmamaktadır. AB'ye uyum süreci bir bütündür. Bu sürecin amacı ise AB tarafından istenilen tüm hususların geri dönülmeyecek şekilde gerçekleştirilmesidir. Bu sürecin içerisinde egemenliğin devrini gerektiren yapısal değişikliklerde bulunmaktadır. Nitekim Gümrük Birliği Antlaşması ile bugün bu egemenlik devri kısmen yapılmış bulunmaktadır. Süreç sonunda ise bu devir tamamlanacaktır. Yapılan reformların tamamlanmasından sonra AB'ye giriş için yapılacak bir referandum hiçbir anlam ifade etmeyecektir, çünkü zaten sistem geri dönülmeyecek şekilde değişmiş olacaktır. Bu amaçla yapısal değişikliklere devam edilmeden önce mutlaka referandum yapılarak halkın onayının alınması gerekmektedir. Elbette kamuoyunun bunu tartışma olanağı bulunacağı zaman ve ortamda yaratılmalıdır. Bu süreç içerisinde halka AB'ye girmenin getireceği tüm sonuçlar dürüstçe ortaya konulmalıdır. Ve nihayetinde çıkan sonuca göre yola devam edilmelidir.

Bu arada Türk Milleti de kendisine emanet edilen cumhuriyete karşı sorumlulukları bulunduğunu unutmamalıdır. Ekonomik ve siyasi bütünleşmeler belli bir süre sonunda önemini yitirip ortadan kaybolabilmektedir. Bundan 50 yıl önce

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği süper güç olarak kabul edilirken bugün artık yoktur. Bir devlet için tek bir önemli şey vardır, o da bağımsız olarak bekasını sürdürmektir. Atatürk İlkeleri de bu devletin bekasını sağlamak için konulmuştur. Zaman içerisinde çözüm bulunabilecek ekonomik kaygılarla bu ilkelerden fedakarlık etmek devleti çok vahim sonuçlara ulaştırabilecektir.

Sonuç olarak Atatürk İlkeleri ile ortaya konulan devletin temel niteliklerine aykırı olmamak kaydı ile her türlü siyasi ve ekonomik işbirliği yapılmalı ve Atatürk'ün şu sözleri hiçbir zaman akıldan çıkartılmamalıdır:

“Millet işleri de ancak milli kararlara istinat etmekle, milletin hissiyatı umumiyesine tercüman olmakla hâsıldır. Milletimiz çok büyüktür. Hiç korkmayalım. O, esaret ve zillet kabul etmez. Fakat onu bir araya toplamak ve kendisine “Ey Millet sen esaret ve zillet kabul eder misin? ” diye sormak lazımdır. Ben milletin vereceği cevabı biliyorum...”.

KAYNAKLAR

- AB Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi. (2004). <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve-122004.html>, (24.04.2005).
- AB Türkiye İlişkileri: Tarihsel Gelişim. (2005). <http://www.tribeca.com.tr>. (24.05.2005).
- Akdoğan, Y. (2004). *Kırk Yıllık Düş: Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*. Alfa Yayınları, İstanbul, ss.1-113.
- Akman, V.(ty.). *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, ss.26-41.
- Anayasa, (2005), md.1-174.
- Anayasa Sorunu Olarak Avrupalılaşıma. (2004). <http://www.turkab.net/ab/webanayasa.htm>, (09.11.2004).
- Arsava, F. (2005). Geleceğin Avrupa Birliği Üyesi Olarak Türkiye: Egemenlik Haklarının Devri Sorunu. <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=60>, (20.03.2005).
- Arslan, S. (2002). *Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Sorgulayıcı Yaklaşım (Eleştiren Çevreler Bağlamında)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.22.
- Aslan, A. (1990). *Sömürülen Atatürk ve Atatürkçülük*. Aslan Yayınları, 8.Baskı, Ankara, ss.131-162.
- Atar, Y. ve Gümüş, A.T. (2005). AB Anayasası Ne Getirmektedir. *Hukuk Dünyası Dergisi*, 15(1): 9-29.
- Atatürk, K. (2002). *Nutuk 1919-1927*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.9-13.
- Atatürkçülük: Atatürkçü Düşünce Sistemi. (1983). *Genelkurmay Başkanlığı*. Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss.7-233.
- Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihimiz. (1981). *Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yardımcı Eğitim Yayını*. Ankara Basımevi, Ankara, ss.65-77.
- Avcı, C. (1995). Atatürk ve Batı Uygarlığı. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, c.I, Ankara, ss.404-405.
- Avcı, C. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *Atatürk, Din ve Laiklik*. Fığlalı, E.R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ.(Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.58.
- Avrupa Birliği İçin Gelecek Tasarımı. (2001). <http://www.turkab.net/abk/ab08gelecek.htm>, (09.11.2004).
- Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, (2001). *Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayını*, Ankara, ss.17-22.
- Avrupa Birliği Türkiye'den Ne İstiyor? (2001). <http://www.turkab.net/ab/turkisab01.htm>, (09.11.2004).
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. (2004). Avrupa Birliği Kurumları: Avrupa Bütünleşmesinin Anahtarı. <http://www.deltur.cec.eu.int>, (14.12.2004).
- Avrupa Vatandaşlığı. (2005). <http://www.fireball.atonet.org.tr/turkce/ab.htm>, (12.04.2005).

- Aydın, M. Z. (2001). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye Karşılaştırılması. <http://public.cumhuriyet.edu.tr/maydin/Mza/turkce/2001-4tr.htm>, (16.04.2005).
- Aydoğan, M. (2004a). *Avrupa Birliğinin Neresindeyiz: Tanzimattan Gümrük Birliğine*. Umay Yayınları, 13.Baskı, İzmir, ss.414-475.
- Aydoğan, M. (2004b). *Bitmeyen Oyun: Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler*. Umay Yayınları, 32. Baskı, İzmir, s.374.
- Aydoğan, M. (2005). Avrupalılaşıma Serüveni. <http://www.Kemalist.org/html/Sections.php?op=Printpage &artid=338>, (05.05.2005).
- Ayışığı, M. (2004). Ulusal Egemenlik ve Atatürk. <http://www.stardigma.com>, (28.09.2004).
- Ayışığı, M. (2005). Küresel Emperyalizm, AB ve Atatürkçülük. <http://w3.balikesir.edu.tr/metinay/Kuresel1.htm>, (10.04.2005).
- Aysan, M. (1995). Atatürk Yolu. (Der.). *Atatürk'ün Ekonomik Görüşü*. Feyzioğlu, T. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.73.
- Baydur, M. (2001). Avrupa Vatandaşlığı. Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası Yayını, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Tarihinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri*, Ankara, ss.205-218.
- Baykal, B. S. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk'ün Milliyetçiliği*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.326-329.
- Bilge, N. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *Atatürk Devrimlerinin Temel Ögesi Laiklik*. Fırlalı, E.R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.74.
- Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Vipaş Yayınları, Bursa, ss.61-63.
- Canbolat, İ. S. (2002). *Avrupa Birliği: Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*. Alfa Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, ss.77-321.
- Çaycı, A. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk ve Çağdaşılaşma*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.651-654.
- Çelebi, A. (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, ss.120-130.
- Dedeoğlu, B. (1996). *Adım Adım Avrupa Birliği*. Çınar Yayınları, İstanbul, s.61.
- Dikbaş, Y. (2004). Avrupa Birliği'nde Azınlıkların Hakları. <http://www.kalinka.com>, (12.03.2005).
- Dumoulin, D. (2000). *Atatürk'ten Düşünceler*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.5-150.
- Ecer, A.V. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Haiklik.(Der.). *Atatürk'ün Din ve İslam Dini Hakkındaki Görüşleri*. Fırlalı, E. R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.134.
- Erdinç, T. (2000). Ulusal Egemenlik ve Avrupa Birliğine Giriş. *Yeni Türkiye Dergisi Avrupa Birliği Özel Sayısı, I*, 6(35): 707.
- Erdoğan, İ. (1997). Türkiye Avrupa'nın Neresinde? (Der.) *Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Türkiye'nin Fırat ve Dicle Su Politikasını Ne Şekilde Etkiler?* Gökay, B. (Ed.), Ayraç Yayınları, Ankara, s.107.
- Erdoğan, M. (2001). Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri. Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası Yayını, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri*, Ankara, ss.145-147.
- Erendil, M. (1986). *Çok Yönlü Lider Atatürk*. Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss.267-270.

- Erendil, M. (1988). *İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk*. Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss.51-186.
- Eroğlu, H. (1987). Laikliğin Bedeli. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Açılış Konuşmaları-Bildiriler*, Ankara, ss.75-76.
- Eroğlu, H. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk ve Milliyetçilik*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 375-383.
- Eroğlu, H. (1995). Atatürk Yolu. (Der.). *Atatürk'e Göre Millet ve Milliyetçilik*. Feyzioğlu, T. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.138-139.
- Eroğlu, H. (1998a). *Atatürk ve Milli Egemenlik*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2.Baskı, Ankara, ss.2-71.
- Eroğlu, H. (1998b). Atatürkçü Düşünce El Kitabı. (Der.). *Atatürk ve Cumhuriyet*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.17.
- Evsile, M. (1999). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinin Konular İndeksi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.97.
- Feyzioğlu, T. (1992a). Atatürkçü Düşünce. (Der.) *Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.111.
- Feyzioğlu, T. (1992b). Atatürkçü Düşünce. (Der.) *Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.181-189.
- Feyzioğlu, T. (1995a). Atatürk Yolu. (Der.). *Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol*. Feyzioğlu, T. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.39-55.
- Feyzioğlu, T. (1995b). Atatürk Yolu. (Der.). *Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik*. Feyzioğlu, T. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.172.
- Feyzioğlu, T. (1998). Atatürkçü Düşünce El Kitabı. (Der.) *Atatürk ve Milliyetçilik*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.37-43.
- Fırlı, R. E. (1995). Atatürk ve Laiklik. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, c.II, Ankara, s.693.
- Fırlı, E.R. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *İslam ve Laiklik*. Fırlı, E. R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss, 216-222.
- Fischer, J. (2000). Konfederasyondan Federasyona: Avrupa Entegrasyonunun Sonuçlandırılması İle İlgili Görüşler. <http://www.turkab.net>, (14.10.2004).
- Genç, R. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *Atatürk Düşüncesinde Laiklik ve Din Anlayışı*. Fırlı, E.R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ.(Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.255.
- Giritli, İ. (1992a). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk ve Halkçılık*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.455.
- Giritli, İ. (1992b). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk Cumhuriyetinin Laiklik İlkesi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.172-173.
- Giritli, İ. (1995). Atatürk Yolu. (Der.). *Kemalizm Milli Hakimiyet ve Cumhuriyet Demektir*. Feyzioğlu, T. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.109.
- Giritli, İ. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *Atatürk Cumhuriyetinin Laiklik İlkesi*. Fırlı, E. R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.269.
- Göğüş, Z. (2005). AB ve Türk Laikliği. http://www tempo dergisi.com.tr/kose/zeynep_gogus/07688/, (12.04.2005).

- Gökçen, S. (2004a). Küresel Liderlik Yolunda Avrupa Birliği ve Stratejik Ortağı Fener Rum Patrikhanesi. http://www.hisargazetesi.com/dosya_dosyalar/dosya47.htm, (12.04.2005).
- Gökçen, S.(2004b). Balkanlarda Bölgesel Yaklaşım: Avrupa Birliği'nin Balkanlar Politikası. http://www.hisargazetesi.com/dosya_dosyalar/dosya57.htm, (12.04.2005).
- Gökçen, S. (2005), Ortodoks Teoloji Akademisi: Heybeliada Ruhban Okulu Yanılsamaları. <http://www.stardigma.com>, (14.04.2005).
- Gönen, E. (2000). Avrupa Tarihinde Oluşturulan Ekonomik Bütünleşmeler ve Para Birlikleri. *Yeni Türkiye Dergisi, Avrupa Birliği Özel Sayısı I*, 6(35): 189.
- Gönlübol, M. (1995). Atatürk Yolu. (Der.). *Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler*. Feyzioğlu, T. (Ed), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.249-250.
- Göze, A. (1993). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrim Tarihi*. 4.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, ss.453-561.
- Güler, A. (2004). *Sorun Olan Avrupa Birliği*. Berikan Yayınları, Ankara, ss.21-533.
- Güler, A. (2005). Bir Çağdaşlaşma Modeli Olarak Atatürkçülük. <http://turkbilim4.sitemynet.com/cagdaslasma.htm>, (12.04.2005).
- Gürbüz, H. (1998). Gümrük Birliği Anlaşmasının Anayasanın Başlangıç Kısımına Aykırılığı ve Egemenlik İlkesi İle Çelişmesi. <http://www.yenihayat.org/dergi/1998/47/9.html>, (09.11.2004).
- Hafizoğulları, Z. (1999). Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik. (Der.). *Laiklik*. Fiğlalı, E. R., Müftüoğlu, T., Karakuş, İ. (Ed.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.292-294.
- Hesenli, C. (1995). Atatürk, Bağımsızlık ve Milliyetçilik. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, c II, Ankara, s.746.
- İlgazi, A. (1995). Atatürk'ün Bağımsızlık Anlayışı ve Türk Dış Politikasındaki Yeri ve Önemi. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslar arası Atatürk Sempozyumu*, c.I, Ankara, s.411.
- İlhan, S. (1998). *Evrimeleşen Türk Devrimi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.167.
- İlhan, S. (2001). *Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım*. Ötüken Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, ss.19-98.
- İlhan, S. (2002). *Avrupa Birliğine Neden Hayır 2*. Ötüken Yayınları, İstanbul, s.27.
- İnan, A. (1999). *Düşünceleriyle Atatürk*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.113.
- Irmak, S. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der). *Atatürkçülüğün İlkeleri, İnkılâpların Fikir Temelleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.22.
- Karagül, S. (1998). *Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Türkiye'nin Karşılaştığı Sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, ss.7-76.
- Karakaş, Y. (2001). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss.27-65.
- Karal, E. Z. (1980). *Atatürk ve Devrim: Konferans ve Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss.44-56.
- Karal, E. Z. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.) *Atatürk ve Türk Devriminin Özellikleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.411.
- Karluk, R. (1998). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Beta Yayınları, İstanbul, ss.5-469.
- Karluk, R. (2001). Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir? Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası Yayını, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17*

- Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri*, Ankara, s.33.
- Karlık, R.ve Tonus, Ö. (2002). *Avrupa Birliği Kapısında Türkiye*. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, s.26.
- Kaynar, R. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürkçülük*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.50-51.
- Keskin, M. (1995). Atatürk'e Göre Milliyetçilik ve Bağımsızlık. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, c.I, Ankara, s.303.
- Kışlalı, A. T. (2005). Demokratik Toplumcu Çağrı. <http://www.genclik.cydd.org.tr/dagarcik/kislali.htm>, (12.04.2005).
- Kili, S. (1998). *Atatürk Devrimi: Bir Çağdaşlaşma Modeli*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6.Baskı, Ankara, ss. 222-223.
- Kocatürk, U. (1992a). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürkçülük*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 82-89.
- Kocatürk, U. (1992b). Atatürkçü Düşünce. (Der.) . *Atatürkçü Düşünce Işığında Çağdaşlaşma*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.667.
- Kodoman, B. (1999). *Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta, s.114.
- Kongar, E. (2002). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*. Remzi Kitabevi, 6.Baskı, İstanbul, ss. 276-321.
- Külebi, A. (2005). AB'nin Gözdesi Yunanistan ve İnsan Hakları Karnesi. <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=174>, (26.04.2005).
- Maastricht Kriterleri, (2005). <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/maastricht.html>, (12.04.2005).
- Macar, E. (2003), Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu. <http://www.tusiad.org.tr>, (21.04.2005).
- Mace, Y. (2005). Ulus-Devlet. <http://freehost02.websamba.com/bilgiguctur/ulusdevlet.htm>, (12.05.2005).
- Manisalı, E. (2001a). *İçyüzü ve Perde Arkasıyla Avrupa Çıkmazı*. Otopsi Yayınları, 6.Baskı, İstanbul, ss.92-179.
- Manisalı, E. (2001b). *Yirmibirinci Yüzyılda Küresel Kıskaç*. Otopsi Yayınları, İstanbul, s.54.
- Manisalı, E. (2004a). *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde "Sessiz Darbe"*. Derin Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, ss. 49-196.
- Manisalı, E. (2004b). *Bıçak Sırtındaki Cumhuriyet*. Derin Yayınları, İstanbul, s.49.
- Merih, K. (2001). Ankara Kriterleri ve Avrupa Birliği. <http://www.turkab.net/ab/wkmerih03.htm>, (09.11.2004).
- Merih, K. (2004). Kopenhag Kapitülasyonları ve Egemenlik Paradoksu. <http://www.turkab.net>, (16.10.2004).
- Mutluer, F. (1998). İlke Olarak Cumhuriyet. Cumhuriyet Üniversitesi Basımevi, 75. *Yılında Tüm Boyutlarıyla Cumhuriyet Sempozyumu*, Sivas, s.75.
- Oran, B. (2004). *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*. Tesev Yayınları, İstanbul, ss.17-29.
- Özbudun, E. (1998). Atatürkçü Düşünce El Kitabı. (Der.). *Atatürk ve Demokrasi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.115-117.
- Özdağ, Ü. (2003a). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme*. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 3.Baskı, Ankara, ss.7-56.
- Özdağ, Ü. (2003b). *Avrupa Birliği'nin Türkiye Politikaları*. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, s.3.

- Özden, K. (2005). Türkiye Cumhuriyetinde Kimlik Politikası. <http://www.fatih.edu.tr/ozden/kimlik.htm>, (12.04.2005).
- Özkaya, Y. (1998). Atatürkçü Düşünce El Kitabı. (Der.). *Atatürk ve Halkçılık*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.55.
- Öztoprak, İ. (1999). 75.Yıldönümünde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek. (Der.). *Devletçilik İlkesi, Özerkleştirme ve Özelleştirme Uygulamaları*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.112.
- Öztorun, N. (2000). *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi İncelemesi*. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, ss.52-109.
- Öztürk, B. (2004). Türk Hukukuna Göre Din Özgürlüğü ve Laiklik. <http://www.konrad.org.tr>. (14.05.2005).
- Özyılmaz, E. (2000). *Heybeliada Ruhban Okulu*. Tamga Yayınları, Ankara, ss.11-48.
- Preece, J. J. (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus Devlet Sistemi*. Donkişot Yayınları, İstanbul, ss.41-67.
- Prodi, R. (2002). Avrupa'nın Geleceği İçin Bir Anayasa. <http://www.turkab.net>, (14.10.2004).
- Sandıklı, A. (2001). *Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri*. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, ss.4-245.
- Sarınay, Y. (1990). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss.49-87.
- Sarp, A. (2004). Avrupa Birliği Kültür Politikaları. <http://www.eurozine.com>, (14.05.2005).
- Sayar, A. G. (2001). Avrupa Birliği ve Türkiye: Muhtemel Bir Ortaklığın İcmaline Dair Notlar. Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası Yayını, *Türkiye -Avrupa Birliği İlişkileri, 16-17 Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, s.57.
- Somuncuoğlu, S. (2002). *Avrupa Birliği: Bitmeyen Yol*. Ötüken Yayınları, İstanbul, ss.56-177.
- Süslü, A. (1991). Atatürk ve Azınlıklar. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, c.II, Ankara, ss.1020-1021.
- Şahin, S. (2005). Atatürk İlkeleri. <http://home.arcor.de/sinansahin/ataturkilkeleri.htm>, (20.03.2005).
- Şentop, M. (2005). Avrupa Birliği Anayasası. *Hukuk Dünyası Dergisi*, 15(1): 35-36.
- Tekeli, İ.ve İlkin, S. (1993). *Türkiye ve Avrupa Topluluğu I: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*. Ümit Yayıncılık, Ankara, ss.II-186.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2000). *Türkiye ve Avrupa Birliği III: Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*, Ümit Yayıncılık, Ankara, ss.554-574.
- Tezok, F. (2002). *Bir Türk Diplomatının Gözüyle Avrupa Bütünleşmesi*. Büke Yayınları, İstanbul, ss.74.75.
- Tonus, Ö. ve Baykal, S. (2004). Avrupa Birliği Anayasal Antlaşma Taslağı Üzerine Değerlendirmeler. <http://www.geocities.com/ceteris-paribus-tr/tonus-baykal.doc>. (24.10.2004).
- Tosun, H. (1995). Atatürk'ün İnkılâpçılık Anlayışı. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, c.II, Ankara, ss.855-863.
- Tural, M. A. (1999). 75.Yıldönümü'nde Türkiye Cumhuriyeti: Geçmiş ve Gelecek. (Der.) *Atatürk Milliyetçiliği, Milli Devlet, Milli Egemenlik*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.88-106.

- Tünay, B. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk'ün İnkılâpçılık İlkesi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, ss.423-431.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2005). Kopenhag Kriterleri ve Katılım Kriterleri. <http://www.mfa.gov.tr/mfa-tr>, (24.04.2005).
- Türkiye'de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler. (2004). *Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayını*, Ankara, ss.1-24.
- Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi. (2003). *Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını*, Ankara, ss.1-24.
- Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni. (2004). *Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını*, Ankara, ss.1-12.
- Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu. (2004). <http://www.abgs.gov.tr>, (12.04.2005).
- Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar. (2004). <http://www.belgenet.com>, (12.04.2005).
- Türküne, M. (2004). Laikliğin Yeni Bekçisi Avrupa Birliği. [http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr & message=article & art=194](http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=194), (27.04.2005).
- Ulusal Program. (2005). <http://www.dpt.gov.tr/agabeygm/tab/uprog/uprog.htm>, (14.03.2005).
- Ülken, Y. (1992). Atatürkçü Düşünce. (Der.). *Atatürk ve İktisat*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.978.
- Yalçın, E. S. (2005). Seksen Yıllık Cumhuriyet'in Kimlik Meselesi. <http://www.2023.gen.tr/tamyazi/ekimsemih.htm>, (12.04.2005).
- Yetkin, Ç. (2005). Anayasa Değişikliklerinin Hak ve Özgürlüklere Olumsuz Etkileri. <http://www.anayasa.gov.tr/anyar-919/yetkin.pdf>, (10.04.2005).
- Yiğit, S. (1997). Türkiye Avrupa'nın Neresinde ? (Der.) *Buradan Sonsuza Türkiye, Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği*. Gökay, B. (Ed.), Ayraç Yayınevi, Ankara, s.77.

EKLER**EK A. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Başlangıç kısmı****TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI**

(Kurucu Mecliste Kabul Tarihi : 18.10.1982; Halkoyuna Sunulmak Üzere Tasarının Resmî Gazetede İlanı: 20.10.1982-17844; Kanununun Halkoyu ile Kabul Tarihi: 7.11.1982; Halkoyu Sonucunun Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer)

Kanun No. : 2709   Kabul Tarihi : 7.11.1982

BAŞLANGIÇ

(Değişik: 23.7.1995-4121/1 md.)

Türk Vatanı ve Milletinin ebedî varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;

Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedî varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;

Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;

Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;

(Değişik: 3.10.2001-4709/1 md.) Hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı;

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni

içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;

FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılacak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,

TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.

EK B. Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi (Önemli Tarihler)

1959

- **31 Temmuz:** Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.
- **11 Eylül** : AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul etti.
- **28-30 Eylül:** Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.

1963

- **12 Eylül:** Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliğine götürecektir ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.
- **12 Eylül:** I. Malî Protokol imzalandı.

1964

- **1 Aralık:** Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

1966

- **16-17 Mayıs:** Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.

1968

- **9 Aralık:** Katma Protokol görüşmeleri başladı.

1970

- **26 Ekim** : İlk Gümrük İşbirliği Komitesi toplantısı yapıldı.
- **19 Kasım:** Ortaklık Konseyi'nde Katma Protokol metni kabul edildi.
- **23 Kasım:** Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
- **23 Kasım:** II. Malî Protokol imzalandı.

1971

- **5 Temmuz** : Katma Protokol, TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edildi.
- **22 Temmuz:** Senato, Katma Protokolü kabul etti.
- **1 Eylül** : Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu.

1972

- **13 Ocak** : Ortaklık Anlaşması'nın Topluluğa katılacak yeni ülkelerce de kabulünü sağlayacak Türkiye - AET müzakereleri başladı.

- **20 Temmuz:** Ortaklık Konseyi, 1.9.1972 tarihinde sona erecek olan “Geçici Anlaşma” süresini yıl sonuna kadar uzattı.

1973

- **1 Ocak** : Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı.
- **21 Mayıs** : Türkiye - AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlandı.
- **30 Haziran:** I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara’da imzalandı.

1974

- **1 Ocak:** Tamamlayıcı Protokol ile ilgili geçici anlaşma yürürlüğe kondu.

1976

- **1 Ocak:** Türkiye, Katma Protokol’den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirdi.

1977

- **12 Mayıs** : III. Malî Protokol Brüksel’de imzalandı.
- **1 Temmuz:** Topluluk tarafından Türkiye'ye tanınan yeni tarım tavizleri yürürlüğe kondu.

1978

- **4-11 Ekim:** Türkiye, Dördüncü Beş Yıllık Plan süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve aynı dönem için yaklaşık 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulundu.
- **30 Ekim** : III. Malî Protokol’ün onay işlemleri tamamlandı.

1980

- **30 Haziran:** Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye’ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. (1/80 sayılı Karar)

1982

- **22 Ocak:** Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır.

1986

- **16 Eylül:** Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başladı.

1987

- **14 Nisan:** Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237 nci, AKÇT Antlaşması'nın 98 nci ve EURATOM Antlaşması'nın 205 nci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etti.
- **27 Nisan:** Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyon'a havale edildi.

1988

- **7 Kasım** :Türkiye -AET arasındaki ticari ve iktisadî sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad- Hoc Komite, birinci toplantısını gerçekleştirdi.
- **20-21 Aralık:** Ad-Hoc Komite ikinci kez toplandı ve Türkiye, 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa verdi ve bu takvime işlerlik kazandırdı.

1989

- **18 Aralık:** AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş" ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi.

1990

- **6 Haziran:** Topluluklar Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Konsey'in olurlarına sundu.

1991

- **30 Eylül:** Ortaklık Konseyi 1986 yılından sonra ilk kez toplandı.

1992

- **21 Ocak :** Türkiye - AT arasında bir Teknik İşbirliği Programı imzalandı.
- **9 Kasım :** Türkiye - AT Ortaklık Konseyi'nin 33 ncü dönem toplantısı yapıldı.
- **3 Aralık:** Türkiye - AT ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İşbirliği Komitesi, 10 ncu dönem toplantısını gerçekleştirdi.

1993

- **24-25 Şubat:** 9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nde, Ortaklık Komitesi gözetimi altında çalışması kararlaştırılan teknik komitelerden Gümrük Birliği Alt Komitesi toplantısı Brüksel'de yapıldı.
- **8 Kasım :** Ortaklık Konseyi'nin 34 ncü dönem toplantısı yapıldı.

1994

- **19 Aralık:** Ortaklık Konseyi'nin 35 nci dönem toplantısı yapıldı.

1995

- **6 Mart :** Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36 nci dönem toplantısında kabul edildi.
- **30 Ekim :** Ortaklık Konseyi, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik koşulları yerine getirdiğini tespit eden 37 nci toplantısını gerçekleştirdi.
- **13 Aralık:** 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı (343 Kabul, 149 Ret, 36 Çekimsiz).
- **21 Aralık:** AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.

1996

- **1 Ocak :** Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girmiştir.
- **19 Şubat :** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **25 Temmuz:** Türkiye-AB AKÇT Anlaşması Brüksel'de imzalandı.
- **1 Ağustos :** Türkiye-AB AKÇT Anlaşması TCRG'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

1997

- **20 Mart :** Ortaklık Komitesi 106 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **14-16 Nisan :** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 40 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **24 Nisan :** Ortaklık Komitesi 107 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **29 Nisan :** Ortaklık Konseyi'nin 38 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **30 Mayıs :** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 19 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **23 Temmuz :** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 6 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **12-13 Aralık:** Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'ta gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti,

Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmemiş, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir.

1998

- **1 Ocak** : Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girdi.
- **9-10 Şubat** : Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 41 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **16 Şubat** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi 7 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **3 Mart** : Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan "European Strategy for Turkey" başlıklı belge açıklandı.
- **20-22 Nisan**: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 42 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **28 Mayıs** : Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 21 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **30 Haziran**: Ortaklık Komitesi 108 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **4 Kasım** : AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren "İlerleme Raporu" yayımlandı.
- **9-10 Kasım**: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 43 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **15 Aralık** : Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 22 nci dönem toplantısı yapıldı.

1999

- **1 Ocak** : Avrupa Birliği'nde Tek Para (Euro) uygulamasına geçildi.
- **18-19 Şubat** : Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 44 üncü dönem toplantısı yapıldı
- **23 Şubat** : Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin Çalışma Usullerinin kabul edildiği ilk toplantısı yapıldı.
- **26 Şubat** : Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 8 inci toplantısı yapıldı.
- **30 Mart** : Türkiye-AB Ortaklık Komitesi 109 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **28 Mayıs** : Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 23 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **8 Temmuz** : Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin ikinci toplantısında Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması'nın Menşe Protokolü'nde Türkiye'nin 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla Pan-Avrupa Menşe Kümülyasyonu Sistemi'ne dahil olması çerçevesinde gerekli değişiklikler yapıldı.
- **13 Ekim** : AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen

gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ikinci "İlerleme Raporu" yayımlandı.

- **11-12 Aralık:** Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.
- **13 Aralık** : Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 24 üncü dönem toplantısı yapıldı.

2000

- **25 Şubat** : Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi 8 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **11 Nisan** : Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 39 uncu dönem toplantısı yapıldı
- **5-6 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 45. Dönem Toplantısı yapıldı.
- **13 Haziran** : Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 25 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **13 Ekim** : Avrupa Komisyonu Türkiye için 3. İlerleme Raporu'nu açıkladı.
- **17-18 Ekim:** Türkiye ile AB arasında Hizmetler ve Kamu Alımları alanlarında müzakerelere başlandı
- **21-22 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 46 ncı toplantısı yapıldı.
- **4 Aralık** : Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı taslağını kabul etti.
- **7-9 Aralık** : Nice'de toplanan Avrupa Konseyi, Nice Antlaşması'nı kabul ederek, üye ülkelerin genişleme sürecinde AB kurumlarındaki temsil güçlerinde değişikliğe gitti.
- **8 Aralık** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 10 uncu toplantısı yapıldı.
- **19 Aralık** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 26 ncı dönem toplantısı yapıldı.

2001

- **18-19 Ocak** : Hizmetler ve Kamu Alımları müzakerelerinin ikinci turu gerçekleştirildi.
- **26 Şubat** : Katılım Ortaklığına ilişkin usuller ile Katılım Ortaklığı çerçevesinde ülkemizin alacağı yardımların temelini oluşturacak Çerçeve Yönetmelik Genel İşler Konseyi'nin toplantısında kabul edildi.
- **8 Mart** : AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etti.
- **19 Mart** : TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etti.
- **1 Haziran** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 11 inci toplantısı yapıldı.
- **12 Haziran** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 27 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **26 Haziran** : Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 40 ıncı dönem toplantısı yapıldı.
- **26-27 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 47 nci toplantısı yapıldı.
- **13 Kasım** : IV. İlerleme Raporu yayınlandı.

- **26-27 Kasım** : Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 48 nci toplantısı yapıldı.
- **29 Kasım** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 12 inci toplantısı yapıldı.
- **5 Aralık** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 28 nci dönem toplantısı yapıldı.

2002

- **1 Ocak** : Avrupa Birliği'nde Euro fiili olarak dolaşıma girdi.
- **24 Ocak** : Türkiye-AB Ortaklık Komitesi'nin 110 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **16 Nisan** : Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 41 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **17-18 Haziran** : Karma Parlamento Komisyonu'nun 49 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **4 Ekim** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 29 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **9 Ekim** : Avrupa Komisyonu Türkiye için 5. İlerleme Raporu'nu açıkladı.
- **10 Aralık** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 13 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **12-13 Aralık** : Kopenhag'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında "AB Komisyonu'nun raporu ve önerisi temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasî kriterlerini karşıladığına karar verilmesi halinde, 2004 Aralık ayında toplanacak olan Avrupa Konseyi'nin, Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri gecikme olmaksızın başlatacağı" ifadesine yer verilmiştir.

2003

- **30 Ocak** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 30 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **13 Mart** : Türkiye-AB Ortaklık Komitesi'nin 111 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **20-21 Mart** : Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.
- **15 Nisan** : Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 42 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **19 Mayıs** : AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti.
- **27 Mayıs** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 31 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **17-18 Haziran** : Karma Parlamento Komisyonu'nun 50 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **20-21 Haziran** : Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.
- **24 Temmuz** : AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı Resmi Gazete'de yayımlandı.
- **8 Ekim** : Türkiye'nin AB tarafından sağlanan malî kaynakları kendi ihtiyaçları doğrultusunda, kendi inisiyatifi ile kullanması için oluşturulan Merkezi Olmayan Yapılanma Sistemi AB Komisyonu tarafından akredite edildi.

- **28 Ekim** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 14 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **5 Kasım** : Avrupa Komisyonu Türkiye için 6. İlerleme Raporu'nu açıkladı.
- **2-3 Aralık** : Karma Parlamento Komisyonu'nun 51 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **12-13 Aralık**: Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.

2004

- **16 Mart** : Türkiye-AB Ortaklık Komitesi'nin 112 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **25-26 Mart** : Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.
- **31 Mart** : Brüksel'de Ortak Ticaret Politikası alanındaki gelişmelerin ele alındığı "Bilgilendirme Toplantısı" yapıldı.
- **6-7 Nisan** : Karma Parlamento Komisyonu'nun 52 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **6 Mayıs** : Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 15 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **18 Mayıs** : Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 43 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **9 Haziran** : Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 31 inci dönem toplantısı yapıldı
- **17-18 Haziran**: Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.
- **4-5 Kasım** : Avrupa Konseyi Zirvesi yapıldı.
- **16-17 Aralık** : Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında ülkemiz ile üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırıldı.

EK C. Avrupa Komisyonu 2004 Yılı İlerleme Raporu

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin
(İlgili Bölümler)

.....
.....
.....

B. ÜYELİK KRİTERLERİ

1. Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Kriterler

Haziran 1993'de Kopenhag Zirvesinde kararlaştırılan ve aday ülkelerin üye olabilmeleri için gerçekleştirmeleri gereken siyasî kriterler, aday ülkelerin, "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıkların korunmasını ve azınlıklara saygı gösterilmesini teminat altına alan kurumların istikrarını" sağlamalarını şart koşturmuştur.

.....
.....
.....

1.2. Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

Yasama

1999 yılından bu yana, bir defa milletvekili genel seçimi yapılmıştır. AKP, Kasım 2002 seçimlerinden açık bir fark ile çıkmış ve TBMM'de tam bir çoğunluk sağlamıştır. TBMM faaliyetleri siyasî ve ekonomik reformlar ile yoğunlaşmıştır. Anayasada, 1999'dan bu yana, birkaç kez değişiklik yapılmıştır.

TBMM'de, AKP 368, CHP 168, DYP 4 milletvekiline sahiptir. Ayrıca, dokuz bağımsız milletvekili bulunmaktadır.

Hükümet partisi ile ana muhalefet partisi arasında AB'ye katılım politikası konusunda güçlü bir mutabakat bulunmaktadır. Bu mutabakat, AB'ye uyum ile ilgili birçok reformun büyük bir çoğunlukla kabul edildiği anlamına gelmektedir. Anayasal değişiklik paketi, Mayıs ayında, 457 lehte oy ile kabul edilmiş olup, bu sayı gerekli 367 oydan çok fazladır. Benzer şekilde, AKP ve CHP milletvekilleri, TBMM Komisyonlarında TCK reformu konusunda çok sıkı bir şekilde birlikte çalışmışlardır.

Bir önceki İlerleme Raporundan bu yana, TBMM hem Kopenhag siyasî kriterleri ve hem de Avrupa Topluluğu müktesebatı ile ilgili bir dizi uyum paketi kabul etmiştir. Örnek olarak, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (9 Ekim 2003), MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun bazı maddelerinin kaldırılması hakkında Kanun, (10 Aralık 2003), Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (10 Aralık 2003), Bankacılık Kanununu değiştiren Kanun (12 Aralık 2003), Çocuk Mahkemelerinin Kurulması, Görevleri ve Yargılama Usullerine İlişkin Kanun (7 Ocak 2004), Mayıs 2004 Anayasal Değişikliklerini uygulayan 8'inci Uyum Paketi (Haziran 2004), Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunda Değişiklikler, SSK Kanunu (Haziran 2004), yeni

Dernekler Kanunu (Temmuz 2004), Kamu Yönetimi Reformu paketi (Temmuz 2004), Terör Eylemlerinden Doğan Zararların Tazmin Edilmesine İlişkin Kanun (Temmuz 2004), yeni TCK (Eylül 2004 ve İstinaf Mahkemeleri Kanunu (Eylül 2004).

Ekim 2003-Temmuz 2004 arasında, TBMM, toplam 261 yeni kanun kabul etmiştir. Meclis Komisyonları bu sürecin merkezini oluşturmaktadır. Katılım öncesi süreçte bir danışma organı olarak görev yapmak üzere kurulan AB Uyum Komisyonu, bir çok mevzuata ilişkin olarak görüşünü bildirmiştir. Komisyon, TCK ve Yerel Yönetimler Kanunu gibi konuların görüşüldüğü bazı tartışma toplantılarına Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi üyelerini davet etmiştir.

İnsan Hakları konusundaki gelişmeleri izleyen Meclis İnsan Hakları Komisyonu, bu rapor döneminde çalışmalarına devam etmiştir (*Bkz. Bölüm 1.3 İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması*).

.....
 .....
 .....

1.3. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

1999'dan bu yana Türkiye iki anayasa değişikliği ve sekiz uyum paketi kabul etmiştir. Mayıs 2004 tarihli en son anayasa değişikliği, insan hakları ile ilgili konulara ilişkindir. Bunlar; ölüm cezası ile hükümlerin kaldırılması, kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi, basın özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi, yargının Avrupa standartlarına yaklaştırılması, temel özgürlükler alanındaki uluslar arası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün temin edilmesidir. Eylül 2004'de Türkiye, insan haklarına, özellikle, kadın hakları, ayrımcılık ve işkence gibi bir dizi konuya olumlu etkisi olacak yeni bir Ceza Kanununu kabul etmiştir. Ayrıca, Haziran 2004'de yeni bir Basın Kanunu ve Temmuz 2004'de yeni bir Dernekler Kanunu ile terörist eylemlerden kaynaklanan zararların tazmin edilmesine ilişkin bir kanun kabul edilmiştir. Mevzuatın uygulanmasını sağlayacak bir dizi yönetmelik ve tebliğ de kabul çikartılmıştır.

1999'dan bu yana Türkiye, hem BM çerçevesinde, hem de 1949'dan beri üye olduğu Avrupa Konseyi çerçevesinde, önemli sayıda uluslar arası insan hakları belgelerine katılmıştır: BM Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi ve BM Sosyal ve Ekonomik Haklar Sözleşmesi (çekince koymak suretiyle); ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 No.lu Protokol; BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme; BM Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşme; BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmenin İhtiyari Protokolü. Ayrıca, bir Anayasa değişikliği ile temel özgürlükler alanındaki uluslar arası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğü sağlanmıştır.

Türkiye, son İlerleme Raporundan bu yana insan hakları alanında uluslar arası sözleşmeler konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ocak 2004'de, her türlü koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin AİHS'ye Ek 13 No.lu Protokolü imzalamıştır. Şubat 2004'de, başvuru hakkının bireylere genişletilmesine imkân sağlayan Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşmenin Birinci İhtiyari Protokolü imzalanmıştır. Türkiye, Nisan 2004'de, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin İkinci İhtiyari Protokolü imzalamıştır. Türkiye, Ekim 2003'de, Çocuk Haklarına İlişkin

Sözleşmenin Çocukların Müdahil Oldukları Silahlı Çatışmalara İlişkin İhtiyarı Protokolünü onaylamıştır.

Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesini ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartını imzalamamıştır. Anayasa, Türkiye'nin, Uluslar arası Ceza Divanına katılımına imkân vermektedir, ancak Türkiye, bunu henüz gerçekleştirmemiştir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 2001'den bu yana, Türkiye'nin, Anayasa değişiklikleri ve uyum paketleri ile kaydettiği ilerlemeyi göz önünde tutarak, 1996'dan bu yana Türkiye'ye uygulanan izleme sürecini kaldırmıştır. Türkiye, AİHS yükümlülükleri ile ilgili alanlarda bir izleme-sonrası prosedürüne tabi olacaktır.

Türkiye, 1999'dan bu yana, AİHM kararlarının uygulanması konusunda, özellikle geçen yıl ilerleme kaydetmiştir. Loizidou davasında hakkaniyete uygun ödeme yapılmış ve AİHM kararlarını takiben yargılamanın yenilenmesine imkân veren hükümler uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama, Leyla Zana ve diğer eski DEP milletvekillerinin yeniden yargılanmasına imkânı sağlamıştır. Buna rağmen, Türkiye'nin, hâlâ önemli sayıda AİHM kararını uygulamaması gerekmektedir.

Ekim 2003'den bu yana, AİHM, Türkiye hakkında 161 karar vermiştir. Mahkeme, 132 davada Türkiye'nin AİHS'yi ihlal ettiğine karar vermiş, 23 dava dostane çözüm ile sonuçlanmıştır. 2 davada Türkiye'nin AİHS'yi ihlal etmediğini kararlaştırmıştır. Bu dönem boyunca, AİHM'ye Türkiye ile ilgili 2934 yeni başvuru yapılmıştır⁶.

İnsan hakları alanındaki uluslar arası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünü sağlayan Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişikliği, Türk yargısının AİHS'yi uygulama kapasitesini güçlendirmiştir. Bu değişikliğin yargıya etkisinin izlenmesi gerekmektedir. Resmi kaynaklara göre, Ocak 2004'den bu yana, 100'ün üzerinde kararda AİHS'ye ve AİHM içtihat hukukuna başvurulmuş ve davalar büyük ölçüde beraat ile sonuçlanmıştır.

.....

.....

.....

Yargılanmanın yenilenmesine imkân veren hükümler, Öcalan¹¹ davası dahil, 4 Şubat 2003'den önce AİHM'de bulunan davalara hâlâ uygulanmamaktadır. Mahkemenin belirttiği, en uygun düzeltme şekli, uygun olduğunda, başvuru sahibinin bağımsız bir mahkemede yeniden yargılanmasının temin edilmesidir.

.....

.....

.....

Radio ve televizyon yayıncılığı alanında önemli ilerleme kaydedilmiş ve daha önce kabul edilmiş olan önlemler uygulamaya konulmuştur. Türkçe dışındaki dil ve lehçelerdeki ilk yayınlar, devlet yayın kurumu olan TRT radyo ve televizyonlarında

⁶ Bu dönemde, AB'nin daha büyük ülkelerinden yapılan başvurular 547-3054'dir.. Karar sayısı ise 7-98'dir.. İhlaller 773'dür

¹¹ Öcalan-Türkiye davası (Başvuru No:46221/99).

Haziran 2004'de başlamıştır. Boşnakça, Arapça, Çerkezce ve Kürtçe lehçelerinden Kirmançi ve Zazaca yayınlar devam etmektedir¹². Bu yayınlar, haber özetleri, belgeseller, müzik ve spor programlarından oluşmaktadır. Diğer azınlıkların kendi dillerinde yayın yapılması talepleri bildirilmektedir.

Devlet yayın kuruluşu olan TRT'ye ilâve olarak özel ulusal radyo ve televizyon kanallarının da Türkçe dışındaki dillerde yayın yapmalarına imkân veren yeni bir yönetmelik, Ocak 2004'de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik, RTÜK kararlarına karşı itirazda bulunulmasına imkân vermekte ve sunucuların "modern" giysiler giymeleri yolundaki şartı kaldırmaktadır. Bu iyileştirmelere karşın yönetmelikte hâlâ kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır. Yönetmelik, başka dillerde yayın konusunda sıkı süre kısıtlamaları getirmektedir (televizyon için günde 45 dakikayı aşmamak üzere haftada dört saat, radyo için de günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada beş saat). Yerel ve bölgesel yayıncılık, RTÜK tarafından bir izleyici profilinin tamamlanması şartına bağlanmıştır. "Devletin bölünmez bütünlüğü" ilkesi de dahil olmak üzere yayıncılara daha önceden uygulanan kısıtlamalarda değişiklik yapılmamıştır. Çocuk programlarına uygulanan yasak devam etmektedir.

Bazı yerel özel radyo ve televizyonlar, Kürtçe yayın yapmak için RTÜK'e başvurmuştur. Bu kuruluşlara henüz izin verilmemesine karşın, başvurularının lehte olacak şekilde inceleneceği bildirilmiştir. Özel ulusal televizyon kanallarından hiç biri, Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yayın yapmak için RTÜK'e başvurmamıştır.

.....

.....

.....

Bir Kürt derneği olan Kürt Yazarlar Derneği, Şubat 2004'de Diyarbakır'da kurulmuştur. Bu, yürürlükteki Dernekler Kanunundaki ırk, etnik köken, din, mezhep veya herhangi bir azınlık grubuna mensup olma esasına göre bir dernek kurulmasını yasaklayan açık kısıtlamaya rağmen mümkün olmuştur. Ancak, önceden izin almadan Avrupa Komisyonu temsilcileri ile bir toplantı yaptığı gerekçesiyle derneğe karşı dava açılmış olup, dava halihazırda devam etmektedir. Derneğe öğretmenler, belediye görevlileri, öğrenciler, özel sektör işçi ve emeklileri de dahil olmak üzere, çeşitli mesleklerden 49 Kürt yazar, şair ve çevirmen üyedir (*Bkz. Kültürel haklar*).

.....

.....

.....

Din özgürlüğü konusunda, dini inanç özgürlüğünün Anayasada teminat altına alınmış olmasına ve ibadetin genellikle engellenmemesine karşın gayrimüslim dini topluluklar¹³ engellerle karşılaşmaya devam etmektedir. Bunların tüzel kişilikleri yoktur, mülkiyet hakları sınırlandırılmıştır, vakıf yönetimine müdahalelerde bulunmaktadır ve kendi din adamlarını yetiştirmelerine izin verilmemektedir. Bu güçlüklerin giderilmesi için gerekli mevzuatın çıkartılması gerekmektedir.

¹² Kürt asıllı Türk vatandaşlarının sayısının 15-20 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Boşnak kökenli nüfus tahminen 1 milyon, Çerkez nüfusu da 3 milyondur. Arap kökenli nüfus konusunda mevcut tahmin bulunmamaktadır.

Mevcut sorunların çözülmesi amacıyla, dört önemli Hıristiyan topluluğun Eylül 2003'de yaptığı ortak çağrıdan sonra yetkili makamlarla 2004 başında bir diyalog başlatılmıştır. Ancak, bu diyalog henüz somut sonuçlar doğurmamıştır.

Aralık 2003'de, basit bir beyanla dini kimlikte yapılan değişikliğin tanınmasına imkân veren bir genelge yayımlanmıştır.

Gayrimüslim Vakıfların Yönetim Kurulları Seçimlerinin Esas ve Usullerine İlişkin Yönetmelik Haziran 2004'de kabul edilmiştir. Bu Yönetmelik, yapılmadığı veya vaktinde yapılmadığı takdirde vakıfların varlıklarını sürdürmelerini tehlikeye düşürebilecek ve mülklerinin müsadere edilmesine yol açabilecek yönetim kurulu seçimlerine ilişkin sorunların çözülmesini amaçlamaktadır. Belirli bölgelerdeki dini azınlıkların sayısının az olması nedeniyle yeni Yönetmelik, ilke olarak, seçimlerin yapılabileceği coğrafi alanın sadece komşu vilayete kadar genişletilmesini öngörmektedir. Bu kısıtlama, söz konusu sınırlı genişlemenin sadece yerel makamların takdirine bağlı olarak kabul edilebileceği gerçeği ile birlikte, fiiliyatta bazı vakıfların hâlâ seçim yapamayacakları anlamını taşımaktadır.

Vakıfları feshetme, varlıklarına el koyma, mahkeme kararı olmadan müteveli heyeti üyelerini azletme ve vakıfların varlıkları ve muhasebe kayıtlarının yönetimine müdahale etme yetkisine sahip olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, dini vakıflara müdahale etmeye devam etmektedir.

Mülkiyet hakları konusunda Ocak 2003 Yönetmeliğine paralel olarak mülkün tescili için yapılan 2.234 başvurudan 287'si kabul edilmiştir. Başvurular, sadece Yönetmelikte belirtilen 160 azınlık vakfi tarafından yapılabilmektedir. Dini toplulukların yasal statüye sahip olmamaları nedeniyle mevcut mülkleri sürekli olarak müsadere riski altında bulunmaktadır ve mülklerin adli yollardan geri alınmasında çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Örneğin, resmi makamlar, İstanbul yakınlarındaki Büyüka'da bulunan Rum Ortodoks yetimhanesinin müsadere edilmesi amacıyla yasal işlem başlatmışlardır. Katolik ve Proteston topluluklar dahil olmak üzere bazı gayrimüslim dini topluluklar vakıf kurma hakkına sahip değildir ve bu nedenle tescil etme, satın alma ve elden çıkarma haklarından mahrumdur.

Cami dışında ibadethanelerin açılması için izin verilmesini sağlamak amacıyla çaba gösterilmiştir. Ancak, bazı kiliselerin tescil edilmesini önlemek için bazı teknik koşullar ileri sürülmüştür. Diyarbakır'daki Protestan kilisesinin ibadethane olarak tescil edilmek üzere uzun süre önce yaptığı başvuru Mayıs 2004'de reddedilmiştir. Kiliselerin restore edilmesine yönelik talepler, yavaş ve hantal izin işlemlerine tabi olmaya devam etmektedir. Örneğin, Kasım 2003'de İngiliz konsolosluğunun bombalanmasından etkilenen Panagia Rum Ortodoks Kilisesine tamirat yapılması için hâlâ izin verilmemiştir.

Edirne'deki bir Bahai ibadet yerinin kamulaştırılmasının iptaline yönelik işlemlerin Aralık 2003'de başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasına karşın, Bahai topluluğu, daha sonra mülklerinde onarım yapmak için izin almaya çalışırken idari engellerle karşılaştıklarını bildirmiştir.

Din adamlarının eğitimi konusundaki yasak devam etmektedir. Gayrimüslim dini topluluklar, bu nedenle varlıklarını şu andaki kuşaktan sonra sürdürme konusunda muhtemelen güçlüklerle karşılaşacaklardır. 1971'den bu yana kapalı olan Rum Ortodoks Ruhban Okulu (Heybeliada) hâlâ açılmamıştır. Vatandaşlık şartı, Türk olmayan din adamlarının Süryani veya Keldani kiliseleri gibi belirli kiliselerde çalışma imkânlarını kısıtlamaktadır. Ekümenik Patrik dinsel ünvanının aleni olarak

kullanılması hâlâ yasaktır ve bazı dini azınlık kiliselerinin başkanlarının seçilmesi, hâlâ sıkı şartlara bağlıdır. Türk olmayan Hıristiyan din adamları, vize, ikamet ve çalışma izinlerinin alınması ve yenilenmesi konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Hıristiyan azınlıkların kaygılarını giderilmek üzere, din dersi kitapları yeniden yazılmıştır. Ancak, ilahiyat fakültelerinden mezun olanların ve din adamlarının, azınlıklara ait mevcut okullarda din dersi vermeleri engellenmektedir.

Protestan ayinleri bazı durumlarda kiliseye gelenlerin kimlik belgelerini kontrol eden polisin varlığının ortaya koyduğu gibi Hıristiyanlar hâlâ bazı durumlarda polis gözetimine tabi tutulmaktadır. Ancak, yargısal çözüm imkânları artmaktadır. Örneğin, Nisan 2004'de bir yerel televizyon kanalının haber sunucusu, Ankara'da Türk Protestanlara karşı düşmanlığı tahrik ettiği gerekçesiyle mahkûm olmuştur ve dava şu anda Yargıtay'da bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kasım 2003'de Antakya'da (Güneydoğuda), Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasında uyumlu ilişkiler geliştirilmesini amaçlayan çok-dinli bir komite kurmuştur.

Sünni olmayan Müslüman azınlıkların statüsünde hiç bir değişiklik olmamıştır. Aleviler, resmen dini bir topluluk olarak tanınmamaktadır. Aleviler, ibadethanelerini açarken genellikle güçlüklerle karşılaşmaktadırlar ve okullardaki zorunlu dini eğitim, sünni olmayan kimlikleri tanımamaktadır. Bir Alevi çocuğun anne ve babası, zorunlu dini eğitim konusunda AİHM'de dava açmıştır. Bir çok Alevi, Türkiye'nin laik bir devlet olarak bütün dinlere eşit muamele yapması gerektiğini ve şu anda Diyanet aracılığı ile yapmakta olduğu gibi belirli bir dini (sünniler) doğrudan desteklememesi gerektiğini belirtmektedir.

.....

.....

.....

Azınlık Hakları, Kültürel Haklar ve Azınlıkların Korunması

Türk makamlarına göre, 1923 Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye'deki azınlıklar sadece gayrimüslim topluluklardan oluşmaktadır. Resmi makamlar tarafından genellikle Lozan Antlaşması çerçevesinde görülen azınlıklar Museviler, Ermeniler ve Rumlardır. Ancak, Türkiye'de Kürtler dahil olmak üzere başka topluluklar da vardır. Bu çerçevede, Türkiye'nin BM Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine, eğitim hakkı ve azınlıkların hakları konusunda koyduğu çekinceler, azınlık haklarının korunması konusunda daha fazla ilerleme sağlanmasına engel olabileceği için, endişeyle karşılanmaktadır.

AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserinin, ulusal azınlıkların durumu konusunda bir diyalog başlatmak amacıyla 2003'de Ankara'ya yaptığı ziyaret sonrasında henüz başka bir adım atılmamıştır. AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, Türkiye'nin, azınlıklara yapılan muameleler konusunda modern uluslar arası standartlara tam olarak uyum sağlaması yönünde önemli bir rol oynayabilir.

Yukarıda belirtildiği üzere, Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini ve Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartını imzalamamıştır. Türkiye, kamu makamlarının ayrımcılık yapmasının genel olarak yasaklanmasına ilişkin AİHS'nin Ek 12 No.lu Protokolünü de onaylamamıştır.

Ocak 2004'de hükümet, azınlıkların güvenlik gerekçeleriyle izlenmesi amacıyla 1962'de gizli bir kararname ile oluşturulmuş olan "Azınlıklar Tali Komisyonu"nu feshetmiştir. Gayrimüslim azınlıkların sorunlarını ele almak üzere yeni bir kurumsal yapı olarak "Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu" oluşturulmuştur. Kurul, İçişleri, Eğitim, Dışişleri Bakanlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğünden sorumlu Devlet Bakanlığı temsilcilerinden oluşmaktadır. Ancak, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Azınlıklar Şube Müdürlüğü hâlâ azınlıklarla olan ilişkilerden sorumludur. Azınlıklar, bazı ayrımcı uygulamalara tabi tutulmaya devam etmektedir. Azınlık topluluklarına mensup olanların, üst düzey idari ve askerî görevlere gelmekte güçlüklerle karşılaştıkları bildirilmektedir.

2003-2004 eğitim yılında okutulan tarih kitapları, azınlıkları hâlâ güvenilmez, hain ve devlete zarar verici kişiler olarak göstermektedir. Ancak, resmi makamlar ders kitaplarındaki ayrımcı ifadeleri incelemeye başlamışlar ve Mart 2004'de okullardaki ders kitaplarında ırk, din, cinsiyet, dil, etnik köken, felsefi veya dini inanç nedeniyle ayrımcılık yapılmaması gerektiği yolunda bir genelge yayımlanmıştır.

Musevi, Rum ve Ermeni okullarında çift müdürlük konusunda (bu okulların müdür yardımcısı, Millî Eğitim Bakanlığını temsil eden bir Müslümandır ve müdürden daha fazla yetkiye sahiptir) resmi makamlarla başlatılan diyalog devam etmektedir. Mayıs 2004'de Millî Eğitim Bakanlığı, anneleri azınlık mensubu olan çocukların da bu okullara gidebileceğini açıklamıştır (daha önce sadece babaları azınlık mensubu olan çocuklar bu okullara gidebiliyordu). Ancak ebeveynlerin azınlık statüleri konusundaki beyanı, Millî Eğitim Bakanlığının yapacağı bir değerlendirmeye tabi olacaktır. Rum cemaati, yeni eğitim malzemelerinin onaylanması ve yurtdışında eğitim görmüş öğretmenlerin tanınması konusunda sorunlarla karşılaşmıştır. Ayrıca, Rum azınlık öğretmenlerine, 2003'de yürürlüğe giren İş Kanununa aykırı olarak, Türk kökenli meslektaşlarının durumu ile çelişen biçimde, sadece bir okulda çalışma izni verilmektedir. Ermeni cemaati, Ermeni dilinin öğretilmesinin yetersizliği konusundaki kaygılarını dile getirmiştir.

Resmi makamlar tarafından genellikle Lozan Antlaşması kapsamında değerlendirilmeyen Süryaniler gibi gayrimüslim azınlıklara hâlâ okul açma izni verilmemektedir. Gökçeada'daki Rum asıllı azınlık, okullarının yeniden açılması konusunda ve adil ve şeffaf yöntemlere dayanmadığı ve mülklerin müsadere edilmesine yol açtığı bildirilen mevcut tapu sicili konusunda güçlüklerle karşılaşmıştır.

Roman kökenlilerin¹⁵ Türkiye'ye göçmen olarak girmesini yasaklayan mevzuat hâlâ yürürlüktedir. Ancak, Vatandaşlık Kanununa ilişkin olarak Aralık 2003'de yayımlanan bir genelge, vatandaşlık başvurusu sırasında başvuranın "çingene" olup olmadığının belirtilmesi şartını kaldırmıştır. Roman kökenlilerin toplumsal olarak dışlandıkları ve elverişli konutlarda oturma konusunda güçlüklerle karşılaştıkları bildirilmektedir.

Kültürel hakların korunması konusunda, 1999'dan bu yana önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Anayasada değişiklik yapılarak Türkçe dışındaki dillerin

¹⁵ Roman nüfusu tahminen 500,000'dir

kullanılmasına ilişkin yasak kaldırılmıştır. Kürtçe dahil olmak üzere, Türkçe dışındaki dillerde radyo ve televizyon yayınları yapılmasına ve bu dillerin

öğretilmesine imkân veren mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir (*Bkz. ayrıca, Radyo ve televizyon yayıncılığı*). Bu dillerdeki yayınlar ve eğitim 2004'de başlamıştır. Genel anlamda resmi makamlar, Kürtçe'nin kullanılmasına karşı daha fazla hoşgörü göstermişlerdir. Kaydedilen ilerlemeye karşın kültürel hakların kullanılması konusunda hâlâ önemli kısıtlamalar bulunmaktadır.

Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik Aralık 2003'de yürürlüğe girmiştir. Bu

Yönetmelik, ilk kez özel Kürtçe dil kurslarına izin vermiştir. Nisan 2004'de Van, Batman ve Şanlıurfa'da, Ağustos 2004'de Diyarbakır ve Adana'da ve Ekim 2004'de İstanbul'da altı özel dil kursu Kürtçe (Kirmançi lehçesi) eğitim vermeye başlamıştır. Bu dil kursları devletten malî yardım almamaktadır ve özellikle müfredat, öğretmenlerin atanması, kursların süresi ve katılan öğrenciler konusunda kısıtlamalar bulunmaktadır. Öğrencilerin temel eğitimi tamamlamış olmaları ve nedenle 15 yaşın üzerinde olmaları gerekmektedir.

Kürtçe dilinin kullanılması ve Kürt kültürünün çeşitli biçimlerde ifade edilmesi konusunda daha fazla hoşgörü gösterilmiştir. Nevruz kutlamalarına (ilkbaharın başlangıcını temsil etmektedir) izin verilmiştir ve bazı ufak olayların meydana geldiği bildirilmiştir. Aralık 2003'de Yargıtay, Van'da Kürtçe afiş kullanılmasını yasaklayan bir yerel mahkeme kararını bozmuştur. Yargıtay, bu yasağın daha önce kabul edilmiş olan mevzuat değişikliklerine aykırı olduğunu bildirmiştir.

Siyasî partilerin ulaşması gereken % 10'luk baraj nedeniyle azınlıkların TBMM'de temsil edilmesini güçleştiren seçim sisteminde hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Siyasî partilerin Türkçe dışındaki dilleri kullanması konusunda hâlâ kısıtlamalar bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, Mart 2004 yerel seçim kampanyası sırasında Kürtçe konuştukları için bazı kişiler hakkında kanuni takibat yapıldığını ve bazı Kürt politikacıların yakın tarihlerdeki davalarda mahkûm olduklarını bildirmişlerdir. Ancak Temmuz 2004'de (*Bkz. ayrıca, Yargı*) Yargıtay, basın toplantısında Kürtçe konuştuğu için bir politikacıyı 6 ay hapis cezasına çarptıran bir mahkeme kararını bozmuştur.

Çoğunlukla Kürt kökenli kişilerin yaşadığı ülkenin doğusu ve güneydoğusundaki durum, 1999'dan bu yana güvenlik açısından ve temel özgürlüklerden yararlanma bakımından iyileşmeye devam etmiştir. Olağanüstü hal uygulaması kaldırılmış ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin yaşadıkları yerlere dönüşleri devam etmiştir. Bununla birlikte bu kişilerin durumu hassasiyetini korumaktadır.

Temmuz 2004'de Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Bu Kanun ile, olağanüstü hal döneminin başlamasından bu yana (19 Temmuz 1987) önemli maddi zarara uğramış olan kişilerin zararlarının tazmin edilmesi ihtiyacı kabul edilmiştir. Başvuruların kabul edilmesi ve değerlendirilmesine ilişkin kriterler Kanunun kapsamının oldukça daraltılmasına yol açabilecek olmasına karşın, hukukî yollara başvurma imkânı tanınmaktadır.

Güneydoğuda durumun genel olarak iyileşmesine karşın Kongra-Gel'in (eski PKK) Haziran 2004'de ateşkesin sona erdiğini açıklamasından bu yana güvenlik tehdidi artmıştır. Terörist faaliyetlerin ve Kongra-Gel militanları ve Türk ordusu arasında çarpışmaların olduğu bildirilmiştir.

Mart 2004'de Anayasa Mahkemesi, olağanüstü hal döneminde valilerin verdikleri kararlara karşı idare mahkemeleri aracılığıyla hukukî yollara başvurma hakkını yeniden tanımıştır. 2003'de yürürlüğe giren Toplum Kazandırma Kanunu, yasadışı örgütlerin faaliyetine katılan ve silahlarını bırakan kişilere Şubat 2004'e kadar olan altı aylık dönemde topluma geri dönme fırsatını tanımıştır. Kanun, önemli sonuçlar doğurmamıştır. Resmi kaynaklara göre, bu dönemde 4,101 başvuru yapılmış ve bunlardan 2,800'ü cezaevlerinde bulunan mahkûmlardan gelmiştir. Sadece 1,301 kişi kendiliklerinden resmi makamlara başvurmuştur. Kanundan şu ana kadar toplam 1,300 kişi yararlanmış ve bunlar ya serbest bırakılmış ya da cezalarında indirim yapılmıştır.

Yerlerinden edilmiş kişilerin durumu hâlâ önemini korumaktadır. Bunların çoğu güç koşullarda yaşamaktadır. BM Genel Sekreterinin yerlerinden edilmiş kişiler konusundaki özel temsilcisinin 2002 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında "Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Programı" ile ilgili olarak işaret ettiği zayıf noktalarının giderilmesi amacıyla, Türkiye uluslar arası kuruluşlarla diyalog başlatmıştır. Türk hükümeti, bu tavsiyelerin uygulanmasına yönelik ilk adım olarak bir anket hazırlamaktadır.

Bu konuda AIHM'ye yaklaşık 1,500 başvuru yapılmıştır. Haziran 2004'de AIHM, Tunceli bölgesinde (Güneydoğu) köylere dönmeye çalışan Türk vatandaşları ile ilgili bir davada, Türkiye'nin AIHS'ye Ek 1 No.lu Protokolün 1'nci maddesini ("mülkiyetin korunması") ve AIHS'nin 8'nci maddesini ("özel hayatın ve aile hayatının korunması") ve 13'üncü maddesini ("etkili başvuru hakkı") ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

Resmi kaynaklara göre, Ocak 2003'den bu yana yerlerinden edilmiş 124,218 kişi (toplam 350,000 olan resmi rakamın yaklaşık üçte biri) köylere dönmüştür. Sivil toplum kuruluşları, yerlerinden edilmiş kişilerin sayısının, resmi istatistiklerde yansıtılanlardan çok daha fazla olduğunu belirtmektedir (toplam sayının 3 milyon olduğu tahmin edilmektedir).

Yerlerinden edilmiş kişilerin köylere geri dönüşlerinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolunun göreceli olarak ekonomik açıdan geri kalmış olması nedeniyle güçlükler yaşanmaktadır. Bu kişilerin köylere dönüşlerini engelleyen en önemli nedenler; hükümet tarafından desteklenen köy korucuları sistemi, kara mayınları sorunu, temel altyapının bulunmaması ve sermaye ve iş imkânlarının olmamasıdır. Olağanüstü hal uygulandığı dönemde Güneydoğudaki çalışma koşullarının riskli olması gerekçesiyle Türkiye'nin Batısına gönderilmiş olan kamu görevlileri, henüz geri dönme imkânı bulamadıkları bildirilmektedir. İl valilerine verilen takdire dayalı yetkiler de köye dönüşlere ilişkin yasal ve idari hükümlerin uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Özellikle köy korucuları ve jandarma tarafından kendilerine kötü davranılması nedeniyle çok az sayıda Süryani kökenli vatandaş yurt dışından geri dönmüştür. Köy korucuları sorunu henüz çözülmemiştir. Cinayetlere karışan köy korucularına karşı başlatılan adli işlemlere karşın, resmi rakamlara göre 58,416 köy korucusu (geçen yıl itibarıyla 58,551) hâlâ görev yapmaktadır. Ayrıca, Türk makamları tarafından 2000 yılından bu yana hiç bir köy korucusu istihdam edilmediği bildirilmekle beraber, sivil toplum kuruluşları güvenlik güçleri ile yasadışı silahlı gruplar arasında artan sayıdaki çatışmalar nedeniyle yeni köy korucularının istihdam edildiğini ifade etmektedir. Bir çok durumda, köye dönüş izni verilmesinin, geri dönecek kişilerin köy korucusu olarak çalışmaya istekli olmaları şartına bağlandığı bildirilmektedir.

Köy koruculuğu sistemini protesto eden 30,000'den fazla imzayı içeren bir dilekçe, Ekim 2003'de TBMM Dilekçe Komisyonuna verilmiştir.

1.4. Kıbrıs

Kıbrıs konusu, 1999'dan bu yana AB-Türkiye ilişkilerinde önemli bir gündem maddesidir. Bu sorun, güçlendirilmiş siyasî diyalog çerçevesinde son bir kaç yılda Türk makamları ile farklı düzeylerde düzenli olarak tartışılmıştır. Türk hükümeti, çeşitli vesilelerle, BM Genel Sekreterinin iyi niyet misyonunun devamı suretiyle Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik çabaları desteklediğini bildirmiştir. Ancak, uygulamada, 2003'e kadar bu destek değişkenlik göstermiş ve Kıbrıs sorunu konusunda belirgin bir tutum olup olmadığını belirlemek zor olmuştur.

Geçen yıl Türk hükümeti, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması konusunda etkili ve yapıcı çaba göstermiştir. Türk Başbakanı, BM Genel Sekreterinin daveti üzerine, Yunan meslektaşları ile birlikte Mart 2004'de Kıbrıs'taki her iki toplumun liderinin de hazır bulunduğu Bürgenstock'ta düzenlenen müzakerelere katılmıştır. Türkiye, Mart 2004'de BM Genel Sekreteri tarafından sunulan nihai planı desteklemiştir. Türkiye, ayrıca referandumu destekleyerek Kıbrıs Türk toplumuna plana evet oyu vermesi çağrısında bulunmuştur. Kıbrıs Türk toplumunun çoğunluğu planı onaylamış, ancak Kıbrıs Rum toplumunun çoğunluğu planı reddetmiştir. 1 Mayıs 2004'de Kıbrıs, bölünmüş bir ada olarak Avrupa Birliğine katılmıştır. Brüksel'de 17 ve 18 Haziran 2004'de toplanan Zirvede, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması için BM Genel Sekreteri tarafından sarfedilen çabalara Türk hükümetinin olumlu katkısından duyulan memnuniyet ifade edilmiştir.

Mayıs 2004'de Türkiye, AT-Türkiye Gümrük Birliği Kararını Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dışındaki bütün AB üyesi ülkelere teşmil eden bir kararname yayımlamıştır. Türkiye, 2 Ekim'de yayımladığı yeni bir kararname ile, gümrük birliği hükümlerinin uygulanacağı ülkelerin listesine Kıbrıs'ı eklemiştir. 17-18 Haziran 2004 tarihli Zirvede, Türkiye, yeni üye devletlerin katılımı çerçevesinde Ankara Anlaşmasının uyarlanması amacıyla Komisyonla (Topluluk ve 25 üye adına) müzakere yapmaya davet edilmiştir. Bunu müteakiben, Komisyon, söz konusu anlaşmanın uyarlanması için gerekli olan taslak protokolü Türk makamlarına iletmiştir.

1.5. Sınır İhtilâflarının Barışçı Yollardan Halli

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkiler, 1999'dan bu yana büyük gelişme kaydetmiştir. İstanbul'da meydana gelen depremden sonra 1999 yazında bir yakınlaşma politikası başlatılmıştır. Bu politika, çeşitli alanlarda ikili anlaşmalar imzalanmasının yanı sıra bazı güven artırıcı tedbirlerin kabul edilmesine katkıda bulunmuştur. Ortak ekonomik ve sanayi projeleri başlatılmıştır. İstikşafi mahiyetteki görüşmeler Nisan 2002'de başlatılmıştır.

Geçen yıl ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmeye devam etmiştir. Türk Başbakanı, Mayıs ayında Atina'ya resmi ziyarette bulunmuştur. Bir dizi güven artırıcı tedbirin uygulanması sonucunda her iki hükümet de askerî harcamaların aşamalı ve dengeli olarak azaltılması amacıyla adımlar atmaktadır. 2002'de başlatılan istikşafi mahiyetteki görüşmeler çerçevesinde her iki ülke arasında müsteşarlar düzeyinde 26 toplantı düzenlenmiştir. Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde alınan kararlar uyarınca, Aralık ayında yapılacak Zirve toplantısında durum gözden geçirilecektir.

Türkiye ve Yunanistan, Aralık 2003'de Yunan sınırını İstanbul'a bağlayan bir otoyol inşa edilmesi konusunda mutabakata varmışlar ve çifte vergilendirmenin önlenmesi amacıyla bir anlaşma imzalamışlardır.

Türk Başbakanı, Mayıs 2004'de Atina'ya yaptığı resmi ziyaret sırasında Batı Trakya'ya özel bir ziyarette bulunarak Türkçe konuşan Müslüman azınlığa Yunanistan'ın refahına katkıda bulunmaları için çağrıda bulunmuştur.

Mayıs 2004'de Türk Genelkurmay Başkanlığı tarafından, çözüme kavuşturulmamış sorunların, müktesebata uygun olarak halledilmesi ve Uluslar arası Adalet Divanına havale edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

1.6 Genel Değerlendirme

Aralık 1999 tarihli Zirvede aday ülke olarak ilan edilen Türkiye'nin demokratik bir sistemin temel özelliklerine sahip olduğu, ancak insan hakları ve azınlıkların korunması açılarından ciddi eksiklikleri bulunduğu değerlendirilmiştir. Komisyon 2002 yılı İlerleme Raporunda, Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesine ilişkin kararın, ülkeyi kayda değer bir dizi temel nitelikte fakat sınırlı düzeyde reform yapmaya teşvik ettiğini bildirmiştir. Söz konusu dönemde alınan tedbirlerin bir çoğunun henüz uygulamaya konulmadığı ve diğer bazı konularda da Kopenhag siyasî kriterlerine uyum sağlanması gerektiği açıkça görülüyordu. Bu çerçevede, Aralık 2002 tarihli Zirvede, Türkiye'nin siyasî kriterleri yerine getirip getirmediği hususunun 2004 yılı sonunda yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmasına karar verilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi ile uyumlu bir şekilde üç yıllık bir süre içinde (2001-2004) bir dizi anayasal ve yasal düzenleme yapılmıştır. 2001 ve 2004'de iki önemli anayasa değişikliği yapılmış ve TBMM Şubat 2002 ve Temmuz 2004 arasında sekiz yasa değişikliği paketini kabul etmiştir. Medeni Kanun ve Ceza Kanunu dahil olmak üzere yeni kanunlar kabul edilmiştir. Bu reformların uygulanmasına ilişkin bir çok kanun, yönetmelik, kararname ve genelge yayımlanmıştır. Hükümet, reformların daha iyi uygulanması amacıyla önemli adımlar atmıştır. Reformların genel olarak denetlenmesi ve uygulamadaki sorunların çözülmesi amacıyla insan haklarından sorumlu Başbakan Yardımcısının başkanlığında bir Reform İzleme Grubu oluşturulmuştur. Uygulamada önemli ilerleme kaydedilmesine karşın reformlar her alanda henüz aynı derecede uygulanmamaktadır.

Sivil-asker ilişkileri konusunda hükümet, ordu üzerindeki kontrolünü giderek artırmıştır. Bütçede şeffaflığı artırmak amacıyla, Sayıştay'a, askerî ve savunma harcamalarını denetleme yetkisi verilmiştir. Bütçe dışı fonlar, TBMM'nin tam kontrolünü sağlayabilmek için genel bütçeye dahil edilmiştir. Ağustos 2004'de, ilk defa bir sivil, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği görevine atanmıştır. Sivil-ordu ilişkilerinin AB'deki uygulamaya tam olarak yaklaştırma süreci devam etmesine rağmen, Türkiye'de Silahlı Kuvvetler çeşitli gayriresmi mekanizmalar aracılığıyla etkisini devam ettirmektedir.

Yargının bağımsızlığı ve etkinliği güçlendirilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmış ve yetkilerinden bazıları, yeni oluşturulan Ağır Ceza Mahkemelerine devredilmiştir. Son dönemde İstinaf Mahkemelerinin kurulmasına ilişkin bir Kanun kabul edilmiştir. Ancak, yeni Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı, Adli Kolluk Kanunu ve Ceza ve Tedbirlerin İnfazına İlişkin Kanun Tasarıları kabul edilmeyi beklemektedir.

1 Ocak 2004'den bu yana, Türkiye, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) üyesidir. Özellikle kamu görevlileri için etik kurallar getiren bir dizi yolsuzlukla mücadele tedbirleri alınmıştır. Mevzuattaki bu gelişmelere rağmen, yolsuzluk, hemen hemen tüm kamu hizmetleri ve ekonomiyle ilgili alanlarda ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

İnsan haklarına saygı gösterilmesi ve temel özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin genel çerçeve konusunda, Türkiye, ilgili bir çok uluslar arası sözleşmelere ve Avrupa sözleşmelerine taraf olmuş ve insan haklarına ilişkin uluslar arası sözleşmelerinin iç hukuka üstünlüğü ilkesi, Anayasaya dercedilmiştir. Türkiye, 2002'den bu yana AİHM'nin kararlarını uygulamaya yönelik çabalarını artırmıştır. Başta Yargıtay olmak üzere yüksek yargı organları, Kürtçenin kullanılması, işkence ve ifade özgürlüğüne ilişkin davalar dahil olmak üzere reformları AİHM standartlarına uygun olarak yorumlayan çeşitli kararlar vermiştir. Bazı kişiler yeniden yargılanmaları sonucu beraat etmişlerdir. Haziran 2004'de serbest bırakılan Leyla Zana ve arkadaşları, Yargıtay kararı uyarınca yeniden yargılanacaktır.

Ocak 2004'e imzalanan AİHS'ye Ek 13 No.lu Protokol uyarınca ölüm cezası her durumda kaldırılmıştır. Türk mevzuatında ölüm cezası ile ilgili hükümler kaldırılmıştır. Yeni Ceza Kanunundaki hükümler dahil olmak üzere, işkence ve kötü muamele ile mücadeleyi güçlendirmek için, önemli çabalar sarf edilmiştir. Kolluk kuvvetlerince, gözaltına alınanlara, hakları her zaman bildirilmese de, duruşma öncesi gözaltı usulleri Avrupa standartları ile uyumlu hale getirilmiştir. Resmi makamlar, işkenceye karşı sıfır tolerans politikası benimsemiş ve işkence yaptıkları belirlenen bazı kişiler cezalandırılmıştır. İşkencenin sistematik olmamasına rağmen, işkence dahil çeşitli kötü muamele olayları hâlâ varlığını sürdürmektedir ve bu tür uygulamaları ortadan kaldırmak için daha fazla çaba harcanmalıdır.

İfade özgürlüğü konusunda, önemli ilerleme kaydedilmesine karşın hâlâ bazı sorunlar bulunmaktadır. Şiddet içermeyen görüş açıkladıkları için mahkûm olan kişilerin durumu, halihazırda ele alınmaktadır. Eski hükümlere göre mahkûm edilen birçok kişi beraat etmiş veya serbest bırakılmıştır. Anayasa değişiklikleri ve Yeni Basın Kanunu basın özgürlüğünü güçlendirmiştir. Yeni Basın Kanunu, yayınevlerinin kapatılması, baskı makinelerinin dağıtımı ve müsaderesi gibi yaptırımları kaldırmıştır. Bununla birlikte, şiddet içermeyen görüş açıklamaktan dolayı gazeteciler ve vatandaşlar hakkında davalar açılmaya devam etmektedir. Yeni Ceza Kanunu, ifade özgürlüğü konusunda sadece sınırlı bir ilerleme sağlamaktadır.

Temmuz 2004'de TBMM'den geçen ve Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen yeni Dernekler Kanununun kabul edilmesi, dernek faaliyetlerine devletin müdahale imkânının azaltılması bakımından önem taşıyacak ve sivil toplumun güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Gösterilere ilişkin sınırlandırmaların azaltılmasına yönelik tedbirler alınmasına karşın, göstericilere karşı orantısız güç kullanıldığı bildirilmektedir.

Dini inanç özgürlüğü Anayasa ile güvence altına alınmış olmasına rağmen ibadet özgürlüğü büyük ölçüde engellenmektedir; gayrimüslim cemaatler, tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamlarının eğitimi, okul ve dahili yönetim ile ilgili konularda güçlükler yaşamaktadır. Söz konusu güçlükler uygun bir mevzuat çıkartılması ile ortadan kaldırılabilir. Aleviler, hâlâ bir Müslüman azınlık olarak kabul edilmemektedir.

Ekonomik ve sosyal haklara ilişkin olarak, kadın erkek eşitliği konusu Medeni Kanun ve Anayasada güçlendirilmiştir. Yeni Ceza Kanunu uyarınca; "namus

cinayeti" işleyenler ömür boyu hapis cezasına çarptırılmakta; bir mahkeme kararı olmadıkça bekarlık testi yapılması yasaklanmakta; ve evlilik içi cinsel saldırı, suç olarak kabul edilmektedir. Kadınların durumu hâlâ endişe vericidir; başta "namus cinayetleri" olmak üzere kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Çocuk hakları, güçlendirilmiştir, ancak çocuk işçiliği konusu endişeye neden olmaya devam etmektedir. Sendikal haklar, ILO standartlarının hâlâ gerisindedir.

Azınlıkların korunması ve kültürel hakların kullanılması konularında Kürtçe ve diğer dillerin kullanılmasına ilişkin yasağın kaldırılması amacıyla Anayasada değişiklik yapılmıştır. Türkiye'nin Güneydoğusunda son dönemde bir çok Kürtçe dil kursu açılmıştır. Kürtçe ve diğer dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayını yapılmasına izin verilmiştir ve yayınlar, sınırlı düzeyde de olsa, başlamıştır. Kürt kültürünün çeşitli biçimlerde ifade edilmesine daha fazla hoşgörü gösterilmektedir. Kültürel haklar konusunda alınan tedbirler, sadece bir başlangıç niteliğindedir. Özellikle azınlık dillerinde radyo ve televizyon yayınları ve eğitim alanında önemli kısıtlamalar hâlâ devam etmektedir.

Güneydoğudaki bazı illerde 15 yıl boyunca uygulanan olağanüstü hal, 2002 yılında tamamen kaldırılmıştır. Olağanüstü hal döneminde, duruşma öncesi gözaltı haklarını kısıtlamak için kullanılan hükümlerde değişiklik yapılmıştır. Türkiye, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler konusunda, Komisyon dahil olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşlarla bir diyalog başlatmıştır. Terör Eylemlerinden Doğan Zararların Tazmin Edilmesine İlişkin Kanun çıkartılmıştır. Bölgeye yönelik daha sistematik bir yaklaşımın benimsenmesini amaçlayan çalışmalar sürdürülmekle birlikte, bölgesel farklılıkların azaltılması ve yerel nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik bütüncül bir strateji henüz oluşturulmamıştır. Güneydoğuda yerlerinden edilmiş kişilerin köylerine dönüşleri, köy koruculuğu sistemi ve maddi destek olmaması nedeniyle sınırlı düzeyde kalmış olup aksamaktadır. Yerlerinden edilmiş kişiler konusunda alınacak önlemlerin özellikle BM Genel Sekreterinin özel temsilcisinin tavsiyelerini dikkate alması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye, bir çok alanda, yeni reform paketleri, anayasal değişiklikler ve yeni Ceza Kanununun kabul edilmesi suretiyle, özellikle 2003 yılı İlerleme Raporunda ve Katılım Ortaklığı Belgesinde öncelik olarak belirtilen alanlarda mevzuat açısından önemli ilerleme kaydetmiştir. Siyasî reformların uygulanmasında önemli ilerleme kaydedilmesine karşın bu reformların daha fazla konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu husus, kadın hakları, sendikal haklar, azınlık hakları ve gayrimüslim toplulukların karşılaştığı sorunlar dahil olmak üzere, temel özgürlüklere saygı gösterilmesi ve insan haklarının korunması ile ilgili hükümlerin güçlendirilmesi ve tam olarak uygulanmasını kapsamaktadır. Ordu üzerindeki sivil denetimin güçlendirilmesi ve yasal ve yargısal uygulamaların reformların ruhuna uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele sürdürülmelidir. İşkenceye karşı sıfır tolerans politikası, Türk devletinin her kademesinde kararlılıkla güçlendirilmelidir. Güneydoğudaki durumun normalleştirilmesi süreci, yerlerinden edilmiş kişilerin köylerine dönüşü, sosyo-ekonomik kalkınmaya yönelik bir strateji oluşturulması ve Kürtlerin hak ve özgürlüklerini tam olarak kullanabilmeleri için gerekli koşulların oluşturulması ile sürdürülmelidir.

Son yıllarda, Türk siyaset ve hukuk sisteminde yapılan değişiklikler, daha uzun bir sürecin parçası olup, reformların ruhunun, ülke çapında ve her kademedede, idari ve adli organların tutumlarına tam olarak yansımaları zaman alacaktır. Mevcut sorunların ve bürokratik engellerin aşılması için kararlılığın sürdürülmesi gerekmektedir. Siyasî reformların yakından izlenmesine devam edilecektir.

Güçlendirilmiş siyasî diyalog konusunda, Yunanistan ile ilişkiler olumlu yönde gelişmiştir. Bir dizi ikili anlaşma imzalanmış ve bazı güven artırıcı tedbirler alınmıştır. İstikşafi mahiyetteki görüşme süreci devam etmiştir. Kıbrıs konusunda, geçen yıl Türkiye, BM Genel Sekreterinin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasına yönelik çabalarını desteklemiştir ve desteklemeye devam etmektedir. Haziran 2004 tarihli Zirvede, Türkiye, yeni üye devletlerin katılımı çerçevesinde Ankara Anlaşmasının uyarlanması amacıyla Komisyonla (Topluluk ve 25 üye adına) müzakere yapmaya davet edilmiştir. Komisyon, söz konusu anlaşmada gerekli uyarlamaların yapılmasına yönelik olarak Temmuz 2004'de Türk makamlarına iletilen taslak protokole olumlu bir yanıt almayı beklemektedir.

EK D. Avrupa Komisyonu Tavsiye Kararı

KOMİSYON TARAFINDAN AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ VE AVRUPA PARLAMENTOSUNA YÖNELİK BİLDİRİM

Türkiye'nin Katılma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi

1. Giriş

AB-Türkiye ilişkileri uzun bir tarihe sahiptir. 1963'de Türkiye ve AET, üyelik perspektifi içeren bir Ortaklık Anlaşması imzalamışlardır. 1995'de Gümrük Birliği oluşturulmuş, 1999 yılında Helsinki'de AB Konseyi Türkiye'yi aday ülke ilan etmiştir. 2002 Aralık ayında düzenlenen Kopenhag Zirvesi; “AB Konseyi, 2004 Aralık ayında Komisyon Raporu ve tavsiyesine dayanarak Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine karar verdiği takdirde, AB Türkiye'yle üyelik müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır” sonucuna varmıştır. Bu sonuçlar Haziran 2004'de Brüksel'de yapılan Konsey Zirvesinde de teyit edilmiştir.

Avrupa tarihinin önemli dönemlerinde Türkiye, Avrupa siyasetinin önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Türkiye, tüm diğer önemli Avrupa kuruluşlarının da üyesi olup, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa politikalarının biçimlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

2002 Kopenhag'da verilen görev çerçevesinde bu Bildirim, komisyon tavsiyesini ve ekinde Türkiye'ye ilişkin ilerleme raporunun sonuçlarını içermektedir, ilerleme raporu, Türkiye'nin son 12 ay zarfında katılım yönündeki ilerlemelerini ortaya koymaktadır. Rapor aynı zamanda, 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana Türkiye'nin katılım için siyasî ve ekonomik kriterlere uyum konusunda sağladığı gelişmeleri de incelemektedir. Tavsiye metni ve ekindeki belgeler AB'nin geleceği açısından genel anlamda siyasî önem taşıyacak Konsey Kararı için temel teşkil edeceklerdir.

Bunun da ötesinde Komisyon birimleri, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan hususlara ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlamışlardır. Bu değerlendirmenin vardığı sonuçlar da bu Bildirimde yer almaktadır.

Bu çerçevede üç ayaklı bir strateji sunulmaktadır. Birinci ayak, özellikle Kopenhag siyasî kriterlerinin yerine getirilmesindeki sürekliliğin sağlanması bağlamında Türkiye'deki reform sürecinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi konusundaki işbirliğine ilişkindir. Bu, özellikle reform sürecinin önceliklerini ortaya koyacak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı ve iyileştirilmiş katılım öncesi stratejisine dayanacaktır, ikinci ayakta, Türkiye'yle katılım müzakerelerinin yürütülmesindeki özgün koşullar önerilmektedir. Aralık ayında Avrupa Konseyi müzakerelerin başlatılması yönünde bir karar aldığı takdirde, katılım müzakerelerine hazırlık bağlamında bazı ön yönlendirmeler sağlanmaktadır. Üçüncü ayak ise, AB'ye üye ülkeler ve Türkiye'den insanları bir araya getirecek şekilde kapsamlı bir güçlendirilmiş siyasî ve kültürel diyalog öngörmektedir. Avrupa entegrasyonunun elli yıllık başarılarının daha da geliştirilmesine katkıda bulunacak şekilde, Türkiye'nin katılımının, sorunsuz bir entegrasyon olması açısından çok iyi hazırlanmış olması gerekmektedir. Bu, ucu açık bir süreç olup, sonucunu önceden tayin etmek mümkün değildir. Müzakerelerin ve daha sonraki aşamadaki onay sürecinin sonucuna bakılmaksızın, Türkiye'yle AB arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa kurumlarına bütünüyle bağlılığını sürdürmesini sağlamalıdır.

2. Siyasî Kriterlerin Değerlendirmesi

On yıllardır süregelen inişli çıkışlı gelişmeleri takiben ve bilhassa 2002 seçimlerinden sonra, Türkiye'de Avrupa standartları doğrultusunda önemli bir yasal ve kurumsal yakınlaşma gerçekleşmiştir. Siyasî reformlar esas olarak, 2001 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen iki önemli anayasal reformu, Şubat 2002 ve Temmuz 2004 arasında Meclis'te kabul edilen sekiz yasa paketini içermektedir. Sivil-asker ilişkileri, Avrupa standartları doğrultusunda gelişmektedir. Yargı sisteminde, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması da dahil olmak üzere önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kamu yönetimi reform çalışmaları sürdürülmektedir, insan hakları alanında Türkiye, uluslar arası hukukun ve Avrupa hukukunun üstünlüğünü kabul etmektedir, idam cezasının tamamen kaldırılması ve şiddet içermeyen görüşlerini açıklamaktan dolayı hüküm giymiş kişilerin serbest bırakılması gibi konular da dahil olmak üzere, Türkiye kendisini uluslar arası sözleşmelere ve kararlara geniş ölçüde uyumlu kılmıştır. Uygulamada bazı pratik sınırlamalar mevcut olsa da, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi Türk vatandaşlarının temel hürriyetlerinin kapsamı önemli ölçüde genişletilmiştir. Sivil toplum daha güçlü hale gelmiştir. Kürtlerin kültürel hakları tanınmaya başlanmıştır. Olağanüstü hâl her yerde kaldırılmış, durum hâlâ güçlük arz etmesine rağmen, Güneydoğu'da normalleşme süreci başlamıştır. Son olarak, güçlendirilmiş siyasî diyalog bağlamında Türk dış politikası bölgesel istikrara olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki önceliklere paralel olarak, son yıllarda gerçekleştirdiği önemli anayasal ve yasal değişikliklerle siyasî reform sürecinde kapsamlı bir gelişme kaydetmiştir. Bununla birlikte, Dernekler Yasası, yeni Ceza Yasası ve İstinaf Mahkemeleri Yasası henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanun Tasarısı, Adli Polisin Kuruluşuna ilişkin Kanun ve Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkındaki Kanun Tasarısı henüz yasalaşmamıştır.

Türkiye, gerektiği şekilde uygulanması için yoğun çaba sarf etmektedir. Buna rağmen, uygulama daha fazla güçlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu özellikle işkence ve kötü muameleyle mücadelede sıfır hoşgörü politikasıyla, ifade özgürlüğü, dinî özgürlükler, kadın hakları, sendikal haklar ve azınlık hakları için geçerlidir.

Komisyon, reformlarda sağlanan genel ilerlemeyi ve yukarıda bahsi geçen bekleyen yasaların yürürlüğe koyması kaydıyla, Türkiye'nin siyasî kriterleri yeterli ölçüde karşıladığını değerlendirmekte ve katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunmaktadır.

Reform sürecinin geri dönülmezliği ve özellikle temel özgürlükler bağlamındaki uygulamaların daha uzun bir dönem kesinlik kazanması gerekecektir. Diğer taraftan, siyasî kriterlere ilişkin müktesebat, özellikle Avrupa Anayasası'nın bir sonucu olarak gelişmektedir. Türkiye bu evrimi yakından takip etmelidir.

Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin çabaları aktif olarak desteklemiş ve desteklemeye de devam etmekte olup, özellikle BM Genel Sekreteri'nin barış planında ortaya koyduğu çözüm önerisini kabul etmiştir. Haziran 2004'de toplanan Avrupa Konseyi Türkiye'yi, Ankara Antlaşması'nın Birliğe yeni katılan üye ülkeleri dikkate alacak şekilde uyarlanması için, Topluluk ve 25 üye ülke adına Komisyon'la müzakereleri sonuçlandırmaya davet etmiştir. Komisyon, gerekli uyarlamaları içeren ve Temmuz 2004'de sunulan taslak protokol konusunda Türkiye'den olumlu yanıt beklemektedir. Bunun da ötesinde, katılım müzakerelerinin AB'nin tüm üye devletlerinin hazır bulunacağı Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde yapılacağı dikkate alınmalıdır.

İlerleme Raporu'nun, diğer üyelik kriterlerin yerine getirilmesi bağlamında Türkiye'nin sağladığı ilerlemeleri de içeren tam sonuçları Ek'te (*Türkiye'ye İlişkin İlerleme Raporunun Sonuçları*) bulmak mümkündür.

3. Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Doğan Konuların Değerlendirmesi

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin hem Türkiye, hem de AB açısından güçlükleri bulunmaktadır, iyi yönlendirildiği takdirde, Türkiye'nin üyeliği her iki taraf için önemli fırsatlar yaratacaktır. Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan değerlendirmeler, üyelik için gerekli hazırlıkların önümüzdeki 10 yıla yayılacağını ortaya koymaktadır. AB bu zaman zarfında evrim geçirecek, Türkiye de daha radikal bir değişim geçirmek durumunda kalacaktır. AB Müktesebatı 27 ya da daha fazla üyeli bir birliğin gereksinimlerine karşılık verebilmek için daha da gelişecektir. Müktesebatın gelişmesi, Türkiye'nin katılımına ilişkin fırsatların ve zorlukların aynı zamanda karşılanmasına da hizmet edecektir.

AB'nin mevcut politikalarına ve bilgi birikimine dayalı olarak Komisyon, aşağıda sayılan hususları önümüzdeki yıllarda üzerinde durulması ve incelenmesi gereken konular olarak belirlemiştir:

- Türkiye'nin katılımı, nüfusu, büyüklüğü, coğrafi konumu, ekonomik güvenliği ve askerî potansiyelinin toplu etkisi nedeniyle önceki genişlemelerden daha farklı olacaktır. Bu faktörler Türkiye'ye bölgesel ve uluslar arası istikrara katkıda bulunma kapasitesini sağlamaktadır. Katılım beklentisi, Türkiye'yle komşuları arasındaki ilişkilerinin AB'nin kuruluş temelini oluşturan uzlaşma ilkesine uyumlu bir biçimde gelişmesini sağlamalıdır. AB'nin bu bölgelere yönelik politikalarına ilişkin beklentiler, Türkiye'nin komşularıyla varolan ekonomik ve siyasî bağlarını da içerecek şekilde gelişecektir. Birçok konu, AB'nin, orta vadede Ortadoğu ve Kafkaslar dahil olmak üzere, geleneksel olarak istikrarsız ve gerilimli olarak nitelendirilen bölgelerde tam anlamıyla bir dış politika aktörü olma zorluğunu ne şekilde göğüsleyebileceğine bağlı olarak gelişecektir.
- Türkiye şu anda hızlı bir düşünce evrimi de dahil olmak üzere, köklü bir değişim sürecinden geçmektedir. Mevcut değişim sürecinin devam etmesi herkesin yararına olacaktır. Türkiye, özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı, çoğunluğu Müslüman nüfusuyla önemli bir model ülke olabilecektir.
- Türkiye'nin AB'ye katılımının ekonomik etkisi, hem Türk ekonomisinin mütevazı büyüklüğü, hem de katılım öncesindeki ekonomik entegrasyonunun ulaşılmış olduğu mevcut düzey nedeniyle olumlu, ancak nispeten küçük olacaktır. Birçok şey Türkiye'de gelecek yıllarda kaydedilecek ekonomik gelişmelere bağlı olacaktır. Müzakere sürecine başlamak, Türkiye'nin makro-ekonomik istikrar, yatırımı teşvik, büyüme ve sosyal gelişme konularında devam eden çabalarına katkıda bulunacaktır. Bu koşullar altında, Türkiye'nin GSMH'sının AB ortalamasından daha hızlı büyümesi beklenmektedir.
- Orta-alt gelir düzeyine sahip bir ülke olan Türkiye'nin katılım, en son genişlemede olduğu gibi, genişleyen Avrupa'daki ekonomik dengesizlikleri arttıracak ve uyum politikası için önemli bir tehlike oluşturacaktır. Türkiye yapısal ve uyum fonlarından uzun bir süre için kayda değer destek almaya

hak kazanacaktır. Üye ülkeler arasında yapısal fonlardan yararlanan bölgeler mevcut kurallar çerçevesinde bu haklarını kaybedebileceklerdir.

- Türkiye'nin iç pazarla bütünleşmesi faydalı olacaktır. Ancak bu, Gümrük Birliği çerçevesindeki zorunlulukları yerine getirmeye ek olarak, kurumsal yönetim, çerçeve düzenlemeleri, yolsuzlukla mücadele konusundaki çabaları yoğunlaştırmak ve yargının işleyişini önemli ölçüde iyileştirmek gibi yatay reformların da yapılmasına bağlı olacaktır.
- Birlik içerisinde yasal olarak ikamet eden 3 milyondan fazla Türk, bugünün AB'sinde yasal olarak ikamet eden en büyük üçüncü ülke vatandaş grubunu oluşturmaktadır. Mevcut araştırmalar Türkiye'nin üye olmasını müteakip gerçekleşecek göç hakkında değişik hesaplar ortaya koymaktadır. Türkiye'nin üyeliğinin AB iş pazarına ciddi rahatsızlık vermesini engellemek açısından uzun geçiş dönemleri ve sürekli ihtiyati tedbir maddelerinin uygulanması düşünülebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin nüfus dinamikleri, AB'nin yaşlanan nüfusunu dengelemek açısından katkı sağlayabilir. Bu bağlamda AB'nin, önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'de eğitim ve öğretim alanında reformlar ve yatırımlar yapılmasında büyük çıkarı bulunmaktadır.
- Tarım, Türkiye'de özel ilgi gerektiren, en önemli ekonomik ve sosyal sektörlerden biridir. Ortak Tarım Politikası'na başarılı bir şekilde katılmak için Türkiye'den, devamlı olarak kırsal kesimi geliştirme çabası ve idari kapasiteyi yükselterek mümkün olan en elverişli koşulları yaratması beklenmektedir. Türkiye'nin çiftçilerin gelir düzeyinin önemli oranda düşmesini engelleyebilmek açısından belirli tarım sektörlerini rekabetçi bir hale getirmek için önemli bir zaman dilimine ihtiyacı olacaktır. Mevcut politikalar çerçevesinde Türkiye, önemli miktarda yardım almak için gerekli niteliklere sahiptir. Veterinerlik alanında, katılım sonrasında ciddi sorunları engellemek için hayvanların sağlık durumunun iyileştirilmesi için büyük çabaların harcanması ve ülkenin doğu sınırlarında kontrollerin yapılması gerekmektedir.
- Türkiye'nin üyeliği, AB'nin enerji yollarını daha iyi bir şekilde güvence altına almasına yardımcı olacaktır. Bu su kaynakları ve bağlantılı altyapının yönetilmesi açısından AB'nin yeni politikalar geliştirmesini muhtemelen gerekli kılacaktır. AB'nin çevre, ulaşım enerji ve tüketiciyi koruma konularındaki diğer politikalarının Türkiye tarafından iyi bir şekilde uygulanması, bunların sınır ötesi etkilerinden dolayı başka yerlerdeki AB vatandaşları üzerinde de önemli bir olumlu etki yaratacaktır.
- AB'nin yeni ve uzun dış sınırlarının idaresi önemli bir siyasî zorluk oluşturacak ve büyük yatırım gerektirecektir. Göç ve sığınma ile başa çıkmanın yanı sıra, organize suçla mücadele, insan ticareti, esrar ve silah kaçakçılığıyla baş etme, katılım öncesi ve sonrasında daha yakın bir işbirliğiyle kolaylaştırılacaktır.
- 2014 sonrasındaki malî perspektifler kapsamında Türkiye ile malî müzakerelerin parametreleri tanımlandıktan sonra Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bütçeye etkisi tam olarak değerlendirilebilecektir. Türkiye'ye yapılacak olan transferlerin türü ve miktarı AB politikaları, Türkiye ile müzakereler sırasında mutabık kalınan özel düzenlemeler, mevcut zamandaki bütçe koşulları ve özellikle her şeyden önce bütçe tavanı gibi değişen faktörlere bağlı olacaktır.

- Kurumlar açısından ise, Türkiye'nin üyeliği, anayasal antlaşma temelinde değerlendirildiğinde özellikle büyük ve orta büyüklükteki üye ülkelerin Parlamento'daki koltuk sayılarını önemli ölçüde etkileyecektir. Nüfus oranının Konsey oylama sistemine yansması sonucunda Türkiye'nin Konsey'in karar mekanizmasında önemli etkisi olacaktır. Türkiye'nin üyeliğinin Komisyon'a etkisi, 2014 itibariyle Komiser sayısının azaltılması planlandığı cihetle, daha az önemli olacaktır.

4. Türkiye'nin Reform Sürecini Güçlendirme Ve Destekleme

Her şeyin ötesinde, reformların uygulanması dikkatle izlenmelidir. Özellikle, işkenceye karşı sıfır tolerans politikası, Türk Devleti'nin tüm kademelerince sarf edilecek kararlı çabalarla "hayata geçirilerek, halen vuku bulan az sayıdaki işkence vakaları da ortadan kaldırılmalıdır. Sivil toplumun daha da geliştirilmesi önem arz etmektedir. Siyasî reform sürecinin konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması, aynı zamanda Güneydoğu'daki durumun gelişmesi ve normale dönmesiyle bağlantılı olup, bu çerçevede, sosyo-ekonomik durumun iyileştirilmesi amacıyla bazı tedbirlerin alınmasını, yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönüşlerini kolaylaştıracak adımların atılmasını ve Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını kapsamalıdır. Gayrimüslim cemaatlerin belirli sorunlarının çözülmesi ve sendikalara daha fazla hak sağlanması için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Siyasî reform sürecinin geriye dönüşü olamayacak şekilde sürdürülebilmesini teminen AB, bu alanda Katılım Ortaklığı belgesinde ortaya konulan öncelikler çerçevesinde, söz konusu sürecin gelişimini yakından izlemeye devam etmelidir. AB Komisyonu, İlerleme Raporu sonuçlarına göre, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 2005 ilkbaharında gözden geçirilmesini önerecektir. Buna bağlı olarak 2005 sonundan itibaren, siyasî reformların hangi şekilde konsolide edildiği ve yaygınlaştırıldığı hususlarında, yıllık olarak genel bir gözden geçirme yapılacaktır. Bu amaçla Komisyon, Aralık 2005'de ilk raporunu Avrupa Konseyi'ne sunacaktır. Reformların ilerleme hızı, müzakerelerin gidişatını etkileyecektir.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Anayasası'na uygun olarak, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü prensiplerinde ciddî ve sürekli ihlaller olması durumunda, Komisyon müzakerelerin askıya alınmasını önerecektir. Konsey, bu yönde bir tavsiye kararını nitelikli oy çoğunluğuyla alabilecektir.

Güçlendirilmiş siyasî diyalog ve düzenli izleme mekanizması katılım müzakerelerinin başlamasından sonra da devam etmelidir. Bu, geçmişte olduğu gibi Komisyonun sağlayacağı uzmanlık desteğiyle bir arada yürütülecektir. Ekonomik alandaki diyalog da, müktesebata ve özellikle de AB tarafından uygulanan ekonomik politikaların eşgüdüm yöntemlerine uygun olarak izlenmelidir.

AB, geçmiş yıllar içinde geliştirilen eşleştirme, emsal tarama, TAIEX gibi araçlar temelinde, Türkiye'nin gerekli yasal ve gerçek bütünleşmeyi sağlamasına yardımcı olmaya devam etmelidir. Türkiye için belirlenen katılım öncesi strateji, ilerleme raporu ve Türkiye'nin olası üyeliğinden kaynaklanacak hususların değerlendirilmesi ışığında hazırlanacak gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alacak önceliklere odaklanacak şekilde ileri götürülmelidir. Güneydoğu'nun sosyo-ekonomik gelişimini sağlamaya yönelik somut adımlar, Birliğin Türkiye'ye yönelik yardımının kapsamlı bir bölümünün seferber edilmesi suretiyle atılmalıdır.

2006'ya kadar, Türkiye'nin hazırlanmasına yönelik AB malî ve teknik yardımları, 2001 Aralık ayında gerçekleştirilmiş olan Konsey toplantısında Türkiye için kabul edilen katılım öncesi araca uygun şekilde yapılmaya devam edecektir. Komisyon Konsey'e, halihazırdaki katılım öncesi araçlar olan Phare, ISPA ve SAPARD temeli üzerine inşa edilecek ve Türkiye'nin 2007 yılından itibaren yararlanabileceği yeni bir katılım öncesi araç (İPA) yaratmayı önermiştir. Bir sonraki malî perspektif çerçevesinde, Komisyon Türkiye'ye ayrılan meblağın artırılmasını önerecektir.

5. Katılım Müzakerelerinin Yürütülmesine İlişkin Göstergeler

Yukarıda özetlenen değerlendirme, Türkiye'nin AB ile pürüzsüz bir şekilde bütünleşmesi için gerekli koşulların oluşması açısından iki tarafın da önemli bir zaman sürecine ihtiyaç duyduğu gerçeğini tasdik etmektedir. Bu, sadece AB'nin uyum ve etkinliğini korumakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin kalkınma düzeyine henüz uyumlu olmayan politikalar uygulamasını zorunluluğunu da bertaraf edecektir.

Katılım müzakereleri, kararların oy birliği ile alınacağı Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Müzakerelerin çerçevesi, Türkiye'nin katılımına ilişkin belirli zorlukları yansıtmalıdır. Müzakerelerin yürütülmesine ilişkin kesin parametreler, yukarıda genel bir şekilde ortaya koyulan yöntemler çerçevesinde, müzakerelere başlama kararı alındıktan sonra dikkatle hazırlanacaktır.

Katılım müzakerelerinin resmen başlamasından sonra, Komisyon müzakereler sırasında ortaya çıkabilecek konular hakkında bir ön fikir edinmek amacıyla, müktesebatın kapsamlı olarak incelenmesini içeren, tarama (screening) olarak da tanımlanan, süreci başlatacaktır. Müzakereler karmaşık olacak, bir taraftan Türkiye'nin müktesebatı uygularken karşılaştığı zorlukları, diğer taraftan da AB ile uyumlu bir şekilde bütünleşmesini sağlayacak koşulları yansıtacaktır. Ortak tarım politikası ve uyum politikasının Türkiye'de uygulanması buna iki örnek teşkil etmektedir. Kişilerin serbest dolaşımına ilişkin kurallar ise üçüncü örneği oluşturmaktadır. Daha önceki genişlemelerde olduğu gibi, kapsamlı ve özgün düzenlemeler ile bazı alanlarda uzun geçiş sürelerine ihtiyaç duyulması muhtemeldir. Kişilerin serbest dolaşımı hususunda kalıcı koruma hükümleri de gündeme gelebilecektir. Komisyon, müzakere süreci zarfında, tüm bu hususlar konusunda somut bir yaklaşım sergilemeden önce, değerlendirmesini süzgeçten geçirecektir.

Müzakereler, her biri belirli bir politika alanını kapsayacak şekilde ayrıştırılmış başlıklar altında gerçekleştirilecektir. Komisyon, Türkiye'nin belirli bir başlık altında yer alan konu hakkında yeterli düzeyde hazır olduğunu takdir etmesi halinde Konsey'e o başlıkla ilgili müzakerelere başlanmasını tavsiye edecektir. Ekonomik boyutu olan bazı başlıklara ilişkin olarak ise, müzakerelerin başlayabilmesi için işleyen bir pazar ekonomisinin varlığı bir ön koşul olarak kabul edilecektir.

Her başlığın geçici olarak kapatılması ve gerektiğinde açılması için gerekli ölçütler (benchmarks), o başlık altındaki müzakereler başlatılmadan önce belirlenecektir. Bu ölçütler, mevzuat uyumu ve uygulamaya ilişkin tatmin edici bir seviyeye ulaşılmasıyla bağlantılı olacaktır. Bunlara ilaveten, Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği'nden kaynaklanan ve özellikle müktesebatı yansıtan mevcut yasal zorunluluklar, ilgili başlıklar altında müzakerelere başlanılmadan önce yerine getirilmiş olmalıdır.

Müzakerelerdeki ilerleme, sadece Türkiye'nin AB ile uyumuna bağlı olmayacaktır. AB de kendini hazırlama ihtiyacı hissedecektir. Zira, Haziran

1993'deki AB Konseyi'nce de belirtildiği gibi, Avrupa entegrasyonunun momentumu korunurken, Birliğin yeni üyeleri sindirebilme kapasitesi de Birliğin ve aday ülkelerin genel çıkarları için göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur. Türkiye'nin katılımına ilişkin olarak şimdiye kadar yapılan analizler, iç pazara ilişkin politikalarda önemli uyarlamalar yapılmasını öngörmemektedir. Müzakereler, her zaman olduğu gibi, mevcut müktesebat temeline dayalı olarak gerçekleştirilecektir. Bununla birlikte katılım öncesi, müktesebat ile bazı uyarlamalara ihtiyaç hasıl olabilir. Her hal ve karda, müzakere edilen belirli başlıklara ilişkin malî yansımaları ele almadan önce AB, 2014'den sonraki devre için öngörülen malî perspektifini belirlemelidir. Türkiye'nin kendine özgü şartlarını yansıtacak düzenlemelere de ihtiyaç duyulabilir. Son olarak AB, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanacak hususlara ilişkin değerlendirmede belirtilen, dış sınırlar ve dış politika gibi hassas alanların güçlendirilmesini ele alma ihtiyacını hissedecektir.

Türkiye esasen, ancak reformların sürekliliğinin kararlı bir şekilde uygulandığını göstermek suretiyle müzakere sürecinin tümünün başarıyla tamamlanabilmesini sağlayacaktır. Müzakerelerin yürütülmesi ve katılım beklentisi, Türkiye'nin siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik reformları daha da ileriye götürmesine katkı sağlayacaktır. Nihai sonuç, Avrupa Parlamentosu, AB üyesi ülkeler ve Türkiye'nin onayını gerektirecektir.

6. Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki Diyalogu Güçlendirmek

AB-Türkiye ilişkilerine dair bazı konularda diyalogu güçlendirme ihtiyacı açıkça hissedilmektedir. AB ile doğrudan bağlantılı olmayan bazı sorunların da ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bazı endişe ve algılamaların dürüst ve açık bir şekilde tartışılabileceği, üye ülkeler ve Türkiye'den insanların bir araya getirilmesiyle bazı forumlar oluşturulmalıdır. Bu farklı kültürler arasında diyalog, din, göçe ilişkin konular, azınlık haklarına dair endişeler ve terörizmi de içermektedir. Sivil toplum AB tarafından kolaylaştırılacak bu diyalogda en önemli rolü oynamalıdır. Komisyon, gelecekte bu tür bir diyalogun nasıl destekleneceğine ilişkin önerilerini açıklayacaktır.

7. Sonuç ve Tavsiyeler

Yukarıda dile getirilen hususlar ışığında, Komisyon'un sonuç ve tavsiyeleri şu şekildedir;

(1) Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ortaya konulan öncelikler çerçevesinde, Türkiye son beş yılda, başta kapsamlı anayasal ve hukukî değişiklikler olmak üzere, siyasî reform sürecinde kayda değer bir ilerleme sağlamıştır. Bununla beraber, Dernekler Kanunu, yeni Türk Ceza Kanunu, İstinaf Mahkemeleri Kanunu henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı, Adli Polisin Kuruluşuna İlişkin Kanun ile Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkındaki Kanun Tasarısı henüz yasalaşmamıştır.

(2) Türkiye, reformların düzenli bir biçimde uygulanması için kuvvetli bir çaba göstermektedir. Buna rağmen, mevzuatın ve uygulamayla bağlantılı düzenlemelerin daha da konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu, özellikle, işkence ve kötü muameleyle mücadeleyle yönelik sıfır tolerans politikası ile ifade özgürlüğü, dini özgürlükler, kadın hakları, sendikal haklar da dahil olmak üzere İLO standartları ve azınlık haklarına ilişkin hükümlerin uygulanması ile bağlantılıdır.

(3) Reform sürecinde kaydedilen genel ilerleme ve Türkiye'nin 1 nci paragrafta bahsi geçen bekleyen kanunları yürürlüğe koyması kaydıyla, Komisyon, Türkiye'nin

katılım için gerekli siyasî kriterleri yeterince karşıladığını değerlendirir ve müzakerelerin açılmasını tavsiye eder. Reform sürecinin geri dönülmezliği ve özellikle temel özgürlükler bağlamındaki uygulamaların daha uzun bir dönem kesinlik kazanması gerekecektir.

(4) Üç ayaktan oluşan bir stratejinin izlenmesi gerekmektedir, ilk ayak, özellikle Kopenhag siyasî kriterlerinin karşılanmasının süregelen bir biçimde devamını teminen, Türkiye'de reform sürecinin desteklenmesine ve kuvvetlendirilmesine yönelik işbirliğini kapsayacaktır. Bu sürecin sürdürülebilirliğini ve geri dönülmezliğini garanti altına almak açısından, AB siyasî reform sürecindeki ilerlemeyi yakından izlemeye devam etmelidir. Bu, müteakip reformlar açısından öncelikleri ortaya koyacak gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde yapılacaktır. 2005 yılının sonundan itibaren olmak üzere siyasî reformlarda kaydedilen ilerlemelerin yıllık olarak genel bir gözden geçirilmesi yapılacaktır. Bu amaca yönelik olarak, Komisyon, Avrupa Konseyi'ne Aralık 2005'te ilk raporunu sunacaktır. Reformların sürati, müzakere sürecinde kaydedilecek ilerlemede belirleyici olacaktır.

(5) AB Antlaşması ve Avrupa Anayasası doğrultusunda, Birliğin temelini oluşturan, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ile temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü prensiplerinin ciddi ve sürekli bir biçimde ihlal edilmesi halinde, Komisyon müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edecektir. Konsey, böyle bir tavsiyeye ilişkin kararını nitelikli oy çoğunluğuyla verecektir.

(6) İkinci ayak, Türkiye'yle katılım müzakerelerinin yürütülmesine ilişkin özgün yöntemle ilgilidir. Katılım müzakereleri, kararların oy birliğiyle alındığı ve bütün AB üyelerinin tam katılımıyla gerçekleştirilen bir Hükümetlerarası Konferans çerçevesinde yürütülecektir. Müzakereler karmaşık olacaktır. Kanuni mevzuat uyumu ve AB müktesebatının yeterli ölçüde uygulandığı hususu da dahil olmak üzere, müzakere edilecek her faslın geçici olarak kapatılması ve gerektiğinde yeni müzakere faslı açılması için Konsey'in çıtalar (benchmark) belirlemesi gerekecektir, ilgili fasıllarla müzakerelerin açılabilmesi için, AB müktesebatı doğrultusunda mevcut hukukî yükümlülüklerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Uzun geçiş dönemleri gerekli olabilecektir. Buna ilaveten, yapısal ve tarım politikaları gibi bazı alanlarda özel düzenlemeler gerekli olabilecek ve iş gücünün serbest dolaşımı açısından daimi koruma hükümleri gündeme gelebilecektir. Türkiye'nin katılımının etkisi malî ve kurumsal açıdan önemli olacaktır. Müzakerelerin tamamlanmasından önce AB, 2014 sonrası malî perspektifini belirlemek durumundadır. Buna ek olarak, Komisyon Antlaşmanın öngördüğü ortak politikalar ve dayanışmayı göz önünde bulundurmak suretiyle müzakereler sırasında Birliğin, yeni üyeleri içine sindirme ve entegrasyonu derinleştirme kapasitesini izleyecektir.

(7) Üçüncü ayak, AB üyesi ülkeler ve Türkiye'den halkları bir araya getirecek şekilde kapsamlı bir güçlendirilmiş siyasî ve kültürel diyalogu öngörmektedir. Bu diyalog sürecinde sivil toplum en önemli rolü üstlenmeli ve bunun AB tarafından kolaylaştırılması gerekmektedir. Komisyon, bu diyalogun ne şekilde destekleneceğine dair gerekli önerilerde bulunacaktır.

(8) Komisyon müzakere sürecinin, Türkiye'de reformların daha da ileri götürülmesini yönlendirme açısından gerekli olacağı inancındadır. Doğası gereği bu ucu açık bir süreç olup, sonucunun önceden tespit edilmesi mümkün değildir. Müzakerelerin sonucundan veya bunu izleyen onay sürecinden bağımsız olarak, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa kurumlarına bütünüyle bağlılığını sürdürmesini sağlamalıdır. Avrupa entegrasyonunun 50 yıllık başarılarının

daha da geliştirilmesine katkıda bulunacak şekilde, Türkiye'nin katılımının, sorunsuz bir entegrasyon olması açısından çok iyi hazırlanmış olması gerekmektedir.

EK E. Avrupa Parlamentosu İlke Kararı

Katılıma doğru Türkiye'nin ilerlemesine dair
2004 tarihli Avrupa Komisyonu'nun tavsiyesi ve düzenli raporu hakkında

AVRUPA PARLAMENTOSU İLKE KARARI

(15 Aralık 2004 tarihli oturumda kabul edilen metin)

P6_TA-PROV(2004)12-15 (Provisional Edition) PE 350.948

AÇIKLAMA

Avrupa Parlamentosu 15.12.2004 tarihinde (bağlayıcı olmamakla birlikte) oyladığı ve 262 red oyuna karşılık 407 evet oyuyla kabul ettiği ilke kararında, Türkiye hakkında aşağıdaki mesajı hem Türkiye'ye hem de AB'nin diğer kurumlarına (Konsey ve Komisyon) vermiştir.

P6 TA-PROV(2004)0096

Katılıma doğru Türkiye'nin ilerlemesine dair
2004 tarihli Avrupa Komisyonu'nun
(COM(220)0656-C6-0148/2004-2004/2182(INI))
tavsiyesi ve düzenli raporu hakkında

AVRUPA PARLAMENTOSU İLKE KARARI

Avrupa Parlamentosu,

(COM(220)0656-C6-0148/2004)¹ Katılıma doğru Türkiye'nin ilerlemesine dair 6 Ekim 2004 tarihli Avrupa Komisyonu'nun tavsiyesi ve düzenli raporunu dikkate alarak,

Katılıma doğru Türkiye'nin ilerlemesine dair 2003 tarihli Avrupa Komisyonu'nun düzenli raporu² üzerine 1 Nisan 2003 tarihli ilke kararını ve yine Komisyonun 18 Haziran 1987 ile 1 Nisan 2004 tarihleri arasında aldığı önceki ilke kararlarını dikkate alarak,

Avrupa Konseyinin (21-22 Haziran 1993 Kopenhag, 10-11 Aralık 1999 Helsinki, 12-13 Aralık 2002 Kopenhag, 19-20 Haziran 2003 Selanik, ve 12-13 Aralık 2003 Brüksel) zirve kararlarını dikkate alarak,

Tüzüğünün (AP Tüzüğünün) 45. Kuralını dikkate alarak,

(A6-0063/2004) Bütçe Komitesinin görüşü ve Dış İlişkiler Komitesinin raporunu dikkate alarak,

- A. Komisyon'un, Türkiye'nin yeterli ölçüde Kopenhag siyasî kriterlerini yerine getirdiği sonucuna ulaşması ve katılım müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmesinden,
- B. Avrupa Konseyi'nin 2002 yılında, Türkiye'nin Kopenhag siyasî kriterlerini karşılama halinde gecikmeksizin katılım müzakerelerinin başlatılması kararını almasından,
- C. Özellikle 2002 seçimlerinden itibaren, Türkiye'de Avrupa standartları ile örtüşen esaslı mevzuat ve kurumsal yapılanmanın gerçekleştirilmiş olmasından,
- D. Komisyon tarafından, Türkiye'nin nüfusu, boyutu, coğrafi konumu, ekonomik, güvenlik ve askerî potansiyelinin kombine etkisi sebebiyle Türkiye'nin katılımının önceki katılımlardan farklı olacağına işaret edilmesinden,
- E. Demokratik ve ekonomik açıdan istikrarlı bir Türkiye'nin esas itibarıyla tüm Avrupa'nın yararına olacağından,
- F. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma arzusunu açıkça tanıyan ve sarahaten Türkiye'ye tam üyelikle sonuçlanacak resmi üyelik statüsü veren Avrupa Konseyi Helsinki ve Kopenhag zirvelerinde alınan kararlardan,

¹ Henüz ATRG'de yayınlanmamıştır.

² P5_TA(2004)0274

- G. Komisyon'un, sırasıyla, Türkiye'deki reform sürecini desteklemek ve güçlendirmek için işbirliği,oybirliği ile karar alan hükümetler arası konferansın belirlediği çerçeve içerisinde katılım müzakerelerinin yürütülmesine yönelik özel koşullar (müzakere edilecek her bir başlığın açılması ve kapatılmasına yönelik değerlendirmeler, çalışanların serbest dolaşımı konusunda uzun geçiş dönemlerinin gündeme getirilmesi olasılığı, tarım ve yapısal politikaların uygulanması (Uyum Fonu) ile özel düzenlemeler ve sürekli güvencelerin gündeme getirilmesi) ve esas itibarıyla Türkiye ile AB üye devletleri halklarını bir araya getirecek siyasî ve kültürel diyalogun güçlendirilmesinden oluşan, katılım sürecine yönelik üç sütunlu bir strateji önermesinden,
- H. Komisyon'un henüz müzakerelerin açılmasına yönelik bir tarih önermemiş olmasından ve müzakerelerin açık uçlu olmasını ve sonucun peşin olarak garanti edilmeyeceğini işaret etmesinden,
- İ. Komisyon'un, özellikle temel özgürlüklerin uygulaması ile ilgili olarak, geriye dönülmez şekilde reform sürecinin uzunca bir süreç içerisinde teyidinin sağlanması gerekliliğini ifade etmesinden,
- J. Komisyon'un, müzakerelerin veya nihai onay sürecinin sonucu dikkate alınmaksın, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin, Türkiye'nin Avrupa yapılanması içerisine demirlenmesini sağlaması gerektiğini ifade etmesinden,
- K. Komisyon'un 2005 ilkbaharında Katılım Ortaklığını gözden geçirmeyi önereceğinden ve 2005 yılının sonundan başlayan ve hangi siyasî kriterlerin güçlendirilmesi ve genişletilmesi yolunu çizen yıllık bir değerlendirme yapacağından,
- L. AB Antlaşması gereğince, Komisyon'un, özgürlük, demokrasi prensipleri ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ilkesinin ciddî ve sürekli bir şekilde ihlal edilmesi halinde, nitelikli çoğunlukla karar alacak olan Avrupa Konseyi'ne müzakereleri askıya almasını tavsiye edeceğinden,
- M. Komisyon'un, müzakereler sonuçlanmadan önce, 2014 yılından sonraki dönem için Avrupa Birliği'nin malî perspektifini belirlemesi gerektiğini işaret etmesinden,
- N. Avrupa Konseyi'nin 2003³ yılında "Avrupa entegrasyonunun ilerletilmesi sırasında, Birlik'in yeni üyeleri içine alabilme kapasitesi, hem Birlik'in hem de aday ülkelerin genel çıkarları açısından önemlidir" ibaresini kullanmasından,
- O. Türkiye'nin katılımının etkisi üzerine Komisyon çalışmasının, söz konusu katılımın önemli niteliği haiz çoğu Avrupa Birliği politikalarında esaslı bir reformu gerektirdiğine işaret etmesinden,
- P. Parlamento ile işbirliği halinde Türk Hükümeti'nin son yıllarda önemli anayasal ve yasal değişiklikleri kabul edip uygulamaya koymasından,
- Q. Katılım müzakerelerinin başlamasının siyasî kriterlerin karşılandığı ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi içine alma yeteneğini haiz olduğu anlamını ima edeceğinden ve Birlik'e katılım için tüm Kopenhag kriterlerine uyum sağlamanın temel olmasından,
- R. Dernekler Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu, Adli Polisin Kurulması Hakkındaki Kanun ve Ceza İnfaz Kanunu halen kabul edilmeyi beklemekte iken, yeni Türk Ceza Kanunu ve İstinaf Mahkemeleri Kanunu'nun sırasıyla 12 Ekim 2004 ve 7 Ekim 2004 tarihlerinde kabul edilmesinden,

³ Haziran 1993 tarihli Kopenhag Avrupa Konseyi Başkanlığı Zirve Kararı

- S. İki büyük paket ile 2001 ve 2004 yıllarında önemli anayasal değişikliklerin kabul edilmesine rağmen, Türkiye'nin halen 1982 yılında kabul edilen Anayasayı muhafaza etmesinden dolayı,
- T. Kabul edilen reformlar temelinde askerî harcamalar ve bu harcamaların denetimi üzerindeki bütüncül bir Parlamento denetiminin uygulamada sağlanması gerektiğinden,
- U. Hem 2003 yılında hem de 2004 yılından Türk yetkili makamlarına ve insan haklar örgütlerine yüzlerce işkence ihbarı yapılmasından ve 2000'den fazla Türk mültecinin 2003 yılında Avrupa Birliği ülkeleri tarafından kabul edilmesinden,
- V. Komisyon'un, özellikle işkence ve kötü muamele ile mücadelede sıfır tolerans politikası ve düşüncüyü ifade etme özgürlüğü, basın özgürlüğü, din özgürlüğü, kadın hakları ve çocukların çalıştırılması yasağı ve Uluslar arası Çalışma Örgütü standartlarını içeren çocuk hakları açılarından daha ileri güçlendirilmiş ve genişletilmiş mevzuat ve uygulama önlemlerini gerektirdiğinden dolayı,
- W. Büyük bir reform programı kabul edilmiş olmasına rağmen eğitim ve öğretim sistemlerinin bazı eksiklikler göstermeye devam etmesinden, ve bu yüzden en geri kalmış bölgelerde eğitimin iyileştirilmesi ve özellikle kızlar açısından okula devam etmenin iyileştirilmesi arzulanığundan,
- X. Din özgürlüğünün güçlendirilmesi açısından, mülkiyet hakları, yasal statü, okullar ve iç yönetim, çevre düzenleme kuralları ve din adamlarını eğitimi alanlarını içeren tüm dini azınlık ve cemaatlerine yönelik eşit muameleyi hızlı bir şekilde teminat altına almak için Türkiye'nin reformlara devam etmesi gerektiğinden,
- Y. Kürt halkının Türk toplumunun önemli bir unsurunu temsil ettiği ve bu nedenle haklarının tam olarak tanınması gerektiğinden,
- Z. Avrupa Parlamentosu tarafından Türk yetkili makamlarına daha önce yapılan taleplere rağmen, Yunan Ortodoks Ruhban Okulunun tekrar açılmamış olmasından,
- AA. Güneydoğu bölgesinde yaşayan yerel nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermeye matuf entegre edici bir stratejinin henüz kabul edilmemiş olmasından ve Güneydoğu bölgesinde yerleri değiştirilen kimselerin, köy koruculuk sistemi ve materyal desteği eksikliği sebebiyle, dönüşünün sınırlanması ve engellenmesinden,
- BB. Loizidou davası ve Türkiye'ye karşı Kıbrıs davası kararlarında mülkiyet haklarının restorasyonu da dahil, Türkiye'nin henüz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önemli kararlarını infaz etmemiş olmasından,
- CC. Leyla Zana ve arkadaşlarının gayri adil hapis hallerine en sonunda son verilmesinden ve şu anda Türkiye'nin politik hayat akışına daha iyi bir şekilde entegre olmaya çalışmalarından,
- DD. Türk ve Kürt siyasî güçlerinin, sivil toplum örgütlerinin, dini örgütler ve önemli şahsiyetlerin Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlamasını hararetle desteklemelerinden,
- EE. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın, Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkileri tesis etme fırsatını kaçıran Türk yetkili makamları tarafından henüz açılmamış olmasından,
- FF. Türk yetkili makamlarının aynı şekilde diğer Ermeni meseleleri ile ilgili konularda Parlamento'nun 18 Haziran 1987 tarihli ilke kararında yaptığı çağrılara henüz yanıt vermemiş olmasından,

- GG. Kuzey Anadolu'da Kars yakınlarında harabe olmuş Ermeni kiliselerinin hacılara yeniden açılmasından, ve soykırıma ilişkin olarak Türk tarihçisi Halil Berktaş tarafından dikkate değer çalışmaların yürütülmesi ve Ermenistan Cumhuriyeti ile devlet ilişkilerinin yeniden tesis edilmesinin ileriye yönelik hayati adımlar olmasından, ve fakat bu sürecin Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın yeniden açılması suretiyle mantıksal sonucuna ulaşması gerektiğinden,
- HH. Kıbrıs meselesi bağlamında, uluslar arası topluluğun, Türkiye tarafından Kıbrıs Cumhuriyetinin tanınmamış olmasından dolayı endişelerini muhafaza ettiğinden ve 30.000'den fazla Türk askerinin Kuzey Kıbrıs'ta konuşlanmış olmasından,
- İİ. Sürekli demokratikleşme süreci ve sosyo-ekonomik modernleşme programının Türkiye'yi:
- Sınıraşan bir çok konuda (enerji, su kaynakları, ulaşım, sınır yönetimi, terörizmle mücadele) önemli bir rol oynamaya götürmüş olmasından;
- Dini radikalizm karşısında karşıt bir ağırlık olarak İslâm dünyasında seküler demokratik devletlerin gelişmesine pozitif bir etkileşime haiz olmaya götüreceğinden;
- Akdeniz, Orta Doğu, Kafkaslar ve Merkezi Asya gibi potansiyel olarak istikrarsız bir çok komşu bölgede Avrupa Birliği'nin dış politikası üzerinde pozitif bir etkiye haiz olmaya götüreceğinden dolayı,
1. Avrupa Parlamentosu'nun *Avrupa Birliği üyeliği için Türkiye'nin başvurusuna dair* 5 Haziran 2003 tarihinde kabul ettiği *İlke Kararından*⁴ bu yana, Türkiye'deki siyasî reform sürecini ve yürürlüğe giren anayasal ve yasal değişiklikleri olduğu kadar bu reformların uygulanmasındaki gelişmeleri de memnuniyetle karşılar; bununla birlikte, Türk yetkili makamlarının daha ileri reformları kabul etmesi ve uygulaması gerektiği, siyasî kriterleri tam olarak yerine getirmesi için mevcut reformları uygulamaya aktarmasının zorunlu olduğunu düşünür;
  2. Türkiye'nin Avrupa standartlarına yaklaşması yönünde, Türk makamlarının esaslı yasal ve kurumsal dönüşümü gerçekleştirmekteki etkileyici çabaları memnuniyetle karşılar;
  3. Özellikle makro ekonomik dengesizliklerin azaltılması ve daha yüksek büyüme oranına ulaşılması hususlarında Türk ekonomisindeki olumlu gelişmelerden memnuniyet duyar;
  4. Avrupa Birliğine giderek daha yakınlaşmak yönünde, Türk hükümeti ve Türk halkınca seçilen temsilcilerin büyük çoğunluğu tarafından gösterilen, devamlı nitelikteki güçlü motivasyon ve siyasî iradeyi memnuniyetle karşılar; kamuoyu yoklamaları sonuçlarında görülen önemli halk desteği de memnuniyet verici olarak değerlendirir;
  5. Türkiye'nin özellikle son birkaç yılda, diğerleri meyanında bilhassa ölüm cezasının tamamen kaldırılması, önemli temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, Millî Güvenlik Kurulu'nun yetkilerinin azaltılması, Güneydoğu Anadolu'da olağanüstü halin kaldırılması ile ilgili olarak Avrupa Parlamentosu'nun ilke kararlarında yer alan çeşitli tavsiye ve koşulları yerine getirdiğini; Parlamento'nun ilke kararlarında belirtilen çeşitli tavsiyelere Türkiye tarafından uyulduğunu memnuniyetle not eder; bununla birlikte diğer

⁴ATRG C 68 E, 18.3.2004, s.592.

yandan, (BM) Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi'nde ve (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde belirtilen çekinceleri ise üzüntüyle not eder;

6. Temel haklar ve özgürlüklerin savunulması ve ilerletilmesi açısından Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum örgüt ve aktörlerine yönelik kayıtsız koşulsuz desteğini ifade eder; Türkiye'nin Kopenhag siyasî kriterlerine uyumunu denetleme sürecinde Konsey'i ve Komisyon'u bu tür örgütlerle güçlendirilmiş işbirliğine davet eder;
7. Özellikle insan haklarının yüceltilmesi konusunda, Türk yetkili makamları tarafından uygulamaya sokulan reformların, sivil toplum örgütlerine sorumluluğu üstlenme açısından büyük bir alan bırakmasını şükranla karşılar, ve Türk Hükümetine insan hakları savunucuları ve kurumlarını sindirici ve rahatsız edici tüm iç formların kökünden kazınmasına yönelik çabalarına devam etme çağrısında bulunur;
8. Savunma haklarını güçlendiren ceza usul reformunu takdirle karşılar; mamafih, "temel millî yararlaraya yönelik tehditler" iddiası ile müeyyideler öngören, ve özellikle Kıbrıs ve Ermeni meseleleri ile ilgili hususlarda düşünceyi ifade etme özgürlüğünü hedefleyen yeni Türk Ceza Kanununun 305. maddesinin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair 1950 tarihli Sözleşmeye tezat teşkil ettiği mütalasında bulunur; bu nedenle söz konusu maddenin yürürlükten kaldırılmasına davet eder;
9. Eski DEP milletvekilleri Leyla Zana ve arkadaşlarının serbest bırakılmasını takdirle karşılar, bu kişilerin adil ve eşit bir şekilde tekrar yargılanmaları ve Türkiye'de şiddet ifade etmeyen düşüncelerinden dolayı hapishanelerde bulunan tüm kişilerin derhal serbest bırakılması çağrısında bulunur;
10. Türk Hükümetinin, Türkçe'den başka (Kürtçe, Çerkezce, Ermenice vb.) ana dilde eğitim veren kursların açılmasına, medya aracılığı ile bu dillerde yayın yapılmasına, diğer dillerde yayın yapan kanallar açılmasına ve bu kanalları işletmeye imkan veren yasal değişiklikleri gerçekleştirmesi keyfiyetini takdirle karşılar; Türk Hükümetine azınlık dillerinde eğitim ve yayın hususunda kalan sınırlamaları kaldırması çağrısında bulunur;
11. Türkiye'nin, anılan yasal değişiklikleri ve bunların fiilen uygulamasını gayri-Müslim azınlıkların (Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Süryaniler) eğitimi ve yayın yapmasına da teşmilini ısrarla teşvik eder;
12. Örneğin ülkenin kültürel mirasına olan katkılarına vurgu yapmak suretiyle, Türkiye'yi etnik ve dinî azınlıklarla ilgili algılamasını köklü bir şekilde geliştirmeye davet eder; özellikle, Türk yetkili makamlarından, Hasankeyf, Zeugma, Ani, Akdamar gibi nevi şahsına münhasır değerlerin UNESCO'nun Dünya Mirası Listesine kaydının uygun görülmesini mütalaa etmesi talebinde bulunur;
13. Bu bağlamda, Türk Hükümetini, Avrupa Birliği çevre ve insan hakları standartlarını, tarihi mirasın ve eşsiz değeri haiz yerlerin risk altında olduğu yerlerden olan Bergama'daki altın madenciliği ve Munzur Vadisi ve İlısu'daki baraj inşaatları gibi geniş etkili projelere uygulamaya davet eder;
14. Halen Türk hükümeti kurumlarına ve insan hakları örgütlerine işkenceyle ilgili davalar bildirildiğinden ve sıfır tolerans yaklaşımının uygulamaya konulmasında bazı yetersizlikler gözlemlendiğinden, Türk otoritelerini, her düzeyde ve tüm unsurları kapsayacak şekilde işkencenin kökünün kazınmasının tamamlanmasında tamamıyla bir sıfır-tolerans yaklaşımı uygulamaya davet eder;

15. Türk Hükümeti'ne Ceza Usulü Kanunu'nun reform sürecinde; cezaî işlemlerin başlaması durumunda işlemin sürdürülmesine engel olan tüm yasal sınırlamaları her tür ceza davası için kaldırmayı teklif eder; işkence suçundan şüpheli kişiler aleyhine halen çok sınırlı sayıda soruşturma ve davanın sürdürüldüğünden hareketle, Türk yargı sistemi ve özellikle savcılar işkence iddiası olan davalar üzerine odaklanmaya davet eder; Türkiye'den, istenilen sonuçları elde etmek için Cumhuriyet Savcılığı hizmetindeki kadro sayısının arttırılmasını talep eder;
16. Bu bağlamda, Türk yetkili makamlarını, yukarıdaki yaklaşımın daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi için çabalarını iki misline çıkarmaya ve özellikle, soruşturma muafiyeti hakkında daha kararlı bir yaklaşım izlemeye davet ederek, kanunlara tam anlamıyla uygun hareket tarzını sağlamak üzere silâhlı güçler ve polis mensuplarının davranış tarzlarında değişiklik sağlayabilmek için eğitim programları başlatılması gereğinin önemini vurgular;
17. Türk İçişleri Bakanlığını acilen, hakkında işkence veya kötü muamele iddiası bulunan tüm polis memurları aleyhine ilke olarak, idari ve disiplin soruşturması açılması yönünde bir politika benimseme ve uygulamaya davet eder;
18. Türk makamlarını, Dernekler Kanunu'nu, yeni Ceza Kanunu'nu ve İstinaf Mahkemeleri Kanunu'nu yürürlüğe sokmaya ve Ceza Usul Kanunu, Adli Kolluk ve Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkındaki Kanun'un kabulüne ilişkin kararları almaya çağırır;
19. Türk makamlarını ilgili sivil toplum örgütleri ve geniş bir yelpazedeki dini toplulukları etkileyen tüm kanunlarda yapılması gerektiği gibi bu varlıklar ile istişareyi takiben Vakıflar Kanunu üzerinde esaslı reform yapmaya çağırır;
20. Dış İlişkiler Komitesini ve İnsan Hakları Alt Komitesi'ni, bilhassa uygulama zemini başta olmak üzere, özellikle işkenceye sıfır tolerans prensibinin uygulamaya konmasını, yerlerinden edilmiş insanların uluslar arası örgütlerle koordinasyon içinde geri dönüş sürecini, kadınlara karşı şiddeti tamamen yok etmek üzere kanunun ve kampanyanın uygulanması, azınlık haklarının korunması ve arttırılması hususu, din hürriyeti, ifade hürriyeti, basın hürriyeti ve sendika hürriyeti konularında Türkiye'deki insan haklar durumunu yakından izlemeye davet eder;
21. Ağırlıklı olarak, Kürt partilerini dahil ederek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde siyasî güçlerin daha geniş temsilini sağlayacak şekilde, seçim sisteminin %10'luk eşliği indirmek suretiyle reforma tabi tutulması çağrısını yineler;
22. DEHAP'la ilgili yargılama ve bu partinin feshi konusundaki endişelerini ifade eder; Türk yetkili makamlarını, düşünce özgürlüğüne ve DEHAP gibi demokratik siyasî partiler şeklinde örgütlenme hakkına saygı göstermeye davet eder;
23. Avrupa Birliği üyeliği için gerekli tüm köklü değişikliklerin ileri ve hatta muhtemelen gerekli bir yansıması olarak yeni bir Anayasanın hazırlanmasına özel önem gösterir ve modern bir Anayasanın Türk Devleti'nin modernizasyonunun temelini oluşturabileceğini vurgular;
24. Yetkin ve bağımsız bir yargıyı sağlama çabalarının devam etme zorunluluğunu tekrarlar ve Türk makamlarından, özellikle insan haklarının korunması konusundaki tüm mevzuat değişikliklerinin hızlı bir şekilde uygulanmasını ve bu değişikliklerin yargının her kademesinde bir tutum değişikliğine dönüşmesini sağlamasını ister;

25. Türk Hükümeti'nden, mevcut denetim sistemlerine “bağımsızlık” esas çerçevesinde: Türkiye'nin tüm bölgelerinde etkin bir şekilde görevlerini icra edebilmeleri için yeteri kadar malî kaynak sağlanmasını, bu birimlerin polis gözetli mahallerini her an teftiş edebilme yetkisiyle donatılmalarını, bunları yaparken bu birimlerin “bağımsız” Türk insan hakları sivil toplum örgütleri ile yakın işbirliği yapmasını ister;
26. Türkiye'de temel özgürlüklerin savunulmasında ve ilerletilmesinde rol oynayan sivil toplum kuruluşlarına ve aktörlere şartsız desteğini ifade eder;
27. Türk makamlarından, ekonomik, siyasî ve sosyal hayatı hala ciddi şekilde etkileyen yolsuzlukla mücadelelerini aktif şekilde sürdürmeye davet eder; Rüşvete Karşı OECD Sözleşmesi'ni ve Yolsuzluğa Karşı BM Sözleşmesi'ni onaylama ve Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) üyeliği dahil, Türk makamlarının yolsuzluğa karşı çabalarını memnuniyetle karşılar;
28. Cinsiyet eşitliği prensibini güçlendiren reformları memnuniyetle karşılar ve yeni Ceza Kanunu'nda somutlaşan kadın hakları konusundaki ilerlemeye dikkat çeker, fakat aile içi şiddet ve kadınlara karşı şiddetin diğer şekillerinin, özellikle ülkenin az gelişmiş ve kırsal bölgelerinde hala yaygın olduğu endişesini tekrarlar ve Türk makamlarının sığınma evleri ve benzer imkanlar kadar, mağdurlara tam yasal koruma ve hukukî ve ekonomik yardım sağlamasını ve bu sığınma evlerini ve benzer imkanları sağlayan sivil toplum örgütlerini desteklemesini ısrarla tavsiye eder; Komisyondan, bu tür çabaları AB yardım programları dahilinde desteklenmesini ister; Türk makamlarından, kadın cehaletini yok etmelerini ister;
30. Türk yetkili makamlarını, Türkiye'de kadın hakları ile ilgili olarak Avrupa Parlamentosu ile daimi diyaloga ve bu konuda 2005 yılında Avrupa Parlamentosu'nda tartışılması beklenen Türkiye'de sosyal, ekonomik ve siyasî hayatta kadınların rolü ile ilgili ilke kararını gözetmeye davet eder;
31. Türk yetkililerinin, namus cinayetlerine müsamahalı bir yaklaşım yansıtan tüm yasal hükümleri kaldırma düşüncesiyle ceza kanununda yapılan değişiklikleri olumlu karşılar; yine de, bireylerin bu tür eylemleri yetkililere tam bir güvenlik ve gizlilik içinde bildirebilecekleri ve namus cinayetlerinin düzgün bir şekilde soruşturulup takibatının yapılmasını sağlayacak şartların oluşturulmasına olan ihtiyacı vurgular;
32. Tüm ilişkili tarafları Ülkenin Güneydoğusundaki düşmanlıkları bir an önce sona erdirmeye çağırır; Türk hükümetini silah kullanmayı terk etmeyi seçen Kürt oluşumlar ile uzlaşmayı sağlayacak daha aktif adımların atılmasına davet eder;
33. Türk yetkililerini, ilk ve orta dereceli okullara erişimlerini, aile veya kültürel çevrelerinden kaynaklanan nedenlerle engellenen kadınların eğitime ilişkin haklarını tam olarak sağlayacak gayretlerin hızlandırılmasına davet eder;
34. 1999 dan beri hem güvenlik hem temel haklara saygı açısından Güneydoğu'daki gelişen tüm durumları vurgular; Türk Hükümeti'ni köy ve kasabalarına dönmek isteyen insanlara bunu sağlayacak plan geliştirmeye, köy koruculuğu sisteminin neden olduğu problemlere düzgün bir şekilde değinmeye çağırır; köy korucularını silahsızlandırmaya ve köy koruculuğunu dağıtmayı tavsiye eder; Türkiye'yi uluslar arası, BM, AB, Avrupa Konseyi gibi organizasyonlarla da birlikte çalışarak ülke içinde yer değiştiren kişilerin BM Ülke İçi Yer Değiştirme Prensiplerine uygun şekilde dönüşünü hızlandırır ve

- destekler; yetkilileri Güneydoğu bölgesini ekonomik açıdan geliştirecek, entegre bölgesel gelişim konsepti geliştirmeye davet eder.
35. Türkiye'yi 1951 Mültecilerin statüleriyle ilgili Cenova Anlaşması'na koyduğu coğrafik çekincelerini kaldırmaya davet eder;
  36. Türk makamlarını sendikal haklara dair ILO standartlarını uygulamaya ve çocukların çalıştırılmasını yasaklayan mevzuat çıkarmaya davet eder;
  37. Türk Hükümeti'nden, sendikaların kendilerini bizzat kendilerinin örgütlemelerine izin vermesini ve yeni örgütlerin yaratılması için hükümetten ön izin alınması şartı kaldırılarak dernek özgürlüğünün teşvik edilmesini ister;
  38. Türk Hükümeti'nden devam eden reformlar vasıtasıyla ordunun siyasî rolünü daha da sınırlandırmasını talep eder;
  38. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni ilgilendirdiği kadarıyla, uluslar arası hukukun ulusal hukuka üstünlüğü prensibinin Türk Anayasası'nda düzenlenmesini memnuniyetle karşılar ve sözleşmenin tüm hükümlerine riayet edecek Türk makamlarını, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hala önemli olan kararlarını gecikmeksizin uygulamasını ister;
  39. Türkiye'yi, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin adaylık statüsü ile ilgili daha önceki (18 Haziran 1987'den 1 Nisan 2004'e kadar) ilke kararlarında ifade edildiği gibi Ermenilere karşı işlenen soykırımı tanımak suretiyle Ermeni halkı ile uzlaşma sürecini ilerletmeye davet eder;
  40. Geçmişteki trajik deneyimlerin açıkça üstesinden gelmek için Türkiye ve Ermenistan Hükümetleri'nin iki taraflı bağımsız uzmanlar komitelerinin yardımıyla uzlaşma sürecini devam ettireceklerine inanır ve Türk Hükümeti'nden en kısa zamanda Ermenistan'la sınırlarını yeniden açmasını talep eder;
  41. 1987 ve 2004 yılları arasında Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen ilke kararlar gereğince, Komisyon'a ve Konsey'e, Türk yetkili makamlarından 1915 yılında Ermenilere karşı işlenen tarihi soykırım gerçeğini tanımalarını ve erken bir tarihte Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı açmasını talep etmesi çağrısında bulunur;
  42. Bölgesel istikrarın geliştirilmesine ve komşularla iyi ilişkiler kurulmasına devam edilmesi kapsamında, Türkiye'nin komşu ülkelerin, özellikle Atatürk Barajı'nın inşa edilmesi sonrasında su akımının önemli ölçüde azaldığı Irak ve İran'ın aşağı Mezopotamya bölgesindeki su ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olmasını ve Suriye'nin de dahil olduğu komşu ülkelerle, Türkiye'den doğan ve bu ülkelere akan nehirlerdeki suyun adil ve eşit dağıtımının sağlanması konusunda çalışma gruplarının oluşturulmasını ister;
  43. Türk makamlarından, dini azınlık ve cemaatlere karşı; mülkiyet hakları, yasal statü, okul açma ve bu okulları kendilerinin idare etmesi, çevre planlaması kuralları (kastedilen, SİT uygulamaları), rahiplerin eğitimi konularında ayrımcılığa neden olan tüm faaliyetlere ve yaratılan zorluklara derhal son verilmesi konusundaki çağrısını yineler ve bu konulardaki uygulamanın bir ilk işareti olarak Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun açılmasını talep eder; halihazırda yaşanan zorlukları dikkate alarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına uygun olarak hareket edilmesini talep eder, cem evlerinin ibadet merkezi olarak tanınması ve dini eğitimin istek üzerine verilmesini ve bu eğitimin sadece Sünni dinini kapsamaması da dahil olmak üzere, Alevilerin haklarının tanınmasını ve korunmasını ister; Türkiye'deki tüm Hıristiyan azınlık ve cemaatlerin (İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumları) temel haklarının korunmasını talep eder;

44. Kıbrıs Rum Toplumunun demokratik iradesine saygı gösterirken, bir çözüme ulaşılamaması konusunda üzüntülerini ifade eder, ve Annan Planı temelinde ve Avrupa Birliği'ni oluşturan prensipler çerçevesinde müzakere edilmek ve hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşmak için, Türk makamlarından Kıbrıs sorununun çözümü konusunda yapıcı tavırlarını korumaya devam etmelerini ve Türkiye'nin BM kararları doğrultusunda, özel bir takvime bağlı olarak Kıbrıs'tan askerlerini erkenden çekmesini ister; Türk birliklerinin bu şekilde çekilmesinin, tansiyonun düşürülmesi, taraflar arasında diyalogun tekrar başlatılması ve kalıcı çözümün hazırlayıcısı olma yolunda gerekli bir adım olduğuna inanır; ve, başlayacak olan müzakerelerin, bir yanda Türkiye'nin diğer yanda da Avrupa Birliği'nin 25 üyesi arasında gerçekleşecek hükümetler arası müzakereler olacağı gerçeğine Türk makamlarının dikkatini çeker; Kıbrıs Cumhuriyeti anılan üyelere birisidir. Müzakerelerin başlatılması açıkça, Kıbrıs'ın Türkiye tarafından tanınmasını içermektedir.
45. Avrupa Konseyi'nden, Kıbrıs Türk Toplumuna verilen sözlerin tutulmasını ve izolasyona son verilmesini ister; ekonomik yardım ve Adanın Kuzey Kesimi ile doğrudan ticaret yapılmasını içeren ilgili paketlerin ivedilikle kabul edilmesini ümit eder;
46. Türk makamlarına, komşularıyla devam eden uyuşmazlıklarını BM Şartı ve diğer sözleşmelere uygun olarak çözme gerekliliğini hatırlatır; ayrıca Türk makamlarına iyi komşuluk ilişkilerinin ve tansiyon artırıcı askerî aktivitelerden kaçınmanın katılım sürecine olumlu etkisi olacağını hatırlatır; Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesi Kararları'nda belirtildiği üzere, sınır sorunlarının çözümünde başarıya ulaşılamaması durumunda, nihai bir çözüme ulaşmak için bu sorunları Uluslar arası Adalet Divanı'na taşınmasını ve Türkiye'yi Kıbrıs bandıralı ve bir Avrupa Birliği üyesi devletle ticari ilişkiler içinde bulunan gemilere uygulanan kısıtlamalara son vermeye davet eder;
47. Komisyonun, gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki tüm gerekli politik reformları gözetmesini talep eder ve gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ne dayanan ve mümkün olduğunca, Kopenhag Kriterleri'ne uyum açısından Türkiye'nin ihtiyaçlarına uyarlanmış sürekli ve etkili bir topluluk yardımına olan ihtiyacını vurgular;
48. AB'nin yeni üyelerini absorbe edebileceği düzgün bir işleyişe kavuşması ve kapasitesini arttırmasına yönelik önkoşulları yerine getirebilmesi için, Komisyon, Konsey ve üye devletlerin, AB Anayasası'nın yürürlüğe girmesi hususunda tüm tedbirleri almaya davet eder;
49. Komisyonun; yasal reformların uygulamasının, özgürlük ve demokrasi prensiplerine saygının, insan hakları ve temel özgürlükler ile hukukun üstünlüğüne saygının izlenmesi önerisi ile AB Antlaşmasına ve AB Anayasasına uygun şekilde, bu prensiplerin ciddî ve sürekli bir şekilde ihlali durumunda müzakerelerin askıya alınmasını önermek hususundaki kararlılığını memnuniyetle karşılar ve Komisyon ile Konseyin, Parlamento'ya danışmasını, bu belgeyle, tavsiye eder,
50. 21-22 Haziran 1993 tarihli AB Zirvesi'nin, AB üyeliği için Kopenhag Kriterleri'ni öngören ve bu çerçevede, "Birlik ve aday ülkelerin, her ikisi açısından, Avrupa entegrasyonunun ivme kazanmaya devam ederken, Birliğin yeni üyeleri absorbe edebilmesi kapasitesi, Birliğe katılım açısından önemli bir kriter oluşturmaktadır" diyen Sonuç Bildirgesini hatırlatır,
51. Türk makamlarını, toplumun fertlerine, bağımsız bir organa şikayette bulunmak imkanının sunulması gibi insan haklarını güvence altına alan mekanizmaları güçlendirmek amacını taşıyan reformlara devam etmesi

- hususunda teşvik eder ve bu bağlamda, yakın gelecekte bir ombudsman kurumunun kurulmasını önemli addeder,
52. Bu vesile ile, Türkiye'nin Avrupa Birliği ve bazı üye devletler ve Avrupa Konseyi işbirliği ile düzenlemeye başladığı adli görevliler ve hâkimler için mübadele ve eğitim programları ve topluluk hukuku hakkındaki sempozyumlara katılımın önemini vurgular;
  53. Ekonomik kriterler bağlamında kaydedilen ilerlemeyi, ve özellikle, enerji, sanayi politikası, araştırma ve telekomünikasyon alanlarında Türkiye'nin Topluluk hukukuna uyumunu ilgi ile not eder; mamafih, bu ilerlemenin, en azından dört reformu gerektiren değişik alanlarda aynı düzeyde olmadığını not eder: Topluluk hukukunu uygulamaya sokma ve yürütmeye muktedir güçlü idari kapasite, Devlet yardımlarını kontrol edecek faaliyetleri açısından bağımsız bir makam, GSMH'ya oranla düşük düzeyde olan harcaması sebebiyle Türkiye'nin sınırlı kalan kapasitesinden dolayı bilim ve araştırmaya ayrılan fonların artırılması, ve geniş ölçekli ve güçlü şirketler tarafından kuşatılan Pazar yapısını değiştirmek amacıyla telekomünikasyon sektörüne ait yasal mevzuatın yeniden ele alınması;
  54. Komisyon ve Konsey'e, çalışmaların etkilerinin yıllık olarak izlemeyi yürütmesi, AB politikaları için gerekli reformları da kapsayan Türkiye'nin muhtemel katılımına yönelik diğer ilgili çalışmaları uygulaması, ve bunların sonuçlarını Avrupa Parlamentosu ve AB'ne üye devletlerin ulusal parlamentolarına sunmaya davet eder;
  55. Türkiye'nin, reform sürecinin geri döndürülemezliğini ve AB kamuoyu toplulukları arasındaki gerekli desteği elde etmeyi, yalnızca kararlı uygulama ve devam eden reformlar yoluyla AB değerlerini kabul etmeye istekliliğini göstererek temin edebileceğine dikkat çeker; olguları baz alarak Komisyon ve Konsey'in bunun gerçekleştiğini göstermesini bekler;
  56. Bu bağlamda Komisyon ve Konsey'e, Avrupa Parlamentosu ve AB'ne üye devletlerin ulusal parlamentolarına, siyasî kriterlerin karşılanmasında Türkiye tarafından gerçekleştirilen ilerlemeyi yıllık olarak rapor etmesi ve bu raporun o yıl rapor edilen gerçekliği doğrulanmış tüm işkence davalarını ve o yıl boyunca AB'ne üye devletler tarafından kabul edilen Türk iltica başvurusu sayısını kapsaması hakkında çağrı yapar;
  57. Komisyonu, müzakereler birden çok başlıkta başladığında, özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler ve hukuk devletine saygı prensiplerinin ciddî ve sürekli ihlali durumunda danışması, ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra, Avrupa Birliği hakkındaki Anlaşma uyarınca müzakereleri askıya alması hakkında uyarır;
  58. Türkiye ile müzakerelerin AB'nin 2014'ten sonraki döneme ait ekonomik bakışının tayin edilmesini müteakiben sonuçlandırılabilmesine işaret eder;
  59. Türkiye'nin AB'ye katılımının bütçe etkisinin tam anlamıyla sadece, Türkiye ile ekonomik görüşme parametrelerinin 2014'ten ileriye doğru ekonomik bakış açısı bağlamında tayin edildikten sonra değerlendirilebileceğine işaret eder;
  60. Komisyon'un uzun geçiş döneminde müzakere etme tavsiyesinin, yapısal politikalar ve tarım gibi alanlarda özel düzenlemelerin ve Katılım Anlaşmasında işçilerin serbest dolaşımına getirilecek sürekli önlemlerin Türkiye'nin müktesebatla uyum sağlama çabalarına olumsuz etki yapmamasına vurgu yapar;
  61. Avrupa Birliği'nin genişlemenin üstesinden gelebilmesini, Kopenhag kriterlerinin bir unsuru olarak bir ön koşul şeklinde kabul eder, ve bu yüzden,

- Avrupa Birliği'nin kendine düşen oranda siyasî ve kurumsal reformları gerçekleştirebilme kabiliyetine haiz olması gerektiğini mütalaa eder;
62. Olası katılım anlaşması hakkında AB vatandaşlarının görüşünün öneminin altını çizer; bu nedenle Türk Hükümeti'ni ve Komisyon'u Üçüncü Sütunun ışığında entegrasyon sürecinin bilinirliğini arttıracak ve karşılıklı anlayışı geliştirecek değişim programları ve toplumsal etkinlikler vasıtasıyla hem AB hem de Türk vatandaşlarını bilgilendirecek kampanyalar başlatmalarını teşvik eder; Komisyon'dan bu sürece etkili bir destek vermek ve AB ile Türk toplumu arasında daha derin politik ve kültürel diyalogu teşvik etmek için faaliyete yönelik önerilerini somutlaştırmasını bekler; Türkiye'nin AB kriterlerine yaklaşma sürecinin adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesine vurgu yapar;
63. Müzakerelerin açılmasının doğası gereği açık uçlu olan uzun süre devam edecek bir süreç için başlangıç noktası oluşturacağına ve "bir öncelik" ve otomatik olarak kabulü sağlamayacağına vurgu yapar; bununla birlikte müzakerelerin amacının Türkiye'nin AB üyeliği olduğuna fakat bu isteğin anlaşılmasının iki tarafın da çabalarına bağlı olacağını böylece katılım, müzakerelerin başlamasının otomatik bir sonucu olmayacağını vurgular;
64. Muhtemel bir katılım bağlamında, Kopenhag siyasî kriterlerini gerçekten yerine getirebileceğini ispatlamanın ve daha uzun bir süre zarfında sürdürülmesi ve uygulanması gereken reform sürecinin, esaslı ve geri dönüşmez olduğunu teyit etmenin, artık Türk Hükümeti'ne bağlı olduğu düşüncesini taşır;
65. Türk yetkililerinden, Avrupa Parlamentosu'ndan sık sık yapılacak ziyaretleri ve Avrupa Parlamentosu ile diyalogu, sınırlama olmaksızın özendirilmesini talep eder;
66. Müzakerelerin başarıyla tamamlanıp tamamlanmadığına bakmaksızın, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin, Türkiye'nin Avrupa yapılarına tam olarak kenetlenmiş şekilde kalmasını sağlaması gerektiğini düşünür;
67. Katılım müzakerelerinin açılması açısından:
Müzakerelerin ilk aşamasında siyasî kriterlerin tam olarak yerine getirilmesine öncelik verilir; bu nedenle bakanlık düzeyinde müzakerelerin gündemi, siyasî kriterlerin, özellikle insan hakları ve tüm temel özgürlüklerin hem teori hem uygulama alanında değerlendirilmesiyle, aynı zamanda diğer başlıkların müzakere gündemine alınması imkanının açılmasıyla başlar;
Komisyonun talepleri gereğince, geriye kalan 6 önemli yasama çalışmasının tamamlanması ve müzakerelerin başlamasından önce yürürlüğe konulması;
Komisyon tarafından öngörülen, yakın denetimi, yoğun siyasî diyalogu ve müzakerelerin muhtemel askıya alınmasını sağlayan, tüm mekanizmaların gerektiği takdirde bütünüyle uygulamaya konulması şartıyla müzakerelerin açılmasının tavsiye edilmesi gerektiğini düşünür;
68. Komisyon Raporu'nda belirlenen bütün ilerlemeler göz önünde bulundurularak ve bu Karar'da belirtilen şartlar hesaba katılarak, Avrupa Konseyi'ni gereğinden fazla gecikme olmaksızın Türkiye ile müzakereleri açmaya davet eder;
69. Başkanına bu Kararı, Konsey'e, Komisyon'a, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başkanı'na, Türk Hükümeti ve Türk Parlamentosu'na iletmesi talimatını verir.

**EK F. 16-17 Aralık 2004 Avrupa Konseyi Zirve Sonuç Bildirgesi
(Türkiye ile İlgili Bölümler)**

I. GENİŞLEME

GENEL

4. AB Konseyi, Komisyon tarafından 6 Ekim 2004'te AB Konseyi ve Parlamentosu'na sunulan Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'ye ilişkin İlerleme Raporları; Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'a ilişkin Strateji Belgesi; Türkiye'ye ilişkin Tavsiye Metni ve Türkiye'nin Üyelik Perspektifi'nden Doğan Meseleler belgesindeki tespit ve tavsiyelerini memnuniyetle karşılamıştır.
5. 10 yeni üye ülkenin Avrupa Birliği'ne katılımının başarı ile tamamlanması ile birlikte, AB Konseyi, aday ülkelerle giriştiği süreci devam ettirme ve böylece Avrupa'nın refahı, istikrarı, güvenliği ve birliğine katkıda bulunma yönündeki kararlılığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, AB Konseyi, Avrupa bütünleşmesindeki ivmeyi yitirmeksizin Birliğin yeni üyeleri kabul etme kapasitesinin hem Birlik hem de aday ülkelerin genel çıkarı açısından önemini yinelemiştir.

TÜRKİYE

17. Avrupa Konseyi, Türkiye'ye ilişkin olarak, Helsinki'de "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülkedir" ve bunu takiben eğer Aralık 2004 tarihli toplantısında Avrupa Konseyi, "Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasî kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır." şeklinde alınan önceki sonuçları hatırlatmaktadır.
18. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde göstermiş olduğu kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamakta ve Türkiye'nin bu reform sürecini devam ettireceğine dair inancını ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'den, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı ayrı mevzuat başlığının yürürlüğe koyulmasına yönelik çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini beklemektedir. Siyasî reform süreci, bu sürecin geri dönülmezliğinin temin edilmesi ve tam, etkili ve kapsamlı uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında, Komisyon tarafından yakın bir şekilde izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, bu bağlamda, işkence ve kötü muameleyle sıfır-hoşgörü politikası da dahil olmak üzere, 2004 yılı raporunda altı çizilen hususlar ve tavsiyeler temelinde, Konsey tarafından düzenli rapor vermeye davet edilmiştir. Avrupa Birliği, siyasî reform sürecine ilişkin

kaydedilen aşamayı, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirlenmiş olan öncelikler temelinde yakından izlemeye devam edecektir.

19. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır.

Bunun ışığında, Türkiye'nin, "Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokol'ü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır" yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.

20. Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına yönelik açık taahhütler verilmesi gereğinin altını çizerek, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirmesini ve bekleyen sınır uyuşmazlıklarının Birleşmiş Milletler Şartı'nın uyuşmazlıkların barışçı çözümü ilkesine uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için ilgili Üye Ülke ile işbirliğine devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Konuya ilişkin olarak, başta Helsinki'de alınmış olanlar olmak üzere, önceki sonuç bildirgeleri uyarınca, Avrupa Konseyi, bekleyen uyuşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirmiştir ve buna ilişkin istikşafi (açıklayıcı) temasları memnuniyetle karşılamaktadır. Bu bağlamda, katılım sürecini sekteye uğratabilecek nitelikteki çözümlenmemiş uyuşmazlıkların, gerektiği takdirde, sonuçlandırılmak için Uluslar arası Adalet Divanı'na götürülebileceği yönündeki görüşünü teyit etmektedir. Avrupa Konseyi, kaydedilen ilerlemeler konusunda bilgilendirilecek ve konuyu, uygun görüldüğü takdirde, gözden geçirecektir.

21. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararı not etmektedir.

22. Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı mevzuat başlığının kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Yukarıda belirtilenler ve Komisyon'un raporu ve tavsiyesi ışığında, söz konusu mevzuatın yürürlüğe girmesi kaydıyla, Türkiye'nin Kopenhag siyasî kriterlerini, müzakerelerin başlatılması sağlayacak ölçüde tatmin edici bir şekilde karşıladığına karar vermektedir.

Bu bağlamda, Komisyon, 23. paragraf temelinde Konsey'e Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri sunmaya davet edilmektedir. Konsey'den, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılmasına yönelik olarak söz konusu çerçeve üzerinde uzlaşma sağlanması talep edilmektedir.

MÜZAKERELERİN ÇERÇEVESİ

23. Avrupa Konseyi, aday ülkelerin her biriyle yürütülecek katılım müzakerelerinin bir müzakere çerçevesine dayanması üzerinde uzlaşmaya varmıştır. Komisyon'un

önerisine dayanarak Konsey tarafından oluşturulacak her çerçeve, 5. genişleme sürecindeki tecrübeleri ve gelişmekte olan müktesebatı göz önünde bulundurarak, her aday ülkenin kendine has şartlarına, özel durumuna ve niteliklerine göre aşağıda sıralanan unsurları ele alacaktır:

- Daha önceki müzakerelerde olduğu gibi, müzakerelerin esası, üye ülkelerin bir tarafta aday ülkenin diğer tarafta yer aldığı, kararların oybirliğine dayandığı Hükümetlerarası Konferansta belirlenecek ve her biri ayrı bir politika alanını kapsayan müzakere başlıklarına ayrılacaktır. Komisyon tavsiyesi üzerine oybirliği ile hareket eden Konsey, müzakere başlığının geçici olarak kapatılması ve uygun olduğunda her başlığın açılması için gerekli kıyas koşullarını belirleyecektir; ilgili müktesebat başlığına bağlı olarak bu koşullar, mevzuat uyumu ve müktesebatın yeterli derecede uygulanmasının yanı sıra Avrupa Birliği ile sözleşmeye bağlı ilişkilerden doğan yükümlülöklere dayanacaktır.
- Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler ya da kalıcı koruma önlemleri; örneğin koruma önlemlerinin temelini oluşturacak daimi olarak kullanılabilir maddeler, göz önünde bulundurulabilir. Komisyon, uygun gördüğü hallerde bunları, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda müzakere çerçevesi önerilerine koyacaktır. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımını nihai olarak tesis eden karar alma mekanizması, üye ülkelere azami rol vermelidir. Geçiş düzenlemeleri ya da koruma önlemleri rekabete ve Tek Pazarın işleyişine etkilerine göre gözden geçirilmelidir.
- Aday ülkenin Birliğe katılımının malî yönleri, uygulanan Malî Çerçeve kapsamında ele alınmalıdır. Bundan ötürü, müzakerelere henüz başlamamış ve Birliğe katılımı malî reform gerektirecek kadar büyük malî sonuçlar yaratacak olan adaylar ile müzakereler, olası önemli malî reformlarla birlikte ancak 2014 yılından sonraki dönemi kapsayan Malî Çerçeve'nin oluşturulmasından sonra tamamlanabilecektir.
- Müzakerelerin ortak hedefi Birliğe üyeliğdir.
  - Sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakereler açık uçludur.
  - Tüm Kopenhag kriterleri dikkate alındığında, aday ülkenin üyeliğın tüm gereklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanması temin edilmelidir.
- Özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlöklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin üzerine kurulduğı değerlerin bir aday ölkede ciddi ve sürekli ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi girişimi ya da üye ölkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınıp alınmamasını tavsiye edebilir ve müzakerelerin yeniden başlayabilmesi için gerekli koşulları önerebilir. Konsey, aday ölkeye söz hakkı verdikten sonra, müzakerelerin askıya alınması ve yeniden başlatılması koşullarına ilişkin Komisyon önerisi ile ilgili kararını nitelikli çoğunlukla alacaktır. Üye ölkeler, Hükümetlerarası Konferansta (HAK), oybirliği ile karar alma gerekliliğine

halel getirmeksizin, Konsey kararına göre hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bu konuda bilgilendirilecektir.

- Katılım müzakerelerine paralel olarak Birlik her aday ülkeyle kapsamlı bir siyasî ve kültürel diyaloga girecektir. Bu kapsamlı diyalog, kişileri bir araya getirerek karşılıklı anlayışı iyileştirmek amacıyla sivil toplumu da kapsayacaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Ercan ÇOBAN, 12 Nisan 1970 tarihinde Ankara'da doğdu. İlkokul ve ortaokulu Ankara'da, lise öğrenimini İstanbul Kuleli Askeri Lisesi'nde tamamladı. 1992 yılında Kara Harp Okulu'ndan, 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1992- 1998 yılları arasında sırasıyla Edirne/ Karaağaç 54. Mknz. P. Tug. ve Tunceli/ Hozat 51. P. Tug.'da görev yaptı. 1998 yılında askeri hakim sınıfına geçti. 1999 yılında Gaziantep Askeri Mahkemesinde askeri hakim olarak göreve başladı. Evli ve bir çocuk sahibi olan Ercan ÇOBAN orta seviyede İngilizce bilmektedir. 2002 yılından itibaren hakim yüzbaşı rütbesinde 5. Zırhlı Tugay Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde Askeri Mahkeme Başkanı olarak görev yapmaktadır.

VITAE

Ercan ÇOBAN was born in Ankara on April 12, 1970. He completed his primary and secondary school education in Ankara and high school education in İstanbul Kuleli Military High School. He graduated from Turkish Military Academy in 1992 and Law faculty in İstanbul University in 1996. From 1992-1998, he worked as infantry platoon commander in Edirne/Karaağaç 54th Mechanized Bridge and then Tunceli/Hozat 51th Infantry Brigade. In 1998, he was appointed as a judge advocate. In 1999, he started his profession as a judge advocate in Gaziantep Military Court. Married with one child, Ercan ÇOBAN, speaks English Fairly well. He has been in the duty of the head of Military Court in the rank of judge advocate captain since the year 2002.